Clas Livijns dramatiska författarskap

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk är digitaliserat av Google från the University of California i september 2007 och anpassat för Projekt Runeberg i maj 2013 av Ralph E.

JOHAN MORTENSEN

CLAS LIVIJNS

DRAMATISKA FÖRFATTARSKAP

STOCKHOLM Albert Bonniers förlag

Pris 10 kronor.CLAS LIVIJNS

DRAMATISKA FÖRFATTARSKAP

AF

JOHAN MORTENSEN

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1911FÖRORD

Det är en egendomlighet med Clas Livijns produktion, att en stor del af den föreligger otryckt. Sä är fallet med det mesta af hans lyrik, och detsamma gäller äfven om hans dramatiska försök. Detta förhållande bereder en särskild svårighet vid den litteraturhistoriska behandlingen af hans skriftställareskap. Man kan icke som i vanliga fall vid analysen förutsätta hans skrifter som bekanta och i sista hand hänvisa läsaren till dessa. Att gå förbi dem, som man hittills gjort, är meningslöst, då de äro nödvändiga för en fullständig . kännedom om honom. Att endast summariskt fälla omdömen om dem med stöd af en kort redogörelse, torde också vara af föga nytta, då läsaren på detta sätt saknar tillfälle att helt bilda sig en föreställning om dem. Vill man åter belasta en monografisk framställning af Clas Livijn med alla dessa fragmenter och utkast, riskerar man att drunkna i detaljer och förlora de stora linjer, som böra behärska ett dylikt arbete. Sysselsatt med utarbetandet af en monografi öfver Clas Livijn har undertecknad lifligt känt bördan af dessa svårigheter. Det är anledningen, hvarför denna bok tillkommit. Den vill gifva en beskrifvande och genetisk framställning af Clas Livijns dramatiska skrifter och därigenom underlätta inträngandet i och förståendet af denna del af hans skaldskap.

Johan Mortensen.

INLEDNING

Om man i största korthet ville karaktärisera Clas Livijn, borde man kalla honom lör den störste självmördaren i den svenska litteraturen. Och det vill icke säga litet! Ty om det finnes något land i världen, där andliga krafter till ringa eller ingen nytta förspillas, är det visserligen i det karga Thule. Men få svenskar hafva gitt sä systematiskt,

så oförnuftigt klokt till väga för att mörda sitt eget geni som Clas Livijn. Han var en kunskapsrik, begåfvad natur, född just i ett ögonblick, då litteraturen måste förnyas, och då följaktligen för den ihärdige och talangfulle stora möjligheter funnos att göra sig gällande. Med fin instinkt och kraften af hela sitt temperament kastade han sig in på de vägar, hvilka skulle ledt till målet. Med förvåning finner man, huru tidigt han är inställd på de nya riktningar, som skulle komma att behärska litteraturen under de närmast följande decennierna.

Likväl blef hans litterära löpbana endast ett fragment. Hvarpå beror detta? Djupast hade det kanske sin grund däri, att han var en klok man, som icke ville kasta sig in på en bana, hvilken ej gaf honom lifsuppehälle. Han kom i stället att redan från är f805 ägna sig åt ämbetsmannabanan. Litteraturen, inom hvilken han dock frambragt flera geniala arbeten, blef endast ett tidsfördrif på hans lediga stunder.

Djupt måste man beklaga, att detta blef förhållandet, ty utan tvifvel hade han varit mannen att göra en långt större insats i vår litteratur. Man tvingas till denna reflexion, icke minst när det gäller hans dramatiska arbeten. Dessa äro så godt som obekanta för den svenska allmänheten, hvilket är föga underligt, då af ett tjugutal mer eller mindre

1. — Moriensen.fullständiga dramer endast tvönne öfversättningar (och den ena af dessa anonym) under hans lifstid framlades för publiken. Och likvisst finnas bland dessa flera, som skulle varit nyheter, om de publicerats i det ögonblick, då Livijn sysslade med dem. Hans Torkel Knutsson skulle 1804 varit det första historiska dramat på blankvers i svensk litteratur. Operan Hafsfrun hade 1806 varit det första romantiska sagospelet och öfver hufvud den första större romantiska diktningen i Sverige. Eller hvarför har icke Berggubben blifvit tryckt år 1817 eller ännu bättre spelad? Framställningen af det gamla trollst är så putslustig, en äkta bond-dryg, dum och småslug östgöte, på en gång girig och spendersam. Livijn gjorde försök att få musik satt till dessa båda sagospel, men det lyckades honom icke. Af Hafsfrun påbörjades 1816 tryckningen, men afstannade redan efter tredje arket af obekant anledning. Svårigheten att få fram sina saker på scenen och i bokform gjorde väl sitt till att Livijn tröttnade och kastade sig på andra områden.

Det har på sista tiden flera gånger upprepats, att om Clas Livijn som litterär författare lönar det sig icke mera att skrifva. Allt, som kan sägas om honom, är redan sagdt. Det är säkerligen ytterst förhastade ord. Snarare låter den satsen försvara sig, att af Clas Livijns lif och produktion är ännu ytterst- litet kändt. Till och med hans och Hammarskölds tidigaste alstring, fast undersökt, torde ännu behöfva att granskas för att vara till fullo utredd. Och först när detta har skett, är ett af dén svenska romantikens tidigare skeden utforskadt.

Den undersökning, som här framlägges, torde i någon mån vittna om riktigheten af detta uttalande. Ty hela den dramatiska produktion, som har Clas Livijn till upphofsman och hvilken här framlägges, är bokstafligen okänd. Märkvärdigt nog har ännu ingen undersökt alla dessa dramer, af hvilka endast sex äro fullständiga, däraf två öfversättningar, och de öfriga mer eller mindre fragment.

Endast öfning gör mästaren! En dramatiker, som är hänvisad att arbeta på lediga stunder och som aldrig uppföres, kan aldrig nå synnerligen långt. Något större estetisktvärde kan man icke numera tillskrifva dessa Livijns dramer. Hundra är är en lång tid, äfven för mästerverk, och hvad som 1806 kunnat vara en litterär händelse, som behållit sin plats i folkets häfder, kan säkerligen icke i våra dagar påräkna någon större uppmärksamhet. Men lik visst är det af icke ringa intresse att genombläddra detta Clas Livijns dramatiska herbarium. Man lär nämligen därunder känna några af den svenska romantikens tidigaste försök att skapa ett nytt drama till aflösning af det gamla efter franska klassicitetens regler skrifna, hvilket härskat allt sedan Gustaf III: s dagar.

Under författarens lifstid framlades, såsom redan sagt, af hans dramer endast ett par öfversättningar. År 1806 spelades på Djurgårdsteatern en öfversättning af den tyske lust-spelsförfattaren /. F. Jungers Reversen, hvilken utförts af C. Livijn; år 1812 utgafs en annan öfversättning efter Tieck, Mästerkatten; därefter publicerades efter Livijns död af bibliotekarien A. I. Arwidsson i dennes upplaga af Clas Livijns samlade arbeten tvänne af hans dramer: Hafsfrun och Berggubben.

Med undantag af ett par planer samt några öfversätt-ningsförsök, hvilkas proveniens på sina ställen skola an-gifvas, återfinnas alla dessa dramer och utkast i andra bandet af C. Livijns manuskripter, hvilka förvaras å Kungl. Biblioteket i Stockholm. Detta band har följande signum:

Framlidne Gener al-Direktören Claes Livijns efterlemnade Handskrifter. 2 delen, Dramatica, ordnade af Å. I. Arwidsson, 1850.

Volymen inledes af en innehållsförteckning, som troligen är utförd af Arwidsson, fast renskrifven af annan händ. Denna innehållsförteckning återgifves här för att strax gifva en föreställning om omfånget af Livijns produktion. Den innehåller dock åtskilliga felaktigheter, som på sina ställen under arbetets gång skola anmärkas och rättas.Förteckning på framlidne Generaldirektören Livijns efter-iemnade handskrifter. Witterhet, Dramaturgi.

Fulländade dramatiska arbeten: Hafsfrun, romantisk opera i 3 akter.

Ett exemplar, komplett i 3 terner, hvarje om 6 ark, med signa, lör hvad som borde utgå, i händelse operan skulle uppföras.

Ett annat exemplar inkomplett i lösa [terner?], säkerligen det som begagnats vid tryckningen.

Ett tredje exemplar, kalladt: Hertig Magnus och Hafsfrun, 8 V2 lösa ark, inkompletta; en fullkomlig omarbetning, med uteslutande eller förkortande, af hvad i de trenne be-fintlige tryckta arken är serskildt signeradt. Mycket förkortad, med omkastade scener; men ofulländad.

Berggubben, operett i 2 delar.

Ett exemplar, några lösa ark, innehållande plan och början till första utarbetningen.

Ett annat exemplar, fullständigt i 6 lösa ark, dateradt: Buhlsjö juli 1817, deri planen uppgjordes med anledning af Drakes begäran om en Operette.

Ett tredje exemplar, komplett, in 8: o, häft.; omarbetning af den äldre handskriften.

Torkel Knutsson, Sorgespel i 5 akter.

Ett exemplar, komplett i 6 lösa quarterner, troligen den äldsta utarbetningen.

Ett annat exemplar in 4: o, fullständigt.

Ett tredje exemplar, trenne ark, början till omarbetning.

Dessutom tvenne ark plan och företal.

Tentamen, fars i 1 akt

Ett äldre fullständigt exemplar in quarto.

Ett fullständigt exemplar i 8 lösa ark.

Ett bref med omdöme öfver arbetet.Ofullåndade Dramatiska arb e t e n.

Upplysningen, allegoriskt efterspel.

Plan, förord och en ringa början, tvenne gånger om-gjord.

Meningen synes hafva varit att skämta med begge skolornas, den nyas och den gamlas, ensidigheter.

Den segrande Känslosamheten. Tragicomedie i 1 akt.

Början till förord samt trenne ark utarbetade. Arbetet, skrifvet vid Riksdagen i Örebro 1810, är en satir mot svenska Akademien.

Carl Algotsson, Sorgespel i 5 akter.

Fullständig plan samt ett ark utarbetadt. Arbetet tyckes att döma af både inre och yttre kriterier, böra räknas till författarens första försök. Planen är flick-rof och slutligen straff härför.

Midsommarnattsdrömmen.

Personerna jemte några få rader af 1 scenen.

Nero, Tragedie i 5 akter.

Fullständig plan; början till dedication till Leopold; början till ett bref till en vän angående theatern, hvilket bref synes stå i sammanhang med detta arbete; samt några blad af första akten, började och åter började.

Detta arbete tyckes vara en parodie på Leopolds Virginia och hafva sysselsatt förf. år 1818.

Engelbrecht Engelbrechtsson.

En ringa början på första akten.

Judarne, Lustspel i 3 akter.

Planen fullständigt utarbetad med anledning af en mellan Livijn och Stjernstolpe uppkommen tvist om möjligheten att kunna skrifva en lika så god pjes som då nyligen i Tyskland utkomna: Unser Verkehr, hvilket S. nekade, hvarför L.dagen. derpå hade denna plan färdig. Intrigen är kvick, ehuru plump.

Endast några verser utarbetade.

Wisbtir, Romantisk Opera i 3 akter.

Planen både i kontur och utförd; personeme och några sidors början. Icke parodie.

Hobergsgubben, Opera i 3 akter.

. Nio blad utarbetade. Synes vara en parodie på Leopolds Oden. Snart afbruten, början till förord.

Carl Ulfsson, Tragedie i 5 akter.

Planen fullständig samt några anteckningar till arbetet, som började 1818.

Den bekanta historien om hel. Birgittas sons kärlek till Drottningen i Neapel är ämnet.

Försoningen, Tungusiskt drama, med och utan stort spektakel

i 5 akter.

Endast några notabene till den blifvande planen, hvaraf synes det meningen varit att förlusta sig på de båda skolornas bekostnad.1

Zinklairs Död, Skådespel i 5 akter.

Planen fullständig samt ett ark börjadt; planen daterad Stockholm den 27 april 1816.

Satirikas, Comedie.

Utan plan. 11/a sida början.

Svanhvita,

en lustig och sannfärdig Commoedia om den underlige och berömlige trohet etc. etc., af Johanne Messenio, nu nöd-torfteligén öfversedd och förbättrad af Zachseo Schenandro litt. hum. Studioso. Endast personerna'.

1 Öfverstruket i originalet.Strömkarlen, Romantisk opera i 3 akter.

En del af planen samt nära 3: ne ark utarbetade 181Ö. Planen fullständig. Ett halft arks början till omarbetning, daterad Kungslena den 3 aug. 1811. Ett halft arks början till ny omarbetning, daterad Rostock den 7 Juni 1813. Ett halft arks sednare omarbetning, odaterad. Ett ark suddiga utkast till början af äldre datum än alla föregående omarbetningar. Några raders början till ännu en utarbetning. Tvenne sidor fragmenter ur Operan, hvilka antyda, att en förändring i planen var tillämnad. Tvenne ark oliktidigt gjorda planer till Operan. En half sida med titel: ”Tillägnan åt dem sådant vederbör.”

Rofdjur ens triumf efter väl öfverståndet skall.

Blåkulla Intermezzo.

Personer och några rader början. Påtänkt 18101.

De älskande Poeterna, Tragicomedie i 3 akter.

Planen flere gånger börjad samt ett arks början till hvardera äf tvenne serskilda utarbetningar. Detta arbete har sysselsatt författaren år 1808.

Skomakare Petters ankomst tiU underverlden.

Vaudeville i en akt.

Personerna och ett ark utarbetadt.

Princessan i sofvande skogen, Vaudeville Comedie.

Blotta titeln. Påtänkt 18181.

Olof Nötboms förtjusmng.

Ett blad, innehållande förteckning på personerna samt några anm^krningar till planen1.

Blanca, Sorgspel.

Titel och några rader början till plan.1

1 öfverstruket i originalet.Frihetsvännen, Sorgspel i 365 akter.

Personerna samt utarbetningen tvenne gånger börjad.

Kettil Ochristen.

Några ord till planen samt ett quartblad utdrag ur Messenii skådhetorn.

öfversättningar af Dramatiska arbeten.

Modermördaren, Sorgspel.

Ofulländad.

Hamlet, Sorgspel af Shakespear.

Lindrig början.

Det är dessa dramer, som i det följande skola blifva föremål för en närmare undersökning.

Vid analysen af en samling litteraturverk kan man antingen gruppera dem efter samhörigheten eller behandla dem i kronologisk ordning. Den senare metoden har alltid den fördelen, att man får en klar föreställning om verkens genesis och den utveckling, som författaren genomgått. Då dessa båda synpunkter här äro hufvudsaken, har den kronologiska anordningen följts.

Men innan denna rundgång anträdes genom Clas Livijns dramer, måste först följa en hastig öfversikt af sjuttonhundratalets drama; först därefter är man i stånd att bedöma de förra och rätt afväga det värde och den plats, som tillkommer dem i utvecklingskedjan.

%I.

Sjuttonhundratalet utgör en brytningstid i dramats * historia. Gamla arter gå sin undergång till mötes, nya uppstå, hvars teknik dock ej ännu är så fulländad, att de på ett verkligt konstnärligt sätt kunna gifva uttryck åt ett nytt idéinnehåll. Dessa brytningar visa sig särskildt tydligt på det allvarliga dramats område. Komedien undergår som vanligt mindre genomgripande förändringar.

Hela seklet igenom härskar ännu den pseudoklassiska tragedien. Man spelar och beundrar Corneilles och Racines

mästerverk, och dessa den franska tragediens båda största dramaturger vinna också otaliga efterföljare sådana som en Crébillon fils, Voltaire, Marmontel m. fl. Men ingen lyckas uppnå i genomarbetad form eller innehållets ädla storhet sextonhundratalets mästare. Till och med den smidige och mångfrestande Voltaire är mindre en mästare än en experi-mentator, som söker blåsa nytt lif i en redan döende konstart.

Ännu mindre värde äga de engelska eller tyska efter-bildningarna af denna äkta franska kulturprodukt. Gottscheds och hans efterföljares tragedier utgöras af öfversättningar, bearbetningar och rena skolexercitier. De sakna nästan genomgående allt högre litterärt värde. Drydens dramer utmärka sig genom mästerlig versbehandling, men äro ofta i djupare mening stillösa. Ty Dryden vacklar ständigt mellan det gammalengelska dramats principer och det franska systemet utan att någonsin taga steget fullt ut. Detta hans förhållande till det franska dramat är fullt typiskt för hans efterföljare. Engelsmännen böja sig aldrig helt under de franska reglerna, och med undantag af Otway lyckas ingenskapa något verkligt framstående inom denna tids drama. Addisons Cato, som Voltaire kallade den första förnuftiga engelska tragedien, beundrades af samtiden, men kan icke gälla för något mästerverk. Det är otympligt till sin byggnad och saknar verkligt patetiskt innehåll. Engelsmannen fordrar instinktivt mera yttre handling och skarpare realistisk karaktärsteckning än fransmannen, och det är först, då han får tillfälle att lägga i dagen dessa egenskaper, som hans drama åter får ett själfständigt lif.

Redan i början af sjuttonhundratalet angreps i Frank-* rike den pseudoklassiska tragedien, och dessa angrepp upprepas sedan under hela seklet. En af de första, som kritiserade de tre enheterna, är La Motte-Houdar; i Diderots dramatiska uppsatser når denna rörelse sin höjdpunkt och finner sin klaraste formulering, men praktiskt lyckades det icke Diderot att skapa en ny form af drama af sådana egenskaper, att det utträngde det gamla. 1 Frankrike når man således icke, trots alla försök, till någon afgörande brytning. Helt naturligt, eftersom detta drama liksom växt upp ur nationalmedvetandet och genom sin förfinade idealitet, sin klarhet och koncentration, sin skarpa analys och sin utsökta diktion ger uttryck åt väsentliga sidor af fransmannens väsen. Sällan slår ett folk själf sönder den kultur det skapat; men om det gör det, är det ofta ett tecken på, att dess egen undergång är nära. Det är först i Tyskland, som alla dessa anfall mot tidens härskande drama samlas liksom i en brännpunkt. Lessing slår ned det klassiska dramat, kastar det åt sidan och bryter väg för ett nytt.

Det är dock hvarken Frankrike eller Tyskland utan England, som är föregångslandet för dessa experiment. Redan i början af sjuttonhundratalet spårar man där nya strömningar, som hafva sina rötter i de djupa politiska och sociala förändringar, som öriket under de närmast föregående decennierna undergått. Konungamakten hade begränsats inom konstitutionella gränser, borgerskapet, hvars välmåga var i stigande, blef den bestämmande faktorn i tidens sociala lif. Den gamla hoflitteraturen fann icke någon lämplig jordmån i den nya tidens anda; litteraturen blefborgerlig också den. Tragedier och oden hade spelat ut sin roll; nu läste man tidningsartiklar, romaner, allegoriskt politiska sagor, och på teatern uppbyggde man sig med hårresande brottslingshistorier, hvars syfte dock alltid var starkt moraliskt. Den första borgerliga tragedien var George Barnwell eller köpmannen i London af George Lillo, hvilken utkom år 1731 och snart fann efterföljare icke blott i England utan öfverallt i Europa. Denna genre fann en klarsynt försvarare i Diderot, som först af alla uppställde en teori för den och hvilken, liksom senare Lessing, själf försökte skrifva borgerliga dramer, dock ej med samma framgång. Denna borgerliga tragedi undergår under seklets lopp åtskilliga förändringar; dess gråtmildhet intränger som ett upplösande frö i tragediens majestätiska höghet. Den jämnar afståndet mellan olika samhällsklasser i litteraturen, i det att den inför rent borgerliga element vid sidan om tragediens furstar och hofmän. Vid slutet af seklet återfinna vi den som en sentimental familjemålning, ofta tillsatt med skräckromantikens starkaste kryddor, svulstig i sin deklamation och tåre-drypande. Den beundrades af publiken, fast kritiken tidigt tog afstånd från den.

Det borgerliga dramat intresserar oss emellertid i detta sammanhang mindre, ty romantiken ägnade föga uppmärksamhet åt denna genre och gjorde i hvarje fall intet för att förläna den högre litterärt värde. Det var först realismen under senare hälften af adertonhundratalet, som åter bragte den till heder. Augier, Dumas fils och Henrik Ibsen gåfvo den sin första konstnärliga afrundning. Under sjuttonhundratalet hade den nästan endast betydelse genom sin opposition mot pseudoklassiciteten.

Långt viktigare var det återvaknande intresset för Shakespeare.

Den betydelse, som Shakespeares verk haft för det senare sjuttonhundratalets och i ännu högre grad för hela adertonhundratalets litterära utveckling, låter knappast öfver-skatta sig. Till sitt fulla omfång är den ännu långt ifrån studerad och värdesatt; här kan endast lämnas några antydningar till det rika ämnet. Det är knappast för mycketsagdt, att icke ett enda litterärt fenomen af någon betydenhet under de sista hundrafemtio åren finnes, som icke direkt eller indirekt låter anknyta sig till Shakespeares inflytande. Det är studiet af Shakespeare jämte studiet af de antika författarne, som utgör basen för de nya estetiska teorier, hvilka uppstå under sjuttonhundratalet och slutligen kodificeras i de stora tyska estetiska systemerna under adertonhundratalet. Sjutton-hundratalets naturalism (Sturm und Drang) såväl som ader-tonhundratalets realism utveckla sig under beroende af Shakespeare. Men Shakespeare är för stor skald för att låta binda sig inom ett litet partikulärt område. Han låter icke klassificera sig hvarken som uteslutande realist eller romantiker. Han är båda delarna. Kanske är det icke minst genom studiet af Shakespeare, som romantiken fann sin blåa blomma, hemligheten af det underbara, detta mystiska väsen, som romantiken jagat i luft, på haf, i jord — och också någon gång påträffat.

Shakespeare hör till de få skalder, som aldrig helt kunna glömmas. Ty hans diktning innesluter en hel värld af tankar, känslor och gestalter af den mest mångskiftande beskaffenhet. Och den är. så omedelbart roande, att äfven mannen af folket, som kanske icke förstår hans poesis skönhet, hans djupsinnighet eller sanningen af hans framställning, omedelbart måste ryckas med och fängslas af händelsernas skiftande karaktär och storhet. Det hindrar dock icke, att det har funnits ögonblick, då man sökt komma bort ifrån honom. Allt tyder på, att han känt sig undanträngd ur publikens gunst af yngre medtäflare, af Ben Jonson, af Beaumont och Fletcher i det ögonblick, då litteraturen vid Jakob I: s uppstigande på tronen fick en mera lärd och förfinad prägel. Asketismen och kväkardömet, den andliga trångsyntheten, som var Shakespeares värsta fiende, började också då resa på hufvudet och stängde några decennier senare teatrarna. I några af Shakespeares dramer finna vi uttalanden mot denna tidsanda, som vittna, om hur litet han älskade den; och omöjligt är det icke, att det var dessa förhållanden, som förmådde honom att draga sig tillbaka från teatern och njuta sitt lugn i fädernestaden.Det kom också en tid, då hela det dramatiska system, som Shakespeare och hans samtid följt, råkat i vanrykte. Han var icke längre fin nog för sina landsmän, och han var för mycket engelsman för att kunna behaga på en tid, då den franska dikten sattes öfver allt annat. Under de år, som följa närmast efter Karl II: s uppstigande på tronen och då franska seder, franska moder och fransk litterär smak hålla sitt intåg i England, stod Shakespeare icke längre högt i kurs. Evelyn skrifver i sin dagbok (Diary, 26 nov. 1661): ”1 saw Hamlet, Prince of Denmark, played, but now the old plays began to disgust this refined age, since his Ma<jr* being so long abroad.” Pepys kallar Romeo och Julia ”the worst that ever I heard in my life” (1 mars 1662); ”Mid-sommamattsdrömmen” ”the most insipid ridiculous play that ever I saw in my life” (29 september 1662.) Henrik VIII ”so simple a thing, made up of a great many patches, that besides the shows and processions in it, there is nothing in the world good or well done” (1 jan. 1663.) När man vid denna tid uppförde Shakespeare förvanskades och förfran-skades han på det erbarmligaste sätt. ”Romeo och Julia” försågs med lyckligt slut, och förlorade därmed sin storhet. Davenant förvandlade ”Macbeth” till en opera. Dryden om-skref flera af Shakespeares dramer på liknande sätt.

I detta ögonblick behärskades den engelska teatern af två slags dramer: de dramatiska operorna och de heroiska tragedierna (heroic plays). De senare voro ytliga imitationer af de tragicomedier med smäktande kärlekshistorier och osannolika intriger, som upptaga en så bred plats i den franska repertoaren mellan Corneille och Racine. De förra voro utstyrselstycken, i hvilka man framför allt lade an på praktfulla dekorationer, kostymer, musik och maskinerier. Det är klart, att under sådana förhållanden skulle den enkla och sunda konsten i Shakespeares dramer icke behaga.

Likvisst dröjde det icke länge förrän intresset för Shakespeare åter började vakna. År 1709 utgaf Rowe sin första kritiska upplaga af Shakespeare. År 1723—25 utkom den första upplagan af Pope, 1726 Theobalds, utmärkt genom sin skarpsinniga konjekturalkritik; 1747 utkom WilliamWarburtons edition. Johnssons upplaga kom år 1765. Capells upplaga af 1768 är den första på vetenskapliga grunder fastställda texten; Steevens’ och Johnssons edition af 1773 var den bästa dittills utkomna, och Malones upplaga 1790 betecknar höjdpunkten af 1700-talets

sträfvanden på detta område. Alla dessa editioner vittna visserligen om, att man förlorat den omedelbara förståelsen för skalden, och att man granskade hans verk från synpunkter, som voro det främmande, men de visa också, att publiken satte värde på att läsa Shakespeare, och de beteckna ett bestämdt framåtskridande i förståelsen af Shakespeare och fastställandet af texten, ett företag, förbundet med ofantliga svårigheter.

Den som dock framför alla andra åter gjorde Shake-speares storhet lefvande för hans landsmän, var den berömde karaktärsskådespelaren, David Garrick, sin tids Roscius. Han debuterade i Richard III med ofantlig framgång, och spelade sedan en hel följd af Shakespeares dramer. Visserligen måste han uppföra dem i bearbetadt skick och mången gång i en form, som skulle förefalla vår tid vanhelgande, men publikens intresse vaknade. Ar 1769 firades under Garricks medverkan en åminnelsefest öfver Shakespeare i hans fädernestad, Stratford on Avon, och från denna tid har Shakespeares rykte och inflytande befunnit sig i ständig tillväxt i England.

Och icke blott i England utan i hela den bildade världen. År 1726 kom Voltaire landsflyktig till England, och under de tre följande åren fördjupade han sig med ifver i engelsk kultur och samhällsskick. Han hade därunder också tillfälle att se Shakespeare spelad, och hans intresse väcktes. I sina Lettres sur les Anglais (1734) har han ägnat ett helt bref åt den engelska teatern och Shakespeare, som tydligen visar, huru han uppfattade honom. Det är Shakespeare, säger han, som grundade den engelska teatern. ”11 avait un génie plein de force et de fécondité, de naturel et de sublime, sans la moindre étincelle de bon goût, et sans la moindre connaissance des règles.” Men det var också Shakespeares förtjänster, som förstörde det engelska dramat. ”11 y a de si belles scènes, des morceaux si grands et si terribles, répandus dans sesfarces monstrueuses, qu’on appelle tragédies, que ses pièces ont toujours été jouées avec un grand succès. Le temps, qui fait seul la réputation des hommes, rend à la fin leurs défauts respectables. La plupart des idées bizarres et gigantesques de cet auteur ont acquis au bout de deux cents ans le droit de passer pour sublimes.” De modärna författarna hafva nästan alla imiterat honom ; men hvad man prisat hos honom, har man hvisslat ut hos dem. Voltaire anför därefter några exempel på grofheterna och orimligheterna hos Shakespeare. I Othello, ”pièce très touchante, un mari étrangle sa femme sur le théâtre; et que, quand la pauvre femme est étranglée, elle s’écrie qu’elle meurt très injustement. Vous n’ignorez pas que, dans Hamlet, des fossoyeurs creusent une fosse en buvant, en chantant des vaudevilles, et en fesant sur les têtes des morts qu’ils rencontrent des plaisanteries convenables à gens de leur métier.” H an öf versätter därefter den stora monologen i Hamlet — to be or not to be — både fritt och ordagrant — för att visa skönheterna hos Shakespeare.

Pä många ställen i sina skrifter återkommer Voltaire till Shakespeare. Han söker analysera enskilda af hans verk, han karaktäriserar honom från olika sidor. Hans uttalanden äro alltid reserverade och särskildt längre fram, då Shake-speares inflytande ökades i Frankrike, angriper han honom öppet. Den närmaste, anledningen till dessa angrepp var La Place’s öfversättning (1745), och de upprepades i ännu skarpare form, när Le Tourneurs öfversättning af Shakespeare utkom 1776. Men trots allt är det Voltaire, som under hela sjuttonhundratalet mer än någon annan arbetar för Shakespeare i Frankrike, hvilket är egendomligt nog, eftersom han samtidigt är en svuren anhängare af pseudoklassiciteten.1 Man skulle snarare väntat, att Diderot, den djärfve angriparen af reglerna och den store beundraren af allt engelskt, eller Rousseau, naturevangeliets förkunnare, gjort sig till profet för den engelske skalden. Men Diderot var för borgerlig

1 Den fransman, som nnder 1700 talet bäst förstod Shakespeare, var eljest utan tvifvel abbé Prévost såsom det framgår af åtskilliga artiklar i le Pour et Contre år 1738, nästan fria från alla pseudoklassiska fördomar; men denna nästan engelska uppfattning var för djärf för denna generations fransmän och blef utan inflytande.till hela sin läggning; Richardson och det borgerliga dramat ligga honom uteslutande om hjärtat, och Rousseau kände icke Shakespeare, då han endast läst honom i La Place’s dåliga öfversättning.

Voltaire lånade däremot af Shakespeare och sökte att imitera honom och täfla med honom. Själf var han aldrig i tvifvel om, att han öfverglänste honom, meit hans imitation är rent yttre; den når aldrig ned till väsentliga egendomlig-heter hos Shakespeare. Dock är den betydelsefull, ty den vinner efterföljd på många håll, och den är betecknande för ett helt stadium af Shakespeare-imitationen i Europa. Under inflytande från Shakespeare

utvidgade Voltaire ämneskretsen, införde en rikare handling, sökte gifva sina dramer historisk kolorit och visade sig äfven intresserad för det ”underbara” hos Shakespeare. Vålnaden i Hamlet går igen i Eriphyle (1732); och sedan i Sémiramis (1748). Målningen af svartsjukan i Othello ligger bakom framställningen af konflikten mellan kärleken och religionen i Zaïre (1732). La mort de César är baserad på Shakespeares Julius Cesar. Men hvad som framför allt och nästan mot hans vilja fängslade honom i Shakespeare, det var handlingens storhet och omväxling och också sedemålningens rikedom på träffande drag. Voltaire har försökt att göra ”lokalfärg” i Alzire, där han uppställer som motsats de europeiska och de indiska sederna. Och särskildt efter 1750 sökte han gifva sin tragedi större händelserikedom och brokighet med den påföljd, att den nästan får en operaartad karaktär. Det .var samma väg, på hvilken Dryden tidigare slagit in i England.

Äfven i ett annat afseende har Voltaire framkommit med en nyhet, som blef af betydelse för den följande utvecklingen. Säkerligen är det Shakespeares Chronicle plays, som eggade honom att i Adélaïde du GuescUn behandla ett fosterländskt ämne. Dramat föll igenom, men De Belloy (i ”Le siege de Calais” m. fl. dramer och Baculard d’Arnaud och andra behandlade längre fram i seklet fosterländska ämnen, fast ännu utan någon verklig historisk kolorit.

öfver denna rent yttre imitation af Shakespeare nådde man icke under sjuttonhundratalet i Frankrike. Men studietaf honom tillväxte och utbreddes. Shakespeare öfversattes först af La Place (1745) med föga trohet; Le Tourneurs öfversättning är redan ett stort framsteg (1776—1783). Höjdpunkten af Shakespeares inflytande i Frankrike betecknas af Ducis, som i flere bearbetningar (den första är Hamlet 1769) gjorde honom bekant för sina landsmän, fast äfven hans tolkningar äro mycket godtyckliga. Merciers afhandling Du théâtre ou nouvel essai sur l’art dramatique betecknàr redan en ny uppfattning af Shakespeare, som visar ut öfver 1700-talet.

Långt betydelsefullare bief Shakespeares emottagande i Tyskland. Där stötes man mindre af hans grofheter, och man hade lättare för att förstå den germanske skaldens tankar och uttryckssätt. 1 självfva verket är det tyskarna, som åter upptäckt Shakespeare och gjort honom begriplig äfven för sina landsmän. Men vägen var lång, innan man nådde att intränga till skaldens djupaste väsen.

Bland de tidigaste tyskar, som tala om Shakespeare, är Bodmer, Gottscheds motståndare och varm beundrare af Milton. År 1741 öfversattes ”Julius Cesar” till tysk? af Wilhelm von Borck, den första öfversättning af Shakespeare till ett främmande språk. Denna öfversättning granskades hårdhändt af Gottsched, hvilket gaf Johann Elias Schlegel anledning att i sin ordning taga till ordet. Han jämför Shakespeare med Gryphius; denna likhet är dock helt yttre — de skrefvo båda oregelbundna dramer — och vittnar om huru litet Schlegel ännu inträngt r Shakespeares väsen.

Äfven Wieland intresserade sig för Shakespeare och öfver-satte honom (1762—1766). Denna öfversättning är visserligen fransk till hela sm anda och liksom La Place’s på prosa, men den har dock ofantligt bidragit till att sprida kännedom om Shakespeare i Tyskland.

Wielands öfversättning var den närmaste anledningen till att Gerstenberg kom att yttra sig öfver Shakespeare. Han anmärkte på oriktigheter och missuppfattningar i Wielands -tolkning och frambar samtidigt den åsikten, att det icke var handlingen, icke det egentligen dramatiska, som var utmärkande för Shakespeare. Shakespeares tragedier äro inga

2. — Morten8en.tragedier, de firo sedemålningar och karaktärsskildringar, ”lebendige Gemälde der sittlichen Natur”. Gerstenberg kom till detta resultat, i det han jämförde Shakespeares dramer med antikens och väl också därför, att han hade det franskt klassiska dramat i tankarne. I jämförelse med detta fann han Shakespeare regellös. I öfverensstämmelse med denna sin uppfattning af Shakespeare skref Gerstenberg sin Ugolino. Åmnet hade han funnit i Dante, och liksom Shakespeare skildrat svartsjukans paroxysm ända ned till dess fysiologiska grund och uttryck, gaf Gerstenberg en brutal, men i vissa afseenden genial skildring af Ugolinos hungerkval i fängelsetornet. Gerstenbergs drama är en föregångare till det följande Sturm und Drang-dramat.

Det är dock först med Lessing och Herder, som den verkliga diskussionen och det verkliga förståendet af

Shakespeare börjar i Tyskland.

Lessing började som en ifrig beundrare af det franska dramat; sina djupaste dramatiska studier ägnade han åt de grekiska tragedierna. Dock redan vid ett par och tjugu års ålder fällde han det träffande yttrandet, att, om tyskame ville följa sin egen naturell, skulle deras teater mera likna den engelska än den franska. Det dröjde emellertid ganska länge (till omkring 1757), innan han verkligen studerade Shakespeare. Hans första märkliga yttrande om honom läses i sjuttonde brefvet af ”Briefe die neueste Literatur betref-fend”, där han säger, att efter Sofokles' Oedipus intet drama kan göra ett större intryck på våra passioner än Othello, King Lear och Hamlet. Det är först i Hamburgerdramat-urgien, som han oåterkalleligen bryter med den franska tragedien. I sin strid mot denna använder han Shakespeare och framför allt antiken (Sofokles) såsom murbräcka. Shakespeare och antiken blef det program, som Lessing uppställde till sina landsmäns efterföljd. I denna formel ligger den kommande utvecklingen förborgad. Den invarslar Goethes och Schillers naturalism såväl som deras nyklassicitet. Men den visar också, att Lessing aldrig riktigt förstod skillnaden mellan den antika tragediens väsen och Shakespeares, mellan ödestragedien och karaktärstragedien. I sitt egetdrama gär han aldrig i efterliknandet af Shakespeare till samma öfverdrifter som Sturmer und Dränger. Han undviker att alltför mycket aflägsna sig från reglerna; han håller på enhet i handling och koncentration.

Herder kompletterar, hvad som brister i Lessings uppfattning. Med sin geniala blick på olika folks och olika tiders egendomligheter, med sitt djupa historiska sinne upptäcker Herder, att Shakespeares drama är något helt annat än den antika tragedien. Han är den förste, som fullt utvecklar den synpunkten, att Shakespeare, för att helt förstås, måste ses i sammanhang med sin egen tid och förklaras utifrån dess förutsättningar. Herder är vägvisaren för den generation, som man kallat Sturm und Drang. Denna står helt under Shakespeares inflytande, fast med starka inslag från det borgerliga dramat, och betecknar ett genomgångsstadium i uppfattningen af Shakespeare, då man endast ser kraften, vildheten, men icke har öga för karaktärsteckningens sanning och måttfullhet. Sturm und Drangs konstprinciper äro också Schillérs och Goethes under det tidigare stadiet i deras utveckling. ”Götz von Berlichingen” är ett Shakespearskt Chronicle play på tysk botten; ”Die Räuber” ett äkta kraftdrama i den härskande stilen.

Men Schiller och Goethe blefvo icke stående vid denna uppfattning af dramat. När de sågo hela skaran af ungdomar störta i sina fotspår och ännu mera öfverdrifva Werther-sentimentaliteten och kraftdramatiken, aflägsnade de sig från naturalismen. Då följde en ny period i deras alstring. Om de under sin ungdom följt Shakespeare, söka de nu förverkliga den andra sidan af Lessings program. De fördjupa sig i studiet af antiken och blifva ny-antikens grundläggare. Därunder aflägsna de sig från Shakespeare och närma sig i själfva verket åter den pseudoklassiska stilen. D. v. s. om de också icke följa reglerna, äro deras dramer mera koncentrerade i sin byggnad än Shakespeares, och diktionen är mera måttfull och konventionell, närmande sig till den franska stilen; men versmåttet är icke längre alexandrinen utan oftast blankversen eller andra friare rytmer. Stundom användesäfven prosan, som från det borgerliga dramat intränger i tragedien.

Det är i Tyskland, som den verkliga brytningen sker med pseudoklassiciteten. De tre enheterna iakttagas icke längre. Genom att betona den historiska koloriten förvandlas tragedien till ett historiskt drama.

Goethe var icke någon verklig dramatiker. Den äkta dramatikerns särmärke, att kunna omsätta allt i framåtskridande handling, utmärker icke hans dramer. De hafva andra förtjänster. Schillers dramer blifva däremot normerande för hela den följande utvecklingen icke blott i Tyskland utan äfven i Frankrike och England (Hugo, Byron). De utgöra den omedelbara föregångaren för romantikens drama, fast detta icke alltid fasthåller vid Schillers teknik utan inlåter sig på nya experiment, ofta af en sådan art, att all form spränges.

Romantikens drama inledes af Tieck, hvilken äfven tagit starka intryck af Shakespeare. Utom det historiska dramat fanns äfven i Shakespeare förebilden till den form af drama, som romantiken särskildt omhuldade, nämligen féeriet, sago-dramat. Oupphunna mönster af denna art voro Shakespeares Midsommarnattsdrömmen, Vintersagan, Stormen. På romantikens område fick detta drama redan tidigt ett starkt idéinnehåll och blef symboliskt. Antydningen till en dylik utveckling fanns i Stormen, och i Goethes Faust, den tyska romantikens

heligaste urkund, är denna symbolism redan starkt framträdande.

Rowe, som lefde i början af sjuttonhundratalet, hade fäst sig vid denna sida hos Shakespeare, men hos honom hade sagan erhållit en moralisk karaktär. I conten trifves också under hela 1700-talet denna art af fantastik, hvilken romantiken frigör och fördjupar. Viktiga för den tyska romantikens drama voro också de sagodramer, ofta af satiriskt litterärt skaplynne, som italienaren Carlo Gozzi skref under 1760-talet. Dessa dramer öfversattes till tyskan 1777—1779 af F. A. Clemens-Werther. Lessing satte värde på dem, Goethe har möjligen i någon mån tagit intryck af dem i Der Triumph der Empfindsamkeit; Schleglarne satteGozzi vid sidan om Shakespeare, och Schiller bearbetade ett af dessa dramer, Turandot, för scenen i Weimar efter Werthers öfversättning. Men ännu mera förtjuste Gozzi nyromantikerna. Hoffman uttalar sin beundran för honom i Seltsamen Leiden einis Theaterdirekiors. Franz Horn såg i honom nästan idealet af romantisk skaldekonst förverkligadt. Viktigast var dock det inflytande han utöfvade på Tieck. Dennes dramer äga likhet med Gozzis, och särskildt i Blaubart framträder detta tydligt. Äfven ett inflytande från Calderon och andra spanska tragöder gör sig gällande i denna periods drama.

Operan, hvilken under senare hälften af 1700-talet når en så storartad utveckling, att den nästan undantränger tragedien, och hvilken från litterär, synpunkt ofta får formen af sagodrama, har säkerligen också varit af stor betydelse för det romantiska sagospelets utveckling.

Den tyska romantikens drama utvecklar sig därefter dels såsom fantastiskt sagodrama, dels som historiskt drama i Schillers stil, dels i rent antikiserande riktning. Den ansluter sig således omedelbart till den föregående utvecklingen. Äfven i Frankrike och England spelar det Schillerska dramat en motsvarande roll.

Sådan är i korthet de yttre dragen af denna Shakespeares vandring genom den dramatiska litteraturen under 1700-talet. Att han kommer att spela en så dominerande roll beror icke minst därpå, att han motsvarar hela den nya tidens ideal af en skald. Man var trött på pseudoklassicitetén med dess konventionella uttryckssätt, dess strängå regler, dess abstrakta människoskildring, dess brist på fri och obundén känsla, på lyrik, öfverallt höres ropet, att skalden icke bör imitera auktorerna, utan naturen. Man började svärma för gamla naiva folkvisor, för främmande, hittills okända folkslags litteraturer, för Ossian och Eddadikten; en ny uppfattning gör sig gällande om antiken. Man hatar allt som är konventionellt, regelmässigt, tamt och abstrakt, och man svärmar för starka och målande uttryck, för vildhet och kraft, för det folkliga, kort sagdt för allt, hvad man kallar natur.

Men Shakespeare är just detta originalgeni, om hvilkettiden drömmer. Han tycktes aldrig hafva läst i bok, han förstod hvarken latin eller grekiska, han trotsar sä häpnadsväckande alla erkända regler. Han är natur, en Lusus natarae. Det är fullt typiskt, dä han ständigt sammanställes med Homeros — också denna är natur, är ”naiv” i jämförelse med hofpoeten Vergilius. Huru betecknande är det icke, när Herder i samma andedrag nämner Homeros, Shakespeare och Young.

En man, som mer än någon annan bidragit att omgestalta sjuttonhundratalets åskådningssätt, är Montesquieu. Det är från hans skrifter, som en ny uppfattning af historien utstrålar. För sextonhundratalet äro människorna lika under alla tider. Hvilka bizarra romerska seder skildras icke i denna tids romaner! Det stöter icke denna tids människor att se tragediens romerska hjältar uppträda i allongeperuk och knäbyxor. I historieskrifningen berättas på samma färglösa sätt de mest olika folks öden. På allt detta gör Montesquieu slut, då han visar, huru klimatet och andra yttre omständigheter gifva mänskoplantan en annan karaktär under olika luftstreck och under olika tider.

Denna den historiska vetenskapens läror inverkade också på diktningen. Sextonhundratalets hjältar hade intet landskap, ingen luft ikring sig, ingen miljö, som vi numera säga. Nu genljuder ropet på lokalfärg i dikten. Men äfven på denna punkt kunde Shakespeare tillfredsställa tiden. Hos honom fanns hela detta program, trots historiska och geografiska misstag, förverkligadt som hos ingen annan. I hans draifier lefver mänskan alltid i en viss miljö. Betecknande är i detta afseende, huru man i ett par århundraden diskuterat Shakespeares kunskaper i olika vetenskaper, om han besökt Frankrike, Italien och Danmark, ty i sina dramer har han på ett illusoriskt sätt förflyttat oss till dessa länder. Lokalfärgen är adertonhundratalets stora eröfring i dikten, och det är Shakespeare,

som äfven på denna punkt är läromästaren.

Synnerligen långt intränger aldrig sjuttonhundratalet i Shakespeares natur. Det är först Goethe och i hans fotspår A. W. Schlegel samt romantikerna, som nå djupare.Att börja med imiterar man endast de rent yttre sidorna af hans diktning. Han är skalden utan regler; man söker skapa dramer med en rikare mera obunden handling. Man väljer fosterländska ämnen. Detta är Voltaires stadium. Man sönderdelar dramerna i ett öfverdrifvet antal tablåer såsom Goethe i Götz. På denna väg måste man snart vända åter, ty det modema scendramat kan rent tekniskt icke åstadkomma så många scenförändringar. Besväret och den ekonomiska kostnaden äro för stora. Man utbyter alexandrinen mot prosan eller den femfotade jamben, hvilket först sker i Tyskland. Man inkastar komiska scener vid sidan om de patetiska, ofta på ett mycket oskickligt sätt, så t. ex. Lessing i Philoktet.

Därefter fäster man sig vid själsmålningens vildhet och brutalitet. Man ser i Shakespeare passionernas skald. Herder yttrar om Romeo och Julia, att det är den enda kärlekstragedi, som existerar. Man söker imitera svartsjukan i Othello. Sturm und Drang fäster sig nästan uteslutande vid dessa sidor hos Shakespeare. Den ser ännu icke sanningen i den brittiske skaldens skildring, hvilken gifver den dess art af måttfullhet och behärskning. Därför kommer man att skapa ett drama, som fråssar i sjukliga känslostämningar, som helst till ämne välja fasansfulla brott. Spökdramat och skräckromanen under slutet af sjuttonhundratalet lifnär sig på denna missförstådda Shakespeares dyrkan. De scener, som framför allt slogo an på denna generations människor, var vålnadens uppenbarelse i Hamlet och Lady Macbeths sömngångar-vandring. Dessa scener äro otaliga gånger mer eller mindre fritt efterliknade i denna tids litteratur.

Stort längre når icke tillägnandet af Shakespeare under sjuttonhundratalet. Endast enskilda skalder gå öfver denna punkt. I Goethes Faust finna vi scener, som fritt äro skapade i Shakespeares anda, scener i hvilka gamla germanska sagor om en öfvematurlig värld få nytt lif, likasom Hamlets vålnad är den förste, om jag så får säga lefvande gengångaren i den modärna litteraturen. De vålnader, som uppträdde i Senecas dramer och hans imitatörer under renässansen, voro däremot blodlösa skuggor. Shakespeare sätter vår fantasi i rörelse,därför att han anknyter till den folkliga vidskepelsens förutsättningar. Goethe är den förste, som förstår detta, och i skildringen af Walpurgisnatten myllrar fram allt slags trolltyg, Lucife* och hans djäflar, häxor, älfvor och kärrets lysmaskar; och den trollpacka, som i häxköket på Mefistos befallning räcker Faust den föryngrande trolldrycken, leder sina anor tillbaka till de häxor, hvilka siat för Macbeth på den skotska heden.

Om man under Sturm und Drang hufvudsakligen imiterade de realistiska dragen i Shakespeares verk, fäster man sig ett par decennier senare framför allt vid det romantiska i hans diktning. Hvarje tid har sina slagord, sina älsklingsbegrepp, som den fyller med sitt eget lefvande blod. Upplysningstiden förde ständigt sådana ord som naturen, la bienfaisance, toleransen på sina läppar. Det finnes ett annat ord, som öfverallt går igen i romantikernas skrifter. Det är det underbara. Med det underbara förstår man just det öfvernaturligas ingripande i människolifvet. No valis talar ständigt om denna mystiska nattsida i naturens rike. Och Tieck söker öfverallt i sin tidigare diktning att tränga ned till den. Också detta begrepp har, om ej uppkommit så åtminstone i hög grad influerats af Shakespeare-studiet. Tieck har skrifvit en liten skrift såsom inledning till sin öfversätt-ning af Stormen, hvilken handlar om det underbara hos Shakespeare. De scener, som väckt hans uppmärksamhet, är åter andevärlden i Macbeth, Midsommarnattsdrömmen, Hamlet, Julius Cesar och Stormen. Hvad han beundrar i dessa dramer, är det sätt, hvarpå Shakespeare lyckats gifva illusion åt dessa andeväsen, och han söker visa, huru han gått till väga för att uppnå sina effekter.

Efter denna hastiga blick på några af de väsentligaste punkterna i det europeiska dramats utveckling under sjuttonhundratalet, vända vi oss till det svenska dramats öfvergång från pseudoklassicitet till romantik.

I Sverige var det först under Gustaf III: s tid, som dramat erhöll en verklig hemortsrätt. Konungen lyckades med sin entusiasm väcka till lif ett stort och omfattande intresse för teatern och dramat. En blick på repertoaren undersjuttio- och åttiotalen visa, huru under denna tid bearbetningar, öfversättningar coh originalverk mångdubblas. Det är under denna tid, som Gustaf III och hans medarbetares förnämsta originalpjeser framkomma. Ännu under nittiotalet utvisar den svenska scenen samma lifaktighet; därefter af-tager den under

adertonhundratalets första decennium, hvilket äfven för teatern äro järnår.

Under det Gustavianska tidehvarfvet hade det svenska dramat ännu en rent fransk karaktär och stod under pseudo-klassicitetens tecken. Gustaf III: s, Adlerbeths, Gyllenborgs, Leopolds m. fl. dramer äro byggda efter den franska smakens regler, om man också här och där i anslutning till Voltaire och hans skola kan iakttaga afvikelser från den stränga klassicitetens lagar. Hela denna dramatiska skola kulminerar med Leopolds båda tragedier, af hvilka isynnerhet Oden tillhör det bästa, som af denna art skrifvits i Sverige, fast det långt ifrån är något mästerverk.

Den svenska litteraturen är emellertid icke så exklusivt fransk under sjuttonhundratalet, som man många gånger sagt. Det är visserligen sant, att aldrig ha svenskarna i så hög grad gjort skäl för namnet "Nordens fransmän" som just under Gustaf III: s dagar. Gustaf och hans krets äro helt genompyrda af franska seder, och de skrifva och tala språket, som man hvarken förr eller senare gjort det i Sverige. Äfven där de icke alltid uttrycka sig korrekt, så slarfva de, om uttrycket tillåtes, på franska. Men det är en ofantligt kort tid, som den franska smaken exklusivt härskar. Tiden är för orolig, utvecklingen redan för hastig. Englands och Tysklands litteratur klappar på dörren och vinner insteg, äfven där man minst väntat det.

Detta gäller också om dramat, i hvilket öfversättningarna spela större roll än originalen. De nya strömningarna visa sig också här ganska tidigt. Redan under frihetstiden inträngde det borgerliga dramat. Den londonske köpmannen spelades 1767, öfversatt närmast från franskan. Sedan återfinnas ständigt liknande dramer på repertoaren; mot slutet af seklet behärska de nästan scenen. 1778 föreligger Jakob Wallenbergs egendomliga drama Susanna. Det är ett bland-drama, hvilket uppvisar inflytanden icke blott frän fransk tragedi (närmast frän Voltaire) utan ocksä frän "Köpmannen i London" och Shakespeare. Till kompositionen är det pseudoklassiskt ; det är tänkt som katastroftragedi, och det är därför som Wallenberg ur sin källa, bibelns berättelse, bortskurit badscenen, då domarne söka förföra hjältinnan; Wallenbergs drama handlar uteslutande om Susannas dom och upprättelse. Fransk är också diktionen — dramat är skrifvet på alexandriner —, men ordvalet och uttryckssätten äro långt djärfvare än som öfverensstämmer med den franska tragediens upphöjda och värdiga språkton.

Scenanordningen är egendomlig. Skådeplatsen är en sal i rådhuset med ett fängelse innanför. Handlingen flyttar emellertid aldrig till fängelset, utan tilldrager sig i salen. Susanna utkommer dit ifrån fängelset, när någon besöker henne. "Ständiga scenförändringar ibland inom samma akt" förekommer icke i dramat såsom Lamm1 säger. Tvärtom, det finns endast en scenväxling i hela dramat, nämligen dä i femte akten fängelset försvinner; man ser i stället ett bål och en hög stenar, d. v. s. platsen, där Susanna skall afrättas. Hela denna scenanordning är således irreguliär och hänvisar direkt eller indirekt till inflytande från renässansdramat. Anordningen med ett allmänt rum och fängelset kan mycket väl stamma från Voltaire, hvilken i flera af sina tragedier har liknande anordningar, så i Tancrède hvarest scenanordningen säger: "La scène est à Syracuse, d'abord dans le palais d'Argire et dans une salle du conseil, ensuite dans une place publique, sur laquelle cette salle est construite." Således salen och den offentliga platsen stöta intill hvarandra och fordra icke någon scenväxling, utan vi hafva liksom i medeltidsdramat två lokaliteter vid sidan om hvarandra pä scenen. Hos Voltaire stammar detta arrangement frän Shakespeare.

Scenväxllngen i femte akten af Susanna erinrar däremot osökt om motsvarande scen i "Köpmannen i London"; galgen i det senare dramat är endast utbytt mot bålet och stenhögen i det förra. Mordet på scenen har också sin före-

1 Lamm, M., Lidnerstudier. Samlaren. 1909. Sid. 78.bild i Lillos drama, där George Barnwell nedstöter sin onkel inför åskådarens ögon.

Uppslaget med brefvet går säkerligen, som Lamm påpekat, tillbaka till Zaire; Hilkias förbannande af sin dotter Susanna erinrar om Agires förebråelser mot hans dotter Aménaide i "Tancréde".

Däremot låter icke svartsjuksmotivet förklara sig ur Zaire. Det är först, då man vänder sig till Shakespeares Othello, som man får en slutgiltig förklaring på dramat. Alla karaktärerna i Wallenbergs drama hafva nämligen

sin motsvarighet i ”Othello”, hvaraf man tydligen kan se, att det är detta, som föresväfvat Wallenberg. Jojakim är Othello; Susanna, offret, Desdemona. Esra är skurken i stycket, det vill säga Jago, men Wallenberg har efter bibelberättelsen fördubblat denna roll (hvilket från dramatisk synpunkt är en af de många svaga punkterna i dramat, eftersom intresset därigenom försvagas), så att han har två skurkar: Esra och Sulem. Den senares vankelmodiga karaktär erinrar slående om George Barnwells. Thirsa har i Othello sin motsvarighet i Emilia. Slutligen har Wallenberg såsom förebild för Joram haft Cassios roll i Shakespeares tragedi. Cassio är skurkens verktyg liksom Joram Esras. Båda dödas efter välförrättadt ärende genom bofvens försorg.

- Men utom denna allmänna likhet finnes äfven en speciell, som bekräftar riktigheten af ofvanstående analys och gör det otvifvelaktigt, att Wallenberg känt Shakespeares drama. Cassio inbäres döende på scenen på en bår och génom sin berättelse bidrager han till brottets afsföjande. Detta drag återfinnes i samma form i ”Susanna”, hvarest äfven Joram inbäres på scenen och utandas sin sista suck, sedan han afslöjat de båda gubbarnes bofstreck.

Ett af de tidigaste yttrandena mot de tre reglerna i Sverige förekommer i C. G. Tessins teaterbref till kronprins Gustaf (”En gammal mans bref till en ung prins.” Stockholm. 1756, I, sid., 326). Hans ord äro en direkt återspegling af den början de franska oppositionen mot reglerna:1

1 Såvidt jag känner är detta det tidigaste uttalande mot reglerna, som förekommer i svensk litteratur. Det är således betydligt tidigare än Neikters kritik (se nedan).”Jag wet, huru angelägen, den si kallade Uniteten, anses, hwilken inskränker förloppet inom wiss tid och wissa rum; men som sådant endast sker, at bibehålla sannolikheten, så skulle jag tro den wäl tåla något inbrott wid et tilfälle, då alla ting öfwertyga mig at, hwad som förehafwes, är en dickt. Ho kan tro, at Fransyska Theatern är Romerska Rådhuset? Ho kan inbilla sig, at en stor Fransysk Perruque och en Acteurs styfkjortel är en Romersk Kejsares dräkt? Ho är så blind, som icke straxt - finner, at Violer och Musique ej höra til en ynkelig och be-dröfwelig Tragedie? Men wida mera, som bårtskämmer och til intet gör, alt hwad igenom den så kallade Uniteten winnas kan.”

På sextiotalet finner man i den svenska tidningslittera-turen de första uttalandena om Shakespeare. Betydande äro dock icke dessa Shakespeares insatser i svensk sjuttonhundra-talslitteratur. Någon djupare förståelse af den engelska skalden söker man ännu förgäfves. Tvärtom utmärka sig de flesta yttranden från denna tid hufvudsakligen genom sin brist på djupare inträngande i hans diktning.

Icke desto mindre är det af intresse att följa denna utveckling, som, är af betydelse för det följande och nödvändig för att uppvisa, hvad romantiken senare på detta område åstadkommit. Vi skola därför först taga en öfverblick af de olika uttalanden som i tidningspressen och i någon mån äfven i breflitteraturen vittnar för, att man i Sverige sysselsatte sig med Shakespeare, för att därefter efterse, i hvad mån de inhemska dramerna från denna tid vittna om någon inverkan från hans diktning.

Första gången, som man finner Shakespeare nämnd på svenskt område, torde vara i Gjörwells tidning, Svenska Mercurius, för mars månad 1763. På tal om Voltaires bekanta angrepp på Shakespeare Appel ä toutes les nations de VEurope des jugements d’nn écrivain Anglois heter det där:

”Denna lilla Skrift försvarar Franska Skådeplatsen emot de Ängelskas nyaste villfarelse i den Theatraliska vetenskapen, när de påstå, att deras Shakspear och Otwai öfvergå Corneille och Racine. Författaren, som hålles före vara Hr. de Voltaire, appellerar häremot till de öfriga Nationerna i Europa och vinner utan svårighet saken, ty Ängelska Nationens entusiastiska tycke för Shakspear liknar alt för mycket des öfriga våldsamma carac-tere, medan en Corneille och Racine behålla et lika stort värde i alla tider och hos alla vittra folkslag.”

Detta uttalande är således rent negativt. Af Jakob Wallen-berg hafva vi också i hans Sannfärdiga resebeskrifning en beskrifning om det intryck, som Shakespeare gjort på honom under hans vistelse i London. Det ar helt genomandadt af franskt uppfattningssätt ; ett enstaka uttryck hänvisar direkt till Voltaires yttrande i ofvan citerade ’Lettres anglaises”. Man bör också erinra sig, att det är den unge Wallenberg, som här talar (det är skrifvet 1769) ; några år senare, då han skref Susanna, hade hans uppfattningssätt, såsom vi redan sett, väsentligt

förändrats:

”Nationens smak röjer sig oändligen mycket på skådespelen. Shakespeare, till hvars ära England nu nyss firat ett högtidligt jubelår, är nu mera än någonsin beundrad och kär, oaktadt alla de gammaldags uselheter och orimligheter han inbragt på teatern. Nationen är i det som allt annat envis. Jag såg i går föreställas Hamlet, som räknas bland hans mästerstycken. Aktörerna spelte sina roler förträffligen. Dekorationerna voro mångfaldiga och präktiga, men nationens underliga smak fäster dem beständigt vid en urmodig slentrian, som revolterar all bon sens. Man ser ofta en Harlekins rol midt uti ett sorgspel. Man ser spöken, djeflar, mord, dödgräfvare, m. m. ömkeligen blandas om hvarandra på teatern, och aldrig klappas händerna mera än då Lucifer visar sig, eller någon blodig exekution föreställes. Nöjet, det makalösa nöjet, att vid rörande föreställningar kunna gråta, hvilket aldrig undgår mig vid en fransk tragedi, är obekant här... En Congreve, en Addison, med flere, som sökt bringa en förnuftigare dramatik in på skådeplatsen, krossas, att jag så må säga, under tyngden af Shake-speares oformliga ärestoder.”

Redan i början af sjuttiotalet fick Shakespeare en särskild talisman i J. F. N e i k t e r, född 1744. År 1773 disputerade han med en afhandling, som bär titeln De Poësi Tragica; samma år blef han poëseos docens och från år 1784 verkade han som professor i Uppsala.

Hans afhandling refereras år 1775 i Tidningar, utgifne i Uppsala den 20 maj och följande, troligen af Neikter själf. Skriften inledes med ett angrepp på reglerna:”Ärfarenheten har öfverflödigt bevist, huru litet reglor gagna Poeter. Reglor i Skaldekonsten böra icke vara annat än rön, på hvad som behagat eller icke. Aldrig har man ännu sedt, at Aristoteles och Scaligers Poeticor hafva upeldat någon kall Skaldeande, men väl har det blifvit anmärkt, at den Grekiska, Latinska och Fransyska Poesien synnerligen förlorat, sedan Aristoteles, Horatius och Boileau utgifvit sina Artes Poeticae. När et Skaldestycke intager och roar, när det hänrycker til gråt eller löje, är det lika så narragtigt at rådfråga Aristoteles, om jag får gråta eller le, som at förkasta den maten som smakar mig väl, endast därföre at den icke är tillagad efter Kokboken. Den som med reglor vill läska Skalde-ådren är lik mullvaden i Addisons fabel, som ville hjälpa sin svaga syn med glasögon.”

Neikter öfvergår därefter till en redogörelse för tragediens och komediens olika arter. Det intressantaste partiet inom denna afdelning består däri, att han anför Diderots indelning af dramats olika arter och således äfven med gillande omnämner den borgerliga tragedien:

”Man har ock sett at några så kallade Tragedies Bourgeoises förträffligen lyckats såsom en Diderots Père de famille och Se-daines le Philosophe sans le sçavoir. Det blifver således et frugt-löst arbete at med syllogismer och sarcasmer bestrida en ärfaren-het, som man har i handen.”

Sedan han därefter sökt utreda tragediernas verkan på åhörame, öfvergår han till att behandla frågan om skådespelens moraliska betydelse. Slutligen följer en kort öfver-sikt af tragediens historia, i hvilken äfven på sin plats Shakespeare nämnes:

”Shakspear sättes af sina Landsmän framför alla tragici. Denna skald var en lasus naturae. Okunnig både i de lärda språken och Skaldekonstens reglor ägde han icke något annat mönster at efterfölja än blotta naturen, men at måla honom var Shakespear en mästare, eller rättare et inimitabelt original. Hans characterer, säger Pope, äro sjelfva naturen, och man gjorde honom en oförrät, om man kallade dem copier derutaf. Emedler-tid som han saknade all hjelp af konsten at styra sin lifliga inbilningskraft, händer det honom som oftast, at det fulaste och osmakeligaste står bredvid de största skönheter; han är lik den vackra Jungfrun med en fiskstjärt: bärget Vesuvius som Horatius omtalar i sin Ars Poetica.”Neikter återvände senare till ämnet och i de estetiska föreläsningar, som han höll vid Uppsala Universitet och till hvilka koncepterna finnas bevarade, nämnes Shakespeare i den anda, som i detta ögonblick präglade genombrotts-skrifterna i England och Tyskland:

”Det är et genie, som kan påfinna nya ideer, som kan skrifva i et ämne (?) ingen skrifvit förut, åtminstone skrifva och tänka på annat sätt än hans föregångare. Således voro Homerus och Shakespeare genier.”

På annat ställe heter det:

”Et annat exempel af det sublime som uttryckes med simple ord finnes i en Shakespeares Tragedie, som heter Macbeth. Där omtalas för en som heter Macduff, at Macbeth hade bränt op hans hus och mördat hans barn. En ordinair Poet hade då låtit Macduff skråla (?) en lång klagovisa. Och låtit honom ropa om sorg (?) och olycka, Orage et Dessespoire. Han hade låtit honom uthäfva många hotelser och skälsord på mördaren. Men Shakespeare målar Macduff helt tyst vid denna tidning, nedsänkt i en djup melancholie. Ändteligen stiger han åp från sin stol och säger: Det är förbannadt at Macbeth har inga barn. Det är så naturligt at en människa som får en så ohygglig tidning at hans hela egendom är sköflad, hans barn grufveligen mördade, skal falla i en (?) som hindrar honom at tala och det första han tänker på var at hämnas dessa brått. Macbeth har inga barn. Det förargade honom at han icke kunde hämnas så grymt som han ville. — Tystnad är vid sådana tillfällen ofta sublimare än ord.”

Att Neikters föreläsningar i denna anda väckt intresse för Shakespeare i universitetsstaden är högeligen troligt. Omöjligt är det icke, att det är från hans föreläsningar som Höijer och Geijer fått sin första kännedom om Shakespeare. Den förre disputerade under Neikter, och äfven den senare var hans lärjunge.

Rätt reserveradt är ett yttrande, som läses i en anekdot-artad lefnadsteckning om Shakespeare, betitlad Om Ängelska Poeten Shakespeare1 i Tidningar, utgifne i Uppsala för maj 1777:

Flere hafva upphögt Shakespeare öfver alla Poeter och tillagt honom det utmärkta beröm at hafva målat människorna

1 Det är troligen den äldsta lefnadsteckning i Sverige om Shakespeare. Den är hämtad ur någon utländsk källa.sådana de verkeligen äro utan at tillskapa hjeltar, dessa nymodiga varelser som endast spöka i hjärnan på sednare tiders skribenter ... Dessa omdömen torde dock vid nogare eftersinnande vara något förhastade. Hans många paradoxa tankar, der en lekande inbillningskraft ofta sväfvat utom sanningens gränsor gifva härpå nog tydeligt bevis. Sant är väl det at man midt ibland dessa besynnerligheter finner många riktiga anmärkningar och sköna målningar, dem han ganska väl utredt och satt i fullkomlig dag; i synnerhet då han utförde Hamlets, Macbets, Konung Lears med fleres caractsrej kände han verkeligen deras passioner och all den strid dem åtföljer. Sant är ock det at man visserligen bör förundra sig öfver hans eld och sinnesstyrka, som förmådt tränga sig igenom det tjocka barbariets mörker, hvilket på hans tid öfvsrhölgde verlden. Men at förguda hans språk, at tro honom hafva upnådt fullkomlighet och ständigt förenat det sanna med det behagliga och at således framställa honom såsom mönster för alla tiders Poeter, det är at döma utan smak, at förråda sin ringa insigt och at på beskedligt sätt göra sig till kännares dåre.”

Äfven från andra håll föreligga notiser, som visa oss, att intresset för Shakespeare börjar växa. I Erik Skjölde-brands företal till Aslög 1775 finnes en jämförelse mellan Messenius och Shakespeare, som vittnar om, att författaren kände honom: ”När man sett något af Messenii styl, har man sett alt. Han liknar ej Shakspear, som stiger och faller oändeligen.” 1 Detta yttrande om den svenska renässansdramaturgen låter osökt parallellisera sig med Elias Schlegels ofvan anförda jämförelse mellan Shakespeare och Gryphius.

I sin Afhandling om det s. fc. sublima i Litteraturen (1792) har Skjöldebrand äfven åtskijliga uttalanden om Shakespeare, hvilka dock långt ifrån vittna om någon beundran för honom. Han kan icke finna något sublimt i den scen (se sid. 60), där Hamlet, som sett en komediant gråta öfver Hecubas öde, säger: ”Denna Histrion kan så tvinga sig att gråta öfver det, som ej angår honom; hvad skulle han göra om han, som jag, haft en högt älskad Far, hvilken som min på förrädiskt sätt

1 I en kort, kritisk anmälan af Skjöldebrands »Aslög» skrifver Chr. W. Ludeke, pastor i tyska församlingen i Stockholm i Allgemeines Schwedisches Geléhrsamkeits-Archiv, 1786: »Man wird nicht wissen, ob man es verzeihen order belachen muss, dass Herr V. Racines Athalie das allervollkommenste dramatische Werk nennet, welches jemals das Tagelicht gesehen hat., Aber ist’s möglich, nur einen Blick auf die Litteratur geworfen zu haben, und doch einen Shakespear, Klopstock, Göthe und Lessing nicht zu kennen?»blifvit mördad.”
”Shakespeare sä kallade Sublima, kan ofta liknas vid lysmaskar i ett kärr eller vid flogeldar, som uppstiga ifrån begrafnings-platser. Annorlunda förhåller det sig med Corneilles, Racines, Voltaires och flere stora Auctorers Sublima. Deras ämnen äro höge, värdige, åtminstone styckvis väl framställde.”

Längre ned (sid. 72) anför han som exempel på det sublima hos Shakespeare Hamlets ryktbara monolog. Han tadlar Voltaires öfversättning af den och återgifver den själf ”så littéralement som det är möjeligt, med Shakespeares underliga, ofta felagtige stil”. Skjöldebrands egen öfversättning står emellertid långt under Voltaires. Han lyckas icke återgifva Shakespeares kraftfulla, koncentrerade och poesi-mättade språk. Början kan tjäna som exempel :

”Att vara till eller uphöra att vara till, därom är frågan och om det är hjältemodigare att tåla alla kast och pilar af en oförrättande lycka, eller att taga till vapen emot ett haf af oro, och under det man gör motstånd ända allt”.

Ar 1776, den 2 september, läsa vi i Stockholms lärda Tidningar bland förteckningar på böcker, som finnas till salu uti boklådan vid Riddarhustorget: ”W. Shakespeares Schau-spiele, Neue Ausgabe von J. J. Eschenburg. Hrr Wieland och Ebert hafva tillika arbetat på denna öfvers.”. På originalspråket utbjudas de till salu 22 aug. 1781 i Stockholmsposten. Äfven i Göteborgstidningen Hvad nytt?, Hvad nytt? som innehåller så många vittnesbörd om de nya strömningarnas inträngande i Sverige, finnas yttranden om Shakespeare. Den 26 juni 1778 meddelas ett utdrag ur Spectator 1 n : o 47 ”Om skämt”.

”Ett apespel med dessa fullkomligheter, vinner gemenligen löjet på sin sida och vänder ridiculen på den, som anfaller det. Sir John Falstaff var en hjelte i det slaget och gifver god be-skrifning på sig sjelf uti sin färdighet at agera gäck på följande sätt: ”Alt slags folk,” säger denne lustige bussen, ”sätter en ära uti at retas med mig. Menniskjans hjerne är intet i stånd at upfinna något som tjenar till löje, mer än det jag upfinner, eller det som är upfunnet af mig. Jag är intet allenast för egen del quick utan äfven en orsak at quickhet finnes hos andra men-niskjor.”

3. — Mortensen.I Stockholms Lärda Tidningar, 10 maj 1779, berättas, att Hr Le Tourneur ”har utgifvit Tome III & IV al sin Shak-speare, som oagtat Hr de Voltaires motsägelse vinner ingång hos en glad och belefvad nation”.

I Stockholmsposten finner man är 1786 (den 23 mars) den bekanta anekdoten, om huru Shakespeare i sin ungdom vaktat hästar utanför teatrarne i London, och i Journalisten för år 1792, del II, 2 : dra kvartalet, aftryckes efter engelsk källa en kon lefnadsteckning af Shakespeare. Något försök till värdesättning af hans dramer meddelas icke; artikeln består hufvudsakligen af några anekdoter ur Shakespeares lif.

Äfven bland samtida bref kan åtskilligt af intresse vara att hämta. Här må endast meddelas några yttranden, som finnas i de Gustavianska papperen. I volym 33, F. 507 meddelas ett bref från en resande svensk i London den 21 jan. 1782, hvilken på tal om någon dagens teaterhändelse yttrar :

”Man synes hafva tagit idéen att författa historiske comedier af den bekante Shakespear, de Engelskes käraste Skriftställare, som skrifvit Konung Hindric den 6 : tes Lif och händelser uti en Tragedie, bestående af 3: ne delar, h var je ibland dem innebärande 5 Acter.”

Den 20 Jan. 1783 (Coll. Mss. Regis Gustavi III, 36 qv.

F., 510) skrifver Creutz från Paris om första uppförandet af Konung Lear i Ducis’ bearbetning:

”On a donné à Versailles la tragedie du Roy Lear, sujet, tiré de Shakespear. Elle a eu un Succès prodigieux et très mérité. Les Situations les plus intressantes y sont developées avec l’art et l’ame de Corneille. Le Stile en est enchanteur. Enfin je pense qu’après les belles tragedies de Voltaire nous n’en avons point encore eu de ce mérité. On la donne aujourd’hui à Paris.

Il est possible que le succès, de la première representation ici ne soit pas decidée. On est accoutumé à voir la fureur mais non pas la follie représentée dans les tragedies, mais de tous les malheurs de la condition humaine celuy d’être sujet à perdre la raison est le plus terrible de tous et si le theatre doit etre util aux hommes c’est en leur peignant les effets effrayans que produisse les excès des passions.

Det är intressant att jämföra Creutz’ yttraden om Kung Lear med de observationer, som en annan af konungens bref-skrifvare, Zibet, gör om samma dramas representation den 6 jan. 1784. (Gust. papp, vol. 33 qv. F. 507) :

”Hier j’ai vu le Roi Léard dont (je le confesse avec un peu de honte) je n’avais aucune idée. J’ai été choqué, pour ne pas dire scandalisé, de ce mélange bizarre du risible avec le pathétique, de styles de Tragedie, d’idylle et des petites maisons, de cacacteres et evenemens invraisemblables. Malgré le talent et la figure unique de Brizard, malgré l’intérêt que doivent inspirer le rang, l’âge et les malheurs du personnage, je n’ai pas pu m’empecher de rire. La Police ne devrait jamais perdre de vyë M. Ducis, qui risque à coup sur une partie des malheurs de Léard. Je languis de voir la parodie qu’on a fait de cette tragedie unique dans son espece”.

Den 13 jan. 1784 (Gust. papp. vol. 33 qv. F. 507) berättar Zibet om uppförandet af ett annat Shakespearedrama i Ducis’ öfversattning, Macbeth:

”Le seul spectacle un peu remarquable a été la premiere representation de Machbet, Tragedie de Ducis, dont le sujet est , tiré de Shakespear. C’est le second tome de Léar, non moins bizarre et extravagant que le premier. Il y a une succession des plus rapides de trois Rois. Le premier qui, si mon oreille ne m’a pas trompé, s’apelle Doncan, est au pied de la lettre un Roi de coulisse, puisque se trouvant dans le chateau, lieu de la scene, il n’y paroit jamais. On l’entend seulement, au moment qu’il est assassiné, crier de la coulisse. Son assassin et successeur, Machbet, grand héros d’ailleurs, etoit un peu timbré avant ce coup et perd tout à fait l’esprit après. Sa femme, d’un caractère atroce mais ferme et qui a la tête aussi bonne que celle du Mari est faible, l’encourage et le soutient. Elle fait entrer les Etats pour lui prêter serment. Le Chef de la Noblesse le fait sans reserve, mais l’Orateur des Communes lui coupant brusquement la parole, le fait avec restriction. Le Roi au milieu de la harangue perd tout d’un coup l’esprit, voit le Diable et l’accuse lui-même. La Reine se répand en excuses au peuple. Cette scene qui devroit sans doute paroitre auguste ou ne jamais paroitre, devient parfaitement digne du Boulevard & n’a pas du tout besoin de Parodie. Le troisième Roi est fils de Doncan. Son père nourricier ne peut pas venir à bout de lui persuader qu’il doit succeder à son Père. Il s’en défend le plus noblement du monde dans la crainte que son élévation ne coûte la vie à son bienfaiteur. Enfin l’instant que la Reine, après avoir fait des prodiges dans une bataille, paroit à la tête d’une armée victorieuse, chassant ses ennemis qui traversent le theatre àtoute jambe ; levant le poignard sur ce Prince si doux, si honnete ; Machbet arrive, le déclare Roi, envoye sa femme en prison et

se tue. Telle est cette merveilleuse nouveautée. Le premier

Acte, assez farci de beaux vers et de belles maximes, a été fort applaudi, mais les murmurs devinrent depuis plus frequants que les applaudissements.

Cependant la piece n’est pas tombée dans les réglés et je désespere d’être jamais témoin d’un pareil événement. Mais si l’on continue de bannir ainsi de la scene la noblesse et la décense, je ne désespere pas de voir au premier jour a l'Opéra Jupiter se saouler, Mars se battre à la foire et Venus faire encore pis. Des hier un jeune Anglois avoit prédit que la piece ne reussiroit

pas parcequ’on en avoit retranché les Sorcieres. "

Såsom det sista sjuttonhundratals uttalande om Shakespeare i Sverige kan slutligen nämnas G. A. Silfverstolpes lilla afhandling Om de vansinnigas roller i Shakespears skådespel, en öf versättning från C hr. Garve. Denna uppsats, som först lästes i Läsning i ett och annat år 1807 och sedan upptrycktes i Silfverstolpes Strödda afhandtingar i ämnen rörande de frid konsterna, häftet 4, 1809, är den första större uppsats om Shakespeare i den svenska litteraturen. Mot den uppfattning som här framställdes sökte Hammarsköld i en serie artiklar i Upsala Tidning 1809, n : o 7—43, häfda, att Hamlet var hvarken verkligt eller förställdt vansinnig.1

Dessa yttranden om Shakespeare i sjuttonhundratalets svenska tidningar och brefsamlingar må ytterligare kompletteras med ett par notiser af liknande art. De tidigaste Shake-speares representationer i Sverige äro säkerligen uppförandet af Romeo och Julia 1776 i Norrköping af den Seuerlingska truppen samt 1781 den 13 november i Göteborg af det Geme-nasiska sällskapet under direktion af J. von Blanc. Vid den senare föreställningen nämnes det uttryckligen i annonsen, att stycket var öfversatt från fransyskan, troligen var detta också fallet år 1776. Säkerligen är det samma öf versättning, som användts båda gångerna.2 Den 18 oktober

1782 annonseras ytterligare uppförandet af Romeo och Julia i ”Hvad Nytt? Hvad Nytt?”: ”1 afton blifva under Hr von Blancs

1 Jfr Ljunggren, Svenska Vitterhetens Häfder III. Sid. 419.

* Jfr Berg, Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar. Göteborg, 1896. Sid. 240,Direction af det härvarande skådespels Sälskapet uppfördt: Romeo och Julia, Sorgespel i 5 öpningar från fransyskan.

Romeo och Julie i högsta kärleksqval Skall prässa ur vårt bröst de suckar utan tal Som vi vid olycksfall för ömma hjertan gjuta Hvars lott är utan brott, af svaghet åren sluta.”

1 Götheborgs tidningar den 23 januari 1787 läses: ”1 morgon onsdag blifver ... uppförd ... Hamlette, Sorgespel i 5 Acter, från Ängelskan, skrifven af den berömde Shake-spear; denna stora Piece, som för första gången uppföres på Svensk Theater, har på alla språk vunnit förtroende.”

Man kan förvånas öfver, att Shakespeare redan så tidigt uppförts i Sverige. Naturligen beror detta på den ovanligt lifliga förbindelse, som ägde rum mellan Göteborg och London, och båda de sällskap, som vid denna tid spelat Shakespeare, hade starka försänkningar i Göteborg. Icke mindre måste det förvåna, att det dröjer så länge, innan man ånyo finner honom spelad. Det är först långt senare, som Shakespeare genom öfversättningar och uppföranden blir tillgänglig för den stora publiken.

I Stockholm spelades Hamlet först år 1819. I denna stad uppfördes Othello1 först 1827, Macbeth 1838, Romeo och Julia 1845, Kung Lear 1847 o. s. v.

Näst efter öfversättningen af Hamblet 1787, hvilken dock ej är tryckt, kommer säkerligen en öfversättning på blank vers af en scen ur Coriolanus, som läses i Fragmenter af utländsk litteratur, Upsala 1796, utgifven af den bekante göteborgske vitterhetsidkaren G. Rosén. Därefter följer Geijers tolkning af Macbeth, hvilken utkom 1810. Livijn påtänkte redan 1804 och de närmaste följande åren flera öfversättningar såsom af Hamlet, Macbeth, Romeo och Julia samt Midsommarnatts-drömmen, men ingen af dem fullbordades.

Intressantare än dessa spridda uttalanden är det dock att iakttaga de dramatiska författarnes eget förhållande till de nya riktningarne och speciellt till Shakespeare. Midt under

1 Othello uppfördes dock p& franska i hufvudstaden redan &r 1802.den härskande franska smaken gör sig en och annan nyhet gällande.

Såsom ofvan nämnts hade Voltaire i Frankrike i anslutning till Shakespeares Chronicle plays behandlat ett ämne ur fransk historia. Denna fosterländska riktning låter i svensk litteratur, där den fortlefvat sedan renässansen, hvilken i alla länder hade en starkt nationell prägel, spåra sig ända tillbaka till Messenius och frihetstiden; nu lefde den upp igen under franskt inflytande. Flera af Gustaf III: s dramer, Adlerbeths ”Ingiald Illråda”, Leopolds ”Oden”, Lidners ”Erik XIV” m. fl. höra till denna art af dramer. Denna riktning förmäler sig samtidigt med intresset för det isländska och forn-skandinaviska, som uppstått i England och därifrån fortplantats till Tyskland och Danmark. Gustaf III: s Frigga är trots sin egendomliga härstamning från ett franskt stycke af Saint Foix med inslag från Ewalds ”Balders död” det första nordiskt mytologiska drama under denna tid. I dramer af denna art hafva vi föregångare till romantikens historiska skådespel och nordiskt mytologiska dramer.

I Gustaf III: s egna dramer finna vi spår af andra inflytanden från Shakespeare, fast i andra hand, öfver Frankrike. Ljunggren och Levertin hafva påpekat Shakespeares inflytande på Gustaf III: i Gustaf Adolf och Ebba Brahe är ställets enhet icke iakttagen, utan handlingen förlagd till olika platser. Handlingen är dubbel, omfattande både konungens och bondfolkets kärlekshandel. Om ”Gustaf Vasa” (1786) skrifver Levertin, sedan han redogjort för de senare utkasten B och C och påvisat, att framställningen i dessa äger större lif och fyllighet, att Christierns gestalt genom spökscenen i tredje akten fått ett verkligt psykologiskt intresse1:

Alla dessa konkreta drag torde hafva inspirerats af Shakespeare. Det är från hans tragedier — lästa naturligtvis i Le-tourneurs berömda, Ludvig XVI tillägnade öfversättning — och särskildt från Richard III, som Gustaf III fått eggelsen till ett mer nar.dlingsrikt och rörligt drama, där kriget brusade inne på själfva skådebanan, i stället för

att som i de flesta franska stycken förläggas bakom scenen, så att vapenbullret på sin höjd hördes ur kulisserna. Af mer direkt iterklang från Richard III

1 Levertin, Gustaf III som dramatisk författare. Sid. 136.kan man nämna Gustaf Vasas order till sina befälhafvare (II, 5), som svagt erinrar om Richmonds liffulla generalmönstring (V, 3,). Scenerna i tredje aktens början följa däremot Shakespeare närmare — spökscenen är isynnerhet i detalj kalkerad på Richard III — de unga Ribbingarne motsvaras af ”les deux jeunes Princes, fils d’Edmond III”, Sten Sture af Henri IV, Hemming Gadd (sedermera utstruken) af Buckingham o. s. v. Det hos Gustaf III återkommande omkvädet ”fuis et tremble” heter hos Letoumeur ”désespère et meure”.. .

Hvad Kellgren angår, var han föga intresserad af de dramatiska arbeten, som konungen lät honom versifiera, och han drog sig snart tillbaka. Det är således af föga intresse i detta sammanhang att erinra om hans förhållande till Shakespeare. Här må endast nämnas, att han redan 1776 säkert kände åtminstone Julius Cesar, såsom framgår af ett par verser af denna tragedi, hvilka han citerar i ett bref till Clewberg-Edelcrantz1 :

Je voudrais bien savoir ce que ce César mange Pour c’être fait si grand.

Före striden med Thorild var dock Kellgrens uppfattning af poesien så helt bestämd af franska synpunkter, att det icke kan vara tal om någon djupare inverkan af de nyare riktningarne på hans diktning. Bekant är hans vers i Nytt försök till orimmad vers:

,Du! tag af Shakespear yrslan,

Med store Klopstocks orim,

Och Göthes convulsioner,

Och Ossians evigt samma ...

samt hans kommentar till dessa verser i anmärkningarna till ”Man äger ej snille för det man är galen”, och man förstår, hvad Kellgren tänkte om den nya Epileptiska Poesien, vid tiden för striden med Thorild under åttiotalet.

I sina bref till Rosenstein2 talar dock Kellgren (1788) om att han ärnade skrifva en opera om ”Yngve”, att omarbeta efter Göthiska mythologien i samma smak som ”Balders Död”. Dessutom ville han skrifva en tragedi om

1 Schück, H., Johan Henrik Kellgrens bref till Abraham Niclas Clew-berg, sid. 43.

• Jïellçrens bref till Rosenstein. Samlaren 1886, sid. 115,Eric XII; s död. Detta var dock endast lösa förslag, som aldrig kommo till fullbordan, men visa i hvilken riktning Kellgrens tankar gingo under senare år, äfven pä det dramatiska området.

Under det att Kellgrens diktning under hans senare år uppenbarar ett alltmera germanskt skaplynne, förblef däremot Leopold under alla skiften en afgjord försvarare af den franska kulturen och smaken. Det var han som liksom Voltaire kallade Shakespeare ”Litteraturens skogsmänniska”. Den Thorildska striden och nyromantikernas uppträdande skärpte endast hans åsikter. Visserligen är det sannt, att han genom sin tragedi Oden är en bland de första, som behandlat ett götiskt ämne, därmed fortsättande Gustaf III: s och Adler-beths försök af samma art. Men man behöfver endast läsa företalet, som inleder andra upplagan af denna tragedi, för att finna, att det mindre är det nordiska ämnet än möjligheten af dess sammankoppling med antik historia, som lockat honom. ”Den egentliga historiska grunden för detta skådespel innefattas i den troliga gissningen, att Oden med sina Asar förmodligen flyktat för Pompé, af hvars vapen de funno sig under det Pontiska kriget beständigt omgifna och hotade.” Leopold har med andra ord valt ämnet af samma skäl som Voltaire stundom förflyttade skådeplatsen för sina dramer till Kina eller Amerika, för att få en pikant variation af de vanliga klassiska ämnena.

I detta företal af 1814 års upplaga läser man också säkerligen det intressantaste utfall, som någon svensk pseudo-klassiker gjort mot Shakespeare i Sverige. Leopold angriper ”det nymodiga målningssättet”, lokalfärgen, som man numera säger. Försvaret har troligen sin grund i Hammarskölds angrepp i de ”Kritiska brefven”. Leopold

yttrar:

*

”Bland ofullkomligheterna af denna Tragedi väntar jag att finna räknad isynnerhet saknaden af en viss närmare lokalmålning, vare sig med afseende på Gudalära, ålderdomsbruk, gammalt kämpespråk, eller hvad annat man tror höra till den sanna teckningen af dessa aflägsna tider och personer. Visserligen hade det varit tillfälle att här införa en god del af Eddan och Sagorna, och att efter dem skilra Oden Runahufvud, med hela sin mythiska physionomi och sina trollgudiska attributer.Svårare hade detta målningssätt icke varit. Om det varit rättare, och om det är i allmänhet möjligt att med den rå, sinnliga naturmålningen af alldeles barbariska tider och folkslag, förena det värdigare språk, den upphöjning, med ett ord, hela den ädlare natur, som utgör i våra dagar så långt jag förstår, Tragediens ovillkorliga fordring, lemnas till dem att afgöra som äga nog insigt att dömma derom. Men man låte Oden i sitt äkta fornskick uppträda på Scenen: man låte honom tala med Sigurd eller Asmun om Bifrost och Ygdrasil, om Nifflhem och Muspelhem, om Fenris-ulfven och Midgardsormen: man låte honom förkunna för sitt fältråd hvad Mimers hufvud uppenbarat honom; gifva sina män Bianak; försöka Seid och Gallrar emot Pompés öfvermakt; nyttja sina korpar att utspeja Yngves ankomst, eller sitt skepp Skidbladner föra honom hem: och det vore icke mera Konungen, härförarn, den historiska hjelten, det vore den barbariska Guda-diktarn, men framförallt, sagans trollman som man egentligen hade målat. Dessa saker om ock fordom förenade i verkligheten, låta ej lätteligen förena sig i målningen inför en tids ögon, som redan preglat det ena med sin beundran, det andra med sitt åtlöje; och minst i ett slag, hvari man ej vill och ej bör tåla andra känslor än höga och allvarliga. För min del har jag åtminstone, hos Europas största mästare, icke sett på sådant sätt skillras, hvarken de älsta Greker, eller de älsta Romare; hvarken Araber, eller Amerikaner, eller ens Schyterna. Det yttre lifvets härmande afteckning till seder och lefnadsskick, hör, efter mitt omdöme, icke utan med stora undantag till Tragedien, och kan ej, i hela sin lägre sanning, tillhöra den utan uppoffring af dess rätta och stora föremål. Endast Shakespeares öfverdrifna beundrare hafva förgudat detta påstådda naturenliga målningssätt, som är, till en viss grad, i hvars och en förmåga att härma; under det att Comeilles och Racines svårligen skall blifva möjligt att försöka med minsta framgång, utan något slags öfning och skicklighet. Tvisten om företrädet emellan begge målningssätten skall förmodligen ej slutas, förr än man hunnit afdömma hvad Tragedien egentligen bör vara, antingen ett lustverk för inbillningen af alla naturlifvets afstickande former och skaplynnen, äfven de råaste, sådana de i verkligheten utmärka olika folkslag, tider och personer, eller en ren målning af den högre menskliga sinnesnaturen, sådan den hos alla folkslag och på alla tider igen-finnes; när man nemligen förstår att derifrån afsöndra den gröfre hvardagsytan, åtminstone att blott låna derifrån, hvad till en viss nödvändig skiljaktighet må synas tjenligt att bibehålla.”

Adlerbeth ägde liksom Leopold en omfattande beläsenhet. Redan tidigt hade han sett sig omkring icke#blott i den franskautan "äfven i den tyska och den engelska litteraturen. Detta framgår icke minst af hans bevarade manuskripter, af hvilka man finner, att han studerat Klopstock och Lessing, Goethe, Schiller och Voss. Hans intresse för antiken får också färg af dessa författares uppfattning af den. Adlerbeth är en förelöpare till nyklassiciteten i Sverige särskildt genom sina öfversättningar på antikt versmått af Homeros och Vergilius m. fl. Genom sin öfversättning af Eyvindr Skaldaspiller är han också en föregångare till göticismen.1

Under det att Leopold intog en snäft af visande hållning till alla den följande generationens nyheter, uppträdde Adlerbeth ofta såsom en medlare mellan gustavianer och fosfo-rister.

I Adlerbeths dramer finnes däremot icke många spår till någon inverkan af andra riktningar än den pseudoklassiska. Ingjald Illråda är åter ett pseudoklassiskt anpassande efter nordiskt ämne med vissa Voltaireska friheter såsom t. ex. att hjältarne dö på scenen och ett och annat svagt försök till lokalfärg.2 I Kelonid har han icke iakttagit rummets enhet, hvilket redan Hammarsköld påpekat. Hans försvar för denna åtgärd i företalet till stycket är tillräcklig för att karaktärisera hans förhållande till den nya riktningen och visa, huru rädd han till lynnet var för alla ytterligheter:

”Jag har icke med all den noggrannhet iakttagit enheten af rummet, som vissa Auktorer fordrat, och som serdeles

på den äldre franska Teatern varit en grundlag. I sanning tror jag, att all flyttning af rum, som icke genom den dertill erforderliga tidlängd för Åskådarens inbillning bryter enheten af tiden och såmedelst den af sjelfva handlingen, är förlåtelig, och måhända någon gång en förtjenst genom det ombyte för Åskådarens öga, som underhåller och lifvar hans uppmärksamhet. Den förändring af rum jag tillåtit mig i denna Tragedi inskränkes inom olika byggnader vid ett och samma torg i Sparta. Så mycken frihet har Voltaire gifvit sig i Tancrede. Jag skall ej anföra exempel af Tysklands nyare högstprisade författare; ty de kunde till äfventyrs bevisa förmycket och mera än jag önskade bevist."

1 Sedan detta skrefs, hafva vissa af dessa frågor fått en mera utförlig behandling i Blancks, Den nordiska renässansen. Se Bärskildt för Adlerbeth sid. 317 och ff.

* Jfr Planek, Op, cit. sid. 36Q.I slutorden af sitt företal häntyder Adlerbeth säkerligen på Leopold, hvilken med sina råd och dåd varit honom behjälplig att undvika och borttaga felaktigheter. Det behöfves icke flera bevis för att Adlerbeth under sådan ledning ej skulle blifva den franska smaken otrogen.

Likaledes har Adlerbeth inlagt körer i "Ifigeni i Auliden" efter föredöme af Algarotti, såsom han själf nämner i företalet. Men körer förekomma redan i den af grekerna inspirerade Racines tragedier "Esther" och "Athalie". Hos Adlerbeth är det en nyhet, som sammanhänger med hans nyklassicitet.

Thorild är den som bryter den exklusiva franska smaken i vårt land, men själf var han icke dramatiker. Lidner, som nästan kan räknas som hans lärjunge, har däremot skrifvit ett par dramer. I dessa visa sig äfven drag lånade från Shakespeare. Så har han i "Adelaid" inlagt en teater i teatern liksom senare i Operan Medea. Och hans tragedi Erik XIV är en stillös blandning af franska och Shakespearska reminiscenser1.

I det svenska dramat under sjuttio- och åttiotalen finnes således icke många afvikelser från den franska typen. De nyheter, som förekomma, äro af samma art som de, hvilka Voltaire infört på den franska scenen efter Shakespeares föredöme. Det är redan vidrördt, att handingarne ofta äro flera än en och att ämnena äro exotiska eller fosterländska. Man håller icke heller så noga på ställets enhet. I Risteils "Domald" försiggår slutscenen på en annan plats än det öfriga dramat, nämligen framför templet. (Jämför Voltaire.) Man lägger också an på ett rikare dekorativt system, och folkmassor uppträda på scenen, ofta ordnade till praktfulla processioner. Detta var ett försök att göra lokalfärg. Trots sina uttalanden i företalet till Odin har Leopold i denna tragedi i anslutning till Voltaires Tancréde velat gifva en rikare bild af lokaliteten, än hvad som tidigare varit brukligt i det franskt klassiska dramat på svensk grund. En blick på den ovanligt långa _ scenanvisningen visar, hvilken uppmärk-

1 Jfr Lamm, Lid ner stud ier, Samlaren. 1909, Levertin, Teater och drama, sid, 101*samhet Leopold nedlagt på att gifva skådeplatsen en fornnordisk karaktär. Ett fältråd af Asar samt folk uppträda på scenen liksom i Tancréde skådespelet öppnas med en rådsförsamling af korsriddare. I Ristells Domald uppträda på samma sätt folk och präster; i Ingiald Illråda, präster och soldater; i det sistnämnda dramat försiggår sista scenen i nattens dunkel vid facklors sken för att förhöja scenens hemskhet.

En annan betecknande nyhet är, att hjältarne dö på scenen. Asmun i "Oden" och Domald i Ristells liknämnda tragedi nedsticka sig själfva corarn populo. Ingiald Illråda i Adlerbeths tragedi dödas af Ifvars folk. I Ristells tragedi har man ett intryck af, att författaren förskräckes öfver sin djärfhet; han låter nämligen de öfriga uppträdande intaga en sådan ställning, att de dölja liket för åskådarna.

På nittiotalet finna vi däremot åtskilliga nyheter, delvis i direkt anslutning till Shakespeare. Till denna tid höra några dramatiska försök af Franzén, en af de författare, som tidigast förebådar romantikens sång i sina lyriska stycken. Från hans ungdomstid föreligga några dramatiska försök, som Castrén undersökt och hvilka äro af intresse i detta sammanhang.1

Redan i början af nittiotalet sysslade Franzén med dramatiskt författarskap. Från år 1793 är ett fragment med titeln Cidli eller enfald och ädelmod — att döma efter titeln en Kotzebuad.

Ett historiskt skådespel, Valeria, sysselsatte honom åren 1794—1795. Ämnet är grekiskt, hämtadt ur Gibbon. Planen finnes kvar och visar, att stycket är byggdt efter det franskt klassiska mönstret. Tidens enhet är strängt

iakttagen; äfven rummets och handlingens ganska noggrant. Konflikten är franskt klassisk. Däremot har Franzén i diktionen snart nog tagit Shakespeare till mönster. Detta visar sig i versformen; också de tidigaste fragmenten äro skrifna på blankvers, väl de tidigaste jamber, som förekomma i ett svenskt drama.2

__ _____________ 0

1 Castrén, Frans Michael Franzén. Helsinginfors, 1902.

2 K. Gyllenborg hade dock efter en engelsk öfversättning af Philipa tolkat Bacines Andromache på blankvers (1723).Direkta spår af Hamlet låta också påvisa sig, så har Franzén imiterat den stora självmordsmonologen.

Åren 1795—1796 företog Franzén en utländsk resa, under hvilken han hade tillfälle att på olika sätt träda i förhållande till det nya i tidens vitterhet. I Hamburg sammanträffade han med Klopstock och Baggesen. I London såg han Shakespeareska dramer spelas. Att få gråta och skratta med Shakespeare var hans fröjd. Under dessa år sysslar han också med ett drama om Erik XIV, af hvilket några obetydliga fragment föreligga. Äfven de äro skrifna på blank vers och synas närmast bildade efter Shakespeare.

Intet af dessa utkast fullbordades. Franzén blef sedan så uppmuntrad och så kritiserad af akademien, att han småningom blef osäker om den väg han skulle gå. När kampens vågor efter 1809 gingo som högst och då Franzén, sin natur likmätigt, borde ryckts med i hvirflarna, är han utom striden. Han liknar dessa tidiga vårblommor, som solen lockar att slå ut sina kalkar, men hvilka redan nästa morgon ligga vissnade, skördade af nattens kyla och vinterfrost.

År 1836 trycktes i femte delen af Franzéns samlade skrifter ett drama med titeln Drottning Inggjerd eller mordet på Eljarås. Sorgespel i fem akter. Ämnet handlar om Fale Bure, hvilken vid Eljarås skulle hafva räddat Erik, konung Knuts son, och fört honom till Norge. Första utkastet till detta drama heter Erik Knutsson och går tillbaka till tiden före utrikesresan. En följande plan är utkastad strax efter hemkomsten. Den första fullständiga redaktionen, som insändes till svenska akademien år 1800, finnes icke mera i behåll, men en annan redaktion, innehållande förbättringar af den föregående, är bevarad. Den är skrifven på alexandriner.

I det stora och hela är den tidigare planen bibehållen. Denna är franskt klassisk, men med talrika reminiscenser från Shakespeare. I Cecilia tycker man sig igenkänna Hamlets moder. En annan af figurerna erinrar om Jago.

Redaktionen från 1836 är helt förändrad och till det sämre. I denna finnes en scen, hvilken Franzén själf gör uppmärksam på i företalet, som imiterar Lady Macbeths sömngångarvandring.Dessa äro de tidigaste Shakespeareimitationerna i Svergie. Först långt senare är det som Shakespearestudierna få en verkligt fruktbar karaktär.

Genom tidningsnotiser kan man spåra det växande intresset för de stora tyska skalderna, Lessing, Goethe och Schiller, tillbaka på sextiotalet. Det tidigaste omnämnandet af Lessing torde vara det som läses i Svenska Mercurius för augusti 1760 angående hans fabler. Goethes verldsberömdhet daterar sig från utgifvandet af Werther. I Stockholms lärda tidningar för den 8 februari 1776 läses säkerligen det tidigaste uttalandet om Goethe på svenskt område: ”Hr Göthes manér i dramatiken härmas nu öfverallt. Nyligen har Hr Klinger utgifvit 2 tragedier: Otto och Das leidenäe Weib; faseliga stycken, uti hvilka natur endast skall härska, men en oredig och människohatande natur.” I samma tidning för den

11 april 1776 läses en notis om några af hans dittills utgifna skrifter Werther, Götter, Helden und Wieland, Götz von Berlichingen och Clavigo, och sedan finnas rätt talrika omnämnanden om honom. Schiller är den som senast och minst beaktas.

För svensk lyrik hafva dessa tyska skalder spelat en roll redan under slutet af åttio- och början af nittiotalet, och vi veta ju t. ex. genom Lilljebjörns omnämnande i ”Hågkomster”, att det fanns enskilda hem som det Geijerska, där man redan vid denna tid med entusiasm fördjupade sig i den tyska litteraturen. Däremot finner man så godt som intet direkt inflytande från dessa skalder på den svenska dramatiska litteraturen under sjuttonhundratalet, hvarför det icke torde vara nödigt att här utförligare dröja vid enstaka notiser, som påträffas om deras skrifter och

personliga förhållanden. Redan af den sparsamhet, hvarmed man öfver-sätter deras dramer, framgår, att man ännu icke fått ögonen öppna för deras förtjänster. Af Lessing öfversättes hans komedi Minna von Barnhelm 1793 af Björn, men karaktäristiskt nog efter en fransk imitation. 1796 öfversättes några scener af Miss Sara Sampson samt scener ur hans lustspel Sömndrycken af G. Rosén i hans ofvannämnda skrift Fragmenter ur utländsk litteratur. Slutligen öfversättes 1799"Miss Sara Sampson" fullständigt af Bildstein. Det är allt. Lessing var redan föråldrad, då det tyska inflytandet på allvar gjorde sig gällande i Sverige.

Icke heller af Goethe finner man många spår på dramats område. Det är som bekant hans "Werther", som framför allt väcker uppseende och hvilken gifver anledning till en hel litteratur i Sverige liksom i andra europeiska länder. Det första drama, som öfversatts af honom, är Stella (1794) samt komedien De medbrottstige (1799).

Ännu mindre är Schiller observerad. Först 1799 öfver-sättes Röfvarbandet, år 1800 Kabale och Kärlek. Don Carlos och Jungfran af Orleans blifva ej tillgängliga för den svenska publiken förrän 1813.

öfverhufvudtaget är det först efter fosforisternas uppträdande, som de stora tyska skalderna blefvo bekanta i Sverige. Det kan synas underligt, om man ser, huru redan på åttio- och nittiotalet Shakespeare, om ock ytligt och groft, kalkeras i svenska dramer. Men förklaringen ligger nära till hands. Den tyska litteraturen var en ännu ny litteratur, och man förstod icke språket. Engelskan var visserligen icke heller synnerligen läst i sjuttonhundratalets Sverige. Tvärtom, intet är vanligare än att man tillägnar sig Pope och andra engelska auktorer i franska öfversättningar. Få voro de, hvilka som Franzén läste Shakespeare på hans eget språk. De flesta läste honom på franska, och det är detta förhållande, som bland annat förklarar, att han tidigare nådde Sverige än de tyska skalderna.

Dessa omständigheter hindra dock icke, att redan under nittiotalet ett mycket starkt tyskt inflytande gör sig gällande i den svenska litteraturen. Det var blott icke de stora författarna, som man spelade. Det var deras efterliknare. Af dessa är Kotzebue den förnämste. Af samtiden uppfattades han till en viss grad som en medtäflare till Goethe och Schiller. I själfva verket var han deras lärjunge. Kotzebues diktning är en stor häxkittel, i hvilken alla tidens moderiktningar nedkastades för att bereda en för den stora publiken behaglig och tillräckligt pepprad anrättning. Kotzebue är sjuttonhundratalets Scribe, en talangfull faiseur, som behärskadetidens repertoar och tillfredsställde de mest olika fordringar. Han skref omväxlande riddaredramer, lustspel och borgerliga dramer. Moral, tårmildhet och skräckscener utgöra de vanligaste ingredienserna i hans teaterstycken. Men under allt detta är han frigjord från pseudoklassiciteten och följer det fria dramats teknik. Däri ligger hans stora betydelse. Det är han, som öfverallt i Frankrike, England, Italien och till och med i hans eget fädernesland bereder väg för Schiller och Goethe. Äfven män med litterär smak fängslas i början af hans dramatik, men tröttna snart, då de lära känna mästarne, som äga det innehåll, han saknar. Så också i Sverige. Man märker det tydligen under Livijns och Hammarskölds utveckling. Båda börja med att njuta Kotzebue, men så fort de lärt känna Goethe och Schiller kasta de honom föraktfullt åt sidan. Detta hindrar dock icke att han imiteras af Livijn; det är lättare att teoretiskt utdöma en författare än praktiskt nå fram till en högre ståndpunkt.

Redan 1791 spelades Kotzebues världsberömda drama Verldsföratct och ånger i Stockholm, och sedan uppfördes han långt fram under följande sekel. Flera öfversättare täf-lade i att försvenska honom, bland hvilka de förnämsta voro Björn, Eurén, Altén och Nordforss. Kritiken tog snart afstånd från honom, men detta gjorde icke något intryck på publiken.

Kotzebues medtäflare och förebild, Iffland, hvilken närmast utgick från Lessing och hufvudsakligen skref borgerliga dramer, uppmärksammades däremot mindre. Det första Ifflandska drama på svensk scen är Golmar = Ada, furste af Garisene. Prolog i akt, bearbetadt af Mårten Altén 1797. Sen följde 1803 Kokardema.

Snart uppstod en inhemsk skola af skådespelsförfattare i den nya stilen, och det slutande århundradet behärskas af det borgerliga dramat och riddaredramat.

Den förnämsta representanten för den förstnämnda genren var Carl Johan Lindegren, som i mycket erinrar om Kotzebue. En närmare undersökning skulle säkerligen visa, att det mesta af hans produktion utgöres af grofva lån

från utländska författare, sparsamt bearbetade. 1795 spelades af honom komedien Den blinde älskaren och Den försonadefadren, drama i tre akter; 1805 trycktes i hans samlade skrifter Petit eller Operationen, Skådespel i fem akter samt General Eldhjelm. I den andra delen af han:; samlade skrifter, som utkom 1806, följde Lycksökaren, komedi i fyra akter, samt Masken, skådespel blandadt med sång i tre akter, och slutligen i tredje delen Kärlek och hemsjuka, drama i fem akter samt Skyddsängeln, skådespel i fem akter.

Riddaredramat fann sin förnämste utöfvare i A. T.

Skjöldebrand, som skref flera dramer, af hvilka dock endast Herman von Unna, influerat af Schiller och Kotzebue, var af någon större betydelse. Det trycktes 1795, men uppfördes i Stockholm först 1818. Äfven i detta drama påträffar man direkta reminiscenser, fast obetydliga, från Shakespeare. Det behöll sig länge på repertoaren. Ej underligt, ty det är ett synnerligen effektfullt stycke, med hemska och rörande scener. Det har fägnat mer än en generation,. och af Hammarskölds ord om det både i sina bref och i sin litteraturhistoria ser man, att det sysselsatt hans fantasi.

Sådan gestaltar sig i sina hufvuddrag det allvarliga

dramats utveckling på gränsen mellan sjutton- och aderton-hundratalet i Sverige. Det pseudoklassiska dramat är redan undergräfdt, fast de sista spåren af det icke så hastigt skulle försvinna. Man har lossat på de tre enheternas järnband, och om man ännu icke nått fram till blankversen, så har man utbytt alexandrinen mot prosadialogen. Ämnena ha också förändrat karaktär. De antika hjältarna hafva försvunnit med revolutionen; det är tredje ståndet, som behärskar scenen liksom staten; riddarne uppträda redan endast som medeltida drömgestalter, omgifna af sagornas spöklika nimbus. En ny utveckling står för dörren: romantikens drama, en utveckling, som börjar efter 1809 års händelser, då en ny tryckfrihet bereddes landet.

Det är några af de första försöken af denna nya utveckling,- som i det följande närmare skola undersökas.

4. — Mortenseri.II.

För en blifvande teaterförfattare är det af icke ringa vikt, att han tidigt får tillfälle att se dramer uppföras. Endast därigenom lär han känna scenens fordringar och det sätt, hvarpå ett drama bör byggas för att göra intryck på publiken. Vanligen är det väl också genom tidiga teaterbesök, som det lefvande intresset för Thalias konst vaknar hös den blifvande dramaturgen.

De bref, som Livijn efterlämnat, vittna om, att han alltid haft ett mycket stort intresse för teatern. Under sina resor försummade han aldrig att besöka skådespelshusen och njuta af.de nyheter, som där uppfördes.

Emellertid var det relativt sent, som Livijn fick tillfälle att se dramatiska föreställningar. Han var född i Skenninge 1781 och kom därifrån 1799 till skolan i Linköping, som han lämnade redan år 1800. Under detta år erbjöd stiftstaden knappast något tillfälle till teatraliska nöjen. De voro mindre än någonsin, ty under de närmast föregående åren hade man fått sitt lystmäte på teaterrepresentationer. Åren 1795, 1797 och 1798 hade nämligen resande teatersällskap, den Lewen-hagenska och O. A. Hofflunds trupp1, upprepade gånger, ofta ett par månader i sträck gifvit föreställningar på den i ridhuset inrättade teatern, hvarunder Linköpingsboarne hade tillfälle att se hela tidens repertoar, borgerliga skådespel och riddaredramer i rik omväxling, passera förbi sina ögon.2

Första gången, då vi ur Livijns anteckningar kunna se, att han varit på teatern, är under studietiden i Lund. I en

1 Se Bilagan.

* Se Bilagan. — Livijn kan dock vid denna tid hatva sett Åtskilliga af tidens modepjeser, uppförda p& Skenninge marknad, dkr samma sSllskap, som spelade i Linköping, gaf föreställningar.gammal almanacka för år 1802 har han nämligen antecknat, att han den 8 januari besökt Malmö, där han sett uppföras General Schlenzheim och hans famille, ett drama af Spiess, omarbetadt af Plümicke och Brömel och öfversatt af C. Envallson. Den 6 april besökte han åter Malmö och såg då Den unge arrestanten och såsom efierpjes Den förtroliga aftonmåltiden. Det förra af dessa stycken är en uppsluppen fars med kupletter; det senare ett tråkigt och intetsägande familjestycke af tidens vanliga sentimentalt moraliska skaplynne. Några dagar senare företog han

Lundastudentens ännu i dag traditionella utflykt till den danska hufvudstaden och underlät naturligen icke att då också besöka komedien. Han har antecknat, att han den 27 april såg Den verdige fadren och en förträfflig pantomimbalett, hvars titel han dock icke nämner. Vid uppresan från Lund till Uppsala samma år stannade hän i Stockholm, hvarest han den 27 september på Operan såg Epigrammet, en komedi af Kotzebue, öfversatt af Mårten Altén; två dagar senare bevistade han åter föreställningen och såg Charlatanerna, en komedi i tre akter af Pigault-Lebrun (”Les empiriques”) öfversatt af B. G. Westberg samt ett annat stycke, en uppsluppen Operacomique, Nunnorna eller Besökelseklostret af Picard, öfversatt af D.

G. Björn.

1803 är ett synnerligen betydelsefullt år i Livijns utvecklingshistoria. Det var då, som han började sitt författarskap i föreningen Vitterhetens vänner; på hösten lämnade han Uppsala och ankom den 10 november till Stockholm för att tillträda en kondition hos öfverste Askling; nu är det som hans teaterintressen finna rikligare näring. Redan den 20 november antecknade han i almanackan, att han hört Lehnberg predika samt därefter varit på dramatiskan, hvarest spelades Den landsflyktige eller Mannen med tre ansikten, komedi i tre akter af Pixérécourt (”L’homme à trois visages ou le Proscrit”), öfversättning af J. L. Rhodin. Såsom efterpjes gafs Den knarrige, ett lustspel af Brueys och Palaprat, hvilket redan 1768 spelats i Stockholm under titeln ”Tvärviggen” och i ny öfversättning af C. G. Schylander åter kommit upp på scenen 1799.Den 30 november har han i almanackan antecknat på latin, såsom han vid denna tid vanligen brukade: ”In specta-culo, ubi Johanna af Montfaucon et Dummerjöns. et Krusen-berg edebantur.” Krusenberg och Dummerjöns var en komedi i en akt af de Ville, öfversatt af Sparrschild. Hvad intryck detta drama gjort på honom känna vi icke; däremot har han i ett bref till Hammarsköld (H, I, 38) beskrifvit det intryck, som Kotzebues berömda stycken gjorde på honom.

”Jag menar, att du har läst denna pjes af Kotzebue, och jag tror, att du snart skall komma att förlika dig med honom. Personerna speltes äfven ganska väl, i synnerhet Philip af Hjortsberg. Guntram spelades ock utmärkt väl, i synnerhet den skenen, hvarest han drar dolken och utropar: ”stål för guld.” Der lyste röfvareanförarn fram. Fru de Lange, som spelte Hildegard, utmärkte sig så väl nu som flera gånger genom sin oskyldiga naivité. Du skulle se henne spela, jag Hr alldeles intagen af hennes person i denna forntidens drägt, det språk hon talade, allt tecknade en af flyktade tiders oskyldiga flickor, som, fastän de ej ägde så många partier och kunde sladdra franska, dock gjorde sig älskade genom kvinnans högsta prydnad, oskulden och ett godt hjerta. Ja, dess action var så mästerlig, att jag tviflar, om någon i Sverige kan jämföras med henne.

Men detta kan jag ej säga om mamsel Franck, som spelade Johanna. En ful figur, en af debaucher förderfvad och ut-magrad varelse, steg fram att prädika dygd, precist som en bock skulle prädika återhållsamhet och måttlighet i en sädesåker. Och dessutom hvilka anfägtningar! Du skulle tro, att hon vore aldeles rasande. Förmodeligen anfägtade hela den svinahjorden, i hvilken Jesus indref djeflarne, sig ej så fasligt, ty snesprång, dängskutt — jag kan ej finna några mera passande uttryck — voro så förryckta, att jag i hast trodde mig flyttad på Danviken, och åskådarne, öfver hvilka en häftig klappningsanda nedkom från höjden, kunde just ej heller öfvertyga mig om motsatsen. Men, bror, dåningarne de voro mästerliga, ty hon föll ihop som en fällknif. Dessutom skulle hon vara sjuklig utaf sig, så det var ganska naturligt.

Vet du om alla prester i Svea landom, öfverflyttade alla sina fukter, när andan faller på dem, på en prest, och denne prest skulle ändå ej Öfvergå hennes sätt att uttrycka sina böner, ty de vore så att faén, om han feck se en sådan andägtig läsare, ' skulle ej, om han ock hade kontrakt med blodsunderskrift, våga att knipa en fattig syndare. Det vore ganska väl, om några af våra nya adjunkter ville fara dit och lära sig några gester.Det sorgeliga i Johannas belägenhet verkade så starkt på mina känsliga nerver, att jag utbrast i gapskratt, en tre eller fyra röster hördes göra mig sällskap af hjertans gründe; men i hast grep det hedervärda publikum sig an med en applaud. Jag trodde det vara en pik och klappade med, men — hvad tror du väl?

— det var rena alfvare; på min ära var det ej det. Jo, så går det, när man tänker i fåvitsko. Men redan för mycket om m: 11 Franck.”

Hammarsköld, som ännu vistades i Uppsala, emottog dessa teatermeddelanden med förtjusning och bad Livijn

sända sådana, hvar gång han skref. Särskildt var han intresserad af att veta, om han sett Siri Brahe, Oedipe i Athen (opera af N. F. Guillard efter Voltaire, öfversatt af C. G. Nordforss), samt om han sett det franska skådespelaresällskap, hvilket Gustaf IV Adolf införskrifvit.1 På denna senare fråga svarade Livijn i ett odateradt bref (H, I, 109) på följande sätt:

”Med fördomar emot Franska Theatern geck jag dit,2 till en del utan dem geck jag derifrån.

Onekeligenv hafva fransoserna företräde. De spela enligt naturen, man skulle tro dem vara i den ställning, de spela. Så väl, så naturligt sker det. Jag såg en spela en spetsbof. Oneke-ligen gjorde han det på det mäst intressanta sätt. Jag förstod ej, hvad orden till en del betydde, men på hvarje min såg jag, hvad han menade. En annan agerade spretthök lika förträffligt; en annan åter betjent, och det på det mäst löjliga sätt i verlden. Du bör veta, att Pjesen var komisk.

Äfven fruntimmer spelade komiska roler oendeligen väl; men i de tragiska der synes de kommit öfverens med de svenska att täfla uti att spela galna. De känslofullaste grimaser uppväcka en helt och hållet motstridande tanke helst hos mig, ty andra mennskor hafva af naturen blifvit begåfvade med den häftigaste instinkt att klappa vid hvarje känslofull Dannviksfukt. Jag vet, jag förstår ej detta ämne, jag har ej läst Engels mimik, jag har förvända begrepp, kanske rörande föreställningssättet, men jag söker natur. Jag vet, att jag i den ställningen ej kunde röra mig på samma sätt. I stället för att jag t. ex, i min galenskap tror att ett barn, som af sin far eller mor emottager en

1 Jfr Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar. Stockholm, 1866. Detta sällskap spelade i Stockholm från den 14 juli 1803 till den 13 maj 1805.

* Livijn var ingen vän af fransmännen och det franska. Då han ankom till Stockholm, ger han i ett bref till Hammarsköld uttryck öfver sin förtrytelse, att allt i major Asklings hus var franskt.varning, står med en lugn, kanske nedslagen blick, om man är brottslig, afhör dess ord utan rörelse, kysser med ömhet dess hand, fäller en tår på den och tryckes till dess bröst, och en fars välsignande kyss tryckt på dess läppar emottages med lugn och stillhet i själen, så har den Respectabla Acteurtruppen fått i hufvudet att i thy ställning skall man fatta dess hand, lägga hufvudet på sned, grina så att tänderna synas och draga opp kinderna för att deri gömma ögonen, derpå, andra tempot, fattar man dess hand, skjuter opp akslarna, sätter mund i en half-öppen ställning och trycker handen till sitt bröst och ser i himmeln (oläsligt), när kommenderas fortfor man på samma sätt, vänder blott hufvudet sakta på båda sidor, är det musik till så skola hufvudryckmngarna ske efter tackt, när nu preludierna med hufvudet och griningar, rynkade pannor, oppdragna ögonbryn äro för sig gångna, sätter man ut alla tio fingrarna lika som barnen, när de ropa: ”akta dig, jag tar dig!” och faller med en sötsur min på knä. Nu begripes af sig sjelf, att den artiga modren, som varit en trogen kopia af dottren, men med förvända anlets-drag, fattar uti sitt kära barn och reser opp det på sina 2 fötter och derpå kysser det. Nu kunna dessa kyssar indelas i 3 slag efter längden af existensen; men som jag ej är musikus och ej kan utmärka pauserna, så kan jag ej heller gifva fullkomliga och tydliga kännetecken på kyssarnas längd, bredd och djuplek. Är han af 1: a, nuddar man läpparna, af 2: a trycker man ihop dem, af 3.e så fattar man hvarandra om hallsen, hänger länge till hopa. Detta praktiseras med mycken fördel, i synnerhet om grymma ministrar och slika glupske ulvar vilja slita de kära fåren och lamben ifrån hvarandra. När älsklingar skola skiljas från hvarandra, håller mannen sin dyra helft med ena armen och fäktar och svänger med den andra, precist som gummorna på landet, när de svinga lin. Ett annat artigt grepp kan jag ej förbigå. Det är så hjertrörande, att du bör äfven bl i f va delaktig af dess kunskap. Det består deruti, att en hjertligt öm fransk mor fattar sin kära dotter om hufvudet, när hon kysser och skiljer sig därigenom från ällskaren, som blott fattar om hallsen.

De franska hafva till större delen sämre pjeser än sven-skarne, så medelmåttige än desse äro. Svenska aktriserna ega det företräde, att i rörande scener spela mera värdigt, men annars öfverträffa fransoserne dem. Jag ser, att en svensk är blott tvungen att agera så, dess köld och stålthet lyser vid hvarje åtbörd ; ej så fransosen ; jag kan lätt förledas att tro honom vara i den ställning jag ser honom.” Denna Livijns skildring är ganska intressant och trots sina burleska öfverdrifter vittnar den om god observationsförmåga. Man ser tydligen att han ej förstått mycket af stycket — hans kännedom om franskan var icke stor.I april 1804 (H, 1, 07) berättade han åter för Hammarsköld,

att han varit på teatern och sett Gubben i Bergsbygden1 och Den ädelmodige domarn2, ”båda goda pjeser”. ”Du kan ej tro”, fortsätter han, ”huru stor Hjortsbergs och Delangs fallenhet är för det komiska. Jag går så långt, att jag vågar påstå, att Garrick knappast skola gå längre. Det är sant, i det komiska ha vi flera goda aktörer, i det tragiska ingen. Hvarken Karsten med sina rullader eller Stenborgs svängningar synas mig tillräckliga till det man fordrar af en god aktör. Dock undantager jag här fru Muller och mamsell Stading vid Operan samt fru Delang vid Dramatiskan.”

Den 15 juni 1805 (H, I, 113) berättar han, att han sett Kotzebues berömda stycke Grefvarne af Klingsberg. Hans anmärkningar äro af intresse därför, att de visa, huru han, åtminstone teoretiskt, redan började höja sig öfver den härskande modesmaken. Både han och Hammarsköld hade tidigare funnit stort nöje i Kotzebuaderna och skräckromanerna, såsom deras brefväxling nogsamt utvisar. Kanske bidrog till hans föraktfulla omdöme om Kotzebue, att han just vid denna dd började läsa Tiecks Katten i stöflarna, som gjorde ett starkt intryck på honom. 1 denna satiriska pjes gisslades äfven Kotzebue. Han skrifver:

”Grefvarne Klingsberg af Kotzebtie (gafs), ett smaklöst och anständigheten sårande stycke. En utlefvad debaucheur, en ung d: o, en löjtnant med utsliten uniform och hedern på tungan och värjspetsen, en munter tant, två dygdpredikande fruntimmer, en sladdrande värdinna et voila tout ensemble! Förklädningar, attrapper — se här planen och moral, poesi = 0. Pöbeluttryck

i en grefves mund, ekivoker, som man ofta hör på värdshusen

— in summa jag återser alldrig den pjesen. Utan aktörernas skicklighet, utan några qvicka infall af Hjortsberg, fru Delangs naivité, skulle det varit odrägligt.

Och likväl klappades det, likväl gåfvos vid slutet tre starka salvor såväl med fram- som bakfötter, utom alla de otaliga hop-dängningar och bravorop under själfva aktion, så ofta den af olyckan förföljda oskulden predikade ett vackert moraliskt tänke-språk. Tänkespråk, ordspråk och äfven förmodeligen Jesus Syrack måste snart bli denna stora stadens innevånares vade mecum,

1 Q-ubben i bergsbyggden, komedi med sång af Marsollier, musik af Dalayrac, balett af L. Deland, öfvers. af C. G- Nordforas.

* Den ädelmodige domaren, drama i 3 akter af Pnységur.och moralen deras svaga sida. Första jag får tid och mina böcker till mig, skall jag göra det allra vackraste utdrag i verlden ur våra författares skrifter och endast af hopflickade sentenser, utrop, ack, ve, ho och hoj! — med ett ord det skall bli så mägtigt och moraliskt, så hjerta, själ och sinnen rörande, att polisen nödvändigt nödgas blanda sig uti spelet.”

Ett helt annat intryck gjorde på honom Siri Brahe, hvilket stycke han först detta år tyckes hafva sett uppföras (H, I, 113, 26 juli 1805):

”1 går afton såg jag Siri Brahe och Johan Gyllenstjerna, som verkeligen är en af de bästa pjeser jag sett, ehuru jag ej är fullkomligen nöjd med aktion. J. G. förföll så ganska ofta in i predikoton och predikoaffekter; Schylander (Tegel), ehuru han kanske spelte bäst, parodierade alltför ofta sin role, och Siri hade lärt sig att sucka och pusta på franska maneret. Det vore verkligen rätt bra, om någon kristen själ ville påtaga sig att enligt Kellgrens metod införa litet dramatik i Stockholms Posten. Emellertid var pjesen ganska bra, ehuru* kanske Stinas och Annas nyfikenhet var något öfverdrifven och här och der moraliska bitar inflöto, men då man känner Gustafs smak, bör man ej undra derpå. De hade passerat obemärkta — så djupt kände man det öfriga — om ej Stockholms vaksamma allmänhet, glupsk och begärlig efter sitt namnam, gett sig att dundra besatt med händer och käppar. Jag förstår ej, hvarifrån man här har fått en så fin smak för moraliska sentenser. Det blir väl ej annat utaf, än att skrifva den omtalta tragedien å la francois.

”Men jag står här som jag vore förrykt och pratar om tragedier. En Tieck, en Tieck! Ack hvad en svensk Mästerkatt skulle göra för en god verkan, men ej endast deruti, utan äfven i allt annat!”

Den 8 augusti 1805 (H, I, 118) hade han tillfälle att se ett nytt stycke af Kotzebue, Den kloka frun i skogen eller

den stumme riddaren. ”Däruti sågos flera lyckliga Coup de Theatre, andesyner och dylikt, annars ingenting, illa öfver-satt. Ett par tre goda uttryck hördes, hvaraf jag igenkände två ur Shakespear. De lyste som perlor i en gödselhög. Som jag var med min morbror, Asessor Hertzman (öfversättaren af 30 åra kriget och fått ett accessit i Sv. Akad.), hade jag ganska roligt åt vårt publikum.”

Den 8 november 1805 såg han Kellgrens Gustaf Vasa (H, I, 134):”Jag har sett Gustaf Vasa, svenska snillets ära, och frågar du mitt omdöme — den var — grann, den var grann, grann. Det är allt, hvad jag kan säga och, vet du, det betyder mycket hos en sådan pöbel, som Stockholms almänhet, der snille ersättes genom plumpa ekivoker och smaken genom en öfverdrifven moralisk känslighet. Min föreställning öfverträffade likväl verkligheten, utom vid det i 1 akten 4 scenen framkommande Christierns hof. En så lysande prakt är knappt tänkbar. Allt skimrar , likt ett féslott, äfvensom den dekoration, som föreställer ärans tempel midt igenom en sol. Karsten spelade Christiern och vann almänhetens bifall, ej så mycket genom sitt förträffliga spel uti 3 a. 1 sc. och på flera andra ställen, som genom sina gurglingar, hvilka vår almänhet förgudar. I 1: a akten kunde jag likväl ej alldeles med honom; han tycktes däruti röja, att [han] trodde storheten bestå i att sätta näsan rakt i vädret. Häftiga scener deremot spelar han mästerligt. Norrby speltes af Cederholm, som vann en del af allmänhetens bifall, men ej aldeles mitt. Man väntar ej att en sådan man, som genom sin karaktär säger: det är jag, som befaller, men lyder likväl, står som en skolpojke och 1 akt. 5 sc. biter sig i naglame. Viderberg spelte G. W. enligt min tanke, men den är ej allas, väl, han anfäktade sig ej tillräckligt och derför tyckte väl den förnäma pöbeln, att han var kall, jag tyckte, att han lyckades förträffligt i

2 akt, 3 och 4 scenerna, men ofta vet man ej, hvad man sjelf vill. De öfriga af aktörerna kunde ej märkas, ehuru hvar och en försökte att göra det bästa. Fru Müller spelte Christina ganska bra; isynnerhet den skenen, der hon trotsade Christ. Äfvensom i 2 Act. 4 sc., der hon ypperligt väl markerade sin glädje öfver Dalkarlarnes mod. Skön, skön var den glädje hon röjde, då Dalkarlarne yttrade sitt mod, beständigt kastade hon glada blickar på Norrrby, som sluteligen öfvergick till den största glädje. Cecilia af Eka speltes af mamsel Frank, som temmeligen väl döljde sina ack och o !, de öfrige damerne voro ej betydlige, äran föreställdes af fru Kyster (fordom Mamsel Hjortsberg), som dansade förträffligt äfven som Pallas (fru Åbergsson). Detta är i korthet mitt omdöme om sjelfva action, hvad piecen angår; så är det öfver mitt taddel. Den är emellertid för grann . .. I allmänhet kan [jag] ej förstå, hvad det är man förgudar i våra operor; jag finner dem ej sannolika eller rimliga, så framt de ej ske genom syner, förvandlingar eller dylikt, hvaruti Shake-spear gett så mästerliga exempel.”

Den 31 januari 1806 (H, I, 144) skrifver han: ”Roland, opera, uppfördes härom dagen, dum och fransysk, öfversatt efter Quinault. Föreställ dig den platte Lindström spelte denplatta Medor, soubretten Wässelia-Angelique med förfärligt grin och rullader, Carsten-Roland sä bra som en d&lig rol kan spelas.”'

Därefter upphöra dessa redogörelser för teaterförhållanden, i hvars kritik af styckena och de uppträdande man redan har en försmak af den skarpa satir, som Nils Nyberg några år senare skulle framlägga i Kapten Baggfots papper. Hammarsköld kom själf till Stockholm och de båda vännerna fingo tillfälle att personligen utbyta sina förtroenden. Sedan lämnade Livijn 1809 Stockholm, då han utnämnts till auditör vid Skaraborgs regemente. 1 Västergötland hade han knappast tillfälle att se skådespel utom möjligen vid ett eller annat Göteborgsbesök. Det var först, då han 1813 följde arméen till Tyskland, som han ånyo kunde tillfredsställa sitt ätsklingsnöje.

Som man finner af denna redogörelse hade Livijn icke haft många tillfällen att se dramatiska mästerverk framställda. Han nämner också senare i ett bref från tyska resan, att det var först i Tyskland som han sett en verklig tragedi uppföras nämligen Die Råuber. ”Som detta var den första verkliga tragedie jag under hela min lefnad sett, bör du ej förundra dig, om jag säger, det jag var i en högtidlig stämning. Mohrs tal, då han inkommer i början af andra eller tredje acten, sedan han slagit sig igenom soldaterne, gjorde på mig ett underbart intryck, men jag var säkert ej den enda, ty en stum tystnad härskade i hela rummet... Också tyckte några vise männer, att allt samman var en högst curiös sammansättning, ty icke hade de sett Ahlgren, denne dråplige actör, i en sådan ställning, att hela kroppen stod i en spänd sträckning mycket framåtlutad, icke hade de hört det ena ordet liksom stjäla sig fram öfver tungan, då det andra framstörtade orkanlikt.” 1

Under hela utrikesresan besöker han vid alla möjliga tillfällen teatern och har tillfälle att se Kotzebue och åter Kotzebue samt andra dagens modeförfattare.2

1 Jfr C. Livijn, Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814, utgifna af J. Mortensen, Stockholm 1909, Sid, 46.

* Cit. arb., passim.Hans smak bestämdes under dessa är också i mycket af dagens härskande moderiktning. 1805 (H, I, 134, "/„J läste han Iffland. Man finner i hans första arbeten, såsom i det följande skall visas, många spår af skräck- och riddar-romantiken hos Kotzebue, samt hans efterföljare; af dessa kan särskildt nämnas Lindegren, hvars dramatiska arbeten ännu 1805 fängslade hans intresse. ”Du måste likväl med-gifva,” skrifver han till Hammarsköld, ”att i hans (Lindegrens) skådespel finnas åtskilliga väl hållna karaktärer” (H, I, 122, xl9 1805). Småningom arbetar sig Livijn dock bort från Kotzebuaderna, och det beror väl framför allt på, att han genom läsning af utmärkta dramatiska författare får tillfälle att röra sig i en annan sfär. En hastig blick på hans läsning under dessa år skall visa detta.

Den 1 december 1803 (H, I, 138) berättar han att han läst Schillers ”Die Räuber”, ”Fiesko” och ”Macbeth”. Karaktäristiskt nog är det denna sista pjes, öfversatt af Schiller, som mest slågit an på honom. ”Machbet var en stor människa, och detta hans tal, när Bankos ande visade sig, tillika med det, innan han strider med Mackduff, äfven hans frus sömnvandringar, äro skönheter, och detta stycke skulle blifva förskräckande utan några hexor etc. Hvad Turandot är för en man, känner jag ej. Jag har åtminstone aldrig hört honom omtalas.”

Redan vid denna tid hade Livijn vändt sina blickar till England. Med mödå arbetar han sig ännu igenom texterna, men han kan också stolt utropa, att han snart skall läsa dem lika ledigt som de svenska författarna. Han delade icke Hammarskölds blinda beundran för den tyska litteraturen. Du kan knappt fatta, till hvilken grad desse lånat af engelsmännnen, utbrister han i ett bref (H, I, 66, 13 april 1804).

1 juli 1804 (H, I, 75) finna vi honom första gången fördjupad i läsningen af en Shakespearsk text. Han ämnade hålla sitt inträdestal i V. V. öfver Shakespeare:

”Jag skall taga en lärd min på mig och docera hvaruti?

— aldeles icke i estetiken — ty då borde jag vara en Auri-yillius, en Lidbeck. Den auktorn, jag vill hålla mitt inträdes-tal öfver, tror jag ej, att de hafva läst; den förre af den saken, att han ej begriper honom, ty han är af det folket, som då de ej kunna höja [sig] med naturen, taga den helt vackert i lufven och böja henne till sig, hvilken skadeliga sed mycket i Sverige och Frankrike öfliger är. Den senare, Herr Lid-beck, har aldrig studerat det engelska språket med den force, att han kan läsa Shakespeare. Hvilken på Heder och Parole, jag just ej heller kan förstå, och om jag än vore engelsman, ändå skulle sätta mig att gjöra. Nu om jag skall gifva sanningen sitt rättmätiga offer, måste jag väl tillstå, att jag ej läst mer än Romeo och Juliet, men äfven den är en stämpel af hans öfriga skrifter. Den är skön, den är sublim på sina ställen, han är ett födt snille, aldrig ett lånadt drag. Man glömmer de plattheter, som här och der sägas och som kanske endast bli plattheter för vårt språk, då man hör Romeo eller Juliet tala. Allt är qvickt, allt är naturligt, till och med ammans och Mercutios sladder, det är så karakter-enligt, att man måste förlåta det ekivoka, som ofta finnes deruti.”

I september berättar Livijn: ”Jag har nu läst igenom eller rättare sagt studerat igenom Xs you like it af Shakespeare. Att läsa honom kostar otroligt arbete, men det ger en rik lön.” För att gifva Hammarsköld en föreställning om Shakespeare, tills han sjelf kan läsa honom, öfversätter han därefter några bitar ur komedien. Man ser, att det särskildt är Jacques figur, som intresserat honom, öfversättningen lyckas icke träffa själfva tonen i Shakespeares framställning, de enskilda orden äro ofta alltför bizarrt valda, man ser att ordboken hela tiden ej varit ur hans hand, och dialogen är icke så koncentrerad och färgrik som i originalet; det är ju icke heller underligt, om man betänker, att det är en nybörjare i engelska språket, som försöker sig på att tolka en så svårläst författare som Shakespeare, men öfversättningen sträfvar öfverallt efter att komma originalet så nära som möjligt. Hvarje rad i detta bref vittnar om, med hvilken entusiasm han kastat sig öfver läsningen af den store brittens skrifter.

I samma bref nämner Livijn, att han ämnar fortsätta med Hamlet. I ett följande bref (H, 1, 129, 12/l0 1804) med-delar han också utdrag ur denna tragedie, öfversättande vålnadens samtal med Hamlet.

Redan 1803 kände han till dansken Ewalds skrifter såsom framgår ur ett mycket intressant brefställe till Hammarsköld, (H, I, 109), i hvilket han omtalar att han läst Gray, som bekant en af de första engelska skalder, hvilken behandlat fornnordiska motiv. Hos denna skald beundrar han särskildt den lyckliga imitationen af de gamla göterna i The Bard och The descent of Odin. ”Båda med Pindari höghet, med en norrmans starka oböjliga karaktär, isynnerhet det förra. O, hvad det är förtjusande denne bards tal till konungen! Man skulle tro sig höra Ossians harpa klinga för att nedkalla alla olyckor öfver en elak kung och besjunga fallne hjeltar. Ewald har i sin Balder, i Valkyriorna, lemnat oss en imitation af hans The fatal sisters, onekligen sämre än Gray.” Säkerligen är Ewald bland hans tidigare litterära bekantskaper, och såsom vi strax skola finna, har studiet af denna skald varit af betydelse för hans eget dramatiska skriftställareskap.

Utan tvifvel fortsatte Livijn under de närmast följande åren sina studier i Shakespeare, men vi höra icke närmare talas om dem. Det är först år 1810, som han åter allvarligt upptager dem och då med den bestämda afsikten att öfver-sätta vissa Shakespearska stycken.

Denna framställning gifver en ungefärlig bild af de skådespel som Livijn läst eller sett uppföras under dessa år. Men den är långt ifrån fullständig. Den innehåller endast, hvad som direkt omnämnes i brefväxlingen mellan honom och Hammarsköld. Det är först studiet af hans egna dramatiska arbeten, som gifver oss den rätta bilden af hans utvecklingsgång.III.

Gyritha är det äldsta af Livijns dramatiska försök. Han var sysselsatt med utarbetandet af detta drama i slutet af är 1803. Första gången vi höra talas därom är i ett bref till Hammarsköld,1 i hvilken han yttrar: ”Jag har nu gjort ett utkast till en dram, Gyritha. Ämnet är ur Saxo Grammaticus. Jag ärnar inskicka den,2 ehuru det ännu är osäkert, då jag ej skrifvit något derpå.” I ett följande bref (H, 1, 35) meddelar han planen för stycket, hvilket vinner den alltid entusi-astiske Hammarskölds bifall.

Slår man upp i Saxo Grammaticus’ Danmarks krönika, första delen, sjunde boken, återfinner man sagan om Gyritha, den stolta prinsessan, som gaf lifvet åt Harald Hildetand. Hon var dotter till danske konungen Sigars son, Alf och sköldmön Alfhilda; Gyritha var den sista af den danska konungaätten, och då hon ej ville äkta en man af ringare stånd, aflade hon kyskhetslöfte. Sin jungfrubur lät hon vakta af en skara tappra kämpar. En gång, då dessa voro ute på ströftåg, lyckades Halfdan, en son till skånske konungen Borkar, att tränga sig in i jungfruburen. Halfdan, som i sin ungdom gällt för en feg odåga, hade redan då vunnit hjälterykte för sina bragder. I en strid hade han fått öfverläppen upphuggen och var sedan harmynt. Halfdan giljade till Gyritha och sade, att genom deras förening- skulle det danska konungadömet återupprättas; ty äfven han var af ädel börd. Därpå svarade Gyritha, att hon icke ville gifta sig med en

1 H, I, 38. Brefvet är odateradt, men med tillhjälp af en almanacka,

i hvilken Livijn gjort anteckningar, låter det fastställa sig, att det är skrifvet den 1 december 1803.

* Till sällskapet V. V.lytt man, som därtill var af ringare härkomst än hon själf. Halfdan genmälte, att han ville draga ut i ledung och icke återkomma, förrän han vunnit så stor berömmelse, att hon icke kunde finna fel med honom. Han bad henne att icke iåta någon man dela sitt läger, förrän hon hört säkra tidningar om, att han antingen var hemkommen eller död. Därefter drog han till Ryssland och kämpade på Ruthenernas sida mot svenske konung Alver.

Snart spred sig ett rykte, att Halfdan fallit i en tvekamp med sin broder Hildiger. En sachsare af hög börd, Sivard, började då att gilja till Gyritha. I hemlighet föredrog hon dock Halfdan och svarade därför, att hon ej ville äkta honom, förrän han samlat Danariket, som frånröfvats henne och splittrats. Förgäfves sökte Sivard utföra detta, men genom att besticka alla dem, som hade något i saken att säga, blef han slutligen trolofvad med Gyritha. Köpmän förde dessa tidningar till Halfdan, hvilken ännu vistades i Ryssland. Hastigt seglade denne hem och anlände, innan ännu bröllopet mellan Gyritha och Sivard firats. Okänd för alla begaf han sig upp till slottet och

trädde fram inför Gyritha. I ett dunkelt kväde, hvars mening hon ensam förstod, förebrådde han henne, att hon varit honom otrogen. Gyritha svarade, att ryktet ljugit, och att hon vore beredd att gifva honom sin hand. Hon hade icke väl slutat sitt tal, förrän Halfdan drog sitt svärd och genomborrade brudgummen samt dödade större delen af gästerna. Därefter äktade han Gyritha.

Saxos framställning af Gyrithas historia hade i Mar-montels manér berättats af den danske historikern Suhm i en liten novell, som under titeln Gyrithe eller Danmarks Befrielse, Prisen For Kierlighed. trycktes 1774. Det är denna berättelse, som säkerligen väckt Livijns intresse och som han närmast följt, såsom det framgår af en jämförelse med planen till dramat. Det är ur Suhms berättelse, som Livijn upptagit de båda fostersystrarne, af hvilka Alfhilda är Gyrithas förtrogna, Ulfhilda, den ondskefulla rivalen. Den senare gynnade Sivards planer i förhoppning om att belönas med förläningen af Fyen och att erhålla Halfdans broder, Hildiger, till make. Livijn har här infört en förändring, i dethan mera dramatiskt motiverar Ulfhildas rivalskap därmed, att hon själf eftersträfvar Halfdans kärlek och därför vill hafva Gyritha bortgift med saxarnas konung. I Suhms berättelse öfverraskas Gyritha i Odins heliga lund, där hon bedt till asaguden, af Sivards folk, som fängsla henne. Denna scen återfinnes äfven i Livijns drama. Förgäfves söka Rolf, prinsessans fosterfar, öfverstepresten och Ulfhilda pä olika sätt öfvertala Gyritha att äkta Sivard.1 Hon förklarar, att hon hellre vill dö än dela Sivards bädd. Ulfhilda uppmanar då Sivard att utsätta bröllopet till om tre dagar. Så sker, men under tiden har Einar, hvilken under Halfdans vistelse i Ryssland styrt Skåne, underrättat dem om, att Gyritha bortförts af Sivard. Halfdan och Einar af segla då till Sivards slott och intränga förklädda till ryska köpmän bland bröllopsskaran. Medelst ett bref underrättar Halfdan Gyritha om, att hon skall vara vid godt mod, då han vakar öfver henne. På själfva bröllopsaftonen nedstörtar han Sivard och dennes män.

Likheterna mellan denna berättelse och Livijns plan, som här meddelas,2 falla strax i ögonen:

Gyritha, en dansk Prinsessa, stålt och ädel, ällskar Halfdan, en Skånsk prins, men efter de tidernas bruk har hon visat honom ifrån sig till Gardarike, för att der vinna ära och anseende. Under hans frånvaro anfaller Sivar[d], Saxernes konung, Lejre och intager det. Sivard åstundar, att genom en förmälning med Gyritha befästa sin thron. I detta afseende vänder han sig till Ulfhilda, som tillika med Alfhilda varit Gyrithas fostersystrar. Ulfhilda, som äfven ällskar Halfdan, antager derföre hans tillbud, och de utsätta en plats att råkas på. Denna platsen är Odens heliga lund. Och föreställer en skog med ett altare af stenar

i fonden. 1 sken. Ulfhilda, väntande, talar för sig sjelf och up-täcker sin passion. 2 sc. Sivard kommer; desse samtala, Ulfhilda råder honom att bemäktiga sig henne med våld. 3. i detta afseende framropar Sivard sin vagt och förlägger den i skogen. 4 sk. Gyritha och Alfhilda, hennes förtrogna, aflägsna sig och Ulfhilda söker att öfvertala henne att godvilligt öfverlämna sig åt segraren. 5 sch. Sedan Ulfhilda gått, kommer Rolf, Gyrithas

1 Hos Livijn spelar Rolf en annan roll. Han är hennes ståndaktige bundsförvant och räcker henne dolken, för att hon skall döda sig, då han ej längre hoppas på Hafdans återkomst.

2 Denna plan läses i ofvan citerede bref till Hammarsköld {H, I, 85).fosterfar, och öfvertalar henne att ej blifva en saxisk furstes furstinna; han aflägsnar sig för att söka att få underrättelse om Halfdan. 6 sch. Gyritha kastar sig för altaret och beder Oden för sitt fosterlands väl, men i detsamma hon vill gå, fasthålles hon af Sivards Solldater, med hvars anförare hon i 7 sken samtalar.

2 akten, föreställer ett rum i slottet 1 sc. Samtala åter Ulfhilda och Sivard; Bon råder honom att bruka våld. Vid Gyrithas annalkande aflägsna de sig; Gyritha samtalar med Alfhilda. 3. Därpå inträder Ulfhilda 4. öfverprästen i Lejre, som söker öfvertala henne af den grund, att saxarne då skulle tillbedja Odin. Hon afslår alla och äfven Sivard, som i 5 skenen dels med lock och sluteligen hotande befallt henne att blifva sin maka. Då desse aflägsnat sig, inkommer en gammal träl, med de prydnader Sivard skänkt: denne är Rolf, som emedan Sivards kämpar lyssnat, blifvit förbjuden att nalkas prinsessan, men tagit denna utväg för att lämna henne en dolk, att der vid uppmuntra henne, att blifva en värdig sköldunge.

3 Akten. En stor sall i slottet 1. En herhåld inför några Ryska köpmän, som begärt att blifva vittne till saxarnes

storverk. Sedan han gådt, samtala desse, af hvilka en är Halfdan, den andre hans fosterbroder, Ejnar, med några andra kämpar, som fått veta Gyrithas olycka. 3. Sedan inkommer konungen med saxarne, hvilka då sins emellan skämta och 4. Gyritha med Ulfhilda, Alfhilda och flera fruntimmer. Kungen reser sig opp, emottager bragde bägarn af prästen, gör löfte att vara Lejres invånares far, etc. och dricker; derpå lämnar han bägarn åt Gyritha; hon lofvar att heldre dö än blifva en saxisk furstes gemål, blottar dolken, då i det samma Halfdan springer fram, och sliter dolken ur hennes hand, Ulfhilda ropar Halfdan, föräderi. Sivard drar sitt svärd och anfaller honom; desse kämpa, Sivard faller, Saxarne öfvervinnas af Halfdans kämpar. Derpå omfamnar Halfdan Gyritha, lämnar Alfhilda åt Ejnar, som länge ällskat henne, förlåter Ulfhilda och ger de fångne och öfverblifne Saxarne nåd. — Slut!

Redan af planen kunna vi emellertid se, att det, trots dessa tilldiktningar, icke skulle lyckas Livijn att behandla ämnet på ett verkligt dramatiskt sätt. Handlingen är för tunn att utfylla tre akter, under hvilka intet annat tilldrager sig än att Gyritha uppmanas att förmäla sig med Sivard eller blifva Halfdan trogen. Detta är i korthet innehållet af första akten, hvilken, betraktad som ett helt för sig, är verkligt dramatiskt tänkt; men andra akten är endast en upprepning

5. — Mortensen.af den första; i tredje akten följer upplösningen, som icke heller innehåller något af större intresse. Och bak denna tunna handling söker man förgäfves efter ett djupare innehåll, som kunnat väcka intresse för Saxos amazonlika prinsessa.

Planen låter oss också ana att dramat, färdigskrifvet, skulle företett vissa likheter med ett franskt klassiskt drama. Hit hör de båda kvinnornas rivalitet om Halfdans kärlek, som redan påpekats och den patetiska karaktär, som förlänats åt Gyritha, hvilka upptagits ur Suhms halft franska framställning. Rummets enhet är visserligen icke iakttagen; tiden är obestämd, men handlingen är strängt enhetlig. I öfverensstämmelse med fransk teknik är ämnet nästan upp-ställdt som en tes, som den dramatiska handlingen har att besvara: Skall det lyckas Sivard att vinna Gyritha eller skall hon förblifva Halfdan trogen. I öfverensstämmelse med det franska dramats traditioner är det också, att Gyritha följes af en förtrogen, Alfhilda. Livijns drama har således den under 1700-talet vanliga formen för en kärlekstragedi sådan den utbildat sig i alla länder. I Sverige återfinnes den ofta i Gustaf III: s och hans skolas dramer.

Livijn berättar i bref till Hammarsköld, H, I, 109, att ”Gyritha är återgången i sitt mörker och skall förmodligen aldrig af mig få någon plats i den lärda verlden. Hela första acten, som var färdig (och som jag tyckte sjelf bra) befinner sig på Herr öfverstens hus i bitar.” Hammarsköld läxar upp honom för att han rifvit sönder dramat. (H, I, 34, l6/12 1803). ”Är du fullkomligt vurmig? Och så den der efviga idén att få härja jorden, skall den väl aldrig öfvergifva dig? Och säg mig är det möjeligt, att du i den belägenheten skulle bli nöjd? Har du icke, så snart du har nått din häftigaste önskan, återigen blifvit missnöjd?”

Enligt Livijns bref skulle således hela utkastet, som omfattade första akten, vara förstördt. Arwidssons innehållsförteckning innehåller icke heller någon uppgift om Gyritha. Genomgår man emellertid noggrant Livijns dramatiska manuskripter, påträffar man bland utkasten till ”Carl Algotsson” några kvartsblad, som redan genom sin felaktiga paginering äro svåra att förstå, och hvars innehåll man förgäfves sökerinfoga i nämnda tragedi. I dessa kvartsblad återfinner man utkastet till Gyritha omfattande första akten till början af sjätte scenen, d. v. s. så godt som hela första akten. Detta fragment af Livijns första dramatiska försök må här finna sin plats, då det bättre än alla kommentarer gifver oss en föreställning om arten af det drama, som Livijn hade under händer och den stil, i hvilken han sökt behandla ett fornnordiskt ämne.

GYRITHA.1

1. A c t en.

En lund med gamla trän, på sidan ett altare.

1 Sken.

U 1 f h i 1 d a. Ha! hvilken glädje för detta hjerta, att hafva förödmjukat denna stålta; dock, o fasa, det har skett

på mitt fosterlands bekostnad. Dyrt har jag köpt denna förnöjelse, dyrare skall den blifva mig, om det gifs några Gudar. Men, Ulfhilda, du har ock hämnats! Hämden är uppfriskande som en vårmorgon, han kommer den halfdöde att ännu öpna ögat för att smaka Enherjarns salighet på jorden. Du har njutit en skön, en förnöjande syn, du har sett henne med vridna händer fåfängt söka hjelp hos sitt fosterlands Gudar. Blott ett steg till, och hon är skild från Halfdan, den mitt hjerta älskar, och öfver hvilken hon är så stålt. Snart, snart! Gudar, hvilken glädje! skall denna vilde Sivar trycka henne till sitt bröst, med våld röfva hennes ära, och hon skall sjunka så djupt, att hon skall afundas mina trälinnors öde. Då först, Ulfhilda, är du hämnad. Då kan du le, Ulfhilda, och le skall jag då, så att alla troll och all den ohyra, som i Nastrand bor, skola förtjusta dela mitt löje. O Halfdan! du skall ock besegras. Ulfhilda skall under förställningen mask dela dina tårar och aftorka dem, till dess du, förtjust öfver hennes medlidande, fattar den hand, [som] så ofta smäkt dina kinder för att aldrig mera lämna dem. Då, Ulfhilda, är du lycklig. Men föräderiet mot mitt fosterland? Ha, (skrattar) så må den kalla det, som behagar; det är nog. Sivald2 endast vet det, och han lärer nog tiga — blott ingen annan känner det, är jag nöjd. Och mitt samvete, — haha, den tankan skapade en feg, som ej kunde dölja sin rädsla på annat sätt — och Gudarne, barn skrämmes med spöken, kämgar med troll, dumhufvuden

1 Mskrpt är dateradt dec. 1803.

* = Sivard; Livijn är inkonsekvent i namngifningen.med Gudar, men jag är lyckligtvis ej någotdera. Dock Sivald skulle ju komma hit, hvi dröjer han? Jo, ser der kommer han? tyst, ej en min skall förråda orsaken hvarföre jag underhjelpt detta dumhufvud!

2 Sken.

ULFHILDA. SIVALD.

U 1 f h i 1 d a. Jag väntade Er min kung?

Siv. Förlåt mig Ulfhilda, thronen bevarar ej från mödan,

och man hvilar der ej altid på syslolöshetens ejderdun, nej oftare på mödornas stråbädd. De många göromål hindrade mig att förr möta den, som gjort allt för mig, och mot hvilken min tacksamhet skall blifva så evig som verlden. . ^

Ulfhilda. Dina mödor, min kung, äro mig bekante; de äro oräkneligare än sanden. Och din tacksamhet förtjenar jag ej, ej hjelpte jag dig för din skuld, nej det var en skuld mot mitt fädernesland jag afbördade. Skulle jag längre se denna Gyritha besitta denna thron, och Leijre män förvisna i syslolösheten ? Nej, jag såg, att en tapper härskare behöfdes, jag fäste min uppmärksamhet på alla nordens furstar och ingen liknade dig, tro ej, att smickram här talar, nej jag ger allt för fosterlandets skuld, och om du blefve en tyran eller fäg, skulle jag säga dig det

med lika uppriktighet; genom en vän underrättade jag dig om

ställningen, och du kom, nu skola plogbilarne omsmidas till svärd, och i stället för att såra jorden skola Lejre män nu såra fienderne!

Sivard. Du smickrar mig, Ulfhilda. Jag har hitkommit för att af din hand emottaga kronan för mina bedrifter. Du, endast du, visa mig ett medel att vinna lugn, och qväfva slaf-varnas halfbrutna röst.

Ulfhilda. Det Medellt blifver Gyrithas hand.

Sivard. Vore utförandet lika så lätt som uppfinningen, så vore hon redan min.

Ulfhilda. Der böner ej hjelpa, brukas våld.

Sivard. Våld! vet du ej, att hon dragit sig till en del af denna Odens lund dit blott de tappraste och fördomsfriare af mitt folk skulle våga att intränga, och hvad skulle Danskarne säga, om jag ohelgade detta heligaste ställe, bortröfvade deras konungadotter som en trälinna. Jag fruktar, att de uppreste sig, och hvem vill förlora en krona, som han har tillkämpat sig.

U 1 f h. Hvad! brukar Sivard att frukta! Nej, Danskarna skola knappast veta, att deras prinsessa är släpad i brudbänken, det skall vara nog för dem, att du äger en sköldunge till gemål, för att få dem att lyssna åt dina befallningar och ila att uppfylla dem.Sivard. Du är min ledande ande, jag antager ditt förslag, jag följer dina råd, om de än visade vägen till Nastrand. Men, en tanke, den skånske Halfdan?

U 1 f h i 1 d a. Halfdan fägtar i Gardarike, och säkert har han fallit. Skulle han annars se sin brud i dina händer, se sitt fädernerike sköflat af Götheme, nej korparne hafva förmodeligen sjungit haps liksång. Lefde han, så skulle du ej beträda detta rum utan att vada i blod, och Gyritha (afsides — hvilken förbannad tanke) skulle uti hans bröst funnit en sköld hårdare än klippan. Men du vet, att denna stålta, intagen af det narraktiga begreppet om ära, har visat honom ifrån sig, att söka äran och förmodeligen döden.

Sivard. Alla betänkligheter försvinna för din slughet som snön för vårsoln. Jag följer dina råd.

U 1 f h i 1 d a. Gyritha brukar ofta att lämna sina rum för

att här några timmar förbanna sin högfärd, läsa upp böner för gudarna och anropa Oden. Låt din vagt dölja sig i skogen här, och öfverfalla henne under sina Melancholiska vandringar. Der-ifrån föres hon i brudebänken. Din vagt —

Sivard. Väntar mig bakom träden —

U 1 f h i 1 d a. Förträffligt! Kalla fram dem — (Sivard går

längre fram, under det talar hon) Ha! så har jag hämnats!

Gyritha skild från Halfdan, och han kanske min — om ej ödet skulle bistå min önskan, är föraktet hämnat, och denna njutning öfvergår Enherjarnes.

Sivard, (bort på Theatem). Vagt!

3 Skenen.

Anförarn, (träder fram med flera krigare) Hvad fordrar du?

Sivard. När prinsessan kommer, känner du henne ?

Anförarn. Som mej självf.

Sivard. Bra. Så tar du henne med våld och för henne i ett aflägset rum i Slottet och rapporterar mig det.

Anförarn. Sådana dufvor äro ett godt kap, flickan skall ej undgå mig, om hon än kunde trolla som Oden.

Sivard. Men akta henne! Du får ej föröfva minsta grofhet.

Anförarn. Aha! du är kär, prints. Nå, stackare, jag ömkar dig. Hon är också skön som en valkyria.

U 1 f h i 1 d a. (som stått på afstånd) Den ternan, som följer henne, försäkrar du dig ock om. Du får ej låta henne undkomma.

Anförarn. Befaller min kung det.Sivard. Ja.

U 1 f h i 1 d a. Och framför allt ej låta dem på något sätt ropa eller åstadkomma minsta buller.

Anförarn. Är du afvundsjuk, Häxa — dig skulle jag ej göra så många omgångar med och taga i litet hårdare.

Sivard. Med mera vördnad, denna flicka har för mig gjort mer än du och alla dina soldater tillhopa. Till Ulfhilda: Förlåt desse krigare, de äro vilde som jorden de hvila på och hårde som deras sköldar.

Ulfhilda. Gyritha kommer. Skynda undan, jag skall hyckla mig till hennes vänskap. (Sivard går).

4 Skenen.

Ulfhilda. O att jag kunde skapa mig i en dufva, för att så mycket säkrare kunna nalkas, skada, plåga, martera denna medälskarinna. Beständigt har jag hatat henne. Knapt fördes jag af min far till Slottet för att der

uppfostras, förrän denna smärtande låga tändes i mitt bröst. O plågoandar, gifven mig edra jämgislar, gifven mig gift, att sakta spridas i dess ådror, isa dem. Den för hvilken mitt hjerta brann, dårades af hennes öfverspända dygder, som leksystrar undvek hon mig, sökte häftigt hvarje tillfälle att förödmjuka mig och hvarje misslyckadt försök att skada henne blef ett törne i mitt hjerta, och hennes godhet kringvred det. Snart är hon skild vid Halfdan, snart skall hon tråna, lik blomman sårad af maskens bett i Sivards armar, och om lyckan gynnar mig — men se der är hon. (Till Gyritha): Prinsessa! äfven du söker ensligheten, den olyckliges tillflykt, den tröttes hvila, och den lyckliges afsky, men jag ser tårar i dina ögon.

G y r. Skönare ler ej droppen i blommans sköte mot den uppgående solen än dessa tårar, och heligare har ingen fallit på jorden, ty han offras åt fosterlandet.

Ulfhilda. Jag gråter med dig, jag delar ditt olyckliga öde. Skulle jag stå känslolös vid ditt lidande. O jag påminner mig, huru ofta, under vår barndoms leende dagar, huru du fälde en tår vid min aga, under det du aftorkade mina.

Gyritha. O påminn mig ej dessa gyldene tider, jag drömde sött för att uppvakna med förskräckelse, blomman i min dröm förbyttes till törne och fjäriln till en skorpion.

Ulfhilda. Ja, vårt öde är hårdt, men skulle vi ej sjelfva kunna mildra, skulle ej undergifvenhet kunna ändra vårt öde. Det är skilnad mellan den undergifna och den krypande. Den ene undviker ödets slag, den andra kysser den hand, som hotar honom. Välan, der magten ej kan uträtta något, der måste slug-heten segra, och list och stålthet leda aldrig hvarandra. Någon undergifvenhet mot segrarn, och du skulle se den blodtörstiga tiger förvandlad till lam vid dina fötter tigga om en blick.

G y r i t h a. Ulfhilda — hvad. hvad, skulle Ulfs dotter

bruka list? Skulle en Odens ättling slafva under en Saxe?

Nej, han må bruka våld, jag är svag, min kropp skall han kunna

böja; aldrig mitt mod; det är orörligt som klippan. Och förställning, List, her igenkände jag Ulfhilda.

U 1 f h. Dina smädelser glädja mig, det skulle smärta mig, att finna min Prinsessa svag. Du är [en] ovanlig qvinna, du har visat mod, ditt köns sällsyntaste prydnad; ditt namn, utmärkt genom ditt företag, att i Odens lund trotsa inkrägtarn föres af ryktet i hvarje mund, och i hvarje koja i Lejre rike välsignas du. Men försigtigheten bjuder ej der det samma.

G yr. Förbannad den försigtighet, som sägrar på äran!

Hvad är oss dyrbarare än den, hon bör behärska slugheten, ej den henne.

Ulfhilda. Men om du föraktar din egen sällhet för din ära, kan du lika så lätt tysta ditt samvete, om det skulle ropa, att din ärelystnad ådrog en outsäglig olycka för dina undersåtare.

G y r i t h a. Jag älskar dem, öch mera kan jag ej göra, hvarje mitt bemödande har varit för deras sällhet; nu förmår jag ej aitt verka, men jag skall bedja, och är allfader rättvis och god, skall han höra min bön.

Ulfhilda. Ännu skulle du kanske kunna blifva en mor för undersåtare, ännu skulle du kunna sprida sällhet i deras boningar, ännu skulle du kanske höra åldringen välsigna ditt namn och barnet innesluta dig i sina böner, och du förkastar det, din äregirighet rycker dig från dessa tjusande scener, du uppoffrar deras sällhet för din egen inbildning.

G y r i t h a. Säg ett medel, har dygden derpå tryckt sin stämpel fattar jag det, ledde det än i afgrunden.

U1 f h. Saxen är ett vilddjur, och blod hans vällust, men din bön skulle skapa honom till en engel. Hvem vågar neka den bedjande skönheten något? Skulle snart kärleken göra detta hjerta vekt och känslofult; ryktet hviskar, att han sett dig, och att se och älska dig är ett. Räck honom din hand, och blif hans maka.

G yr. Ulfhilda, hvad säger du, jag en tyranns maka, jag blifva trolös min Halfdan, nej, mine fordne undersåtar skola af mig lära att lida och dö.

Ulfhilda. Kärleken gör en djefvul till gud, huru lätt skulle ej din ledande menniskoelskande hand, göra den till sitt folks far, som nu är deras bödel. Och Halfdan, brann hans kärlek lika stark, så skulle han ej så länge låtit sin älskade sucka,nej antingen har döden skördat hans lif, eller ock har vid en annans mund glömt din kärlek och, tryckt till dess hjerta, skrattat åt sina eder.

G yr. Förtala honom ej, nöden öfvervinner viljan.

U 1 f h i 1 d a. Skulle man ej taga det med våld, som det står i din magt att skänka mot vedergällning?

G yr. Jag kan dö!

U 1 f h i 1 d a. Här talar passionen, ej förnuftet, din vän är kall och din vän råder.

G y r. Ingifver dig vänskapen ej annat, så gå.

U 1 f h i 1 d a. (Afsides i det hon går) Du skall tämjas.

5 Skenen.

GYRITHA. ALFHILDA.

G yr. Hvad säger du om detta Alfhilda!

A 1 f h i 1 d a. (gråtande). Mitt svar ser du i mina ögon.

G y r. Ej tårar Alfhilda, de äro den svages tillflyckt, och dock, o Gudar, jag förmår ej mera sjelf. Mitt olyckliga öde, helt och hållet öfverlemnad åt segrarnes välbehag; ty huru lätt skulle han ej kunna äfven hit sträcka sin hand, så van vid mord och plundring. Halfdan, hvarföre dröjer han? Skulle han vid en annans hjerta glömt sin ed. Gudar, huru mitt mod sjönk vid denna tanke! Nej, han har det ej. Jag lämnade ej mitt hjerta åt en ovärdig. Alfhilda har smärtan gjort dig stum? Tror du att Halfdan skulle glömt mig?

Alfhilda. Nej min prinsessa, säkert kämpar han ännu i gardarike, och ryktet om Er olyckliga belegenhet, har förmode-ligen ännu ej framträngt till hans öron, ty då skulle han flyga till Er hjelp.

G y r. Ja, jag bör, jag skall tro det, jag skall öfvertala mitt hjerta till tystnad. O Halfdan, om du varit här, skulle ej mina tårar flyta, ej mine landsmän sucka under ett främmande ok, ej skulle Saxen stålt sitta på Skölds thron, eller dricka i högsätet i Lejre, nej, jorden skulle hafva druckit hans blod, och han redan af Oden emottagit sin belöning.

Alfhilda. Halfdan har ej glömt dig! Misströsta ej! Gudarna hafva ej öfvergifvit Lejre, och Oden, dess skyddsgud, skulle han glömma sitt folk, nej mitt hjerta hviskar mig hopp, och hvem förnöjer sig ej i dess glans.

G y r. Hvarföre smickra med hopp, ännu ser jag ej något, men se der kommer Rolf. Hans mörka panna bådar olyckor.6 Sken.

DE FÖRRIGE. ROLF.

G y r. Välkommen min fosterfar.

Rolf. Olyckliga! du hellsar smärtans Sändebud.

G y r. Således inga underrättelser om Halfdan.

Rolf. Nej. Jag har genomvandrat landet, haft mina vänner ute, ingenstädes finnes något tecken, ej minsta underrättelse. Det sändebud du skickat är återkommet utan att hafva träffat honom.

Af detta fragment framgår det, att Livijns drama äfven i självfva språkstilen ansluter sig till Suhms novell. Samma exalterade och smäktande framställningssätt utmärker båda. Enskilda uttryck, afsedda att gifva lokalfärg, hafva af Livijn upptagits från Suhm; så t. ex. har Ulfhildas yttrande: alla troll och all den ohyra som i Nastrand bor, sin motsvarighet i Suhms: ”Nastrond har ei Slanger nok at straffe ham med.”

Suhms sätt att återgifva det fornnordiska erinrar om Ewalds och återgår väl delvis på hans manér, särskildt i Rolf

Krake. Framställningen är hos båda ännu abstrakt utan nämnvärd och ofta oriktig lokalfärg; tekniken är pseudo-klassisk. Karaktärerna uppfattas och omtolkas rent modärnt; de fornnordiska kämparna förvandlas af Ewald och Suhm till smäktande kärlekshjältar i den franska tragediens stil.

Som redan nämnt kände Livijn redan 1803 Ewalds skrifter, och det är icke otroligt, att i någon mån Rolf Krake influerat på utformningen af Gyritha. Likheterna äro dock icke stora och helt allmänna. Delvis låta de förklara sig genom Suhm som mellanhand. Ämnet är hos båda hämtadt från Saxo. Båda dramerna äro skrifna på prosa, hvilken hos båda är lika stillöst behandlad. Den är mångordig och saknar kraft och koncentrering. Handlingen utgöres hos båda af en kärleksintrig.

Den intriganta Ulfhilda, som söker skilja Gyritha från Halfdan, erinrar om den onskefulla Skulde hos Ewald, hvilken stämplar mot den ädle Rolf och söker förmå sin make att döda honom. Motiven hos de båda kvinnorna äro emellertid olika. Ulfhilda handlar af kärlek och hämndlystnad, Skuldeaf maktbegär. Likheten mellan båda framträder kanske tydligast i deras förhållande till männen. Skulde hetsar den svage Hiartvar, Ulfhilda är Sivards onda dämon, och fast han kallas vild och orädd, är han dock som ett vax i hennes händer och följer blindt de vägar, som hon anvisar för att få Gyritha i sitt våld.

I Ewalds drama spårar man vid sidan om många andra inflytanden starka reminiscenser från Shakespeare. Mönstret till Skuldes karaktär är den kvinnliga ondskans yppersta representant i modernt drama, Lady Macbeth. Liksom denna drifver sin make till mordet på konungen för att själf få härska, är också grundmotivet i Ewalds drama Skuldes stämp-lingar mot Rolf. Att Ewald haft Lady Macbeth i tankarna framgår kanske tydligast ur andra aktens andra scen, där Skulde går i sömnen och plågas af samvetskval liksom Lady Macbeth. Den ädle Rolf erinrar åter om den omisstänksamma konung Duncan, hvilken utan fruktan sofver under Macbeths tak. Icke heller misstänker Rolf, att Hiartvar, som han öfverhopat med välgärningar, stämplar mot honom. Den senare är dock till sin natur mera vankelmodig och omanlig än Macbeth, fast icke heller han har samma fasta vilja som gemålen.

En annan reminiscens från Shakespeare finner man i Hothers karaktär. Dennes fader har fallit för Rolfs hand. Hother kastas vankelmodigt mellan sin kärlek till Rolf och sitt begär att hämnas fadern; hela denna konflikt går synbarligen tillbaka till Hamlet. I tredje akten börjar så en serie af stridsscener, hvilka äro anordnade efter det Shakespearska dramats teknik. På många ställen i dramat märker man också tydligt inverkan af den Shakespearska diktionen t. ex. i följande replik af Hother (5 akten, 1 scenen.):

”Trehundrede af de kiekkeste Kiemper!... den ringeste af dem, stolt som en Kongesön, og modig som den, der fegter for Dyden selv!... Man seer endnu den höje Mine i deras Ansigt, hvormed de foragtede Döden og deres Mordere” ...

Af denna direkta inverkan från Shakespeare finnes intet spår i Livijns drama, hvilket också är helt naturligt, då detförst var 1804, som Livijn gjorde bekantskap med den engelska skalden. Som en nyhet för svensk dramatik bör anmärkas den sträfvan efter en naturalistisk diktion som utmärkte Gyritha och hvilken förut endast förekommit i Kotzebuaderna. Att genomföra detta var dock ett alltför svärt problem för den unge och oöfvade dramaturgen. Språket i Gyritha utmärker sig också icke genom kraftfullhet och färgrikedom utan genom brist på värdighet och höghet. På denna punkt reagerade Livijn säkerligen rent omedvetet mot den pseudoklassiska språktonen. Komiker till hela sitt väsen ligger hvardagsuttrycket honom närmare än det höga och poetiska uttrycket. Äfven i hans första oden, t. ex. i Ode till Engelbrekt, finner man, hur han hänsynslöst inför äfven de vulgäraste ord, utan att kunna sammansmälta dem med diktens anda som Shakespeare förmådde. Svenska Akademien anmärkte också detta i sin granskning af odet.

Det har i ett föregående kapitel framhållits, att redan tidigare fornnordiska ämnen behandlats i svensk dramatik, men efter pseudoklassiskt mönster, möjligen här och där påverkadt af inflytanden från Shakespeare. Äfven Evald hade tidigare inverkat på svenskt drama. Gustaf III hade begagnat sig af honom i sitt mytologiska drama ’ Frigga”. Trots allt detta står dock Gyritha närmare den följande tidens roman-tiskt-historiska dramer. Om det fullbordats och utgifvits, skulle det säkerligen visat sig som ett intressant öfvergångs-led mellan sjutton- och

adertonhundratalets drama.

Ungefär samtidigt med Livijn umgicks en annan svensk yngling med liknande tankar till det svenska dramats reformerande och nationaliserande. Det var Per Henrik Ling. Redan under sin vistelse i Köpenhamn (1799—1804) fattade han planen att skrifva en hel serie af svenska historiska dramer. Han gjorde också utkastet till ett sådant drama, Eytif den götiske.

Detta drama utgafs först 1814, men föreligger efter allt att döma hufvudsakligen i sin ursprungliga gestalt. Senare tillägg äro säkerligen endast vissa allusioner på förhållandet mellan Sverige och Norge, hvilka endast kunna vara skrifna efter föreningen mellan de båda länderna. Säkerligen var detdenna politiska tilldragelse, som föranledde Ling att 1814 i patriotisk ifver trycka detta svaga arbete. Det bästa i detta drama äro körerna, bvilka möjligen också pä grund af sin fastare formbehandling äro senare tillägg.

Själfva dramat är ett svagt nybörjararbete, vittnande om föga sinne för scenens fordringar. Handlingen är ytterst oredig. Författaren kan icke förbereda sina scener, och öfver hufvud finnes icke i hela dramat en enda verkligt dramatisk situation eller ett dramatiskt replikskifte; karaktärerna äro endast skuggbilder, och hvarken hufvudhandlingen — den stolte Eylifs förtviflade motständ mot de inbrytande norrmännen, hvilka vilja rycka från svenskarne Bohuslän — eller bihandlingen: Alfhilds och Iwars kärlek, väcka vårt intresse.

Ungs drama liksom Livijns står på öfvergången mellan tvenne dramatiska system. Närmast ansluter det sig till det franskt klassiska dramat. Rummets enhet är iakttagen. Handlingen tilldrager sig genom alla fem akterna i ett götiskt rum med ett lönnhvalf vid sidan, en scenanordning, som erinrar om Voltaires. Händelsen försiggår på 24 timmar, fjärde akten spelas under natten, så att man kommer att tänka på scenanvisningen i Ewalds ”Balders Död”, där handlingen börjar i daggryningen och slutar nästa dags morgon. Handlingen är visserligen dubbel, men äfven detta förekommer i franskt klassiska stycken. Konflikten mellan fosterlandskänslan och kärleken hos Iwar samt konflikten mellan lydnaden mot fadren och kärleken hos Alfhild är äkta fransk. Att hela handlingen, äfven blodscenerna, försiggå på scenen, är icke heller någon afvikelse från 1700-talets scenanordningar, då det flera gånger förekommer hos Voltaire och hans skola. Slutligen är dramat med undantag för körsångerna skrifvet på alexandriner.

Lings drama uppvisar dessutom tydlig anslutning till svenska pseudoklassiska tragedier. Personerna i ”Eylif den götiske” låta parallellisera sig med personerna i Leopolds Oden på följande sätt: Olof motsvaras af Pompejus, Iwar af Yngye, Alfhild af Thilda, Brynjolf af Asmun, Eylif af Oden.

Ling har noga följt sagan och Lagerbrings berättelse;hans egentliga tillägg är Iwars och Alfhilds kärlekshistoria? Därigenom har en viss nordisk lokalfärg inkommit i dramat, hvilken dock icke är alltför trogen. En och annan naturbild, t. ex. ”en tall på klippans spets”, häntyder möjligen äfven på en sträfvan efter starkare lokalfärg än hvad sjuttonhundratalet brukade. Hela fjärde akten spelas under natten: pansarklädda hjältar kämpande i månsken, ett drag som direkt eller indirekt går tillbaka till Ossian. Ett par repliker i dramat äro tydligen formade i Lidners stil, t. ex. följande utrop i scenen, där Alfhild rusar ut för att kasta sig i älfven:

”Rättfärdighetens Gud! hvars ljungeld kring oss blossar, fräls, fräls!” —

Körerna äro hållna i fornnordisk ton. Idéen att införa dem såsom afslutning på akterna har möjligen Ling fått från Ewalds ”Balders Död”, där körer förekomma på samma sätti Ling motiverar eljest själf deras förekomst i sitt företal, därmed att ”kämpavisor brukades hos våra förfäder, vid deras högtidligheter, deras fältslag m. m. Detta har gifvit anledning till slutsångerna”.

Idéen att skrifva ett fornnordiskt drama har troligen Ling fått från Ewald, fast reminiscenserna icke äro stora. I den franskt klassiska tragedien äro hjältarna alltid ädla; skulden är liksom oundviklig för hjälten och aldrig af den art, att den kastar fläck på hans karaktär; äfven bofven har sin ursäkt eller sin prägel af storhet, som gifver honom människorang (jämför t. ex. Voltaires Mahomet). I Lings drama rör man sig däremot bland en samling simpla förrädaretyper, af hvilka den tarfligaste är Iwar, som af kärlek till Alfhild förråder Eylif. Han är tillräckligt karaktäriserad därmed, att han icke blott ber om förlåtelse utan om medlidande. När Ling formade dessa

personer, hade han troligen i tankame liknande typer i de fornnordiska sagorna. Drag af list och brutalitet förekomma ju där hos hjältarne; men säkert var det äfven exempel från den Lidnerska dikten och kanske framför allt från Ewalds hjältar, som här spelade in. Iwar liknar särskildt den vankelmodige och obeslutsamme Hiartvar i ”Rolf Krage” (i hvilket drama flera liknande karaktärer förekomma).Liksom Livijns drama är således ”Eylif den götiske” ett öfvergångsdrama. Lings exempel väckte Tegnérs intresse för det götiska, och äfven han arbetade på ett fornnordiskt drama, Blotsven, hvilket dock aldrig fullbordades. Tegnér hade tillräcklig självkridk för att förstöra det. Säkerligen skulle vi eljest i ”Blotsven” haft ytterligare ett drama af väsentligen samma egenskaper som Livijns ”Gyritha” och Lings ”Eylif den götiske”, d. v. s. ett pseudoklassiskt drama med fornnordiskt ämne, men med vissa friheter och vissa ansatser till lokalfärg samt anslutning till Ewalds uppfattning.

Dessa trenne dramer kommo för tidigt. Ånnu var icke den trollformel funnen, med hvilken den fornnordiska sagovärldens skatter skulle kunna lyftas. Först måste kunskapen om det nordiska fördjupas genom läsning af de isländska sagorna. Ur dessa var det som karaktärerna, språktonen och delvis konflikterna skulle hämtas. Vidare måste den dramatiska tekniken förbättras. Ewalds manér var alltför stillöst, den franska tragediens för blodfattigt för att kunna åstadkomma, hvad som erfordrades. Det var först då det Schillerska dramats teknik användes på ett nordiskt ämne, som de gamla götiska hjältarne uppstodo ur sina tusenåriga grafvar för att med sina exempel elda och hänföra en förvekligad samtid. Trollkarlen, som lyfte skatten, var Aladdin-Oehlenschläger. År 1807 trycktes Hakon Jarl, och först med detta drama förelåg en mönstergill behandling af ett fornnordiskt ämne i dramatisk form, hvilket skulle blifva af den mest afgörande betydelse för den följande utvecklingen.

Det hufvudsakliga intresset med Livijns drama ligger däri, att det visar oss de inflytanden, som i detta ögonblick voro verksamma för att skapa den nya dramatiska formen.IV.

Torkel Knutsson är det enda fulländade af alla C. Livijns historiska dramer. Steg för steg kunna vi följa dramats uppkomsthistoria i den Hammarsköldska brefväxlingen. Första gången, som Livijn talar därom med Hammarsköld, är i ett bref dateradt Ullaberg den 12 oktober 1804 (H, I, 129), då han säger: ”Jag funderar på ett opus, som visst, om jag utförer det, skall flytta mig till Schiller eller säkrast till Bager, ej mindre än en svensk Tragedi på Jambisk vers. Du torde förmodeligen i Historien läst Torkel Knutssons lefveme. Hans död skulle blifva ett i högsta måtto skönt tragiskt ämne. Jag har skrifvit något på tredje akten eller hans dotters samtal med en abedissa och en Cardinal, sedan hon blef skild från hertig Erik1... Jag är i verkeligt bryderi, om jag skall låta min hjälte dö på Teatern eller sluta scenen, när han utföres ur fängelset att afrättas. Han halshöggs, och det blir ganska svårt att teckna det. Innan jag går lengre in, skall jag laga att jag får läsa Göthes Egmont, hvilken lärer hafva nästan lika öde.”

Hammarsköld var strax intresserad och skref tillbaka t,H. I, 93; den 21 okt. 1804): ”Hvad din Torkel Knutsson [angår], så håller jag före, det vara bäst att låta honom icke dö på teatern. En halshuggning med alla dit hörande apparater

— om den möjligtvis på scenen skulle kunna representeras

— vore snarare ett otäckt än ett skönt spektakel. Schiller, ehuru stor älskare han annars är af att mörda folket coram populo, har likväl funnit för godt att vid ett dylikt tillfälle, i Maria Stuart nemligen, låta denna halshuggning ske bakom teatern...

1 Skall vara Valdemar.Jag längtar att fä se något af din Torkel Knutsson. Att den blir bra, derom är jag säker, men efter det jag känner om denne man, ser jag ej huru hans död kan gifva anledning till en Tragedi i fem akter. Efter det begrepp jag har om Egmont, så ser jag ej, att den just mycket kan gagna dig i anseende till händelsens beredande.”

Den 31 oktober 1804 (H, I, 95) skickade Livijn vännen planen till Torkel, hvilken ännu finnes bevarad i detta bref och längre ned skall anföras. Livijn påpekade, att han vid behandlingen af ämnet icke kunnat iakttaga enhet i rum och tid. ”Hvad skola Svenskarne säga om det?”

Hammarsköld svarar (H, I, 96): ”Jag har med uppmärksamhet genomläst din plan och finner dervid intet att

anmärka. Plan är vidlöftig och invecklad,1 men osannolik kan jag ej finna honom. Det är sant, enhet i tid och rum är der ej möjligt att iagtaga. Brott emot rummets enhet är svensken redan van vid genom Kellgrens operor, Gustaf Adolf och Eneas i Kartago samt Adlerbeths Kelonid, utan att nämna de Kotzebuiska Dramerna, och tidens enhet förstå de flesta af spektakelskadrorne sig icke på. Dessutom äro dessa reglor mycket vilkårliga. De bero helt och hållit af planens enkelhet eller mångfaldighet.” I ett nytt bref af den 7 december uttrycker Hammarsköld ännu en gång sin belåtenhet med planen och gör samtidigt åtskilliga detaljanmärkningar och reflexioner.

Några dagar senare (H, 1, 99, 18/12 1804) föranleder planen till Torkel Hammarsköld till några öfversvallande utgjutelser. Han hälsar i Livijn reformatorn af den svenska skaldekonsten: ”Jag märkte altid hos dig denna revolutionera anda, som nödvändigt skulle lemna den sak, åt hvilken du egnade dig i ett annat skick än det före dig hade. Och huru glad är jag icke, att du egnade dig åt skaldekonsten. Vår Svenska poesi behöfde en hvälfning, om något behöfde den, och du är den man, som skall utföra den, du skall blifva den Svenske Göthe.

Du finner sjelf, att dessa tankar äro föranledde af början till din Torkel Knutsson, som är början till ett klassiskt

1 Livijn förenklade den sedan.mästerstycke. Jag har visat den för Tengborg och Chr. Stenhammar, och de äro dina beundrare. Blidberg var hos Tengborg, då jag visade honom ditt manuskript, och denne annars så taddelsjuka menniska var nu en äfven så ifrig berömm are. Han anfektade sig grufveliga att få veta författarens namn, men han bedrog sig.”

Livijn svarar härpå mycket nyktert (H, I, 100), att han aldrig blir och aldrig vill bli den svenske Goethe. ”Jag vill bli den svenska Kosciusko. Det skulle vara en tröst för mitt hjerta; men det blir det ej, om jag skulle nå en 100:del af Göthes beröm; ty det slår för frihet och menniskorätt, men ej för det berömmet att citeras i några skrifter. Jag kan ej annat än skratta åt den Svenska Göthe, som Svenska Akademien ej kunnat upptäckt” ...

Redan i detta bref berättar Livijn, att han ej vidrört Torkel, sedan han sist tillskref Hammarsköld. Han befann sig i ett af sina vanliga stadier af apati, tärdes af den odrägligaste ledsnad, läste bibeln och katekesen och stundom till omväxling den svenska lagboken med alla sina bål, stegel och spö. Den 17 juli meddelar han från Tingstad, att Torkel hvilar, och den 8 augusti beder han Hammarsköld sända honom planen till Torkel, ty hans egen hade förkommit.1

Under de följande månaderna måste han emellertid hafva raskt arbetat på dramat, ty den 11 november 1805 (H, I, 135) sänder han början af dramat till Hammarsköld, och i december följde troligen slutet. Det var meningen, att först Hammarsköld och sedan Höijer och Ekmarck skulle granska dramat. Huruvida de båda senare fingo se det eller yttra sig om det, är obekant, däremot genomgicks det mycket noga af Hammarsköld, hvars anmärkningar dels återfinnas i marginalen på manuskript n:r 4 (se nedan), dels läsas i bref till Livijn 22 november 1805 och den 27 januari 1806.

I februari 1806 hade Livijn börjat att renskrifva Torkel Knutsson (H, I, 160). Biberg, som han kände sedan Uppsalatiden, hade blifvit kronprinsens informator och genom dennes

1 Detta är troligen orsaken, hvarför icke någon plan finnes till detta stycke bland Lijvins dramatiska manuskripter. Den, som finnes kvar, läses i Hammarsköldska bref samlingen.

6. — Mortensen.medverkan ärnade han få ut Torkel. ”Jag tror, att det skulle vara en sporre för mig att fullfölja den bana jag en gång begynt och likväl fruktar jag att ådraga mig ett allmänt förakt. Dock hvad betyder det — jag fruktar mera att ej blifva märkt.”

Huruvida Biberg anmodats att göra något för Torkel Knutsson, känna vi icke. I hvarje fall förblef Torkel liggande i Livijns skrifbordslåda. Hammarsköld (H, I, 148) ber honom icke glömma bort den, utan fila på den, dock endast lätt och icke för länge. Troligen hade han lofvat att om möjligt skaffa en förläggare för stycket, ty den 4 juni 1806 (H, I, 154) skref Livijn åter till Hammarsköld och frågade honom, om det fanns något hopp för honom att draga in några kontanter för Torkel. ”Förr, vet du, att jag endast ville skrifva för äran; nu du, har jag samma dragningskraft som andra svenska snillen, klangen af metaller” ... Och han tillägger några dagar senare: ”Glöm ej

att hafva min Torkel både till Ekmarck och Höijer. På honom räknar jag till lifbergning öfver sommaren.'- (H, I, 155).

Därefter höra vi icke talas om tragedien förrän i maj månad 1809, då Livijn frågar Hammarsköld (H, II, 15) om han borde insända sin tragedi till svenska akademien. Hammarsköld svarar därpå jakande (H, II, 16), men äfven af denna plan blef intet. Slutligen höra vi för sista gången talas om dramat år 1811 i april. Lifberg hade då just utkommit, och Livijn njöt hela den onämnbara fröjden att för första gången se sig tryckt. I denna sinnesstämning går hans tankar ännu en gång till Torkel Knutsson — möjligen kunde ungdomstragedien ytterligare öka hans ära. Han frågar Hammarsköld, om han ej borde utgifva Torkel Knutsson och Hafsfrun. Men icke heller denna gången blef det något af med denna plan. Torkel kom att hvila bland Livijns många andra outgifna manuskripter och blef aldrig tryckt.

Af Torkel Knutsson finnas följande manuskripter.

1) Plan till dramat i Livijns ofvannämnda bref till Hammarsköld H, I, 95.2) ”Till läsaren”, företal på x/a foliosida troligen afsedt att inleda den tryckta upplagan.

3) En foliosida med historiska anteckningar, gjorda under studiet af Torkel. Några rader af rimkrönikan citeras; likaså för en genealogisk uppgift Brings samlingar, 1 delen.

4) Torkel Knutsson, manuskript i 4:o; fullständigt exemplar; det äldsta i hvarje fall af de bevarade exemplaren. Många öfverstrykningar och ändringar finnas. Det är detta exemplar, som Hammarsköld läste, såsom framgår däraf att han flerstädes i marginalen gjort anmärkningar.

5) Torkel Knutsson, manuskript i 4:o af Livijns hand, renskrift och omarbetning af det föregående. På titelbladet läses af annan hand (Arwidssons?) Sednare omarbetning. Omarbetningarna äro emellertid icke synnerligen betydliga. Den väsentligaste skillnaden är kanske den, att scenernas antal är något olika i de båda redaktionerna från och med akt III, sc. 4, beroende därpå att Livijn i n: o 5 sammandragit det föregående mnscrpts 16 inträden till II. Detta är synbarligen det exemplar, som Livijn började afskrifva i februari 1806. Med andra ord, det innehåller den definitiva texten, hvilken också lagts till grund för den följande redogörelsen.

6) Torkel Knutsson. Två ark i folio, som innehåller början till första öppningen.

Den ofvannämnda planen till Torkel har följande lydelse:

Plan till Torkel.

Personer. Birger, Hert. Erik, Wald[emar], hans bröder, Torkel, Brunke, Kongens drots, 'Mats Kättilmundsson, Hertigens förtrogne, Flera biskopar och munkar, Riddare. — En ung riddare, Torkels dotters hemliga ällskare, faderns beundrare (dennes namn vet jag ej, hvar jag skall finna. Lagerbring nämner ingen, T[orkel]s anhängare; i Rimkrönikan finnes väl? fins den i din brors bibliotek, slå der efter pag. 89—91 — jag kallar honom emellertid Arvid) — Hedvig, Torkels andra gemål: Christina, hans dotter gift med Waldemar, ällskar honom; Abedissa, nunnor.

1 akten. Lena i Westergötland. 1 S. Torkel och Hedvig —

om deras nöjen, hennes vördnad för sin gamla gemål.

2. Afbrytes af Arvid, som underrättar honom, att hertigame och prästerne öfvertalt konungen under julnöjena att undersöka

%marskens förhållande. Att han flytt derifrån, att vakt hastar efter honom. Vill öfvertala Torkel att fly. Han blir kvar.

3. Vakten inkommer, Brunke anför den. Arvid hotar att nedhugga den första som nalkas. Solídateme villja anfalla Torkel, denne drar sitt svärd — de fly.

4. Torkel öfvertalar Arvid. Birger inkommer sjelf. Arvid står ännu med svärdet i handen, hvilket Tor[kel] vrider

ur hans hand och lämnar konungen, då denne rycker ett från en soldat, och hugger sig ut.

5. Vakten utvisas. Torkel talar med konungen. Birger är nära att vackla, då en Biskop inkommer — Han afföres.

2 akt Sal i konungens slott.

1: o sc. flera prester samtala angående Torkel, uppgöra sin plan att fälla honom; de varsna hertigarnes ankomst, hasta undan.

2. Desse samlas, de äro villrådige, huru de skola förhålla sig. Waldemar och Mats Kettelmundson synas vara för hans frilåtande.

3. En af deras präster inkomma; dessa fordra Torkels död, och Christinas skilsmässa. Waldemar motsätter sig. I det samma blåses till bords bakom scenen, alla hasta ut.

4. Brunke inkommer; i en monolog omtalar han sin kärlek till Christina, sin förbittring öfver att vara afvist af henne. En munk,

5. inkommer. För honom upptäcker han sitt lidande, denne försäkrar, att han skall föra princessan i hans armar.

3 Akten. Samma rum, ndgot mörkt

1. Flera munkar öfverenskomna, att man måste tillintet-

göra Wald[emars] kärlek för sin gemål. Den som skall blifva Brunkes ledsagare, uppger sin plan, att, under det att Brunke och prinsessan tala låta Wald. se deras samtal.

2. Wald. och en munk synes, som öfvertygar honom, att

hon är otrogen. Han föreslår honom att dölja sig. Han gör det.

3. Chr. synes, förd af en munk, som säger, att Wald här väntat henne.

4. Derpå inkommer Brunke med sluten hjelm, Christina tror honom vara Waldemar, faller i hans arm, men hon varsnar snart sitt misstag, beder honom gå ut. Han gör det.5. Waldemar framrusar, gör henne förebråelse, hon vill öfvertyga honom om sitt misstag; förgäfves! Han stöter henne ur sina armar. Hon ilar ut. Munken öfvertalar W., att det var Arv., att hon länge älskat honom. Waldemar störtar ut, samlar alla Torkels fiender.

6. Hans död beslutes.

7. Waldemar, ännu i fullt raseri, ditför äfven Birger; Brunke, förträtad öfver Christina, bjuder till allt.

8. Sluteligen blir Birger ensam med sin biktfar, som efter en temmelig het [predikan?] öfver helfvete underskrifver hans dödsdom, och bifaller Christ. skiljobref.

4 Åkt. Samlingsrummet i ett kloster.

1. Abedissan sitter och talar med en annan nunna öfver den ogudaktiga Torkel.

2. Brunke införes: han berättar, att Christina der skall förvaras. Tillstår sin kärlek, hvilken Abedissan lofvar att bistå, men upptäcker, att han af Brunk. blifvit underrättad, att Arvid är hans rival. Han går.

3. Strax derpå införes Christina, hon är otröstlig, hennes följeslagare aflägsna sig.

4. Christina, ensam; talar ensam, föresätter sig att trotsa allt för att rädda sin far. Abedissan,

5. som hört hennes utlåtelser, rusar fram; en ström af skällsord.

6. En munk samt Brunke inkomma med skiljobrefvet, Brunke förer henne fram på teatern; han lofvar att vilja rädda hennes ära; Abed[issan] och munk [en] låtsa, som om de ej se det. Hon afvisar honom. Han svär hämd — ut.

7. Man anmäler en pelegrim.

8. Denne införes, han sjunger en romans, derigenom igenkänner Christ [ina] sin ungdomsvän Arvid. Hon begär

att få tala med honom ensam..

9. Arv. berättar, att, då han förklädd smög sig ikring hennes fängelse, har han mött Brunke, som tillbjudit honom sin hjelp, skaffat honom in; knappt har han slutat, förrän

10. beväpnade inrusa, anförde af Brunke, som skola be-mäktiga [sig] honom; han drar sitt svärd under kåpan; fattar på ena armen Christina, söker att hugga sig ut, blir tvungen att släppa henne, i det samma störtar han på en dörr, som leder åt kyrkan och undkommer. Man hastar efter. Abedis[san] och Nunnor inkomma och bortföra Christina.5 Akt. Torkels fängelse. (Det dagas; solstrålar bryta in.)

[1] Torkel vaknar och talar ensam.

2. En munk inkommer. Det är Arvid, som tillbjuder honom att stjäla sig bort i hans kläder, den bestukna vakten skall lämna honom fri passage. Torkel afslår det, dialog öfver dygden, m. m. Torkel öfvertalar honom att göra ed att ej hämnas hans död, att fly. Han går. Torkel fordrar en skrifvare,

3. denne inkommer; flera herrar kallas; han gör sitt testamente.

4. Hans fru införes, straxt hans dotter-, afskeds sken.

5. Alla lämna honom utom hans biktfar, med hvilken han talar, tills han

6. Utföres att dö.

Sådan är planen, hvilken Livijn i allt väsentligt följt vid utarbetandet. Dä stycket ej är tryckt och aldrig torde blifva det, följer här en utförlig redogörelse för det efter manuskriptet in 4: o, n: o 4, utom för de 2 första scenerna, hvilka föreligga i en ännu senare omarbetning i folion.

Första öppningen: En sal på Lena slott i Westergötland.

Första inträdet. Hedvig, grefven af Ravenburgs unga dotter, med hvilken den gamle riksmarsken nyligen ingått äktenskap, har observerat, att Torkel lider af en hemlig sorg och har hört rykten om, att konung Birger ej längre är honom bevågen, samt att härtigerna stämpla mot honom. Hon uppmanar honom att bikta sig för henne. Hon döljer intet för honom; till och med sin sorg öfver sin ungdoms älskade Rudolfs öde, har hon anförtrott honom. Han däremot yppar blott sin glädje, ej sin smärta.

Torkel svarar, att sorgen passar för ålderdomen; nöjet däremot för ungdomen. Hedvig uppmanar honom att fly hofvet: Lemna det

Åt ödets mörka eller ljusa stjernor!

De stråle makt och ära öfver det,

De täckne blodbestänkta stormar. Sök Uti en mindre krets att gagna. Välj Dig lugn och vänner vid din lefnadsafton,Der bullret icke hörs, der purpurn icke Förbländar, växer ofta nöjets blomma I skygd af bygdens lugna skogar.1

Torkel vill emellertid ej öfverlämna det styre, som han fört redan som yngling, åt oerfarna händer.

Förgäfves gör Hedvig invändningar; hon har onda aningar. Hon tror ej på Birgers vänskap med sina bröder. Torkel svarar:

Du fruktar som en kvinna. Hennes veka

Och lena själ ser tusen faror på

Den brant, som mannen ilar omärkt öfver;

Hon lefver mer i aningames rike Än verkligheten; fröjdas och förfäras af drömmar.1

Andra inträdet. Torkels frände, den unge och honom varmt tillgifne Arvid, instörtar och varnar riksmarsken samt uppmanar honom att strax fly. Konungen och hans bröder, beledsagade af stridsmän och presters djefvulskt

gudeliga skaror, närma sig redan Lena gård. De medföra handbojor till hans fängslande. Förgäfves förenar Hedvig sina varma böner med Arvids. Torkel upprepar, att äran förbjuder honom att fly. Han litar på Konung Birgers vänskap och sin egen rättvisa sak.

Tredje inträdet. Arvid har underrättat husets folk, att marskens lif är hotadt; Torkels vapendragare, Sven, omgifven af flere tjenare, hvilka väpnat sig för att skydda honom, inkomma därför och besätta ingången - till salen.

Fjerde inträdet. Riksrådet Johan Brunke inträder, sedan han låtit besätta gården, för att å konungens vägnar fängsla marsken. Brunke förklarar, att han gör det mot sin vilja, men Torkels sak skall endast undersökas, hvarför man af honom väntar en noggrann lydnad. I sjelfva verket är Brunke en hycklare, som gör gemensam sak med Torkels värsta fiender, presterna.

1 Citerad efter mskrpt nrr 6Torkel gör intet motstånd. Arvid däremot inträder, och drager svärdet och drifver Brunke och soldaterna på flykten. Han uppmanar åter Torkel att fly, men denna svarar ”att flykten liknar brottet”:

Dig sjelf var värdig genom dygder: bjuder Min lära, och det är min tröst att följa Den uti alla lifvets bistra öden..

Slutligen lyckas det dock Torkel att lugna honom:

Skall jag tillbaka kalla ur din ungdom Den ed du en gång svor att blifva nyttig.

Mins, när du harmades på vattenkonsten,

Som endast glänser, brusar och försvinner,

Sen saften hon från hundra engar plundrat,

Du sade då: Jag vill blott likna bäcken Och gagna der mitt lugna lif förrinner.

Arwid beger sig bort, då han ej får befria Torkel. Han lofvar att hädanefter endast lefva för att hämnas Torkel eller återförskaffa honom friheten.

Femte inträdet. De förra. Birger, Erik, Waldemar, Pater Olaus1, Brunke, Hofmän, Vakt. Birger beskyller Torkel för att vara upprorisk mot sin konung. Han uppmanar sina män att fängsla honom. Torkd retas af hans uppträdande och ropar på sina män, hvilka han först befallt dölja sig i den angränsande gången. Sven med folket rusar in; en hofman instörtar och förkunnar, att bryggan är uppdragen och att Birgers folk förjagas. Birger griper strax till böneboken, och Torkel, som endast velat visa Birger, att han kunde göra motstånd, befaller sina män att draga sig tillbaka. Han vrider själf svärdet ur Arvids händer och öfverlämnar det åt Birger med följande ord:

Här konung är det svärd, som mot min vilja Blef draget till mitt vern; emottag det.

1 Han kallas i texten omväxlande Olaus och Olof. På personförteckningen i båda de fullständiga manuskripten kallas han Olaus.Med detta lemnar jag mig i din hand.

Hur kunde du misskänna mig så groft,

Tro, att jag ville bruka våld mot dig Och fly en refst, som aldrig mig kan skada Om blott rättvisan får bli domare.

Torkel beder Birger förlåta Arvid:

”Du vet, hur hettan flammar hos en yngling ... Förlåt, o konung han var förr din lekbror.”

Brunke och Pater Olaus förena sig ironiskt i dessa böner för Arvids frihet, och den svage Birger beviljar bönen. Torkels ädla ord, det sätt, hvarpå han öfverlämnar sig, nästan beveker Birger att frigifva honom, men Olaus hviskar i hans öra att låta undersökningen mot riksmarsken hafva sin gång. Äfven prins Waldemar, Torkels svärson, ångrar den ed han svurit sina bröder att göra gemensam sak mot riksmarsken.

Sjette inträdet. Monolog af Arvid, som tvekar emellan att följa skaran och rädda Torkel eller först fly till hofvet, där hans älskade Christina dväljes.

Sjande inträdet. Arvid och Hedvig klaga öfver Torkels fängslande och lofva hvarandra att söka rädda honom.

Andra öppningen. En sal på slottet i Stockholm.

Första inträdet. Monolog af Christina, Torkels dotter och hertig Waldemars gemål, som klagar öfver, att Torkel skall dömas såsom niding i denna sal, där han själf så ofta skipat rättvisa:

Ja, männer! I ett underligt släkte Beständigt varit, stilla dygder få Ej ett tillbörligt värde utaf er,

1 sträfven ständigt att hvarann förstöra,

Och tron er finna lyckan eller sorgen Uti en evig höjning eller sänkning.

Men aldrig finnen I den punkt, der qvinnan Ser lugn och nöje dväljas kring sitt hjerta.När som min far allt krossade och bröt I stycken, I hans fotspår glade följden;

Men när han lugna dygder kring sig göt,

Som braket fjärran dör, I er fördöljde.

Men, männer, veten då, att lyckan fins,

Fast rädd hon flyr vid dånet utaf vapen,

Dess fröjd i meddellifvets skugga vins.

Hon ledes der af dygden och vänskapen.

Andra inträdet. Dialog mellan Christina och Waldemar. Waldemar är djupt upprörd öfver Torkels fängslande. Christina uppmanar honom att befria fadern. Hon uttrycker sin kärlek för Waldemar, men sedan denne berättat henne, att Arvid sökt skydda hennes fader, tror hon icke längre på den vankelmodige Waldemar utan ilar ut att söka ungdomsvännen. Waldemar lofvar sig själf att befria Torkel, men samtidigt insmyger sig i hans sinne en misstanke, att Christina älskar Arvid.

Tredje inträdet. Waldemar, Biskop Johannes, Pater Olaus. Prästerna tala om Christina, hvilken enligt deras uppgift älskar Arvid. Olaus underrättar Waldemar, att Christina är honom otrogen och älskar sin ungdomsvän Arvid. Biskopen understöder dessa ränker, därför att han vill Torkels fall. Torkel är nämligen en fiende till prästerna, hvilken vill afrycka dem deras heliga dräkt. Waldemars äktenskap är synd, säger biskopen, ty Torkel har stått fadder till honom.

Fjerde inträdet. Biskopen, Olaus. Den senare, bofven i stycket och hufvudanstiftaren af anslaget mot Torkel, äggar biskopen att äfven uppoffra Christina. Hon måste skiljas från Waldemar och inspärras; eljest befriar hon snart sin fader. Biskopen, tviflar visserligen på hennes otrohet, men då Torkel är kyrkans fiende, skall han störtas, med hvilka medel som helst.

Femte inträdet. De förre. Brunke. Den senare berättar, att Waldemar tviflar på hustruns trohet. Biskopen blir vankelmodig och ärnar underrätta Waldemar om hans misstag. Olaus däremot föreslår, att man skall uppmanaWaldemar att låta innesluta Christina i klostret; dä skall hon ej kunna säras af hofmännens giftiga ord, och snart skall han ur helgedomen kunna hämta en friad maka. Under tiden är hon aflägsnad från Waldemars sida. Vanan skall söfva hans saknad.’ Tillfället skall räcka dem de medel de förut knappast anat. Biskopen begifver sig till Birger, för att förmå honom att underteckna Torkels dödsdom.

Sedan biskopen aflägsnat sig, yttrar Brunke, att han fruktar biskopen skulle förråda dem: han har samvete. Men Olaus lugnar honom. Biskopen är kyrkans lydige son, en gubbe, som ej vågar tänka annat än det kyrkan tror ”och hennes tro förändras hvarje dag — en lekbåll för den sista rådare.” — Nu råder Olaus, och han behöfver endast tala om påfven, för att biskoppen skall gripas af ängslan. Dessutom tror denna på helvetet, denna människodröm. — Hvad, är afgrunden en dröm? infaller Brunke, en lustig tanke. Den ger mig åter några nätters sömn.

Efter dessa cyniska repliker, verkar det något for-ceradt, när Olaus söker hyckla för Brunke: ”1 hvad som sker, jag vördar försynen.” Han fortsätter dock icke länge detta spel: Brunke genomskådar honom, och de båda skurkarna af slöja sina verkliga syftemål. Olaus vill bli biskop, Brunke eftersträfvar Torkels värdighet. Slutligen

uppgöres det emellan de båda stallbröderna, att Olaus skall så ordna det, att Christina redan samma dag afföres till klostret. Arvid skall sedan didockas af Brunke, och Waldemar få tillfälle att där öfverraska dem.

Sjette inträdet. De förra, Birger, Erik, Biskopen, Riddare. Biskopen framkastar för Birger den förmodan, att Torkels lif ej är fläckfritt. Birger förklarar, att Torkels lif skall undersökas. Gudaläran hotas i sin renhet, vördade prästerna skänkas, ett trätofrö är utsådt mellan bröder. Kyrkan måste hämnas, utbrister biskoppen.

Sjunde inträdet. De förre. Waldemar instörtar och frågar, hvar Christina är; han hade öfverallt sökt henne förgäfves. Han försvarar Torkel. Olof öfvertalar honom emellertid att låta föra Christina i klostret.Tredje öppningen. Ett rum uti Sankt Clara kloster.

Första inträdet. Abedissan och tvänne nunnor samtala. Är Christina skyldig eller icke? En pilgrim- har infunnit sig i klostret för att få tala med Christina. Olaus har befallt, att han skulle få träffa henne, och själf har han underrättat Valdemar att skynda till klostret, för att vara vittne till mötet och afslöja sin hustrus otrohet.

Andra inträdet. De förra, En nunna förkunnar, att vid klostrets port väntar broder Olaus och en riddare med nedfälld stormhatt.

Tredje inträdet. De förra. Olaus, Waldemar. Waldemar emottages af abedissan. Han har ej kommit för att besöka sin gemål utan för att få veta, hvem pilgrimen är. Denne säger sig komma från Trondhjem med reliker åt Christina. Waldemar begär, att pilgrimen skall föras tillsamman med Christina, och han sjelf, osynlig, få tillfälle att bevittna deras samtal.

Fjärde inträdet. De förra. En nunna inträder och underrättar, att templet är besatt af krigsmän. Abedissan visar Olaus och Waldemar, som skola öfvervara Arvids och Christinas möte, in i ett angränsande rum, men förbjuder dem att utgjuta blod.

Femte inträdet. De förra; flera nunnor inkomma, hvilka beskrifva templet, som festligt är smyckat till morgondagens fest.

Sjette inträdet. De förra, Christina. Den senare stumt spel. Nunnorna samtala. Den ena beskyller den andra för verldsliga tankar, då hon talar om krigsmännen; den andra förklarar, att hon afundas foglarne, som kunna flyga öfver klostermuren.

Sjunde inträdet. De förra. Arvid, förklädd till pilgrim, införes af en nunna. På abedissans fråga, förklarar han, att VestergÖtland är hans hembygd, men att han kommer från Norge, där han vid Sankt Olofs graf bedt, att helgonet skulle återgifva hans fader och syster hälsan. Nu vill han vetaom Christina lefver för att kunna föra en hälsning till hennes amma, Maria. Christina gifver sig slutligen tillkänna och frågar efter amman. Nunnorna förmå Arvid att berätta om sina resor. Ofverallt har han endast sett laster och hycklare. Han sjunger en visa: Skön Hildur hon satt uti höga lofts sal.

Slutligen lämnas Christina och Arvid ensamma. Den senare underrättar henne, att Waldemar misstror henne och öfvergifvit henne. Arvid lofvar, att rädda Torkel. Christina förklarar, att Waldemar har hennes kärlek, men Arvid hennes vänskap och förtroende. Hon kysser honom för att sända en kyss till fadern. Waldemar uthärdar då icke längre att stå gömd,

Åttonde inträdet, utan instörtar och afbryter deras samtal. Han kallar Arvid en niding och förbannar Christina. Arvid och Waldemar draga svärdet.

Nionde inträdet. Olaus ropar på mord. Brunke och vakten inkomma. Arvid drager sitt svärd, som han burit doldt under pilgrimskåpan. Han söker slå sig igenom med Christina, men hon vill ej lämna Waldemar: ”här står min make”.

Tionde inträdet. De förra. Abedissan med nunnor. Abedissan beskyddar Christina. Arvid flyr, då han ser detta och slår sig igenom vägen till kyrkan. Christina anar af Waldemars blickar sitt öde. Waldemar förbannar henne. Hon bedyrar sin oskuld, men han tror henne icke. Hon förklarar, att bandet är slitet mellan dem och ber honom

gå.

Elfte inträdet. Christina. Första och andra nunnan inkomma i det Valdemar utgår. Christina gifver uttryck åt sin smärta. Man söker trösta henne.

Fjärde öppningen. Samma rum som i andra öppningen.

Första inträdet. Birger. Waldemar. Den senare begär hämd på Arvid. Birger har ej tid att höra på honom, då han just ryckts bort från en fest. Han höll på att spela schack om två kyssar med sin älskarinna Inggjerd. Då han får höra, att Arvid är i staden, ropar han emellertid på vakten.Andra inträdet. Birger, Biskopen. Den senare anklagar Arvid, som skändat Christina. Birger vill strax döma honom fågelfri, men biskopen uppmanar honom att först rannsaka.

Tredje inträdet. De förra, Olof. Den senare berättar, att han sett Arvid och Christina kyssas. Biskoppen är nu öfvertygad om den senares brottslighet och vill ej längre skydda henne.

Fjärde inträdet. De förra. Waldemar, Erik, Riddare. Hofmän. Man ropar, att Christina bör dömas till döden. Domen blir dock slutligen ändrad därhän, att Torkel Knutsson bör uttala skilsmässan mellan Waldemar o<tfi Christina.

Femte inträdet. Torkel införes. Han försvarar sig. Han kallar Birger en tyrann. Erik anklagar honom för att stifta tvedräkt mellan bröderna, fast han skenbart uppmanat dem till enighet. Biskoppen beskyller honom för att hafva gjort kyrkan till en slottens tjänarinna. Därefter anklagar honom Brunke. Torkel försvarar sig.[1]

Sjette inträdet. De förra. Hedvig instörtar. Hon ber om nåd för Torkel. En hofman inkommer och kallar Birger till Inggjerd. Torkels dom uppskjutes.

Sjunde inträdet. De förra. En hofman. Den senare förkunnar, att bordet är dukadt och att Inggjerd väntar på konungen. Birger lofvar Torkel att frigifva Arvid. Han utgår, åtföljd af hela hofvet, endast Brunke och Olaus kvarstanna. De lofva hvarandra att snärja konungen ännu djupare i nöjets garn och att se till, att han snart undertecknar Torkels dom.

Femte öppningen. Torkels fängelse. Natt.

Första inträdet. Monolog af Torkel. Han hälsar morgonsolen, som kastar sina första strålar in genom hans fönster och talar om döden, som snart skall inviga honom åt odödligheten.

Andra inträdet. Torkel. Arvid inträder i pilgrimsdräkt. Han erbjuder Torkel att fly i hans förklädnad. Torkel vägrar.

1 Däremot kommer skilsmässan mellan Valdemar och Christina icke mera på tal i denna scen.Arvid kastar pilgrimskåpan och svär att dö vid hans sida. Torkel besvär honom att lefva och skydda tronen, då han är borta. Arvid lofvar slutligen att göra så.

Tredje inträdet. De förra. Riksrådet Folke Johansson kommer med budskapet, att Torkels dödsdom är fälld och skall verkställas samma morgon. Riksrådet berättar det svekfulla sätt, hvarpå den af tvungits den svage konungen. Pater Olaus kom smygande med domen, då Birger, söfd i vällust, satt med ena handen kring Inggjerds midja och med bägaren i den andra. För att blifva kvitt munken och domen skref Birger blott under, glad att aldrig mera behöfva höra Torkels varningar öfver hans lättsinniga lif. Torkel önskar endast att se sina barn; då Arvid får höra, att äfven han får taga afsked af Torkel, afkastar han pilgrimsdräkten.

Fjerde inträdet. De förra. Några Riddare. Olaus. Torkel tager afsked af sina vänner — en vackert tänkt scen. Olaus uppmanar honom att bikta sig, men Torkel öfver-lämnar sig direkt åt Gud, viss, att han alltid velat göra det goda och endast felat af svaghet. ”Vakna syndare,” svarar honom Olaus, ”och lär, att kyrkan är det samma som försynen.” Olaus öfverlämnar då Christinas skiljobref — och smärtan öfver dotterns öde nästan öfverväldigar Torkel. Han uttalar dock sin förlåtelse öfver konungen och alla sina fiender. ”Fader förlåt dem, ty de veta icke, hvad de göra.”

Femte inträdet. De förra. Hedvig, Christina, Flera soldater. De taga afsked af Torkel, hvarefter Torkel utföres af vakten för att dö.

JSjette inträdet. De förra. Olaus. Den senare öfverlämnar Christinas skiljobref. Christina blir vansinnig.

Sjunde inträdet. De förra. Andra nunnan, som berättar, att Arvid fängslats, därför att han slagit svärdet ur Valdemars hand, då denne drog emot honom. Dramat slutar med ett par repliker af Christina.

När Livijn började sin tragedi, hade han inga historiska arbeten till hands utan måste lita på sitt minne (H, I, 129); snart börjar han också att bestorma Hammarsköld med an-modan, att denne ville eftersli i rimkrönikan; något senare behöfver han Dalin och Messenius. I Dramatica förekommer äfven såsom ofvan nämndt en sida, som vittnar om de historiska studier han gjort till Torkel. En genealogisk uppgift har han sökt i Brings samlingar. Men framför allt har han följt Rimkrönikans berättelse, hvilken är den utförligaste källan för skildringen af Torkel Knutssons fängslande och död — just den episod, som utgör hufvudpunkten i Livijns framställning. Redan i Rimkrönikan berättas det, att Torkel föraktade de rykten, som utspredos, att hertigarne stämplade emot honom, och ville skilja honom från konungen. Fast han varnades, fäste han intet afseende vid dessa rykten, lugn i medvetandet om sin oskuld. Detta är innehållet i Livijns första scen. Likaledes framhäfves det starkt i Rimkrönikans berättelse, att Torkel icke gjorde något motstånd vid sitt fängslande. Han sade endast till konungen, att smälek skulle drabba honom för hans handlingssätt:

Ädela Konunger good

Thz i mik snödelika ut giffwin

Tess hawen i blygd ä mädhan i liffwin.

Den resignation, med hvilken Torkel väntade på sin död i fängelset, fann också Livijn förebilden till i rimkrönikan. I denna anföres till och med namnet på den riddare, Folke Johansson, som frambar hans dödsdom. Åfven fann han där namnet på Torkels beundrare, Arvid, hvilken person han fritt tilldiktat1.

Andra drag har däremot Livijn lånat från Dalin. Så t. ex. nämner Rimkrönikan, att Valdemar och Christina skiljdes af rent religiösa skäl — Torkel hade varit fadder vid Valdemars döpelse — och innan Torkel fallit i onåd. Dalin däremot berättar (efter Messenius), att denna skiljs-mässa skett tredje dagen efter Valdemars ankomst till Stockholm, dit han snabbt följt ”med wrede mot sin svärfar”.

Dalin har äfven gjort prästerskapet ansvarigt för Torkels fall. Hans framställning är starkt präglad af upplysnings-

1 Jfr planen, sid. 83.tidens prästhat. ”Riksmarsken var ingen särdeles tillbedjare af de helige,” säger Dalin II, sid, 333.1 Denna uppfattning öfverensstämde med Livijns eget åskådningssätt; han var vid denna tid en riktig prästhatare i upplysningstidens stil. I sin ungdomliga ifver går Livijn ännu längre än Dalin och gör prästerna till skurkarne i stycket. Den senare uppgaf åtminstone de orsaker, hvarför de andlige voro missnöjde med Torkel, nämligen de indragningar, som han i rikets intresse företagit af kyrkans ägodelar.

Redan i Rimkrönikan betonas skarpt Torkels osvikliga trohet mot sin konung och hans blinda förtroende till rättvisan af sin sak, men vid sidan därom ana vi dock andra egenskaper hos denna kraftfulla medeltidsregent. Livijn däremot förvandlar honom till en dygdehjälte, en Cato, en representant för denna abstrakta dygd, som sjuttonhundratalet så ofta framställt i sina romaner och dramer. Kanske var det ett uttryck i Dalins karaktäristik, som förde hans tankar i denna riktning. Dalin säger i del II, sid. 341: ”Sjelfwe Prins Waldemar begynte anse sin svärfaders owälde med missunsamma ögon och blifwa kallsint mot hans dotter, särdeles då han hos honom fann en så sträng och Catonisk owel-dighet at han icke en gång för sin Mågs och Barns skull wille gå et steg från Konungens och Landsens nytta.” Ordet Catonisk har kanske gifvit Livijn nyckeln till hans karaktär.

I hvarje fall omskapades den bild af riksmarsken, som Livijn kunnat förskaffa sig i de historiska arbetena, efter vissa litterära mönster. Själf upplyser oss Livijn i ofvan-nämnda företal till läsaren om ett par af dessa litterära källor. Han yttrar: ”Ungdomsåren säger Lessing äro ej de år, af hvilka vi böra vänta tragiska mästerstycken. Allt hvad äfven det bästa hufvud af detta slag kan lemna före det trettionde året, är blott försök.” Icke desto mindre

vågar jag här åt allmänheten öfverlemna mitt första dramatiska arbete, författadt, då jag var omkring 22 år, och då några

1 I stark motsats till Dalins'framställning står Lagerbrings mera allsidiga och opartiska utredning af stridens orsaker. Se Lagerbring, Svea rikes historia, III, sid. 331. »Det är sant at Påfwi9ka Prästerskapet war gemenligen et illakt och upproriskt följef men det kan hwarken lämpas på alla eller alla tider». -

7. — Mortensen.af Schillers mästerverk samt Addisons Cato voro de enda tragiska mönster jag kände. Jag anför ej denna omständighet för att derigenom tillvinna mig ursäkt för de brister, som, iag är derom öfvertygad, finnes i detta arbete. Jag anför det, emedan det någon gång kan vara angenämt och nyttigt att se den riktning hvarje författare tager.”

Schillers tragedier och Addisons Cato skulle således utgjort de väsentliga mönster, som Livijn följde. Likheten med de förra ligger i det historiska valet af ämne samt också i någon min i karaktärernas utformning. Särskildt Arvid, den varmblodiga, ädle ynglingen, är tänkt i Schillers lyriskt dramatiska stil. Af ett bref från Hammarsköld ser man, att Livijn begärde upplysningar om metern i Jungfrun af Orléans. Man skulle därför också snarast vara böjd att tro, det äfven Schillers diktion varit hans förebild; så är dock knappast fallet i någon större utsträckning, som nedan skall visas.

Den andra hufvudkällan för Livijn var Addisons Cato. Torkel Knutssons likhet med detta drama faller icke strax i ögonen. En gång påpekad framträder den emellertid starkt, och man ser att Addisons drama varit hans mönster säväl för kompositionen som för åtskilliga af karaktärerna.

Det egendomliga är nämligen, att Livijn icke har försökt, såsom man af hans och Hammarskölds många utfall mot akademisterna skulle vänta, att skapa ett drama i den Shake-speare-Schillerska stilen. Det är först några år senare, omkring 1809, som Livijn och Hammarsköld nå fram till en bestämd opposition mot den franska smaken. 1804 och 1806 hade de ännu endast hunnit att stifta bekantskap med vissa nyare riktningar, som tilltalade dem, utan att hafva en klar föreställning om, hvart detta ledde dem. De opponerade mot svenska akademien, det är sannt, men de täflade också för att vinna dess pris. Denna dubbelställning är fullt typisk för hela deras estetiska åskådningssätt vid denna tid.

Man skulle kunna tänka sig, att äfven de båda stora tyska skaldernas, Schillers och Goethes, egna dramer bidrogo till att förvilla deras uppfattning. I det ögonblick, di Livijn och Hammarsköld gjorde deras bekantskap, hade de redanvändt sina blickar från Shakespeare till de antika skalderna och därigenom åter på en omväg till det antikiserande drama, som fransmännen odlat och Lessing så kraftigt angripit. Schiller hade skrifvit sin ”Wallenstein”, sin ”Jungfru af Orleans” m. fl. men på jambisk vers, och i dessa dramer voro visserligen icke lärdomame från Shakespeare helt bortglömda, men de voro betydligt omskapade genom återupptagandet af den antika ödestragiken och större kraf på strängt enhetlig komposition. Så är dock icke fallet. Om Livijn ville skrifva en regelrätt tragedi, berodde det därpå, att han medvetet och omedvetet ännu var starkt influerad af det Gustavianska dramat, som han ständigt såg uppföras, endast i andra hand af Schillers och Goethes tragedier.

Vi höra, huru han i det första bref till Hammarsköld, i hvilket han talar om Torkel, bekänner att han icke vet, om han skall låta Torkel dö på scenen. Likaledes är han bekymrad^ emedan han ej kan iakttaga tid och rum. En annan gång utbrister han, att han säkerligen måste skrifva Torkel à la française. Hela denna diskussion mellan de båda vännerna vittnar åtminstone icke om något doktrinärt och ensidigt partitagande för det ena eller det andra systemet, tvärtom, den ådagalägger, huru oklara deras dramatiska begrepp ännu voro och huru Livijn vacklade mellan olika principer.

Men om Livijn skulle skrifva en tragedi à la française, var det obestridligen ett olyckHgt mönster han valde. Cato har visserligen i sitt fosterland upplefvat en stormande, fast kortvarig scenlycka, delvis beroende pi tillfälliga politiska omständigheter. Sedan har det uteslutande ihågkommits för sin utsökta, redan af Pope prisade, Addison fullt värdiga diktion. Fast fot på den engelska scenen har det aldrig vunnit. Och något mästerverk är det visserligen icke. Det saknar verklig dramatisk handling och djupare karaktärsteckning. Innehållet är i korthet

följande:

Cato har dragit sig tillbaka till Utica med de sista resterna af de republiken tillgifna trupperna. Han vågar ännu kämpa mot Cesar, som bereder republikens fall. Men hans numidiska hjälptrupper, förledda af den trolöse Sempronius, affallaoch förena sig med Cesar. Cato dödar sig själf hellre än att öfverlefva republikens fall.

Hufvudpersonen i tragedien är eller rättare borde vara Cato. Men i självfva verket uppträder han föga, och när han uppträder, uttalar han endast vackra maximer, hvilka äro utan betydelse för handlingen. Cato själf är denna abstrakta dygdehjälte, som redan förekom i den franska tragedien. Hela gestalten leder sitt ursprung, ej från de grekiska tragödernas lefvande människoskildring, utan från de latinska stoikernas sedeläror, troligen med renässansens Senecadramer som mellanlänk.

För att utfylla de fem akterna har Addison under dessa förhållanden tillgripit den vanliga utvägen. Han har inlagt en dubbel kärlekshistoria, som, själf utan större intresse eller verklig glöd, endast drager uppmärksamheten från Cato och hans görande. Catos söner, Portius och Marcus, älska dottern till en romersk senator, Lucia; den numidiske fursten Juba och Sempronius brinna för Catos dotter, Marcia. Marcus och Sempronius dödas under styckets gång. Portius äktar Lucia och Juba hemför Marcia.

Efter ofvanstående redogörelse för de båda dramerna torde likheterna i komposition och karaktärsteckning strax falla i ögonen. Torkd är samma omänskliga dygdehjälte som Cato. Han handlar aldrig; han talar, lider och resignerar. Han uppträder sällan; det är sant, att han i första akten är centrum, men därefter försvinner han till slutet af fjärde akten, för att dö i femte akten efter en monolog och ett af-sked från sina vänner. Det vill säga från andra aktens början till femte scenen i fjärde akten hvilar hufvudhandlingen. För' att utfylla tomrummet har Livijn efter sitt mönsters förebild inlagt en kärleksintrig. Det blir Christinas öde, om hvilket den egentliga handlingen kommer att röra sig. Waldemar, hennes make, förskjuter henne, ungdomsvännen Arvid älskar henne hopplöst; faderns död gör henne vansinnig.

Åfven till bifigurernas gestalter kan man finna paralleller i Addisons drama. Arvid, en karaktär, som Livijn själf skapat, har sin förebild i Juba, fast den, som redan nämndt, är utfördi Schillers stil. Den rättrådige Juba är med ungdomlig beundran fästad vid Cato, och han älskar dennes dotter. Arvid älskar Torkels dotter och lefver för att befria fadern. Christinas karaktär erbjuder vissa likheter med den ljufva Lucia, fast det öfver hufvud icke lyckats Livijn att göra henne verkligt lefvande. Som redan sagdt låg det icke för Livijn att teckna det milda, älskliga och ömma.

Vid sidan om dessa inflytanden från Addison och Schiller låta äfven andra källor påvisa sig. Omöjligt är det icke, att behandlingen af femte aktens fängelsescen, till hvilken Livijn fick ideen ur rimkrönikan, i någon mån påverkats af motsvarande scen i Egmont, hvilket drama Livijn ärnade läsa, när han höll på med Torkel, och af hvilket han också öfversatt några scener. I så fall bör det dock betonas, att Livijn fullt självständigt behandlat denna scen.

I tredje akten uppträder Arvid som pilgrim. Han före-gifver, att han medför nyheter från hemorten. Förebilden till denna scen har Livijn troligen funnit i Kotzebues Johanna af Montfaucon, som han såg spelad i november 1803. I detta drama, första akten, femte scenen uppträder Lasarra i en pilgrims dräkt och tillspörjes af Johanna, hvarför han kommit. Han svarar: ”en er ungdomsvän sände mig till er med tidningar och budskap”.

Intressantare äro de icke få reminiscenser från Shakespeare, som finnas i detta drama. De visa sig stundom i rent stilistiska likheter, så t. ex. i Livijns användande af synekdote, en bild som Shakespeare gärna begagnar.

I Torkel Knutsson, första akten, andra scenen, yttrar Arvid:

Då dygden sofver trygg af samvetsfriden Och lugna drömmar söfd, så vrider brottet sig trött på ejderdun och slumrar häpen (sic!)

Och spritter opp vid synen af ett bofstreck,

Men kringser blundande dess vidd och utför Om dagen sina afgrundsplaner. Fly!

En djefvul nalkas dig min fosterfar.I tredje aktens elfte scen säger Christina:

Den lycklige kan sofva. Du kan sofva.

Dig hatar ingen maka. Ingen vän Förbannar dig. Du har ej gjutit öfver Hans hufvud smärtans fullhet. Ack! hvad skall Jag göra? Jag vill sitta här ett rof För sorgen och den mörkaste förtviflan.

Och gråta bort min tid! Nej icke gråta.

Min fader gråter ej. O fordom sade Han---------Nej flyn fordna minnen!

Dessa båda repliker äro skrifna i Shakespeares stil. De kunna till och med föras tillbaka till ett bestämdt ställe i Shakespeare, nämligen den berömda scenen i Macbeth, då denna efter att hafva mördat konungen, hans gäst, själf vämjes öfver sin fega handling att mörda en sofvande och inför sin gemål ger uttryck åt sin ånger och sina kval (II, 2):

Methought I heard a voice cry ’Sleep no more! Macbeth does murther sleep’ — the innocent sleep, Sleep that knits up the ravell’d sleave of care,

The death of each day’s life, sore labour’s bath,

Balm of hurt minds, great nature’s second course, Chief nourisher in life’s feast.

Lady Macbeth What do you mean ?

Macbeth

Still it cried ’Sleep no more!’ to all the house:

’Glamis hath murther’d sleep, and therefore Cawdor Shall sleep no more; Macbeth shall sleep no more’.

Detta ställe hos Shakespeare har gjort ett så starkt intryck på Livijn, att han gång på gång omskrifver det i Torkel Knutsson.

Likaledes är femte aktens sjätte scen, då Christina blirvansinnig, en tydlig, fast föga lyckad, imitation af Ofelias vansinnesscen:

Olaus (med Christinas skiljo-bref).

Tag här den sista skänk af Torkels hand,

Han sänder den igenom mig med helsning Att trotsa liksom han allt jordiskt svek Och lefva blott för samvetet och dygden.

Christina (tager brefvet)

Ifrån min far? Hans sista skänk — välkommen,

Du, Olof. Himlarne belöne (tig!

Ifrån min far? Han helgade det med Sin hand?

(Hon kysser brefvet flera gånger, öppnar det och läser.)

O1 au s.

Ja.

Christina (fäller brefvet).

Skild från Valdemar! Min far,

Försvara mig —

(Hon dånar och emottages af Hedvig; i det hon vaknar,

omfamnar hon Olof.)

Min Valdemar, du älskar Mig åter. Vi förmälas åter. Du bjuder Min far. — Det blir ett präktigt gästabud.

Tornera ej. En splittra kan dig såra,

Då jag dör. Ser du ej engeln der.

Hvem vinkar han. Vi följas upp till himlen

Hedvig.

Gud dess förstånd!

Olaus.

Hvad Herren gaf han tog.

Jag kallar nunnan, som följt henne hit.

Farväl — och skona Eder sorg.Hedvig.

Gå usling.

Olaus (med en blick på Christina).

Värdera rätt den skatt er Torkel gifvit (han går).

Hedvig.

Min dotter sansa dig.

Christina.

Jag bjuder dig Till mig. Kom deltag uti våra lekar —

Vi skola skämta — Hvad! du gråter qvinna?

Hvem gråter du? Du har ej högtidskläder?

Du är så svart, jag lånar dig en klädning,

Som Valdemar med sina famntag helgat,

Men akta den, det är en dyrbar skatt.

(Hon sjunger.)

Han kommer aldrig mera igen I grafven sofver han sött,

Jag längtar komma till dig min vän —

Jag är så sorgsen och trött.

Hu! denna sång är sorglig, jag vill sjunga en gladare.

Karaktärsteckningen i detta drama är ofta naiv och otymplig, aldrig omedelbart gripande, men den saknar icke förtjänster, om man betänker tidpunkten och de svårigheter Livijn hade att öfvervinna. Framför allt är den mycket ojämn. Torkel är den vise. Han är ädel och värdig, ständigt förande dygden på sina läppar, men också bärande den i sitt hjärta. Arvids eldiga och uppbrusande natur är icke heller oäfvet tecknad. Bofven i stycket, Olaus, är däremot utan intresse, och både Valdemars och Birgers svaga och vacklande karaktärer, hvilka voro svårare att teckna än de fast bestämda, äro färglösa och intetsägande. Den minst lyckade scenen i dramat är fjärde aktens sjunde scen, där Birger knappast har tid att lyssna till Torkels sista böner, därför att hans älskarinnaväntar på honom. Icke heller Christinas gestalt har Livijn fått något grepp på.

I metriskt af seende är Torkel Knutsson af icke ringa intresse. Det torde nämligen vara den första svenska tragedi, som är skrifven på femfotade jamber. De första femfotade jamberna förekomma väl eljest hos Kellgren (Christina, Sigwart och Hilma). Franzén har tidigare i fragmenter af Valeria och Erik XIV användt samma meter.

Att döma efter de utdrag, som Castrén gifver af dessa dramer, äro Franzéns verser skrifna med Shakespeare såsom mönster.

I ett bref till Hammarsköld, samtidigt med Torkels utarbetande, frågar Livijn efter metern i Shillers drama Jungfrun af Orleans. Han nämner också i företalet, att han vid denna tid egentligen endast kände Schillers mästerverk. Man skulle därför vänta, att Schillers dramer varit hans mönster i rent formellt af seende. Det var emellertid icke för utarbetandet af Torkel, som han frågade efter metern i Schillers drama, utan emedan han ärnade öfversätta det. Att han äfven studerat Schiller och lärt af honom är högst troligt, men både tonen och själfva versbehandlingen i Torkel påminna snarare om Goethes behandlingssätt. Schillers vers är lifligare, mera konkret, mera dramatisk än Goethes. Den är varmare och rikare på känsloutbrott:

Nein, ich ertrag' es länger nicht. Ich sage

Mich los von diesem König, der unrühmlich

Sich selbst verlässt. Mir blutet in der Brust

Das tapfre Herz, und glüh'nde Thränen möcht' ich weinen,

Dass Räuber in das königliche Frankreich

Sich teilen mit dem Schwert die edeln Städte,

Die mit der Monarchie gealtert sind,

Dem Feind die rost'gen Schlüssel überliefern

Indes wir hier in thatenloser Ruh

Die köstlich edle Rettungszeit verschwenden.

(Die Jungfrau I, 1.)

Så dramatiskt liffulla verser, med så starka enjambement skrifver Goethe icke. Till och med där Schillers vers har

✓en rent reflekterande karaktär har den ett annat bildval, en annan känslostämning och en annan gång än Goethes. Se t. ex. jungfruns monolog (Die Jungfrau von Orléans, Prologen, 4 scenen):

Lebt wohl, ihr Berge, ihr geliebten Triften,

Ihr traulich stillen Thäler, lebet wohl!

Johanna wird nun nicht mehr auf euch wandeln, Johanna sagt euch ewig Lebewohl!

Ihr Wiesen, die ich wässerte! Ihr Bäume,

Die ich geplanzet, grünet frölich fort!

Lebt wohl, ihr Grotten und ihr kühlen Brunnen!

Du Echo, holde Stimme dieses Thals,

Die oft mir Antwort gab auf meine Lieder,

Johanna geht, und nimmer kehrt sie wieder.

Goethes vers är mera fjärran från samtalsspråket; han begagnar många abstrakta ord, stilen är långt mera episk, lugnt . framglidande, reflekterande och sentensrik. Några verser, valda på måfå ur något af Goethes dramer, visa strax skillnaden mellan de båda skalderna, t. ex. följande Leonoras replik ur Tasso I, 1:

Die Freundschaft ist gerecht, sie kann allein Den ganzen Umfang deines Werths erkennen.

Und lass mich der Gelegenheit, dem Glück Auch ihren Theil an deiner Bildung geben;

Du hast sie doch, und bist's am Ende doch,

Und dich mit deiner Schwester ehrt die Welt Vor allen grossen Frauen eurer Zeit.

Om man nu med dessa verser ur de båda tyska skalderna jämför ett ställe ur Livijns drama, torde likheten med Goethes diktion strax falla i ögonen:

Skall jag tillbaka kalla ur din ungdom Den ed du en gång svor, att blifva nyttig.

Minns, när du harmades på vattenkonsten,

Som endast glänser, brusar och försvinner Sen saften hon från hundra engar plundrat,Du sade då: jag vill blott likna bäcken Och gagna der mitt lugna lif förrinner.

Den är ej stor, som stupar utaf bragden Och i ett ögonWick förvånar verlden,

Nej, den hvars lif en kädja är af dygder,

I stillhet gjorda, och hogkomna blott Utaf den Gud, som tecknar menskans öden.

Gå yngling, likna nu den lugna bäcken.

Ett annat exempel kan hämtas ur den vackra fängelsescenen i femte akten:

Torkel (sofvande)

(Det börjar dagas, första solstrålen inbryter.)

Torkel (vaknar).

Ja, gamla vän, du har ej svikit gubben Du fläktade mig ljufva drömmar, göt En salig hvila på min bädd; så sofver En brottsling ej. Naturens goda mor!

Du flyr från purpurbädden för att herska i kojan, sluter der den usles öga,

. och tröstar med en diktad salighet.

Förgäfves ropar dig den mäktige Med harpans samljud, och du dväljs ej der Du skymtar blott att håna de begär, som tära honom i en lögnfull dvala.

Än vrider han sig trött, då bygdens söner Med olärd röst berömma ljusets far,

Och helsa dig, du glada sol, hvars strålar,

Med magisk kraft upplifvar skapelsen.

Se, allt förmildras, hit du tränger äfven Och kallar i mitt minne flydda stunder.

Så log min ungdom äfven, och då flög Jag yrande att fånga nöjets fjäril.

Då jag blef man, såg jag blott ärans sol Uti sin middagshöjd och tjustes af Dess värma. Skall ej du uppå din brant Mottagas af ett moln? — Hvad skadar det,Ur böljans graf, skall du med ungdoms glans Framskimra åter. Gud — det skall jag äfven.

Ja, denna längtan ljuger ej ett hopp,

Som fruktan föder. Nej, jag känner att,

Om äfven verlden krossades, skall dock Min själ gå lik en Fenix utur lågan,

Och ständigt genom högre kretsar hinna Odödligheten. Gud! En helig tröst!

Den röfvas icke mig med maktens prydnad;

Mitt eget bröst är nog för mig. Jag skall Ej frukta döden — jag har redan sett . Den ofta — och måhända alltför ofta.

Jag skall ej fasa för dess drömda smärta;

Hvad är väl lifvet annat än en suck,

Ett fängelse, och döden löser bojan,

Och bjuder mig till mera höga nöjen.'

Jag trotsar icke den, jag böjer endast Mitt hufvud för den mäktige och tillber I stoftet; mörka äro himlens vägar,

De leda likväl säkert till vår lycka.

.Ja, skiftande framslingra menskans öden,

Än öfver ödemarker, än förskönas De utaf hoppets stränder. Fasta hopp!

Du är ej danadt för en dödlig verld,

Här skymtar blott din skugga, men vid grafven Der mottar du oss kärleksfullt och tröstar vårt hjerta med en uppfyld verklighet.

Livijns versbehandling är för öfrigt ganska ojämn. I den ofvanstående redogörelsen för dramat citeras verser, som långt ifrån äro felfria. Se t, ex. Christinas monolog, II, 1.

Men vanligen är versen fulltalig och icke behandlad utan ledighet, särskildt om man betänker, att det är en [-nybörjare,-] {+ny- börjare,+} som här försöker sig i en versart, hvilken vid denna

tid var så godt som ny i den svenska litteraturen. Någon verklig dramatisk karaktär har hans vers däremot icke. Repliken afklippes sällan. Hvarje talare får utveckla sin tanke till slut, utan att den tilltalade ingriper.Att diktionen ofta är färgad af rent Shakespearska drag har redan visats, och flera exempel skulle kunna anföras. Å andra sidan förekomma verser, som erinra om de Gustavianska skaldernas versifikation t. ex. följande replik af Arvid:

Gå, yngling, och begynn med brott din banä, o. s. v.

Hvarpå Torkel svarar i samma stil:

Dig själf var värdig genom dygder: bjuder min lära...

I dramat är dessutom inlagdt en ballad, som sjunges af Arvid (3 akten). Den vittnar om bekantskap med våra folkvisor, för hvilka Livijn tidigt intresserade sig, säkerligen ej minst genom inflytande från vännen L. F. Rääf. Den är för öfrigt hållen i den härskande modestilen:

Skön Hildur hon satt uti höga lofts sal Med Asmund hon guldterning lekte Som terningen föll hennes kyssar han stal, Förtroligt hvarannan de smekte.

Skön kärleken blommar och vissnar och dör.

Men vintern ej vänskapens rosor förstör.

På många ställen i denna tragedi bryter Livijns egna ungdomligt pessimistiska stämningar igenom de olika personernas tal. Ett par exempel må anföras:

Torkel yttrar (1 akten, 3 scenen):

O grufveliga början! Lycklig den,

Hvars ungdom nödens tunga jernhand fostrat Och honom lärt att skåda hvarje sällhet Så falsk och så förgängligt ljus som blixten Uppå ett klippfullt haf. Han bäfvar ej,

Han möter nöden som en vanlig stormby Och ser sig om, när den har rasat öfver;

Då, lyckans son, du sanslös står, om blott En vanlig fara nalkas dina trakter.

«

O grufveliga början! Det är en refräng, som ständigt genljuder i Livijns bref under dessa ungdomsår,

blandademed vilda utbrott, fantastiska planer, självmordstankar och någon gång stilla vemod. Det senare dock mera sällan, ty som han själf säger, skrifver han icke länge, innan han återfår sitt skämtsamma lynne.

I andra akten, femte scenen finnes också en replikväxling af samma ungdomliga pessimism:

Olaus.

Du vill bli marsk.

B r u n k e.

Nå tvistom ej derom, .

Ty lifvet är ju blott en planfull irrgång,

Och hvar och en utväljer sig sin afväg.

Torkd är ett nybörjarförsök — den kunde ju icke heller gärna vara annat. Och dock vittnade det om dramatisk blick, när Livijn ärnade att begagna ämnet till en tragédi å la franr (aise — kanske också med den baktanken, att han på denna väg lättast uppnådde ett pris i svenska akademien.

Ty ämnet lämpar sig synnerligen väl för en regelrätt katastrof tragedi i fransk anda. Men det borde då angripits på ett annat sätt än Livijn gjort. Det hade varit nödvändigt att något sammanföra de historiskt spridda händelserna. Bakgrunden och utgångspunkten för en dylik tragedi skulle varit brödrastriden. Å ena sidan Torkel, försvarande statens och den laglige konungens intressen mot prästerskapets och andra stormäns oberättigade maktbegär; å den andra hertigarna och deras anhang. Dramat skulle därför bäst börjat, icke med Torkels fängslande utan med den förlikning, som han lyckades åstadkomma mellan bröderna på Aranäs. I denna första akt skulle Torkel fått tillfälle att utveckla sin personlighet och sina planer liksom hans motståndare sina syften i en rent dramatisk framställning. Första akten skulle slutat med Torkels seger och hertigarnes nödtvungna försoning med konungen. Andra akten hade lika nödvändigt och logiskt format sig till hertigafrnes motintriger, hvilka slutat med deras förnyade affall från konungen. I tredje akten skulle representanterna föir de ¿»lika principerna ånyo samman-drabbat, men denna gång skulle den svage Birger vunnits af motpartiet, öfvergifvit sin pålitlige vän och beslutat Torkels fängslande. Fjärde akten skulle utgjorts af Torkels försvar och domen. Femte akten: domen verkställes, sedan från Torkels ädla personlighet utstrålat liksom ett sista flammande sken öfver all svagheten, egoismen och ruttenheten rundt omkring honom.

Inom denna ram skulle de tre enheterna med lätthet kunnat iakttagas. Handlingens enhet utan svårighet, eftersom Torkel blefve centralpunkten, kring hvilket allt rörde sig. Tidens enhet, om man endast velat sammanföra händelserna genom att koncentrera dem, ett sätt, som visserligen från våra dagars synpunkt är onödvändigt och ohistoriskt, men som ej är ovanligt i denna art af tragedier, och som ej be-höfver förefalla psykologiskt onaturligt. Rummets enhet kunde vunnits på ungefär samma sätt, om Lena valts till hufvud-plats, och således det första mötet mellan Torkel och herti-garne ägt rum ej på Aranäs såsom de historiska källorna upp-gifva utan på Lena, där äfven domen bort fällas, hvarefter Torkel afförts till Stockholm för att afrättas.

Å andra sidan lämpade sig ämnet förträffligt för ett drama i den engelska stilen. Det gällde då endast, att låta dramat utbreda sig öfver en större del af Torkels lefnad, och skildra hans fälttåg och politiska handlingar. Det är denna form, som Bernhard von Beskow har valt i sin behandling af ämnet.1

Men som sagdt, Livijn har hvarken förstått att så ordna stoffet, att det formade sig till en regelrätt tragedi — vi kunna ur brefven höra, huru han kämpar med problemet, icke heller har han lyckats att skapa ett oregelbundet drama med verklig dramatisk karaktär. Han har liksom Addison sjunkit ned till denna bastardform af drama, som under alla tider varit så vanlig, då dramaturgen i stället för att ur sitt ämne framtaga och forma handlingen lånar den utifrån. I stället för att skapa en karaktärstragedi, har han framkommit med en

1 B. v. Beskow, Torkel Knutsson, Sorgespel i fem akter med prolog tryckt i »Dramtiska studier». Stockholm 1836.intrigtragedi, där prästernas skurkaktighet utgör den drif-vande faktorn.

Men just denna ofärdiga form, just detta vacklande mellan olika systemer är det, som gör Livijns drama historiskt intressant. Liksom i "Gyritha" se vi tydligen, hvilka svårigheter det kostade honom att lösrycka sig från det Gustavianska dramats form, och huru oklara i själfva verket hans ideer ännu voro om det engelskt-tyska dramat, som han ville efterbilda. Livijns och Hammarskölds diskussion angående dramat belyser detta sakförhållande. Några utdrag ur brefväxlingen må för att ytterligare bestyrka detta här följa:1

Den 7 december 1804 skrifver Hammarsköld (H, I, 98):

Hvad din plan till Torkel Knutson angår, är jag med den ganska nöjd, och jag ber dig för allting utföra den. Fanten nämner en Peder Porse, som ofta åtfölgde Marsken, skulle det icke vara så godt att göra honom till Christinas tillbedjare och Torkels vän? — Arvid eller någon som behåller hans rol får du aldeles intet taga bort, den är alldeles nödvändig. Hans verksamhet och hetta sätter lif i hela spelet, det enda jag kunde vid den hafva att anmärka är, att jag tror, att han blir för interessant, det vill säga att åskådarens deltagande odelat skänkes honom, då det likväl borde tillhöra Torkel Knutson. — Estetici hafva gjort den regel, att en hjeltes karaktär aldrig bör framställas utan fläck, och dertill hafva de sina goda skjäl, dels i den större naturlighet deraf uppkommmer, och dels deraf att då konsterna äro ämnade oss till tröst under vårt lidande, så bör dess representationer ej nedslå vårt mod, att det skulle nödvändigt ske, om en fullkomligt dygdig man likväl lemnades ett rof för olyckan. — Hoc amet hoc sperne promissis carminis auctor. I 3 actens första scen upgöra Munkarna en plan att förinta Valdemars kärlek till sin Gemål, och medan de tala, synes Valdemar med en munk sysselsatt med att utföra detta vackra anslag. Här tycker jag, att verkningen följer för strax på orsaken, hvilket stöter sannolikheten något. Den ström af skällsord, som du i 4 act. 5 scen låter utflyta ur abedissans mund, skulle jag önska att du snart för-dömmer och låter flyta ganska sparsamt;2 plumpheter passa illa med det ideella, som utgör de sköna konsternas väsende. I 5 act. 1, 2 scen har du ett tillfälle både att måla Torkels själs-storhet och hans hopp om bättre tider, den lidande dygdens

1 Däremot anser jag det icke nödvändigt att aftrycka Hammarskölds specialanmärkningar i det manuskript af dramat, som han genomläst. Det väsentliga af deras innehåll finnes redan i dessa brefutdrag.

8 Livijn strök denna scen vid utförandet.enda tröst och mensklighetens triumf, som jag hoppas du ej försummar att begagna. Detta är det enda jag har att anmärka vid din plan. Det osannolika i den kan jag ej upptäcka, öfver brottet mot tidens och rummets enhet bör du ej göra dig någon skrupel. Utförd med den dig egna styrka, manlighet och rikedom skall denna plan nödvändigt alstra ett mästerstycke, som om det ej straxt skulle i Sverige blifva upfört, dock skall läsas med nöje och en gång blifva det, och derom är jag säker, börja en ny period i vår litteratur. Göthes Götz von Berlichingen blef icke heller strax upförd eller i början mottagen med det bifall den sedan fått och så väl förtjenar.

Den 29 november 1805 (H, I, 138 1j2) återsänder Hammarsköld manuskriptet af Torkel och beledsagar det då med följande anmärkningar:

Äfven reser nu Torkel tillbakas. Af de in margine skrifna anmärkningar ser du, hvad jag tycker om vissa enskilta ställen. De kunna ge dig anledning till nogare eftertanka af det hela, och vidare genomläsning af det enskilta, och det är allt, hvad de böra göra. Förbättrar ej skalden sjelf, blir intet förbättrat, och hans vänner böra högst blott ge honom anledningar. Många observationer skola kanhända förefalla dig i början mindre rätta och äro kanske ej ändå de oriktigaste, öfvertänk derför noga din plan och ställets svarande deremot, och du skall få ljus öfver mycket. En större noggranhet i anseende till versifikation och ordens stafning, är oumgängelig. — Nu några anmärkningar öfver dina förändringar af din förr mig meddelta plan och öfver dina karaktersteckningar.

Hvad jag först måste anmärka och gilla är inskränkandet af de agerande personer. En öfverflödig planlös menniskja är odräglig i det allmänna lifvet, den är det ännu mera i konstarbeten. Då man ser i ett Teaterstycke, som gör anspråk på att vara ett Drama, en mängd personer inkomma och gå utan man inser skjälet till, hvarföre de komma eller gå, faller man vanligtvis på den idéen, att de äro der endast på det Poeten skulle få ett visst antal scener eller Acter, eller dem i sin tillbörliga längd. Vi finna också ett obeskrifligt ringa antal personer hos de så planmässige och regelbundne Gamla. Du tillåter mig ofta anföra dessa store mästare, ehuru pedantiskt det må se

ut; men då du gör anspråk på att arbeta i deras spår, måste du gå samma väg som de. Vore din afsikt den att framställa ett modernt, ett romantiskt skådespel, i hvilket Dialogen är hufvud-ögonmärket, så vore det en orimlighet att nämna för dig en Sofokles eller Seneca,1 då borde — Tick, Calderon, Shakespear

1 Detta jämställande af Seneca och Sofokles är synnerligen betecknande,

8. — Mortensen.och Goldoni vara dina mönster. Sedan är jag obeskrifligen nöjd med, att du aldeles bortlämnat Brunkes kärlek till Christina; här är ju kärlek ändå. Kärlek är nyare poesins arfsynd, den har äfven inmängt sig i våra imitationer efter Grekeme, der han är den oegentligaste i verlden. Grekeme kände icke en sådan kärlek, som den i våra konststycken föreställes. Deras kärlek var absolut intet annat än sinlig, men deras vänskap eller den så kallade Platonska kärleken, var så mycket eldigare, och en sådan känsla som den platonska kärleken kan aldrig äga rum i anseende till en flicka. Voltaire är, så mycket jag vet, den ende af de nya, som författat en okärlig tragedi, och deri handlade han onekeligen ganska rätt, fast af mindre riktiga grunder. Arvids kärlek till Christina är i din pjes aldeles oumgängelig för att väcka Valdemars svartsjuka och bereda de båda makarnas skiljsmässa, hvilket åter var nödigt för Torkels störtande. Men Brunkes kärlek tjente till intet, du gjorde derföre väl, att du utelämnade den. — Äfven så väl gjorde du i min tanka deri, att du ej gjorde Abedissan till ett skenheligt skällande djur, som hon enligt din förra plan skulle bli. En hel grupp med afgjorda bofvar är onaturlig och stötande, och i följe deraf dess mätning högst fördömlig, oagtat Tyskarnes afgud och din älskling Shake-spear på sådanas framställlande uttömt hela sitt geni. — Den ändring i plan som jag önskar angående Biskoppens karaktär, har jag på annat ställe angifvit. Att Torkel i ett par akter icke syns, skall väl af somliga tadlas, men jag anser det ej för fel, då de ändå allt jämt sysselsätta sig med honom. Planen för fjerdé acten var den, som mäst behöfde rättelser, och jag prisar dig således, för det att du med det du redan gjort, gjort förändringar i den oundvikeliga. Vid 5 Act. åter är intet att påminna, om ej Arvids förnyade olika förklädning. Den man måtte varit en synnerlig vän af maskerader. Vid dina karaktärs teckningar är nästan intet att anmärka; alla äro tydligt skiljda från hvarannan. Det enda man kan säga [är] att nästan något hvar, genom några antingen för kalla, för okloka eller för varma uttryck motsäga den. Olai och Valdemars äro onekligen likväl de bäst tecknade och hittills de bäst bibehållne. Alla stormande scener, alla starka känslor äro i allmänhet väl lyckade, de stilla och lugna deremot tyckes mindre höra till ditt fack.

Så väl under utarbetningen som vid granskningen af din tragedi skulle jag råda dig att läsa Wilhelm Meister, Lessings Dramaturgi eller Le bijou indiscrette af Diderot (innehåller satir på franska smaken och superba anmärkningar öfver dramatiken i allmänhet) eller, om du så hade tid, alla tre. Det blir en osvikelig saning: ett konststycke består lika litet utan reglor, som en stat utan regent. Och det händer vanligtvis Artistiskafritänkare det samma som Teologiska, att de på ålderdomen blifva Fanatici.

Jag begär att du meddelar mig vidlöftigt dina tankar vid mina reflektioner.

Svaret på ofvanstående bre! följer den 17 januari 1806 (H, 1, 142):

”Du begär att jag meddelar dig mina tankar öfver dina reflectioner. Din anmärkning angående inskränkandet af personer är riktig. Jag fruktar endast, att jag ej kunnat inskränka dem så mycket, som jag önskat, i 3: e Act. tvangs jag att låta några nunnor tala, i 4: e 2: ne riddare, då de sutto i rådet, men detta är ej hufvudsakligt, och det var oundvikeligt nödvändigt för att lätta händelsernas gång. Då jag ej fördrog Arvids om-klädningar, som blefvo för mycket ä la frangoice, så införde jag Sven, hvilken sedan ham blifvit munk tillbuder Torkel att fly i hans drägt. Är han ännu planlös? Hvad Brunkes kärlek angår fann jag densamma onaturlig och utelemnade den; äfven som du, om ej Ziffrorna äta opp hela min inbillning, skall få se af mig ett annat dramatiskt arbete, der kärleken ej är hufvud-driffjädern, hvilken den ej är härstädes, ty prestahatet är drif-fjädem. Hvad vidare din komplimang angår, att jag vill arbeta i Grekernas spår, kan jag så mycket mindre emottaga den, som jag ej känner och förmodligen aldrig kommer att känna dem, Shakespear och Schiller, Göthe, med flera nya måste blifva mina mönster, och att nå dem mitt ideal. Jag fruktar, att i den acten jag sände dig Valdemars och Arvids eld, uttrycker sig allt för olika och likväl kände jag inom mig, att en verkeligt stor man som Arvid måste tala så med en, som han hatar och föraktar; hans skälsord måste jag likväl söka mildra. Flera lagtermer hafva smugit sig ibland deras

tal, men kan jag låta dem stå? Jag tror det. Slutligen säger du, att vid mina karacters teckningar är intet att anmärka utom etc.; orsaken är den, att jag håller opp en tid och sedan arbetar, hvilka intervaller skada förbannat; och likväl måste jag det, ty min tid är så ganska mycket upptagen. Ehuru jag ej missunnar Ekmark sitt stipendium, önskade jag likväl ibland, att jag hade fått det samma, ty då hade jag verkeligen återvändt till Uppsala och der offrat mig åt Musema.

Den 31 januari 1806 (H, I, 144) återvänder Livijn ännu en gång till frågan:

Det fägnar mig att du gillar mitt fragment, ehuru jag är ej särdeles nöjd med ditt ogillande af Christina; du kan sjelf finna, att min egenkärlek derigenom kommer att lida. Att nå Göthés konst att teckna — Bror mins du, att jag i en afmina stumpar en gång sagt om inbildningen, ”sväfvar med Göthe mellan Gud och menska. Detta ditt skötbarn rusar du med nektar, att han förglömmer jordens barn och skapar lik Prometheus” — och hvem vågar täfla med denna mästare! Här blir blott longe sequere et semper adoral — Och hvad din anmärkning om Christinas karaktär angår, så bör du blott utsträcka anmärkningen till alla, och då är han sann. Din anmärkning om pelegrimen är rättvis — jag hade en annan plan då

— den scenen är ibland dem som bäst behöfva och äfven skola omarbetas. Det är Arvid som vill rädda Torkel, jag vet endast icke, hvar jag skall göra utaf Sven?”

Livijn är hvarken den förste eller den siste i svensk litteratur, som inlåtit sig på att behandla denna stolta medeltida statsmannatyp, som vi skymta i Rimkrönikans behandling af Torkel Knutsson. Olof Bergklint • hade sommaren 1791 trenne akter utarbetade af en tragedi Torkel Knutsson, till hvilken Gustaf III själf genomgick planen.1 Gustaf III har äfven gjort en plan till en tragedi om Torkel Knutsson, som läses i del VI af Gustaf III: s skrifter. Detta utkast kan möjligen hafva varit bekant för Livijn, då Gustaf III: s skrifter funnos i sällskapet V. V:s boksamling,'men den har i så fall icke spelat någon roll för hans egen utarbetning.

År 1812 utgaf D. v. Schultzenheim Thorkil Knutsson, Tragedie. Den recenserades i Svensk Litteraturtidning 1813 välvilligt, men med starkt betonande af, att den endast utgjordes af ett dilettantarbete. Hartmansdorff skrifver till Rääf den 9 februari 1813: ”Arkiatern von Schultzenheim har utgifvit en tragedi på rim, benämnd Thorkel Knutsson, tryckt i 4: o. Du kan väl tänka, att den liknar Hedersgubbens tal på Riddarhuset.”

Schultzenheims drama är ett öfvergångsdrama som dock står pseudoklassiciteten närmare än det Shakespearska dramat. Versen är alexandriner; rummet växlar.

Sedan har Bernhard von Beskow behandlat detta ämne i Thorkel Knutsson, Sorgespel i 5 akter med prolog. Det är ett drama i Schiller-Shakespearska stilen. Slutligen har grefve Pehr Sparre skrifvit en tragedi, Kungslenafården, sorgespel i

4 akter med prolog. Stockholm 1847. Detta drama utmärkes af en synnerligen elegant diktion. Till stilen påminner den

1 Levertin, Teater och Drama, sid. 97.närmast om Blanches historiska dramer. Handlingen är nästan episkt uttänjd. Både prologen och de fyra akterna sönderfalla i alltför många och onödiga tablåer. Till själfva anläggningen erinrar dramat, trots denna rikedom på tablåer, om Livijns Torkel, hvarom följande resumé torde kunna gifva en föreställning:

Prologen: Prästerna stämpla mot Torkel; ryktena därom nå honom, han varnas, men bryr sig icke därom. Första akten: Förberedelser till konungens besök på Lena. Arwed, en gammal kämpe, fångar Sigurd, Christinas ungdomsvän och försmådde älskare, hvilken som pilgrim inträngt i slottet. Andra akten. Hertig Erik söker undergräfva marskens ställning. Prästerna uppmana Valdemar att skilja sig, då han lefver i blodskamsförhållande till sin hustru. Arwed upptäcker, att marskens död är beslutad. Brunke är en förrädare. Tredje akten. Hertig Erik och Matts Kettil-mundsson stämpla mot marsken; andra tablåen tilldrar sig i Slottskapellet, där Arwed inlåser Sigurd. Strax därefter infinner sig Christina för att i sin förtviflan bedja på s'n moders graf. Brunke öfverraskar henne här och söker förmå henne att äkta honom efter skiljsmässan från Valdemar, men hon ryser tillbaka. Sigurd skyndar till vid hennes rop om hjälp. Fjärde akten. Brunke utsprider för att hämnas ryktet om att Christina

står i förbindelse med Sigurd. Erik och prästerna drifva sin vilja igenom. Waldemar skiljer sig ifrån Christina, och marsken föres fängslad till Stockholm.

Likheter i hufvudanläggningen mellan Livijns och Sparres dramer låter förklara sig af rimkrönikans berättelse; men egendomligare är det, att äfven Sparre använder en ungdomsvän och försmådd älskare i intrigen. Denne uppträder till och med liksom Arvid som pilgrim. Arvid har i Sparres drama sin motsvarighet i Sigurd. Slutligen sker sammanträffandet mellan den försmådde älskaren och motpartiets män i båda dramerna i slottskapellet. Det är många tillfälliga likheter på en gång! Sparres drama är dock bättre motiveradt, scenerna rikare utförda och med mera kolorit. Versen är elegantare. Dramats konstruktion lämnar däremot mycket öfrigt att önska.V.

Torkel Knutsson blef aldrig utgifven. Den förste som kom att skrifva ett historiskt drama i den nya stilen och på jamber var vännen Hammarsköld, hvars Prins Gustaf utkom 1812.1 I stället uppdöko andra planer, som under de närmaste åren sysselsatte Livijn. Af dessa fick han dock ej tid att fullföra mycket. Detta berodde kanske ej minst därpå att han för hvarje dag blef mera upptagen af sina ämbets-göromål. År 1806 hade han blifvit ordinarie kammarskrifvare i Kammarrätten, nästa år tillförordnades han som revisor i samma verk; 1808 öfvergick han till krigsexpeditionen såsom kopist och den sjunde december samma år utnämndes han till auditör vid Skaraborgs regimente.

Hans båda första dramatiska försök vittnade redan om hans kärlek till det fornnordiska. Denna smak blef han alltjämt trogen. Den 8 november 1805 (H, I, 134) skrifver han och berättar, att han sett ”Gustaf Vasa” uppföras. Han slutar sin kritik af stycket med följande passus:

”1 allmänhet kan jag ej förstå, hvad det är man förgudar

i vära operor; jag finner dem ej sannolika eller rimliga, såframt de ej ske genom syner, förvandlingar eller dylikt, hvaruti Shakespeare gett oss så mästerliga exempel.”

”Jag funderar mycket på en opera, der jag kunde frambringa våra nordiska guddomligheter och der alla baletter, förändringar m. m. skulle framkomma såsom syner, genom den s. k. Sejd eller Sjudning, ett slags trollsätt lika med det som du finner i Shakespeares Macbeth, der M. ser Bancos ande m. m. Men härutinnan har jag ej fattat något vist beslut ännu.”

1 Det råder en viss likhet mellan hjältamea karaktör i Livijns och Hammarskölds tragedier. B&da äro representanter för »den rena viljans tragedi», dygdehjältar. Detta låter förklara sig i Prins Gustaf ur inflytande från Egmont, men otroligt är det icke, att vännens tragedi också lekt honom i hågen.Dessa ord äro nästan som ett program för de bäda följande decenniernas lyriskt romantiska drama i Sverige, hvilket var byggdt just öfver dylika underbara motiv, ofta iklädda fornnordisk kostym. Här hafva vi också första tanken på Hafsfrun, hvars äldsta utkast går tillbaka till denna tid. 1806 (H, I, 160), troligen i februari, talar Livijn om, att han ärnade skrifva en opera om Balders död, ett yttrande, som är värdt att lägga märke till, då det tydligen utvisar, huru han ännu, liksom i Gyritha, stod under inflytande af Ewald. Denna opera skulle vara på rimfria versar ”och på samma versslag, som förekommer hos isländare. Och jag ville, så mycket möjligt är, ha henne ej Quinaultisk, utan Gotisk.1 Du vet, att götherna i häftig passion sjöngo mot hvarandra. Se hvar gammal saga. Men hur skall jag öfver-komma en afskrift af 3: e delen af Upsalaeddan, som innehåller deras metrik och poetik?”

Det är obestridligen en mycket djärf tanke som Livijn här uttalar: han vill skapa en opera öfver germanska sagor

— en tanke som först Richard Wagner förverkligat.

Något utkast till denna opera om Balders död finnes emellertid icke bland Livijns efterlämnade papper. Efter allt att döma har aldrig mer än titeln existerat.

Möjligen kan man däremot i hans manuskript återfinna utkastet till ett annat drama om hvilket han ofta talar i sina bref vid denna tid. Han ärnade skrifva en Tragedie fratifoise, som han uttrycker sig. Hvad han därmed förstår framgår af ett bref till Hammarsköld den 8 november 1805 (H, I, 134), hvarest han talar om, att han läst Iffland, och gifver en kort och kraftig beskrifning på dennes borgerligt sentimentala dramer. Han fortsätter därefter:

”Jag tror, att folk är alldeles besatt i af seende på det husliga. Jag är så mättad af husligheter, att jag helst önskade slippa dem utom hus. Om jag blir författare — rättnu har jag upp-gifvit allt hopp därom — kommer jag aldrig att skrifva något husligt, undantagande Tragédie francoise, hvartill jag ännu ej uppgifvit allt hopp, ehuru mina öfriga utkast samt och synnerligen blifva afskedade. Jag ålägger dig som en samvetspligt att påminna mig derom, ifall jag ej skulle fullborda detta löfte.”

1 Jfr sid. 137, Schlegels yttrande om operan, där man finner förklaringen pä Livijns här använda terminologi.Att döma efter detta ställe, tyckes det hafva varit hans afsikt att skrifva en borgerlig tragedi. Om han kallar denna genre, hvilken i detta ögonblick lika mycket tillhörde alla nationer, för fransk, beror det väl därpå, att många dylika dramer, som spelades i Stockholm, voro öfversatta från franskan, äfven om de stundom gingo tillbaka till engelska original.

Långt ifrån att uppmuntra honom att utföra denna plan, yttrade sig Hammarsköld afstyrkande om förslaget i ett bref af den 15 nov. 1805: ”Vore det någon gnista af poesi qvar i vår husliga lefnad, så vore det visst ganska riktigt, att våra enskilda händelser framställdes på scenen; men nu, då poesien lik Astrea aldeles flyktat från våra tider, måste man kalla henne tillbaka från en annan verld. Det var således den olyckligaste stöt skaldekonsten kunde få, då den fördömde Kotzebue fick det infallet att ikläda henne hvardags^ tröja. Och ve öfver det tidehvarf, der ett sådant företag kunde lyckas.” Denna äktromantiska tirad lät icke uppmuntrande; men Livijn var icke den man, som öfvergaf sina älsklingsideer därför, att de ej vunno omgifningens bifall. Och det är icke omöjligt att ibland hans manuskripter också finnes ett utkast, som låter identifiera sig med hans ”tragedie francoise.”

År 1806 höra vi nämligen talas om, att Livijn är sysselsatt med att skrifva ett sorgespel med titeln Modermördaren.

I Dramatica finnas bland öfversättningama flera fragment af detta drama samt en personförteckning. Manuskripten äro i liten kvarto. De äro af följande innehåll:

1) Personförteckning.

Grefve Zanoni

Marchese Bella Villa

Filippo, en gammal kastellan

Betjenter

Grefvinnan

Laurette

Violanta, Laurettes guvernant Giametta, en kammarjungfru Scenen är på Zanonis slott.2) Fragment på Ett blad. 1 akten.

1 scenen. Zanoni, modermördaren kan icke sofva utan ser sin moders ande, som långsamt gär igenom rummet, nalkas hans bädd och kysser honom, hvarefter den försvinner,

i detsamma han vaknar. Tjänaren Giacomo inkommer och hämtar på hans befallning vin åt honom, för att han skall döfva sina samvetskval och förjaga synerna.

2 scenen spelas mellan den förtviflade Zanoni, som icke kan sofva och den cyniske baronen (eller såsom han på personförteckningen kallas Marchese Bella Villa). Zanoni söker döfva sig med att dricka.

3 scenen. Filippo, Zanonis handtlangare, som utfört mordet på modern, intränger berusad i rummet och berättar för Zanoni, trots dennes protester, mordnattens händelser. Fragmentet slutar midt i scenen.

Detta är det längsta fragmentet och troligen det äldsta atkastet såsom framgår af ett bref från Hammarsköld (H,

I, 148, 18/4 1806), hvilken haft tillfälle att läsa det.

”Jag har vidare öfvertänkt spöksynen, som börjar din modermördare, och jag har råkat på ett inkast, som torde förtjena att begrundas. Då Spöket inträder så der ex inopi-nato, utan att vara förberedt, fruktar jag, att åskådarn icke vet, hvad det är och bara gapar på den hvita gestalten utan att af den erfara något intryck. Bror, öf ver tänk detta noga och studera uppmärksamt spökscenerna i Hamlet. Shake-spear blir väl beständigt ett mönster för sådana uppträdens anbringande. En ganska god kommentarius deröfver innehåller Tiecks företal till Der Sturm, och jag ville önska, att jag kunde skicka dig den.”

Denna Hammarskölds anmärkning var ju väl grundad, och troligen var det på grund af hans kritik, som Livijn lade om scenanordningen för att förbereda spökets uppträdande.

Det finnes tre olika försök i denna riktning, nämligen :

Fragment 3. Teatern föreställer ett mm. 1 akten, 1 scenen, monolog:

Giacomo, en gammal tjänare, klagar öfver det vilda lifvet på slottet.2 scenen. Giacomo och kammarjungfrun Giametta. Den senare berättar, att Filippo fällt underliga yttranden under ruset.

4 Fragmentet. Teatern föreställer ett rum med en säng uti.

1 scenen. Giacomo städar rummet för natten och klagar därunder öfver, att han ännu en natt måste vaka, ty grefven kan icke sofva.

5 Fragmentet. Teatern föreställer ett väl möbleradt rum.

1 scenen. Samtal mellan Violanta och Lauretta.

Af dessa olika bearbetningar framgår tydligt, att ”Modermördaren” icke kan vara en öfversättning, såsom Arwids-son trodde, då han insatte fragmenten bland denna afdelning af Livijns dramatiska skrifter. Något författarnamn finnes ej heller utsatt på titelbladet. Om Livijn haft ett utländskt orginal framför sig, skulle han ej kunnat omkasta scenerna. Likaledes skulle personerna då från början haft bestämda namn. Nu förekommer däremot baronen äfven under titeln Marchese och på personförteckningen är senare äfven tillagdt hans namn: Bella Villa} Modermördaren är således antingen fritt uppfunnen af Livijn eller också en bearbetning af någon följe-tongsroman. Början låter oss. ana, att det skulle blifvit ett drama i skräckstilen, en svensk pendant till Kotzebue eller hans svenska efterföljare C. J. Lindegren. De bevarade utkasten äro emellertid intressanta, ty de vittna om, hur Shake-speares dramer utöfvade sin verkan på honom. Ty de scener i Modermördaren, som vi känna, äro hopflätade af Macbeth-och Hamletsintryck. Liksom hos de flesta samtida, var det framför allt de öfvematurliga scenerna, som satte hans fantasi i rörelse.

Den 27 april 1806 (H, I, 150) svarade Livijn på Hammarskölds ofvan framställda anmärkning. Han yttrar då: ”Spökscenen har jag så mycket mera tid att noggrannt eftertänka, som jag ej sett på Herr Matricida efter din af-

1 1 Goethes Claudine von Villa Bella förekommer bland personerna: »Alonzo, Herr von Villa Bella».resa. Allt hvilar utom jag sjelf och mina stöflar, hvilka vid i dag inträffad eldsvåda och dervid förefallen gapning tagit läck.”

Och ”Herr Matricida” förblef alltjämt hvilande. När vi för sista gången höra talas om den, tillhör den redan det förflutna. Den 7 jan. 1810 skrifver nämligen Livijn (H, ÍI, 68), skämtande öfver de vredesutbrott, som stundom öfverfalla honom: Åtminstone har jag någon gång ögonblick, då jag med största fördel skulle kunna bearbeta en af mig fordomdags började tragedi ”Modermördaren” — och likväl skrifver jag ej på den.

Däremot söker man förgäfves bland Livijns papper efter något spår af ett lustspel, som han vid denna tid omtalar, att han ärnade skrifva. Han nämner det i ofvan citerade bref

H, I, 134, som en ”komedi, der jag finge smälla de förnäma och deras fina smak”.

Allt detta var och förblef endast planer; däremot fullbordade han vid samma tid en liten fars, Tentamen. Möjligen var det tanken på, att han skulle kunna få den uppförd och därigenom öka sin magra kassa, som gjorde, att han denna gäng fullbordade, hvad han tänkte på.

Uppkomsten af denna komedi berodde på ett infall af Höijer, enligt hvad Hammarsköld berättar den 26 november

1805 (H, I, 138):

”1 lördags tenterade jag för Liljeblad och Afzelius. Om aftonen träffade jag Höijer och talade om för honom min tentamen för den förre. Det förde vårt tal vidare på vår inspector och det felades intet ämne skratta åt. Slutligen sade han: ’hör du, sedan du gjort examen ifrån dig, har du godt om tid. Sätt dig ned då och skrif en komedie om Liljeblad under namn af tentamen.’ Jag skrattade och svarade: ’Ja, det kunde väl gå an, men kära du, du vet, att ingen komedi kan vara utan kärlek. Skulle jag då låta Behmen (min tentamenskamrat) uppträda som fruntimmer?’ — ’O, nej,’ var hans svar ’den kunde väl ändå användas. Har ej Liljeblad någon gammal städerska eller så?’

— ’Jungfru Regina Skinkstedt,’ svarade jag. — ’Bravo,’ svarade han, ’den kunde du föreställa kär i professorn och låta honom försvara sig med ekonomien, och för att göra hennes namn så mycket ömmare, kunde du kalla henne Skinkina.’ Så der gingo vi på och skrattade bra. Sedan på aftonen tänkte jagvidare på den saken och fann, att det nog kunde bli en liten artig operett i en act, i hvilken man på Göthes manér kunde emellan de oversifierade talen inblanda några niedliche Lieder. Jag meddelar dig detta, ifall du en afton skulle hafva humor och vara nog ledig för att på ett par timmar utföra denna plan. Gör du det, skall jag sen visa den för Höijer, och han kunde kanske laga, att den blefve uppförd, hvarföre du kunde få en stickpenning. ”

Livijn kände sig synbarligen tilltalad af Hammarskölds förslag, ty redan den 17 januari kan han sända Hammarsköld planen, som finnes bevarad i ett bref till denne (H,

I, 142).

”Till L: s förevigande är denna plan gjord:

Tentamen.

1 sc. Morgon. Floriano utkommer i vingåkersjacka och nattmössa och håller en hjertrörande monolog angående sin kärlek till Skinkina, vederbörligen ispädd med versstumpar.

2 scen. Dansmästaren kommer. Floriano påtager sin peruk och gör sina pas.

3. Skinkina inkommer. De dansa båda och sedan dansmästaren har gått, upptäcker han sin kärlek, hvilken Skinkina för vissa orsakers skull ej synes gilla. Hon går ut att laga maten.

— Professorn att vattna sina blommor, sedan han förut

4. inropat Lilia, en Skinkinas systerdotter, som är i huset att tillsäga honom, när tentanteme komma. — Lilia deklamerar om sin kärlek för Bemmo, hvilken är en af tentantes.

5. Han kommer; den vackraste kärleksförklaring uppstår. Han nämner, att hans far känt Floriano, då han hette Floren-blad.

6. von Hill afbryter dem — Lilia går.

7 sc. Floriano kommer — tentamen — (förse mig här bror!)

8. mitt under tentamen inrusar Skinkina, frågar, om han hette Florenblad? Ja, men som det aldeles icke lät lärdt, har han af lagt det och vill ej, att någon skall veta, att han burit ett så profant namn. — Sk. yppar, at han då är densamma, som knep hennes mödom på källaren Freden, der hon tjente, när han första gången for åt Upsala, och hvaraf Lilia är en frukt.

— Alla hinder äro häfna — Skinkina ger Floriano handen. Lilia förlofvas med Bemmo. —^ Är du nöjd? Första jag fått ifrån migmitt Marstrands opus angriper jag detta. Säg mig dina tankar om planen.

Något senare (H, I, 160), 1806, skrifver emellertid Livijn:

”Tentamen måste blifva liggande, till jag träffar dig, ty själfva tentamen måste du gifva mig underrättelse om, så framt jag vill ha den så löjlig, som den lärde saken både bör vara och förtjänar. Här, bror, måste du blifva mitt stöd och väl furnera mig med scientifika dekorationer, värdiga en primus. Jag vill gärna hafva den så löjlig som möjeligt, utan att allt för mycket blottställa —blads karaktär,1 ty du bör ej föreställa dig, äfvensom det ej heller lär finnas något svårare än att på detta sätt vinna ryktbarhet.”

Af Tentamen finnes ofvan af tryckta plan samt två fullständiga manuskript bland Livijns Dramaiica. Det ena af dessa, konceptet, är i kvarto, det andra, renskriften, i folio. Enligt anteckning på konceptet skrefs planen och första scenen i december 1805. Det öfriga fullbordades först 1807 den 28, 29 april, den 1, 2, 5, 6 och 7 maj. Sista scenen skrefs den 20 september 1807.

Ett lustspel i Goethes stil kan ju ”Tentamen” nämnas, om man så vill. Det har uppkommit af en verklig händelse, och de inlagda visorna, som Hammarskjöld önskade, finnas också. Men eljest liknar ”Tentamen” närmast ett gladt studentspex, på sina ställen tämligen grofkornigt, men vittnande om sinne för humor. Det är en drift med professor Liljeblad, hans kollegium i ekonomi, hans egenheter som gammal ungkarl, hans sätt att tentera.

Scenen är i professor Septentrioberkerus’ rum, ”hvarest äfven står en perukstock med en nyss friserad peruk”.

Professorn är kär i sin hushållerska Skinkina, och i en monolog gifver han uttryck åt sina känslor:

Professor Septentriobercherus (i nattmössa och Vingåkers-jacka, vandrar fram och åter.)

Men denna känsla är besynnerlig. Jag tror verkligen, att det är kärlek jag känner för min hushållerska. Eller hvad skall

1 I Beskows Lefnadsminnen, sid. 33, finnes en teckning af botanices professor Liljeblad, som i detta sammanhang förtjänar omnämnas. Liljeblad »betraktade sin vetenskap efter den nytta, den kunde göra». Detta drag parodieras äfven af Livijn.jag annars kalla den smäktande trängtan, som stjäl från mig min helsa, min ära och mitt anseende. Vid hvarje handling inblandar sig tanken på henne. Jag kan näppeligen äta för hennes skull; ty jag ser knappast fatet, innan jag är färdig att utropa: detta har Skinkinas hand lagat, strax tänker jag på henne och glömmer lukten af den härligaste sås. Vill jag dricka, — då ser jag de hundrade behag hennes blottade arm röjde, då hon ansade brygden. Lägger jag mig — min Gudl hvilket tillstånd I hon har bäddat sängen. Men vik härifrån du orene ande med dina snöda lustar och begärelser. Likväl och när jag moget öfverväger allt detta, finner jag att denna passion bör afskys mera än eld och •vatten. Den hindrar mig att arbeta för min vetenskap och mitt ryckte, förringar mitt anseende, gör mig nedlåten och ett ämne till åtlöje. Men hvad skall jag då göra för att qväfva den samma? Hvad säger Ovidius derom i sin kur för kärleken? Låt mig se. Det duger ej. Nog kunde den gunstige herren lära folk att älska, men att intet älska, det var en helt annan sak, då hade han ej behöft resa till Tomos. Man har i sednare tider prof, som styrka att kärleken är en kroppslig sjukdom. Om jag brukade läkemedel? Om jag till exempel purgerade? Hm! Det vore en besynnerlig väg för kärleken. Tog in ett vomitif? Ingen kompliment för min gudomlighet. Eller förtärde något svettdrifvande. Å nej. Det hjelper endast för handelsbetjenter. Om jag öppnade ådren? Der har jag det. Probatum est. Så har jag sett flera cureras. Det är naturligt. Jag skall derföre strax skicka efter fältskäm, och då Herr Cupido, är jag kall som en is, orörlig som en träbild och din ödmjukaste tjenare. Nu är min ära räddad. Mitt rykte skall spridas af den vetenskap, ur hvars armar denna föraktliga passion slitit mig. Jag har nyligen upptäckt en ört, helsosam och smaklig för boskap i gemen och i synnerhet för brukspatroner och ekonomer, för oxar och får, för alla — skall hon blifva ett — ett manna, och hennes upptäckt ett fröjdefullt budskap; hon skall allmänt planteras. Jag vill beskrifva henne i en disputation — men den läser ingen — i Vetenskaps Academiens handlingar, och kalla henne Scinchiniana Pingvissima. Men hvarifrån fick jag det namnet. Det är en förbannad oordning i mitt hufvud. Hvartill tjenar min återhållsamhet? Jag skall ju lika fullt en gång gifta mig, och är Skinkina ej lika så god som någon annan, som värdshusflickan, med hvilken jag i Stockholm umgicks så mycket. Hon har också något tycke af henne. Och är ej så flyktig och oförsynt som vår tids unga fruntimmer. (Går fram och åter.) Jacta est alea, sade Caesar, när han beslöt att taga in Italien. Jag tar Skinkina. Men huru skall jag för henne upptäcka min kärlek? Jag skrifver ett erotiskt ode, så gjorde de gamle, jag är botanist och förstår min Flora. Detskall bli ett ypperligt poem, med idel rosor. Ty hvad är

väl vår poesi annat än ett aromatiskt doft af fioler, resedor, tulpaner och hyasinter. Jag vill försöka. (Sätter sig, skrifver och läser):

Sköna tulpan, som växer i norden,

Täckaste ros, som blomstrar på jorden,

Nedböj din blomkrona tuktigt mot mig.

Se jag är ståndaren och du blir pistillen Frömjölet doftar------------------

doftar--------doftar---------hur skall jag nu få rim mot pistillen?

på illen skall det bli — Qvadrillen? Pupillen? Intetdera duger.

(Han går fram och åter och vrider nattmössan kring huf-vudet.)

I huset kommer emellertid äfven en fransk dansmästare, som besynnerligt nog gifver professorn och hans hushållerska lektioner i dans och hållning. Han har äfven förälskat sig i Skinkina och ber professorn fria för sig. Skinkina inkallas,

och alla tre dansa och sjunga en trio. Dansmästaren be-

sjunger kärleken, professorn skönheten och Skinkina dygden. Dansmästaren aflägsnar sig.

Därefter friar Professorn till Skinkina men icke för dansmästaren utan för egen räkning:

P r o f e s s. Herr Despas är en skicklig man, och har också tänkt något.

Sk in k. Ja. Det ses nog på honom, att han inte är så ogalen.

P r o f e s s. Skinkina ... Men nej. Nej. Jag må hellre blifva trolös mot min vän än förlora mitt lifs dyraste klenod.

Skink. Har Herr Professorn tappat något?

P r o f e s s. Hvilken kvickhet! Hon skulle med något mera

inversioner kunna förtjusa en svensk poet. Skinkina! Jag har ej tappat något, men jag har förlorat det dyrbaraste jag äger. .

Skink. Då har någon vist tagit bort det stora präktiga oxhornet från Kapet bene spe.

P r o f e s s. Skinkina! Jag har förlorat ett hjärta.

Skink. Kors i herrans namn! Professorn hade väl intet det i någon burk heller bland de andra utländska sakerna.

P r o f e s s. Och du har tagit det.

Skink. Bevara mig! Nej, min själ, jag har Professorns hjärta. Hvad skulle jag med professorns hjärta. Det duger ingenting till.Prof ess. Sköna Skinkina! Jag måste tala tydligare. Sköna Skinkina!

S k i n k. Jaa!

P r o f e s s. Lifvets Herre gaf oss filosofien och veten-skaperne, att derigenom sprida ljus öfver verlden. Ett klart ljus...

Sk in k. Ja så.

P r o f e s s. Afbryt mig ej, utan hör och förnimm! Lifvets Herre gaf oss filosofien och vetenskaperne, att derigenom sprida ljus öfver verlden, att förbättra vårt släkte, att ur forntidens grus uppgrafva ord och tolka dem, att beskrifva solens väg, ge plantan namn och gagna vårt slägte. Icke uteslöt han oss från samhällets rättigheter, icke bandt han oss endast vid de kalla muserna. Nej! Den husliga sällheten är, som hvar man vet, både den första sällhet och den raraste sällhet! Ve den olycklige! som ej känner det. Lyckan, säger Horatius, vistas ej alltid kring de gyllene palatsen, och se vidare Ovidii tvänne sköna elegier till sin hustru. Icke är jag den samme, som någonsin hånat egten-skapets plikter. Nej jag finner, att en ensam man är en af jordens tyngsta bördor, utan stöd

stapplar han sin bana och ingen varm hand trycker hans kallnade. Ja, man kan på honom lämpa, hvad Sofocles låter sin Antigone säga: ''Osörjd, värnlös och bröllopslös skådar han ej mer den ljusa solens fackla, öfver hans öde suckar ingen vän, det obegråtna. Och all den stund det så är, vill jag skänka dig min hand.

Skin k. Hvad var det Herr Professorn sade?

P r o f e s s. Skinkina. Jag önskar, att du ville bli min maka. Jag skänker dig min hand.

Sk in k. Mig. Herr Professor? Mig. Herr Professor!

Prof. Vill du bli min hustru.

S k i n k. Sannerligen jag vet, hvad jag skall säga, det har sina sidor det. Jag vet ej, hvad jag skall svara till en så generös offert.

P r o f e s s. Mitt barn, jag lämnar dig betänketid. Jag vill

ej att du förhastar dig. Det steg du tar är viktigt.

Sk in k. Jag tror, att jag har intet mitt rätta förnuft; jag

tror att jag är galen, eller att jag drömmer. Jag är en fattig

tjenarinna. Herr professorn är en förnäm man, och har friat förut till förnäma fruntimmer och på flera ställen.

P r o f e s s. Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas. Regumque turres... säger Horatius. Det är uttolkat: Den bleka döden stampar med samma fot i tiggarnas kojor och konungarnas borgar, eller med andra ord: Vi äro alla lika inför Gud. Kärleken har ej afseende på börd och rikedomar.Skink. Det är inte den rätta kärleken det, han har intet anseende till personen.

P r o f e s s. Du har rätt, min vän. Jag har sökt dessa flyktiga drömmar, jag har låtit bedraga mig med mängden. Men jag gör det ej mera. Hvad fann jag hos mängden af ditt kön ? Fladder och obeständighet! Mången Fänrik, mången Sekter, som samma dag läst öfver utantill ur en Roman hvad han skulle säga, afhördes med mera nöje än mitt allra förnuftigaste tal. Knappt hade jag börjat mitt ärende, innan jag afbröts af en tillockad knähund, och mina förberedelsetal hindrades med frågor om de nyaste moder. En eller annan förnuftig far gillade väl min låga. Men hvad skulle jag med en flyktig hustru! Den husliga sällheten ligger blott i afskrift bland collier och antiker, hon trifves ej bland madrasshawlar och tyll. Det är endast i den stilla husliga makans famn, som hon blomstrar. Och jag säger dig till, att om du skämmer bort Stina Flora och gör henne till en modedocka, tål jag dig aldrig. Jag håller just af den flickan. Gud vet. hur det kommer till.

Skink. Herr Professorn gör mig en stor ära.

P r o f e s s. Jag skall göra dig en ännu större. Men jag fortfar. Du, Skinkina, kämpar ej med modet, som med en tredje-dagsfrossa; du tiger alltid när jag talar, brukar aldrig speord och uppfyller dina skyldigheter; och se! En sådan maka behöfver jag, vill du blifva det? ,

Skinkina tycker visserligen, att det är förnämt att blifva professorska, men kanjcke bestämma sig. Hon har nämligen en dotter, Stina Flora, som är frukten af hennes förbindelse med studenten Norberkerus, hvilken hon träffat i Stockholm, då hon, sjuttonårig, tjänade som värdshusflicka. Hon har länge sökt Norberkerus, men han är försvunnen.

Emellertid kommer två studenter för att tentera hos professorn. Först kommer Dunselius. Han har länge älskat Stina Flora och passar nu på att fria till henne. Denna scen är ganska uppstyltad. Det är den passionerade, öfverspände Livijn, som själf talar genom Dunselius, liksom han väl vid tecknandet af kamraten, som han kallar von Hill (det namn hvarmed Hammarsköld undertecknade sina bref till Livijn), har haft Hammarsköld i tankarna. Dunselius ber Stina Flora ränna dolken i hans bröst, då hon dröjer att svara ja. En dylik våldsamhet är emellertid onödig; hon älskar honom och gifver utan svårighet sitt samtycke till förlofningen.

9. — Mortensen.Under tiden har professorn återkommit, och han tenterar nu de båda unga lärdomsljusen. Denna

scen är full af anspelningar, som Livijn väl erhållit af Hammarsköld.

U scenen.

Professorn... Således Herr Dunselius, hvilken ört är hälsosammast för får?

Duns. Festuca Ovina.

P r o f e s s. Hvilken Class och hvilken ordning hör

denna till?

Duns. Tredje Classens Andra Ordning.

P r o f e s s. Ganska riktigt. Hon växer på backar, [-blomstrar-] {+blom- strar+} i Junii och Augusti Månader och kallas på Svenska Linaei

fårgräs. H : r v. Hill, huru heter det djuret, hvars hår gör oss

mästa nyttan?

v. Hill. Ejderdun.

P r o f e s s. Ejderdun ? Min Herre, tänk !

v. Hill. Tanken på sängen är i alla lifvets skiften den

hugneligaste, kanapéer äro ofta vanskeliga.

P r o f e s s. Ridiculos facimus flocci. Herr Dunselius. Hvad heter det djuret, hvars hår gör oss mästa nyttan.

Duns. Fåret.

Pr of ess. Riktigt/ Hvad skall man göra för att få en

god fårafvel?

Duns. Skaffa sig en god bagge.

P r o f e s s. Ganska rätt. En duktig bagge kan göra under-

verk. H:r v. Hill, hvilka egenskaper caractérisera barr?

v. H i 11. De äro hvassa.

P r o f e s s. Kan så vara. Den syllika figuren och qvar-sittenheten öfver vintern. (Ironiskt.) Hvem kallar min Herre en Magister?

v. Hill. Det vet jag icke.

P r o f e s s. En Magister kallar jag den, som kan läsa hvilken bok som helst. H : r Dunselius. Huru skall man kunna förmå djuren att arbeta till människoslägtets fördel.

Duns. Genom öfning.

P r o f e s s. Aldeles riktigt. Efter mitt Collegium. Genom öfning kan man till och med bibringa katten sedlighet. H : r v. Hill. Huru skall man bära sig åt för att få god kål? (Herr v. Hill tiger) Han skall vattnas.

v. Hill. Det var riktigt det.

P r o f e s s. Behöfver man alltid att vattna kålen ?

v. Hill. Ehuru man af ett aprioritiskt sätt att se, ingenting kan afgöra om empiriska ting och emedan aprioriska begreppi anseende till modalitets chategorieme intet äro till aposterioriska applicabla, emedan erfarenheten är blott en modification af de i vår apperceptions förmåga grundade ursprungliga former, som kallas tid och rum, så dock, emedan detta sken är för vår empiriska existance alldeles nödvändigt, så kunne vi efter föregången synthesis att sluta, i följe af andra relations cathegorien fälla det problematiska omdöme, att man ej behöfver

vattna kålen, när det regnar.

Profess. Ganska riktigt. Mycket riktigt. Ser H: r v. Hill, huru nyttig filosofien är. Jag studerar äfven min Bardili. Och Herr v. Hill synes hafva gjort stora framsteg i de solidare vetenskaperne. Kan min Herre säga, huru ett något uppkommer efter den store lärarens tanke, hvars namn jag iiysä nämnde, (v. Hill tiger) Något uppkommer: då A såsom A i A verkar på C. — Huru lyder mensklighetens formel?

v. Hill. (afsides) Din mensklighet är N + A + R + R, dividerad med N + ö + T.

Profess. Quid murmurillas tecum et te discrutias ? Det är stora A+ lilla a dividerad med B.

Under det samtal som nu följer, och i hvilket äfven Skinkina deltager, kommer Dunselius att nämna, att professor Septentriobercherus tidigare hetat Norberkerus. Nu finnes det icke längre något hinder för Skinkinas förening med professorn.

Dunselius får föräldrarnas välsignelse till föreningen med Stina Flora. Dansmästaren, som återkommer, måste däremot draga sig tillbaka med läng näsa. Stycket slutar med ett par kupletter, som han sjunger:

Ja faen skall tro professoma mer,

De hålla till godo allt hvad här är;

Oss arma Docenter de plundra;

Studenter och ostar och flickor och allt Jemt kapra de åt sig med fanders gevalt,

Ehuru vi svärja och dundra.

Men jag skall ock hemnas. Det är rätt.

En lärd gravitetisk menuet De skola blott af mig få lära.

Androm till straff och varnagel för dem.

Nu små beskedliga flickor gån hem Och hållen Dansmästarn i ära.Det finns en viss studenthumor i denna lilla fars, men den är full af osannolikheter. Det är orimligt att Skinkina icke i professorn skulle hafva igenkänt studenten Norberkerus. Mer än underligt förefaller det också, att en gammal professor skulle taga danslektioner, tillsammans med sin hushållerska.

På titelbladet till ”Tentamen” finnes ett motto: Latet anguis in herba. Detta tänkespråk tyckes gifva vid handen, att Livijn anonymt insändt den till någon teaterdirektion. Detta antagande vinner i sannolikhet, om man genomläser ett bref som; med annan handstil än Livijns, följer efter manu-skriptena till ”Tentamen”. Det innehåller nämligen en kritik af stycket, utfördt af en person, som blifvit anmodad att där-öfver fälla sitt omdöme. Att det är en man af stor teater-

/

erfarenhet och sakkunskap, som öppet och strängt, men välvilligt, säger sin mening till den unge författaren, framgår af innehållet:

”Då jag blifvit hedrad med förtroendet att genomläsa och yttra mig öfver M. H: s Tentamen, anser jag för min skyldighet att wara uppriktig äfwen med farhåga att misshaga. Jag får således göra den allmänna anmärkning, att unga Försökare alltid börja med det svåraste af all slags Witterhet, Komedier, hvars många fordringar, för att lyckas, man först börjar inse efter

många misslyckade försök. Tentamen har det felet att ej kunna

begripas af några andra än de, som varit vid Academien, således endast af högst en tredjedel Åskådare; för det andra äro Carac-tererna ej uttryckta — Professoren är än löjlig, än förnuftig, och när han är decideradt löjlig, är det till en sådan grad, att det öfvergår all sannolikhet, ty utan att vara galen lär man vid 48 år ej dansa ihop med sin hushållerska, alldraminst inlåter

man sig i en sådan Diskurs som dansmästaren för å bane. Hvad

Dunselius säger är endast Phoebus och Swulstighet men ej till den grad, att man är viss antingen Författaren ment att göra Personagen löjlig eller endast Romanesk. Latin öfverflödar ock, och det bör ursägtas hos en nyligen från academien kommen, enligt språket: Deraf hjertat fullt är, talar munnen. Förlåt denna grofva uppriktighet — Dixi & Salvavi. A. B.”

Hvem är denne A. B., som så faderligt och rättfärdigt bedömde Livijns drama, och i hvars dom man lätt igenkännerden verklige yrkesmannen, som i grund förstår sin konsts teknik? Några yttre skäl för att afgöra denna fråga finnas icke. Möjligen var det en skådespelare, med hvilken Livijn gjort bekantskap under sin Stockholmsvistelse. I hvarje fall bör han vid denna tid haft anknytning med åtminstone en Stockholmscen, nämligen Djurgårdsteatern.

Man finner nämligen i 'C. Livijns Dramatica äfven ett lustspel af tysken J. F. Jünger, Reversen, öfversatt till svenskan. Handskriften är Livijns. Med blyerts är an-tecknadt på titelbladet, att detta stycke spelades på Djurgårdsteatern. Denna uppgift finner man bekräftad i Dahlgrens ”Anteckningar”, hvarest meddelas att stycket spelades på Djurgårdsteatern den 23 juli—19 aug. 1806, inalles 5 gånger. Något tvifvel om att det således är Livijn, som företagit denna öfversättning, kan icke gärna finnas.

Visserligen talar han aldrig i sina bref om detta lustspel, hvilket obestridligen är egendomligt, men det låter förklara sig däraf, att Hammarsköld under senare halfåret 1806 befann sig i Stockholm.

Däremot finnes det just ett par bref från början af juni månad detta år som vittna om, att Livijn befann sig i penningförlägenhet. Han hade råkat i missämja med den person, i hvilkens hus han konditionerat. Han skrifver den 4 juni 1806 (H, I, 154) följande:

”Om du varit i Stockholm nu, skulle jag just välsignat dig. De dagarne jag tillbragt sedan din afresa hafva varit helvetiska. Jag fäktade efter rum, och vid hvarje steg jag gjorde kunde jag ej upphöra att kasta min blick tillbaka på mina små utsigter. Mina utsigter äro grufveliga. Hvarmed skall jag uppehålla mig? Hvarmed skall jag betala mina björnar? Jag vill ej, att någon skall genom min åtgärd blifva lidande och nu måste jag allt mer och mer fördjupa mig i skuld ... Hvarmed skall jag föda mig?”

I samma bref frågar han efter Torkel Knutsson, hvilken Hammarsköld hade till genomläsning och tillägger, betecknande nog: ”Kan jag hoppas, att den günstig herrn skall draga in några kontanter? Förr, vet du, ville jag endastskrifva för äran; nu, du, har jag samma dragningskraft, som andra svenska snillen, klangen af metaller.”

Troligen är det under denna penningförlägenhet, som han tagit sig för att öfversätta och till Djurgårdsteatern inlämna ofvannämnda stycke.VI.

Hafsfrun är ett af de intressantaste af Clas Livijns dramatiska försök. År 1816 ärnade han också låta trycka det. Bland ”Dramatica” finnes inhäftadt éit exemplar, som har till titel Hafsfrun. Romantisk opera. Stockholm. Tryckt hos Carl Deleen, 1816, 48 sidor i liten 8. Längre fortgick tryckningen icke, utan afbröts af obekant anledning. Upplagan makulerades. Klemming yttrar i Sveriges dramatiska litteratur om detta framgent, att det är ytterst sällsynt. Arwids-son tryckte sedan ”Hafsfrun” i första delen af Samlade skrifter af Clas Livijn, Örebro. N. M. Lindhs Boktryckeri. 1850.

Utom dessa tryck föreligger dramat i följande manuskripter, hvilka finnas inhäftade i Dramatica:

1) Hafsfrun, romantisk opera. I stycket är inramadt, hvad som borde utgå i händelse af, att operan skulle uppföras. Exemplaret är komplett och omfattar med titelblad, förord etc. sjuttio foliosidor. Dessutom finnas fullt med anmärkningar angående manuskriptets anordnande för tryckningen, skrifna med blyerts i kanten. Detta exemplar är troligen Livijns kladd, hvilken sedan skickades till ren-skrifning.

2) 7 Va ^k i fotio, började med elementarandarnés kör i andra akten och fortsättande till början af tredje akten. Detta manuskript är skrifvet af en annan hand än Livijns. Troligen är det återstoden af det renskrifna exemplar, hvilket omtalas flerstädes i Hammarsköldska brefväxlingen.

3) 8 Sidor i halffotio, af hvilka emellertid skrift endast finnes på fem. Manuskriptet omfattar endast företalet samt början af första akten.4) Hertig Magnus och Hafsfrun. Romantisk opera. 1806. 9 ark, omfattande första och andra akten samt ett stycke af tredje. (intill^T,: e spenen, detta manuskript har nämligen äfven scenindelning, hvilket de andra sakna). Detta är säkert det äldsta af alla bevarade manuskript och omöjligt är det icke, att det öfver hufvud är Livijns första utkast. Framställningen är i allmänhet kortare än i de föregående manuskripterna. Olikheter i detaljer förekomma äfven. Så t. ex. börjar andra akten i detta manuskript på följande sätt:

Förste tjenaren.

Men hur kom han ut? Och hur kom han bort?

Porten var tilläst; och tiden var kort.

Andre tjenaren.

Trollet min bror! har en grufvelig makt.

Deremot hjelper ej riglar, ej vagt o. s. v.

Den 12 januari 1813, H, III, 169, skref Livijn till Hammarsköld: ”Schlegelska föreläsningarne hafva i en icke obetydlig mån ökat min högfärd, ty, om jag ej orätt fattat hans mening, torde min ”Hafsfru” intaga ett icke obetydligt

rum bland Europas operor. Också skall den med första ut-

gifvas. Detta är nu alfvare. Svara mig därföre, om du ej äger en afskrift deraf och hvad du erhöll af Ekmark för ’Prins Gustaf’. Ty Upsalaboame får man hvarken reda eller räkning utaf.”

De Schlegelska föreläsningar, på hvilka Livijn hänsyftar, och hvilka bibragt honom en så hög föreställning om sin opera, voro de föreläsningar som August Wilh. v. Schlegel hållit i Berlin 1801—1804, och hvilka senare utgåfvos under titeln Ueber dramaäsche Kunst und Litteratur, I—III, Heidelberg. 1809—1811. Det ställe, hvarpå Livijn hänsyftar i dessa föreläsningar, är säkerligen den karaktäristik af operans utveckling, som Schlegel gifvit i andra bandet sid. 274 och följande. Han karaktäriserar där först Quinault såsom den enda ännu läsbara representanten för den allvarliga, heroiska eller ännu bättre sagdt idealistiska operan i den franska litteraturen. Mazarin hade i Frankrike infört smaken för denitalienska operan. Ludvig XIV ville äfven täfla med dier öfverglänsa utländingarna i skådespelens prakt genom dekorationer, maskinerier, musik och dans, sä att hoffesterna därmed kunde firas: Konungens önskan föranledde först Molière att skapa sina komiska, sedan Quinault att uppfinna sina allvarliga sångspel till Lullis musik. Troligen fann Quinault formen för dessa operor och deras ofta allegoriska prologer hos spanjorerna och särskildt i Calderons festspel. Visserligen är den poetiska utsmyckningen oändligt mager, emedan för musikens skull allt måste göras kort, och dessutom det franska språket och versifikationen lägger hinder i vägen för all yppig prakt och slösaktig rikedom. Trots detta äro dock Quinaults operor verkligt fantastiska i sin lätta rörlighet och den allvarliga operan kan icke undvara det underbaras tjusning utan att i längden verka sömngifvande. Så till vida befann sig Quinault på en bättre väg än den, på hvilken senare Metastasio slog in. Dennes texter sakna alla fantasielementet. Och dock bör operan likna Armidas förtrollade trädgårdar, om hvilka Quinault yttrade:

Dans ces lieux enchantés la volupté préside:

Quinault har emellertid förblifvit utan efterföljare, och huru djupt stå icke de nuvarande franska operorna såväl i uppfinning som utförande under hans! ”Man hat auf das Heroische und Tragische gedrungen, in einer Gattung, wo die rechte Wirkung davon doch nicht zu erreichen steht; statt mythologische Stoffe oder aus den Ritter- und Schäfer-Romanen entlehnte mit fantastischer Freiheit zu behandeln, hat man sich an historische nach dem Zuschnitt des Trauerspiels gebunden, und durch diesen schwerfälligen Ernst und die Pedanterey der Regeln hat man es dahin gebracht, dass die Langweile in der Oper mit bleyemem Scepter regiert.”

I denna karaktäristik syftar Schlegel tydligt på en romantisk opera, en opera, hvars hufVudintresse skulle hvila

på det underbara, och som hämtade sina ämnen icke ur historien utan ur mytologien eller sagan, ämnen som den fritt kunde behandla och där fantasien fritt kunde tumla omkring.En dylik opera, romantisk i dén mening som Schlegel åsyftar, inspirerad af de gamla sagorna eller folkvisorna, i hvars äfventyrliga händelser den sökte inlägga en djupare visdom, existerade i det ögonblick, då Schlegel skref dessa rader, ännu icke någonstädes i Europa. Det är visserligen sannt, att man sedan länge reagerade mot det italienska sångsättet. Redan år 1728 hade i England uppförts Gays berömda Tiggaropera, i hvilken recitativen utbytts mot samtal och bravurarierna fått lämna plats för enkla folkliga visor. Detta stycke, som vid sin framkomst emottogs med stort bifall, följdes af många andra. Sedan uppträdde Gluck med sina lidelsefullt beundrade och förkättrade operor. Han var en stor beundrare af Rousseau och hade lärt af sina samtida landsmän Lessing, Herder och Wieland. Liksom dessa sträfvade han framför allt efter enkelhet, sanning och naturlighet; i sina förnämsta operor särskildt i Iphigenia i Tauris nådde han en större dramatisk verkan och större färgeffekt än någon före honom. Till innehållet och uppfattningen erinra hans operor med deras grekiska ämnen och sträfvan efter klarhet och enkelhet om Goethes nyantik. Gluck gör slut på förkärleken för det italienska och förbereder den modärna stilen i operan. Äfven Mozart är trots det myckna rokokoartade och hela sin italienska teknik att nämna bland dé mästare, som förbereda romantikens opera. Han är den förste, som i den allvarliga handlingen vågar inlägga komiska element och som således på operans område närmar sig det Shakespearska dramats komposition och uppfattningssätt. Äfven Beethoven hör till de kompositörer, som förberedt det romantiska musikdramat, fast hans hufvudverksamhet faller på instrumentalmusikens område. Schubert och liknande kompositörer, hvilka satt musik till romanser, hafva också förarbetat för den romantiska operan.

Denna är dock en långt senföddare skapelse. Naturligt nog, då den icke kunde få lif, förrän litteraturen genomlupit en liknande utveckling. För att den romantiska operan, som inspirerade sig af folkvisan och folksagan, skulle kunna uppstå, fordrades det först, att litteraturen hade lyckats återfinna själfva karaktären af dessa arter. Innan musiken kundetänka på att återgifva dessa rent romantiska stämningar, det vilda och passionerade, det hemlighetsfulla, öfvernaturliga och dämoniska, måste man först hafva upptäckt denna form af poesi, som den franska klassiciteten dödat. Det är detta, som sker under dutet af sjuttonhundratalet och början af adertonhundratalet. Långsamt lär man sig i Shakespeares fotspår att återgifva dessa stämningar af fasa, hvilka han lyckats frammana i spökscenen i Hamlet, i de tre häxornas nattliga sejd på den öde heden eller det trolska fantasispelet i Midsommamattsdrömmen och Stormen. Bürger och Goethe återfinna folkvisans enkla tongångar. Tieck återberättar gamla medeltidssagor, hvilka rokokon endast kunnat använda till roande eller slippriga contes. Han skapar också sagospelet, och den romantiska operan är från litterär synpunkt intet annat än ett sagospel.

Det är säkerligen på dessa och liknande förhållanden, som det beror, att den rent romantiska utvecklingen på musikens område 'följer så sent. Den första romantiska operan är i själfva verket Karl Maria von Webers Friskytten, hvilken uppfördes första gången år 1821; i denna opera är motivet hämtadt från en folksaga om Satan såsom den vilde jägaren, hvilken hjälper den skytt, som förskrifver sig till honom, så att han alltid träffar målet. Goethes mästerliga behandling af det sataniska i Fausttragedien hade åter framlockat intresset för alla dessa gamla trollsagor, hvilka ännu lefde bland folket. För öfrigt erbjuder det inga svårigheter att påvisa denna operas samband med den nationella strömning, som i Tyskland uppkom efter Napoleonskrigen, med balladdiktningen, Schicksalstragedien och spökromanerna med flera samtidiga litterära fenomen. Webers opera är numera själf lika föråldrad som denna senare genre. Den är dock full af äkta romantisk poesi; liksom i sina senare pperor ”Euryanthe” och ”Oberon” visar sig Weber här som en mästare i att framkalla rent dämoniska stämningar. Därom vittnar målningen af den vilda jakten och af andarnes framfart vid midnattstimman i Vargklyftan, där Kasper biträdd af den onde anden, Samiel, stöper frikulor åt den förtviflade skytten.Både Mendelsohn och Wagner hafva lärt af Weber, och öfver hufvud är det först pä tjugu- och trettiotalet samt ännu senare, som den romantiska operan blomstrar i olika länder.

Dessa förhållanden måste man hafva i minnet, dä man bedömer Livijns ofvanstående utrop vid läsningen af Schlegels karaktäristik af operan. Ty obestridligen ligger det nägot riktigt i hans uppfattning af ”Hafsfruns” särställning. Det är visserligen sannt, att i en opera är musiken hufvudsaken, och därför låter icke heller Livijns

försök parallellisera sig med Webers gärning. Livijn har i Hafsfrun gjort ett försök att skapa en romantisk opera eller rättare sagdt texten till en sådan, och detta så tidigt som år 1806, det vill. säga i ett ögonblick, då väl knappast någonstädes i Europa en dylik ännu skrifvits. Faust är det första sagospelet af denna art i den europeiska litteraturen, men det är en tankedikt. Tiecks dramer äro satirer, där endast tillfälligtvis den romantiska strängen bryter igenom ironiens luftiga lek. Livijns drama är däremot rent lyriskt.

Trots alla olikheter med Webers opera är Hafsfrun dock utsprungen ur samma stämningar. Motivet är hämtadt ur en gammal folkvisa, och det är framför allt andames ingripande i människolifvet, som författaren äkta romantiskt vill framställa.

Efter allt att döma har "Hafsfrun" ovanligt hastigt fullbordats. Det är år 1805, som Livijn för första gången talar om sina operaprojekt, och redan år 1806 förelåg den färdig. Något närmare känna vi icke till gången af arbetets framskridande, då vår vanliga källa, den Hammarsköldska bref-växlingen, denna gången tryter. Hammarsköld hade nämligen själf sommaren 1806 kommit till Stockholm, och de båda vännerna behöfde således icke anlita brefvet för att utbyta tankar med hvarandra. Allt hvad vi veta om operans tillkomst är, hvad Livijn själf berättar i det företal, hvarmed han presenterade stycket för läsvärlden. Han nämner där, att anledningen till detta skådespel var hämtad från en i Östergötland gängse folkvisa. "Den har fallit ur mitt minne; endast hafsfruns bjudning:Hertig Magnus! Hertig Magnus! trolofven I mig,

Ty eder vill jag hafva sä gerna.

Hans derpå följande svar:

Vore du en kristen qvinna,

samt omqvädet:

Det blåser kallt, kallt väder ifrån sjön,

hafva der outplånligen fästat sig och lifligt sväfvat för mig. Man berättar, det konung Gustaf I: s son, hertig Magnus af Östergötland, hvilken slutligen blef rubbad till sina sinnen, i ett dylikt tillstånd störtade sig genom ett fönster från Wad-stena slott, i den med Wettern förenade slottsgrafven; men räddades af en bland sina tjenare. Folktron tillskref denna händelse hans förhållande till Wetterns hafsfru, om hvilken ännu besynnerliga sägner höras. Skaldekonsten bemägtigade sig detta ämne, och deraf uppkom den nu mera sällan hörda folkvisan."

"Mera af en aning om det rätta, än kunskap derom, kallade jag vid författandet denna opera romantisk. Jag kände ej då, att den renade operan endast hvilar på romantik, under hvilken lyriken, ehuru man tagit sig före att benämna operor lyriska skådespel, intager ett beroende rum; emellertid må denna benämning qvarstå, såsom en antydning, af hvad jag då anade liksom många ställen påminna om ett sträfvande att draga vinning af Tysklands lyckliga skalder."

Livijn har i Hafsfrun inlagt folkvisan i omarbetad form. Denna omarbetning finnes redan i det äldsta bevarade utkastet af operan från 1806. Detta är så mycket märkvärdigare, som han först år 1811 fick tillfälle att läsa folkvisan i sin ursprungliga form. Rääf fann den nämligen då och skickade den till honom i ett bref af den 13 september 1811. "Jag vet, att den länge varit eftersökt af dig," skrifver Rääf, "det är blott skada, att den tyckes stympad och med säkerhet förändrad på åtskilliga ställen; melodien, som jag icke utan hjelp tilltror mig att copiera, skall du få en annan gång, om du åstundar. Eggert har mycket berömt den."Men eftersom Livijn 1806 kunnat i omarbetad form inlägga visan i Hafsfrun, måste han hafva ihågkommit mera däraf än hvad han nämner i företalet.

Folkvisan ljuder i Rääfs uppteckning på följande sätt:

Visa uppskrifven 1811 efter sång. Jönköpings län.

Hertig Magnus han såg genom slottsfönstret ut huru strömmen så strida månde rinna; då feck han se på strömmen satt en mycket dägdig kvinna.

Hertig Magnus. Hertig Magnus, trolofven I mig jag beder eder ännu så gerna;

I sägen icke nej, utan ja, ja.

Er vill jag gifva ett gångande skepp, det bästa en riddare vill äga; det går så väl på vatten som fasta land och genom de markerna vida.

Hertig Magnus etc.

Och eder ville jag gifva en gångare grå, den bästa en riddare vill styra, han går så väl på vatten som fasta land och genom de skogarna vida.

Hertig Magnus etc.

Och huru skulle jag trolofva er? jag får ju ej stilla vara; jag tjenar ju konung och fosterland, men intet med kvinna mig para.

Hertig Magnus etc.

Eder vill jag gifva så mycket gull som I eder aldrig kan mägta, och pärlor och stenar gröparne full, och allt skall det vara äkta.

Hertig Magnus etc.Och gerna skulle jag trolofva dig, om du vore en kristen kvinna; men nu sä är du ett ledt hafstroll min kärlek du aldrig kan vinna.

Hertig Magnus etc.

Hertig Magnus, Hertig Magnus, besinna dig och ej så spådskelig svara; ty vill du intet trolofva mig sä skall du få vansinnig vara.

Hertig Magnus etc.

Och aldrig skall du få ro för mig jag skall för fönsterna sväfva; och slutligen af vansinnighet dig neder i strömmen häfva Hertig Magnus etc.

Jag är en konungason så god hur kan I mig vilja vinna?

I bor ej på land men uti flod, och därvid kan jag mig ej finna.

Hertig Magnus, Hertig Magnus trolofven I mig jag beder eder ännu så gärna.

I sägen icke nej, utan ja, ja.

Handlingen i första akten af Livijns drama tilldrager sig i en bergig trakt af Vetterns stränder. Hafsfrun, Hulda, sitter på sjöstranden. Hon sjunger om kärlekens allmakt, men hon anar, att hon själf aldrig skall få njuta kärlekens fröjder. För att locka till sig Magnus, som jagar med sitt följe i trakten, har hon dock lössläppt alla naturelement. Åskan rullar på afstånd; vågorna brytas mot stranden, och hennes tärna, sjörået Svafva, kan redan förkunna att Magnus nalkas:

Nu plocka den ros Kärleken räcker, den vissnar sin kos Flyktig är mannen, han njuter minuten;

En gång i kärlekens bojor dock sluten,

Glömmer han allting, sin plikt och sin ätt.Magnus uppträder försänkt i djupa tankar. Hans inre är upprördt. Han känner sig jagad af hemlighetsfulla makter, som mot hans vilja föra honom dit. Han upptäcker Hulda, som dolt sig, för att själf osedd kunna beskåda den älskade; han igenkänner i henne den ängel, som i hans drömmar smålett så mildt mot honom. Hans första tanke är att fly, men han kan icke. Han vill låta henne hvila i fred, men i detsamma höres ett åskslag. Hulda dignar till marken. Magnus skyndar fram och tager henne i sina armar. Hulda söker lösgöra sig. Duett mellan Magnus och Hulda, hvars motiv är kärleken. Hon vill fly, ty Magnus sårar hennes blygsamhet:

Att längre här bida och lida Din svärmande låga Står ej i en kvinnas förmåga.

Med kvinnans blygsamhet, förmäten,

Du skämtar, af dess dyrd förgäten.

Magnus svarar:

Är icke kärlek kvinnans belöning Är icke kärlek kvinnans försköning?

Hulda invänder, att Magnus liknar sitt släkte; han vill endast bedraga henne med sitt joller, själf står han iskall och talar om lågor. Hulda har sett en väninna brinna och förgås af kärleken och har däraf lärt sig fly ett förrädligt kön. Magnus svarar patetiskt:

... Skulle kärlek lik lågan släckas,

Som en bländande lyseld gäckas?

Vara blott ett flyende rus?

Och duetten mellan Magnus och hafsfrun formar sig till en hymn till kärleken:

Kärlek susar i Edens palmer,

Jublar uti kerubens psalmer Bländar uti förklaringens glans,

Lifvar stoftet i urnan åter,

Ler mot domaren, då han förlåter...Hulda.

Som blommorna vissna, så kärleken dör;

En mask denna lockande fägring förstör.

Slutligen utbrister Magnus lidelsefullt:

Ack, skåda, grymma! den smärta jag lider.

Jag älskar dig.

O flicka! Älska mig.

Jag då med gudarne ej byter;

Hulda måste slutligen bekänna sin kärlek. De dityrambiska versmåtten gifva vika för lugnt framflytande femfotade jamber, i hvilka båda tolka sin lycka. Men lugnet förbyter sig strax åter till strid, då Magnus vill fullborda eröfringen och kyssa den älskade — en strid som slutar i en ny hymn till kärlekens och nöjets lof:

Säg, känner du det land, der kärlek lyser

Der blommans kalk af idel vällust myser;

Der vestans fläkt åt gossen hviskar: njut!

Och myrten gror till lifvets sena slut.

Hulda.

Jag känner det. O dit, o dit

Går nöjets väg. Vi följas dit.

Deras kärlekssång afbrytes af Svafva, som skyndar in och varnar sin härskarinna. Hon har aflägsnat sig för långt från den sjuke faderns boning; denne behöfver henne. Svafvas replik till Magnus är dunkel, väl med afsikt; dramats grundtanke, motsatsen mellan förståndet och fantasien framlyser i dessa rader:

När de dödlige sig närma,

Flyr det sköna lifvet snart;

Ej kan jorden ge den värma,

Ej åt tanken ge den fart,

Att den utom verlden ilar Och i bildningsgåfvans hem Uppå Lotos-blommor hvilar Sig berusande af dem.

10. — Mortensen.Långsamt fram först&ndet krälar,

Qväfver känslans vilda rus,

Tills hon lik de dödas själar

Ej tål skåda dagens ljus...

Hulda inbjuder Magnus att följa sig till faderns slott. En båt landar med hennes tärnor. Det är på tid, att hon skyndar sig, ty Magnus' jägare närma sig redan:

Att mitt hopp

Skall hejdas af förståndets spöken !

yttrar hon. Hon dånar, Magnus upptager henne i sin famn, men stöter samtidigt i sitt jägarhorn. Han har därmed liksom åter frammanat verkligheten och förjagat drömvärlden. Hulda sliter sig lös ur hans famn och ilar ned i båten :

Din sällhet du vill röfva;

Din himmel du förstör,

sjunga tärnorna till Magnus. Magnus kastar sig i sjön efter båten, men i detta ögonblick inkomma hans tjänare. Dessa äro prosans, det nyktra förståndets representanter, för hvilka själens hemlighetsfulla djup äro fördolda. De se dårskapen och vansinnet, icke drömmarnes fägring. De se, att Magnus håller på att dränka sig och söka rädda honom.

Hulda utkastar en blomma i vattnet, hvilken upptages af Magnus. Förgäfves söker Magnus att ila efter båten. En gammal riddare hindrar honom. I dessa sista scener betonas åter motsatsen mellan drömmen och verkligheten, mellan förståndets och fantasiens riken. Riddaren representerar mot Magnus' vansinne det sunda förnuftet:

Glöm ej de ordspråk, som fäderna lärde,

Blott för de flyktige ha de ej värde:

Fingret du stick i den jord, der du står Lukta och döm hvad dig sedan anstår.

Efter dessa vansinnighetsscener afslutas akten med en frisk och munter jägarkör.Andra akten. Vild och bärgig trakt pä stranden af Wet-tern invid Röda Wäggarne. Tvenne tjänare uttala sina tankar om Mägnus; han är förhexad; han ville ej följa dem i går, förrän de ryckt blomman ifrån honom — en till synes helt vanlig blomma, men som hemlighetsfullt försvann och ej kunnat återfinnas. Tjänarne fly, rädda för trollen, som husera i trakten.

Magnus inkommer; han uttrycker sin längtan efter Hulda. En myrtenklädd flicka möter honom med en hälsning ifrån henne; hon räcker honom en ros, som han skall kasta i vattnet, så infinner sig strax Hulda. Magnus tvekar ett ögonblick liksom Faust i Hexans kök inför trolldrycken, som skall återgifva honom ungdom, men lidelsen segrar. Han kastar blomman. En stämma svarar honom från sjön. En osynlig kör höres från alla sidor. Den sjunger en sång till kärlekens och nöjets lof. Ett gyllne skepp fördt af Huldas tärnor höjer sig ur sjön. Då det nalkas stranden höres der-ifrån en af blåsinstrumenter åtföljd sång. En triumfsång till kärleken sjunges af tärnorna:

Trumpeternas smattrande toner,

Och pukornas jublande dån Högt skalla i luftens regioner;

De vinka dig, nöjenas son!

De vinka bland vänliga gäster,

Till flickornas böljande barm,

Till vilda bachantiska fester,

Till glädjens berusande larm.

Magnus ilar fram mot skeppet, då han varseblifver Hulda bland skaran. Hans smärta är som bortblåst, och nu följer en ny kärleksduett mellan Hulda och Magnus. Denna har emellertid en annan karaktär än i den första akten. Det är nu Hulda, som söker förmå honom att följa sig, talande med hela makten af sin kärlek och öppet sägande, att hon är Wetterns hafsfru. Livijn har här begagnat sig af folkvisans ord, hvilka han dock omdiktat:Om jag vågens dotter vore,

Om jag Wetterns spira bar,

Och jag evig tro dig svore,

Ack! hvad vore väl ditt svar?

Magnus.

Wetterns drottning jag ej aktar,

Detta skämt förvillar mig.

Så den lågan ej du saktar, som jag evigt bär för dig.

Hulda.

Om hon utur böljans rike Gaf ett skepp till kärleks lön,

Hvartill icke fanns en like:

Hur besvarades dess bön?

Magnus.

Det blåser kallt, kallt väder ifrån sjön!

Hulda.

Om hon dig ett fäste skänkte,

Som en kärleks andra lön;

Om du der i purpur blänkte,

Hur besvarades dess bön?

Magnus.

Det blåser kallt, kallt väder ifrån sjön!

Hulda.

Om hon dig en krona skänkte,

Såsom Sveriges stor och skön:

När den på din hjessa blänkte Hur besvarades dess bön?

Magnus.

O hvad är väl Sveriges krona Mot en flickas öppna barm;

Endast kärlek kan försona Verldens tomma prål och larm.Jag är Ägirs första dotter,

Och jag Wetterns spira bär!

Dela mina arfvelotter,

Tag min spira, din den är.

Magnus anar, att han förverkar sin salighet, om han följer Hulda. Men kärleken öfvervinner alla betänkligheter. Han tömmer med henne trollhornet, som afstänger jordens krets för honom, men öppnar vägen till andarnes vistelseort. I detsamma förändras scenen. Den föreställer ett präktigt öppet palats med sjön i fonden. Ett aflägset berg öppnas; därur framkomma bergtroll, ur jorden höja sig älfvor samt utur sjön näckar och sjörån; skogsrån, husrån, och tomtegubbar öfversvämma scenen. Alla hylla Magnus och Hulda samt frambära sina håfvor under afsjungande af körer. De olika andarne presentera sig med en sång. Älfvorna sjunga:

När blåklockan klämtar Och aftonen flämtar Från himmelens rand,

Vid stjernornas brand Vi samlas kring ekar Till yrande lekar,

Så glade och små Vi nöjet förstå Vi kittla — vi skratta —

Vi kärleken fatta.

I blommans knopp,

Vi dölja vår kropp,

När hangället skallar Och dagen framkallar.

Dessa sånger afbrytas däraf, att Svafva inkommer och anmäler, att en dödlig nalkas. Magnus vill göra motstånd, men Hulda lockar honom ombord på skeppet; detta försvinner i samma ögonblick, som han sätter foten därpå. Den inkommande riddaren, som ser, huru han kämpar medvågorna, störtar sig efter och förer honom liflös upp på stranden. Förgäfves söker Magnus ånyo att slita sig ifrån honom och ila ned i sjön; Magnus drager sitt svärd, de kämpa och endast genom att kasta sitt eget svärd i kors öfver Magnus, lyckas riddaren afväpna honom och besvärja de onda makterna. Riddaren för bort Magnus, under det att denne sjunger :

Tjusande tärna

Mig värna!

Låt uppgå sällhetens stjerna!

Dig följer jag gerna.

Tredje akten. Teatern föreställer Wadstena slott med fönster samt en dörr i fonden, hvilken leder till Wettern, Klockan slår tolf.

Akten inledes af en spökbalett. Ett af spökena har i handen en gyllene pokal, fylld med blod. Spökena dricka en skål för den riddare,

hvilkens isande flicka 1 graf — i graf — i grafvens natt Skall störta sin skatt.

En ängel nedstiger från himmelen och fördrifver med sin blixt spökena samt förkunnar, att Gud ärnar i sin nåd förbarma sig öfver den vilseförda Magnus.

Tvenne hofmän inträda och samtala om nattens rysliga händelser: Magnus rasar och utfar i vilda hädelser, hvad månde blifva hans lön?

Magnus uppträder åtföljd af den gamle riddaren och hofmän, hvilka alla bemöda sig att hindra honom från att springa ut genom fönstret. Han kallar Hulda, och en kör af sjörån höras utifrån sjön, sjungande smekande, melodier till kärlekens och glädjens lof. Hafvet höjer sig och spolar mot dörren, så att denna springer upp, och vågorna synas vilja öfversvämma salen. Hofmännen förskräckas. De tjusas af sjörån och springa efter dem för att omfamna dem, menstöta i stället emot hvarandra. ”Härigenom uppkommer en vild balett.”

Tärnorna sjunga en vild och sinnssretande säng; Hof-männen svara under det att de förfölja dem, med en annan

af mera cynisk och platt prosaisk karaktär:

Medan lifvet än man har,

Brinna för de flickor små,

Som omkring oss manfolk gå,

Så jag lärde af min far,

Som dock var en kloker karl,

Och det kunde väl förstå,

Är all sällhet man kan nå Uti sina lefnads dar.

Idkom först friskytteri,

Kyssom hvarje svanhvit barm,

Hvilom på hvar flickas arm.

Lurom sen med frieri,

För att få i lust och nöd

. Rika hustrur till vår död.

Hulda utropar lockande:

Dig vinkar frihet och löje;

Dig väntar sällhet och nöje!

Der ingen ånger nöjet stör.

Och der af sällhet blott man dör.

Magnus omfamnar henne, men i samma ögonblick, som Hulda vill föra honom till den vagn, hvilken dragen af [-sjöhästar-] {+sjö- hästar+} skymtar utanför balkongen, emottages han af den

ängel, som förut visat sig för honom, och dör i dennas armar. Hafsfrun och hennes nymfer försvinna. Stormen går. Eld och vatten möta tjänarne, som vilja ila efter tärnorna. Ängeln nedlägger sakta liket och försvinner.

Sådant är händelseförloppet i dramat. Livijn har helt omdiktat det enkla ämne, som folkvisan gaf honom. Han har sökt att gifva den en djupare, en symbolisk mening. Händelserna och personligheterna beteckna något annat ochmera än hvad de vid första anblicken tyckas göra. I ofvan-stående referat är det redan antydt, att den grundtanke, som genomgår dramat, ar motsatsen mellan verklighetens och fantasiens värld, mellan dröm och verklighet.

Såsom redan ofvan påpekadt känna vi icke i detalj detta dramas tillblifvelsehistoria. Men med stor sannolikhet torde den kunna rekonstrueras åtminstone i sina hufvudlinjer. Att Livijn fick lust att skrifva en opera, är ju ej märkvärdigt, eftersom denna art af drama alltsedan Gustaf III: s dagar var synnerligen omhuldad i Sverige. Det tyckes emellertid närmast hafva varit Ewalds sångspel, som intresserat honom för genren. Vi hafva sett, hur han redan 1803 hade känt Rolf Krake vid författandet af Gyritha. Det äldsta namn på en opera, som Livijn nämner ”Balders död”, hänvisar också, såsom redan nämndt, på Ewald.

Från början var Livijn bestämd på, att operan skulle hafva nordiskt ämne och trollsätt å la Macbeth. Detta är självfva utgångspunkten. Men från ett nordiskt ämne i allmänhet låg det ju nära till hands att tänka på ett folkvise-motiv. Omöjligt är det icke, att Rääfs stora intresse för de gamla balladerna på denna punkt inverkat på Clas Livijn.

Att visan om Hertig Magnus lifligt skulle intressera honom i samma ögonblick, som den dök upp i hans minne under dessa tankar på en opera, är lätt att inse. Här fanns rikliga tillfällen till trollsått ä la Macbeth. Hertig

Magnus person måste också gjort ett djupt intryck på honom, så upptagen,'som han vid denna tid var af Hamlet, af hvilken han öfversatte stycken i sina bref till Hammarsköld; i Torkel hade han inlagt en vansinnighetsscen, som han imiterat från denna tragedi. I visan fann han nu en vansinnig prins, en drömmare, för hvilken det icke fanns några gränser mellan det naturliga och det öfvernaturliga. Just en sådan person passade Livijn för att motivera grundtanken i dramat.

Men många andra krafter hafva vårit i rörelse vid dramats tillkomst och äro ännu tydligt skönjbara i dess struktur.

Ett starkt inflytande från tidens balladdiktning spåras igenom hela dramat. Magnus bindes rent demoniskt vidHuldas person genom sin kärlek, genom den trollkraft hon utöfvar:

Vid den sol, som än mig lyser Vid den dag, som snart jag skyr Vid den aning, som jag hyser,

Vid den engel, som mig flyr,

Vid den kärlek, som mig bränner,

Vid den död, som väntar mig,

Vid den trollkraft, som jag känner Svär jag att tillhöra dig.

Denna trohet in i döden är ett af de vanligaste balladmotiven. Kärlekslöftet uppfattas bokstafligen som en förskrif-ning, hvilken gifver den ena parten makt att, äfven själf död, återfordra den andra. Detta förhållande illustreras ständigt i balladerna I Bürgers Leonore kommer den döde älskaren tillbaka för att hämta sin tillhörighet, flickan, som svurit honom tro och kärlek in i döden. Med ännu mera vildhet är motivet utfört i Goethes Die Braut von Korinth. Det är detta motiv, som vi återfinna i ”Hafsfrun”. Skillnaden är endast den, att det icke är en gengångare, som återkommer, utan en elementarande, hvilken framträder och vill bemäktiga sig en dödlig och draga honom ned tiil sig.

- Äfven självfva spökscenen i tredje aktens första scen1

är utförd i skräckballadens stil, där intet är vanligare än att spökena i sina svepningar vid midnattstimmans slag tråda dansen mellan kyrkogårdens mossiga grafstenar. Jämför t. ex, Goethes ”Der Totentanz”.

Flera intentioner i dramat gå tillbaka till Shakespeare. Dit hör naturligtvis först dessa ”trollsätt å la Macbeth”, hvüka mycket rikligt förekomma i dramat. I första scenen draga Hulda och hennes tärnor Hertig Magnus genom sina besvärjelser ned till sjöstranden. Man igenkänner med lätthet i denna framställning den berömda scenen ur Macbeth,

då de tre' häxorna på heden genom sina signerier locka

Macbeth i sina garn, fast iklädnaden delvis är en annan. Här är det en hafsfru och hennes tärnor, där de tre häxorna,

1 Se Arwidssons upplaga af Livijns skrifter, I, sid. 122.som narra en människa till sig; här den vansinnige hertigen, där den maktlystne Macbeth, som lyder kallelsen. Men det vSseatliga i båda scenerna är identiskt: dämoniska makter, som med sitt gyckel drifva människorna ut pä villovägar. Liksom i Macbeth ^eltager hela naturen i skådespelet. ”Åskan höres på afstånd, och vågorna brytas mot stranden.”

Hela dramat igenom hafva vi en följd af dylika öfver-naturliga scener, hvarigenom Magnus sättes i förbindelse med Hulda. I andra akten sker det därigenom, att han kastar en ros i vattnet, i det tredje därigenom, att han ropar på henne. Dessa konster återgå till folktraditionell uppfattning om, huru människan kan träda i beröring med andevärlden. Dessutom förekomma åtskilliga andra trollerier, som åtminstone endast medelbart gå tillbaka till Shakespeare.

Till den senare anknyta sig däremot framställningen af elementarandarne i andra akten. Bergtroll, älfvor, näckar, isjörån m. fl. andeväsen myllra fram för att hylla Magnus och Hulda. Ideen till denna scen är hämtad ur Midsommar-nattsdrömmen, där Shakespeare gifvit lif åt alla dessa andeväsen, som sedan urminnes tider befolka

germanernas sjöar, skogar och berg. Alla dessa elementarandar presentera sig och beskrifva sig på .samma sätt som hos Shakespeare, fast karaktäristiken visserligen icke är så lefvande och mästerlig.

Det är alls icke uteslutet att Tiecks intresse för Shakespeare och hans uppfattning af det underbara i den engelske skaldens skrifter varit af vägledande betydelse för Livijn. I hvarje fall kände han vid denna tid flera af Tiecks arbeten, däribland inledningen till Stormen och var särskildt förtjust i ”Mästerkatten”. Men några direkta spår däraf låta icke påvisa sig.

Däremot har Goethes diktning varit af den största betydelse vid affattningen af Hafsfrun. Till och med de inflytelser, som tydligen gå tillbaka till Shakespeare, få först sin form genom beröringen med Goethe. Andan, tonen, versifikationen, allt är skapat efter Goethes förebild. Säkerligen är Hafsfrun den första större diktning i svensk litteratur, hvilken vittnar om ett så starkt Goetheinflytande.Ren imitation är den duett, hvarmed Magnus och Hulda i första akten ge uttryck ät sin kärlekslycka:

Säg känner du det land, der kärlek lyser;

Der blommans kalk af idel vällust myser;

Der vestans fläkt ät gossen hviskar: njut!

Och myrten gror till lifvets sena slut, o. s. v.

Det är Goethes ballad Mignon, som i denna och följande strofer Livijn efterbildat. Och detta ställe är typiskt för hela versifikationen och tonen i dramat.

Det är ocksä tydligt, att Livijn känt Faust, naturligen i Göschens upplaga af 1790, i hvilken första gängen publicerades de fragment, som dä voro färdiga af dikten.

Först och främst finnes det drag i Magnus’ karaktär, hvilka erinra om Faustgestalten. Faust är den sökande, kämpande människan, som slites mellan olika makter, förledes af Satan, frälsas af Gud. Man kan spära en antydan till detta själstillstånd äfven hos Magnus, men endast en antydan. Det universella intelligensbegär och den outsläckliga energi, som drifver Faust att söka Mefistos umgänge, finnes icke hos Magnus. Icke . heller genomgår den senare såsom Faust någon utveckling. Magnus frestas blott tre särskilda gånger af samma väsen och af samma makt, kärleken. Han skulle duka under, om icke omgifningen och slutligen himmelen inblandade sig i spelet. Detta senare sker genom en ängel, som i sista akten uppenbarar sig två särskilda gånger och båda gångerna tämligen omotiveradt. Första gången nedstiger han och förjagar spökena. Andra gången rycker han Magnus ur Huldas armar, och räddar honom därmed från den osalighet, som väntar honom i de sinliga lustames garn. Särskildt denna sista scen erinrar osökt om slutet af Faust, då, efter en strid mellan de himmelska härskarorna och Satans anhang, den senare besegras och förlorar sin makt öfver Faust, hvars själ af änglarne föres upp till himmelen, Livijn har emellertid icke lyckats att gifva någon storhetsprägel åt denna slutscen, hvilken nästan försiggår rent pantomimiskt. Snarare borde denna scen hafva verkat rent parodiskt, då ängelen beskedligt nedlade Magni person på teatertiljan ochefter väl förrättadt ärende försvann, nästan lämnande oss i ovisshet om Magnus vore räddad.1

Goethe har själf i Faust inspirerat sig af Shakespeare. Förebilden till häxköket med dess obegripliga besvärjelser, dess kokande trollkittel, i hvilken så många underliga ingredienser nedkastas, utgöres af häxscenerna i Macbeth, speciellt fjärde akten, första scenen. Walpurgisnattem är ett slags nordiskt och sataniskt motstycke till Shakespeares sydländskt ljusa midsommarnatt; liksom det senare är befolkadt af idel vidriga och onda andar, så det lörra af graciösa och älskliga andeväsen.

I Auerbachs källare framtrollar Mefisto för att roa sig själf och Faust vin ur bordets träskifva. När komparserna upptäcka, att trolleri är med i spelet, vilja de angripa honom, men Mefisto förvänder deras syn, så att de råka i handgemäng med hvarandra; och när han slutligen löser förtrollningen stå de där med skammen och hålla hvarandra om näsan.

Förebilden till denna scen finner man i Stormen, där Prospero efter behag förvänder synen på skeppsmanskapet.

Den burleska scenen i Auerbachs källare finna vi direkt återgifven i Hafsfruns tredje akt, då hofmännens jaga efter Huldas fagra nymfer, men i stället för de flyende uppenbarelserna, hvilka de icke kunna gripa, omfamna hvarandra utan att märka sitt misstag. Deras syn är förvänd.

Redan i Goethes drama lurar öfverallt symboliken. Faust är långt mindre en individ än en symbol för hela mänskligheten, hvars längtan och strider förkroppsligas i honom. Och de flesta scener i dramat äga en djupare mening genom den symbolik, som öfverallt speglas i händelsernas väf. Icke minst genom dessa egenskaper är det som Faust-diktningen utgör den tyska romantikens begynnelse. Faust är romantikens heliga bok; från dess blad är det som längtan efter medeltidens mystiska stämningar stiga upp och tjusa sinnena.

1 Detta ängelns uppträdande kan emellertid icke Livijn hafva f&tt från Goethe, som först många år senare utförde denna scen. Kan han möjligen hafva fått idéen från Dante? Den erinrar om en scen i Dantes helvete, dä en ängel nedstiger från himmelen och bortjagar djäflarne, hvilka starkt ansatt Dante och hans ledsagare vid hel vetesstadens portar. (Inf. Cant. IX.)Men hos vissa af romantikens författare stegras denna mysticism ytterligare. Särskildt gäller detta om Novalis' diktning. I ”Heinrich von Ofterdingen” såväl som i de få, men själfulla dikter han efterlämnat får allt sin förklaring genom detta fantasiens hemlighetsfulla spel. De hvardagligaste händelser upplösa sig i dröm; det öfvernaturliga genomsyrar alla tillvarons skrymden.

Heinrich von Ofterdingen var säkert känd af Livijn. Vi hafva hört huru han 1809 ärnade hämta ett operamotiv ur hans roman. Hafsfrun låter icke fullständigt förklara sig utan kännedomen af denna skald. Heinrich von Ofterdingen har varit af lika afgörande betydelse för Livijn som för hela den tyska nyromantiken.

Det är ur Novalis, som motsatsen mellan drömmen och verkligheten, självfva grundtanken i ”Hafsfrun”, härstammar.

Sädan är i sina hufvuddrag Hafsfruns genesis. Vid sidan om dessa stora och betydelsefulla inflytanden låta andra af mera sekundär betydelse påvisa sig.1

Det är på grund af denna symbolik, hvilken öfverallt framblickar ur dramat, som Livijns opera förtjänar namnet romantisk. Hafsfrun är öfver hufvud den första större romantiska dikt i svensk litteratur, det första romantiska dramat och sagospelet.2 Livijn är genom denna dikt en omedelbar föregångare till Atterbom, mästaren, som skapade ”Fågel Blå” och ”Lycksalighetens ö”. Interssant skulle det vara att veta, om Atterbom någonsin fått tillfälle att läsa denna dikt, såsom Hammarsköld ville. Men det bör betonas, att

1 Om det intryck, som Hermann von Unna gjort p& Livijn, vittnar t. ex. tredje aktens första scen, där hofmannen yttrar:

Hvilken ryslig och stormig natt o. s. v. Denna scen har sin motsvarighet i Hermann von Unna, där nnder den hemliga domstolens nattliga förhandlingar rasat ett ohyggligt väder, säsom framgår af ett samtal mellan tvenne hofmän, som träffas tidigt morgonen därefter.

Storm och i allmänhet alla naturföreteelser förekomma icke i franskt-klassiska dramer. Det är under senare hälften af sjuttonhundratalet, som naturen intränger i dramat genom inflytande hufvudsakligen från Shakespeare och Ossian. Ofvanstående scener i »Hafsfrun» och »Hermann von Unna» gå tillbaka till Macbeth, där under mordnatten rådt ett rysligt oväder, hvilket blir föremål för Lennox och en annan ädlings morgonsamtal. Se Macbeth, n, 3.

8 Bedan Sondén har klart insett detta, då han skrifver, att Hafsfrun troligen är det första romantiska skådespel, som blifvit författadt i Sverige. Se Hamtnaraköld—Sondénj Svenska vitterheten, 2 uppl. Sid 665.det icke lyckats Livijn att sprida denna drömmens förtrollning, denna underbara lyriska rikedom öfver sin dikt, hvilken utgör den oförgängliga fägringen i Atterboms behandling af liknande sagoämnen. Hos Livijn märker man mödan och beräkningen, men flykten, glöden, färgen saknas.

Den fantasivärld, som Livijn frammanar för oss i detta drama, är kärlekens. Men det är icke någon hög och djup lidelse, utan en rent sinnlig känsla, hvilken behärskar Magnus och i ännu högre grad Hulda. Visserligen fäller den

förra ett par repliker, som kunna tolkas pä annat sätt. Dä Hulda låtsar sig icke tro pä hans kärlekseder, utbrister Magnus:

Skulle kärlek lik lägan släckas,

Som en bländande lyseld gäckas?

Vara blott ett flyende rus?

Men i hel annan riktning pekar Magnus första replik, dä han fär se Hulda, hvilande under träden:

Hvem hvilar der?

En flicka det är.

Jag vill nalkas

Och med den vaknande skalkas.

Det är den stämning, som i dessa verser får sitt uttryck, hvilken blir den bestämmande för hela dramats kärleks-behandling. Det är icke den djupa, kropp och själ behärskande lidelse, hvilken Magnus och Hulda dricka sig till ur trollhornet. Det är den rent sinnliga berusning, som fjättrade Tannhäuser vid Venus i berget.1 Eller riktigare, den kärlek, som Livijn i full öfverensstämmelse med sitt eget temperament besjunger, är en rent epikureisk låga. Kärleken sammanställes öfverallt i H af sfrun endast med njutningen och nöjet — ord som ständigt och jämt återvända i diktens strofer. Detta sätt att uppfatta kärleken, detta lätta lefnads-mod, denna epikureiska världsåskådning, är typiskt för hela det slutande sjuttonhundratalet. Vi återfinna det ständigt och jämt i Wallins och Valerius' sällskapsvisor och dryckessånger.

1 Äfven i öfrigt erbjuder självfva motivet i »Hafsfrun» en icke ringa likhet med denna saga, hvilket icke närmare torde behöfva påvisas.Hulda sångare! jag säger,

Hvar din flickas rosenläger Vinkar dig i nöjets famn;

Och der hennes milda anda Sig med västans känslor blanda För att svalka nöjets hamn.

Dessa och liknande verser skulle lika väl kunna vara författade af nägon af de ofvannämnda skalderna som af Livijn.

Härmed är redan sagdt, att det icke lyckats Livijn att förläna någon demonisk glans, någon passionens storhet åt kärleken i sitt drama. Hulda är i självfva verket en liten sipp och borgerlig fröken, som kastat sina ögon på den vackra riddaren. Hon liknar de kvinnogestalter, som besjungas i Franzéns, Valerius' och Wallins dikter. Denna sida af hennes väsen framträder särskildt skarpt vid det första mötet med Magnus, då hon med koketteriets vanliga konster, med till-gjord blygsamhet och låtsad rädsla (det är ju hon själf, som lockat Magnus i sina garn) söker väcka hans passion. Och hvilken olämplig fråga är det icke, som Magnus framkastar:

”Du har älskat?”

En sådan fråga är här stillös. Den kan icke göras till en hafsfru, ett naturväsen. Den har sin plats i den borgerliga romanens intima psykologiska utredningar. Dessa anmärkningar torde visa, att det icke fullt lyckats för Livijn att rycka sina gestalter upp i den höga och ideella sfär, som hela motivets karaktär fordrat. Rent stilistiskt framträder äfven detta. Den höga stilen låg icke naturligt för Livijris mera nyktra temperament. Man kan äfven flerstädes göra anmärkningar mot diktionen i Hafsfrun. Om Hulda har för litet af naturväsen, så är till gengäld Magnus ofta i sina uttryck för naturlig. Brånad1 till exempel är icke ett uttryck, som passar i följande hänvändelse till Hulda, då Magnus uppfångat den vanmäktiga i sina armar:

1 Det kan dock hända, att detta ord hade en mindre kraftig betydelse för samtiden än för oss. Det förekommer ganska ofta i tidens dikter på ställen, där vi skulle använda mera beslöjade uttryck.Mitt hjerta det är Som vill dig uppvärma Och närma Din tränad

Till honom, som irrar förskjuten, af brånad Förtärd men närd Af hoppet. O lät mig blott hoppas!

Icke heller är det lämpligt att Svafva, dä hon ber Hulda återvända till sin fader, Ägir, Hafvets härskare, helt vanvördigt kallar honom för ”gubben”.

Däremot har det längt bättre lyckats Livijn att återgifva det demoniska i en lägre sfär, nämligen i dessa scener, som återgä til! Auerbachs källare hos Goethe. Den burleska behandlingen, som här erfordrades, läg naturligare för hans temperament, och därför är det ocksä mera lif öfver dessa hofmännens och tjänareskarans förvillelser och gycklande upptäg.

Trots dessa och liknande anmärkningar kan det dock icke nekas, att diktionen i detta drama frän mänga synpunkter sedt har stora förtjänster, om man betänker de svärigheter, som Livijn hade att bekämpa. Ny är den dock icke, fast den som redan nämndt är starkare päverkad af Goethes behandlingssätt än någon föregående stor diktning i svensk litteratur. Men dessa växlande strofer efter antika mönster, som utgöra det egendomliga för versbehandlingen i Livijns Hafsfrun, hade redan användts af den yngre generationen t. ex. af Wallin.

Sällan har väl Livijn begätt ett större fel än dä han uppsköt utgifvandet af Hafsfrun. I det ögonblick, dä den

1806 föreläg fullbordad, var den, trots de anmärkningar, som kunnat göras mot behandlingen och särskildt dess brist pä verklig lyrisk eld, en ny och egendomlig dikt. I mer än ett afseende skulle den kunnat befrämja romantikens framät-gående. Säkerligen skulle den väckt uppseende och mötts af kritik. Därför talar Wallmarks omdöme; han fann spök-körerna underliga. Men kritik är nyttig och utvecklande.Den vägleder och sporrar ofta den verkliga skalden till nya och större ansträngningar.

Först 1809 blef det tal om att Haf sfrun skulle publiceras. Det var dä Hammarsköld, som förde frågan på tal. Han hade i Silfverstolpes ”Strödda afhandlingar” funnit en öf versättning från franskan om operan. ”Denna af handling har hos mig väckt en gräselig mängd med idéer om Operan, och jag önskar just, att din Hafsfru snart måtte utkomma, på det jag måtte få tillfälle att föra dem till torgs. Ty utan ett för handen varande exempel kunna dessa mina ideer ej göras åskådliga och i hela operalitteraturen — den ofruktbaraste tills dato af alla dess grenar — finnes, utom din Opera, ingen, som är danad efter ett sant ideal. Jag ville önska emedlertid, att ditt företal ville lyckas lika väl som sjelfva pjesen. Jag fruktar dock motsatsen, ty du tänker ej lika väl, som du känner och imaginerar. Dessutom är din prosaiska, dogmatiska styl så ojämn och oprecis.” (H, II, 19, 25/s 1809).

Livijn svarade från Marstrand, där han då uppehöll sig, den 1 juni 1809 (H, II, 21), att om Hammarsköld kun<Je få förläggare till Haf sfrun, så ville han gärna låta trycka den utan allsköns företal, ”ty jag inser i andanom, att jag aldrig kan skrifva något, som jag blir nöjd med. Med nästa bud, som går åt Stockholm, skall du i sådant fall få henne dig tillsänd. Kan hända blir det, i händelse hon tryckes, nödigt att reklamera sin rätt vid Operan, ty jag har ej lust att skänka bort henne. Tror du, att man skulle visa henne för Cancelie-Rådet Adlerbeth, innan den utgifves? När den sålunda sett dagsljuset, torde jag kanhända få i dig en kommentator liksom Schiller uti Suvem, ehuru jag visst ej är någon Schiller.”

Livijn skickade också omedelbart handskriften till Stockholm såsom framgår af ett bref af den 30 juni (H, II, 23), i hvilket han frågar Hammarsköld, huru det går med Hafs-frun. Denna hade sändt Livijns exemplar till renskrifvaren, och ännu i augusti följande år hade det märkvärdigt nog icke återfåtts. I juli hade Livijn genom Hammarsköld anmodat Askelöf att afhämta det hos renskrifvaren, som hette Ekebom och bodde midt emot källaren Äpplet. Trots denna

11. — Mortensen.tydliga anvisning lyckades dock icke Askelöf få tag på operan, hvilket var så mycket mera skada, som den tyske komponisten J. N. Eggert hade lust att sätta musik till den.

Åndtligen den 1 oktober 1810 kunde Hammarsköld meddela Livijn, att Hafsfrun var funnen (H, II, 118):

”Efter allehanda efterspaningar upptäcktes Ekebom, uppsöktes och från honom togs Hafsfrun. Hon är nu afskrifven, fast af annan hand, och lemnad till Eggert. Denne är i allmänhet mycket nöjd med operan, emedan den ger honom tillfälle att använda stor musik och därtill musik af så omvexlande slag. Hvad han åter har emot den att invända är, att vissa ställen äro för musikalisk text för långa, och önskar han därföre att om deras

afkortande kunna öfverlägga med dig. Då dylika affärer icke af tredje man kunna utföras, måste jag bedja dig, då du ej sjelf kan komma hit, med första skrifva till Eggert, bedja honom uppge, hvad han vill hafva ändradt, och sjelf erbjuda dig att göra dessa ändringar. Eggert blir i Sverige till i januari, och till den tiden önskar han, att operan måtte vara kompositions-färdig, ty musiken ämnar han egentligen helt uti sitt fädernesland utarbeta. Det kan således lätt hända, att din Hafsfru förr blir uppförd i Tyskland än i Sverige, ehuru det säkert äfven här kommer att ske, ty Sköldebrand har lofvat Eggert, att så snart hanö* musik blir färdig, och han skickat partituren hit öfver, skall den på vår opera till de båda författarnes ömsesidiga bästa, bli uppförd. Skrif därför med allra första till Eggert och skicka brefvet till Askelöf, som med honom är mycket nära bekant och äfven först väckt hans uppmärksamhet på ditt poem. Du kommer härigenom i skriftväxling med en karl, som i botten förstår sin sak och som dessutom är riktad med mångfaldiga kunskaper.”

Detta bref låter mycket lofvande och öppnade framtidsutsikter för operan, hvilka dock hvar och en, som känner de ofantliga svårigheter, hvarmed det är förknippadt att få en opera uppförd, måste betrakta med stor skepsis. Det tyckes, som om Eggert så småningom funnit, att operan ej passade honom. Därpå tyder i hvarje fall några rader i ett bref från Livijn till L. F. Rääf den 29 juni 1811 (Rääfska ark.): ”Om ej Hafsfrun är andvändbar till musik, så kan man väl arbeta något på Strömkarlen på Thomestorp.” Rääf hade dit inbjudit honom för att sällskapa med Atterbom och Eggert, hvilka, bägge sjuka, skulle hämta nya krafter i traktens barrskogar. Livijn vistades också denna sommar sex dagar hosRääf, de enda dagar med hvilka han varit nöjd under årets lopp (ibid. 2 aug. 1811), Atterbom kom däremot icke detta år till Thomestorp. Han var upptagen af sina examensstudier. Huruvida Livijn vid detta tillfälle sammanträffat med Eggert är ovisst, men troligt.

Eggert dog den 23 april 1813, men efter ofvanstående att döma var det ingalunda hans bortgång, som under dessa år fördröjde Hafsfruns framkomst. Redan 1811 tyckes han definitivt hafva afstått från atit komponera musiken till Hafsfrun.

Sedan höra vi icke talas om operan, förrän i Liyijns ofvan citerade bref till Hammarsköld 12 jan. 1813, då han efter läsningen af Schlegels föreläsningar insett värdet af sin opera och beslutat utgifva den. Hammarsköld svarade härpå, (H, III, 176, Carlsdagen 1813) att det hjärteligen fägnade honom, att Livijn ändtligen beslutat sig att utgifva ”Hafsfrun”, hvilken i anseende till planläggning och idé alltid skall blifva ett mästerstycke. ”1 anseende till detaljer och colorit torde du lätt nu mera kunna göra några förbättringar, som sätter det yttre i lika rang och värde med det inre.”

- Troligen hade Hammarsköld i ett senare bref, som är förloradt, föreslagit Livijn, att Atterbom och Sondén skulle hjälpa till att sätta kolorit på dramat. Detta framgår af Livijns bref af den 1 maj 1813 (H, III, 217) från Göteborg, i hvilket han yttrar; ”Tusende tack för ditt kärkomna och efterlängtade bref. Jag har deraf med nöje funnit, att våra vänner gillat min Hafsfru, men jag var förut öfvertygad, att de åtminstone till en del ej kunde göra annat. Likväl är jag ej nöjd med deras anbud att corrigera den. Hvad jag sjelf skapat — godt eller dåligt — vill jag äfven skall vara mitt eget arbete. Om Atterbom skulle deri göra några smärre rättelser, är jag honom derföre tacksamhet skyldig, om Sondén gör några, tror jag, att de möjligen kunna vara goda i detaillerna, men insigt.af det hela anser jag honom genom ”Nickenbak” hafva gjort sig misstrodd om. I alla fall anhåller jag, att ingen rättelse införes eller intages, utan att jag först deraf får del. Kanhända är detta arbete det enda, som kommer att öfverlefva mig, och bör det då förundra dig, det jag är nogräknad. Tack för ditt tillernade företal,men uppriktigt talät, därmed är jag ej nöjd, — det är mycket för lärdt och klyftigt för mig. Jag sänder derföre ett annat, vill du i egenskap af utgifvare sätta det af dig författade framför mitt arbete — alltför gerna, men sjelf vill jag ej sätta dit det.”

I ett nytt bref (H, III, 237, dateradt Rostock den 24 juni 1813) kommer Livijn ännu en gång tillbaka till detta ämne och yttrar, att om det skulle blifva allvar med utgif-vandet af Hafsfrun, kunde Hammarsköld själf skrifva företalet, men ej i Livijns namn. ”Gör det ej för höglärdt. Jag har blott talat hjertats språk, som allt mer och mer närmar sig den högre verld, der andarne bo.”

Af dessa bref framgår det således, att- Hammarsköld 1813 fått i uppdrag att utgifva Hafsfrun. Hvarför det icke

blef af, tycker man sig kunna läsa mellan raderna. Livijn var missnöjd med alla Hammarskölds förslag; han ville icke, att någon annan än han själf skulle korrigera, icke heller fann han det lämpligt, att Hammarsköld skref ett företal. Det är ju icke underligt, om Hammarsköld under dessa förhållanden lät dramat ligga outgifvet.

Det var först efter krigets slut, då Livijn kommit till Stockholm, som han år 1816 verkligen började tryckningen af Hafsfrun; men han hann icke längre än till 48 sidan, då han af obekant anledning lät inställa tryckningen. Sedan förblef Hafsfrun otryckt ända till Arwidsson efter Livijns död utgaf hans samlade skrifter och då för första gången tryckte Hafsfrun. Men tiderna voro då helt förändrade. Och Hafsfrun ådrog sig ingen uppmärksamhet. Numera äger den hufvudsakligen ett rent historiskt intresse.

Omöjligt är det icke, att Livijn ännu 1816 hade tänkt sig att låta komponera musik till Hafsfrun. I hvarje fall heter det i ett bref från Rääf till Livijn den 3 nov. 1816: ”Åt E. D. har jag tvenne gånger tillsagt om din opera; han lofvar men håller troligen ej, om du icke med egna bref kan hålla honom i ständigt arbetstvång.” Med E. D. afses här Rääfs och Livijns ungdomsvän musikern Erik Drake, och då Livijn vid denna tid icke hade någon annan operatext färdig, är det troligt, att Drake skulle satt musik till Hafsfrun.VII.

De älskande poeterna, tragicomedi i tre akter, är titeln pä några fragment af ett lustspel, hvilka finnas i Dramatica. Det finnes för öfrigt ingenstädes omtaladt, såvida icke därmed skulle åsyftas det lustspel, i hvilket Livijn ärnade förlöjliga de högre klasserna. Se of van sid. 123. Af de få bevarade fragmenterna är det svårt att härom slutgiltigt yttra sig, men det är knappast troligt. Man kan urskilja två stadier

i utarbetningen, af hvilket det äldsta möjligen går tillbaka till 1806; i hvarje fall är den äldsta planen skrifven på baksidan af ett papper, som ursprungligen innehållit utkastet till ett utslag, dateradt Stockholm den 17 Julii 1806. Under alla förhållanden falla vissa af utkasten i denna grupp inom året 1808 såsom framgår af A. n : o IV. Denna grupp af manuskripter, hvilka här betecknas med A, äro följande:

-A l. Troligen äldsta plan. En datering: 17 Juli 1806, finnes på manuskriptet.

II. En personförteckning af följande innehåll: .

Personerna :

Sparius, en gammal skomakare

Lotta, hans dotter

Linden, secreterare, hennes älskare (= Hanner i ena planen).

Taler 1 Hans vänner

Samsonj

Rimsten, en poet

Sabina, Sparii Piga

Slottsbetjente

Krogener, Oeconemie Directeur, med hvilken Sparius vill gifta sin dotter.III & IV. Tvenne scenarier till första aktens början, båda endast omfattande några rader. Den ena af dessa (N: o IV) är dateradt 24 juni 1808.

V. Slutligen hör hit en kort dialog mellan procentarens piga, Sabina och en besökande Samson. Då den visar, hvilken utmärkt dramatisk dialog Livijn skulle kunnat skrifva, meddelas den här:

Samson inkommer. Guds fred, är Sparius hemma?

Sabina. Han har inga pengar.

Samson. Hvem böfveln frågade efter penningar. Jag frågade efter Hr Sparius.

Sabina. Ja — det lär komma på ett ut.

Samson. Nu frågas: hvar är för detta den äreborne och konstförfarne mästaren vid det lofliga Skomakar Em-betet Josias Benjamin Sparius?

Sabina. Och nu svaras: Han är ute och sonderar Herrar Sekreterarnes kvartaler.

Samson. Din fördömda pulverhäxa. Tror du intet, att man kan vilja tala vid en procentare, utan att vilja låna pengar.

Sabina. Aha! Herrn vill betala. Det kunde jag ju hafva begripit strax, om jag bara sett på herrn. Intet har man sådana fasoner, när man vill låna penningar. Nej. Då kommer man så gudnådelig. Ser ut som Davids sju botpsalmer i synen, tar utaf hatten i förstugan och säger: God dag min bästa jungfru. Kan hon vara så beskedlig och säga mig, hvar herr Sparius är, eller när han träffas. Då är man höflig.

Samson. (Artig med parodi.) Goddag, min sköna Jungfru.

B. I, Början till en plan

II. En personförteckning af följande innehåll:

Personförteckning:

Åkerflyct — Secreter Silfversträng — Notarie p ..

Filomelin — Adjunct oe er

Stormsvall — Grosshandlare

éM:lle Marienne Phantasin)

M: lie Anette Phantasin J S^Strar

Madame Hedergrund. Deras moster.

Hr Matholm 1 „ . . _ „ D ..,

Fru Matholmj vard •>* G',Umk Bubblan Gripander, Politie Gevaldiger Polisbetjenter.

III. Mot denna personförteckning svara tvenne utkast af

1 akten, det ena i kvarto, dateradt 24 oktober 1808, utgörande sex fullskrifna sidor; det andra i folio, synbarligen renskrift, utgörande omkring 3 halfva foliosidor. De båda utarbet-ningarne öfverenstämma i allt väsentligt. Kvarton går emellertid något längre.

IV. Ett utförligt scenarium på samma papper som plan

n: o 2. Den sträcker sig till 5 aktens 1: sta scen.

En del af manuskripterna till detta lustspel betecknas

i Dramatica felaktigt genom ett titelblad, signeradt

N:o 9 Judarne. Detta misstag är ganska naturligt, ty obestridligen finnes det en viss likhet mellan styckena, så att det kan vara fråga om icke Livijn, då han fick ideen till ”Judarne”, delvis upptagit element ur sitt gamla utkast till ”De älskande Poeterna”.

Skillnaden mellan ofvannämnda båda grupper af utkast, A och B är högst betydlig. I A börjar första akten med att procentaren räknar sina pengar, uppmanar sin piga Sabina till varsamhet och att noga vårda Lotta, och Lotta själf att akta sig för att älska torftiga personer. Därefter får procentaren besök af Krogerus och Thalén1, för hvilka han berättar, att han bortvisat Linden, som anhållit om Lottas hand. Denna plan aftryckes här:

A. I. Plan till de älskande Poeterna.

En procentare har en ganska vacker dotter, denna älskas af en man, hvilken, ehuru munter, likväl utan att vara slösare fallit i hennes faders klor; han äger tillfälle att äfven förklara henne sin kärlek. De älska hvarandra;

gubben förklarar, att ingen, ehvem det vara må, får gifta sig med hans dotter, så framt han ej kan prestera en viss förmögenhet; hennes älskare, hon

1 Synbarligen samma personer, hvilka p& personförteckningen u:o II kallas Taler och Krogener.själf försöker förgäfves att blidka den obeveklige gubben, älskaren besöker honom, försäkrar sig hafva fått ett verkligen stort arf af en nyligen från Ostindien kommen slägtinge; gubben gratulerar, men vill gema se detsamma; pockar på sin betal ning och säger honom slutligen, att därest han ej inom morgondagen presterar penningar, gifver han honom ej allenast (ej) sin dotter, utan vill äfven insätta honom; älskaren kommer • en stor förvirring; hans vänner, deribland en distrait poet, underrättar honom, att policen nalkas. Dessa vänner besluta då att spela gubben ett spratt; älskaren smyger sig ut; poeten kvar-stannar för [att] säga, [att] älskaren rest till Liljeholmen, och slottsbetjeningen kommer in och tar en af hans vänner, en poet, som i distraction ger sig ut för honom; häraf uppstår ett förfärligt oväsende. Procentaren, som följt slottsbetjeningen på spåren för att se sina ordres fullföljde; under detta skynda älskaren och hans vän till flickan, af henne få de veta, hvar gubbens penningar ligga gömda, älskaren skyndar ut att möta gubben, narrar honom att resa omkring halfva staden för att träffa sin från Batavia ankomne morbror; under detta uppdyrka flickan och älskarens vän, gubbens kammare, flytta möblerna ur hans vanliga rum och ställa dit andra i stället, framställa der ett gammalt flaskfoder [med] alla gubbens contanter, hvari vännen, utklädd som en gammal gubbe i en uti pant stående nattrock, emottager procentaren under ett beständigt räknande och slammer af penningar. Procentaren förtjuses, räknar ovillkorligen, emottager sin bétalning, återlemnar älskaren sina sedlar, lofvar honom sin dotter, hvilken han tillåter att efterskicka; hon kommer genast, ett giftermålscontract med vite uppsättes; när de många besöken af handlande, skeppare, mäklare upphört, hvilka spelas af älskarens vänner, börjar procentaren att sansa sig, tycker sig vilja igenkänna rummet, nattrocken etc. allt blifver upptäckt och hellre än [att] mista flickans möderne och vitet till* lemnar han henne.

1 B däremot börjar första akten på ett vindsrum, där ett samtal försiggår mellan de båda poeterna Åkerflyct och Silfversträng. Den senare är dyster, icke som Åkerflyct tror, därför att Slotts-cansliet eller bjömame ansätta honom, utan emedan en magister

i Upsala recenserat hans öfversättning af Homeri Råttekrig. Hans svårmod hade utbrutit föregående aftonen, och för att trösta sig hade han gått på en källare. Värden där hade berättat honom, att tvenne prestdöttrar från Småland, hvilka ägde två till tre tunnor guld hvardera, efter faderns död kommit till Stockholm för att välja sig en man. För detta ändamål önskade de göra bekantskap med poeten Stormsvall1 och Filomelin. De båda vännerna ärna

1 Stormsvall betecknas på personförteckningen som grosshandlare Säkerligen ¿syftas härmed Björck Swensson. Filomelin är troligen Wallin. Jfr. nedan »Den segrande Känslosamheten», sid. 216.nu slå Stormsvall och Filomelin ur brädet, och med en del kvickheter angående den enes moraliska skaldekväde ”Den känslosamma Amman’* slutar fragmentet.

Det korta scenariet gifver knappast en föreställning om, huru dramat skulle utvecklat sig efter B-planerna. Gäldstugu-scener omväxla med kärleksförklaringar.

Början till en plan finnes äfven till denna utarbetning. Den följer här:

B I. En gammal skomakare, Sparius, har blifvit förmyndare för sin halfbrors dotter Clara Taler; biträdd af sin piga, Susanna, inspärrar han flickan och contraherar med sin stallbroder och commisioner, för detta frälse Inspectoren, nu mera Oeconemie Directeuren Knogander, att denne skall gifta sig med flickan emot villkor att åt Sparius försälja sitt i staden belägna hus mot en ganska obetydlig summa, samt att penningarne skulle få innestå hos Sparius till dennes död. Flickan åter älskar en skrifvare Hanner, hvilken i samråd med en vän Silfverfläkt uppgör följande plan att komma i besittning af flickan.

En annan secreterare, Lyrenfiykt, hvilken inbillar sig vara en stor poet öfvertalas att...

Här slutar fragmentet. Alla dessa manuskripter till ”De älskande poeterna” äro så orediga, att det icke lönar sig att längre dröja vid dem.VIII.

Livijn hade ännu icke skrifvit sista scenen pä Torkel Knutsson, förrän han tänkte gripa sig an med ett nytt historiskt drama. Titeln på detta var Carl Algbthson. ”Jag önskade nu, att Rääf funnes med hela sitt Kryddbobibliotek i staden,” skrifver han i februari 1806 (H, I, 160), ”att jag kunde komma att begynna min Carl Algothson, som du mins, att jag funderade på i Upsala.”

Livijn fick emellertid aldrig tid att utarbeta detta drama, och orsaken lära vi med all önskvärdhet känna i ett bref från den 14 mars 1812 (H, III, 27): MDu torde vilja veta, hvad jag nu gör — och det är: att öfversätta några rader af Machbet och skrifva några uti Carl Algothson. Jag ernade först fortsätta Strömkarlen, men det var omöjligt. Knappt hade jag uppsvingat mig till det tillståndet, som af Sergel temligen caracteristiskt kallas det tusande-djefla, förrän här kommer någon fråga om roteskor eller prygel o. s. v. och i samma ögonblick kommer jag fortare än självfva Ruthströms Phaéton till jorden.” I all sin korthet utgöra dessa rader Livijns författarskaps historia.

Det är också endast obetydliga fragment af dramat, som föreligga. I Livijns Dramatica finnas följande olika manuskripter, hvilka sönderfalla i en äldre och en yngre grupp:

1) Äldsta plan på ett folioblad, troligen från 1806, innehållande en summarisk redogörelse för 1 och 2 aktens innehåll. Scenindelningen är ännu icke genomförd. Mot denna äldre plan svarar troligen följande tvenne utkast:

2) En sida i kvart o, som gifver ett utkast till Hildurs monolog i första aktens första scen på halft versi-ficerad prosa; samt3)enversificeradbörjanafförstaaktens första scen (Hildurs monolog) samt början af andra scenen.

4) Bland dessa manuskripter i 4:o till Carl Algothson finnas inblandade:

a) 14 sidor i 4:o, hvilka äro från 1803 och utgöra ett fragment af dramat Gyritha. Se ofvan kap. III.

b) 4 sidor i 4:o, Om fanatismen samt ytterligare en half sida af ett nytt utkast till "Gyritha”. Dessa fragmenter äro daterade februari 1804.

5) 2 blad utkast och enstaka uttryck.

På grund af denna sammanblandning af de äldsta manu-skripterna af Carl Algothson med fragmenterna från 1803 och 1804, skulle man möjligen kunna förmoda, att de förra också härstammade från Livijns Uppsalatid, då han först tänkte på att behandla detta ämne. Det förefaller dock naturligare, att dessa manuskript härstamma från 1806, då han faktiskt gjorde något vid Carl Algothson.

Den andra gruppen af manuskripter äro troligen från 1810. Den omfattar:

1) Plan N:o 2, 5 sidor i folio, slutande med en karaktärsteckning af personerna. Af dessa karaktärsteckningar är dock endast en utförd, nämligen Hildurs, efter hvilken skulle följt Carl Algothsons.

2) Utkast af första aktens första scen samt nästan hela andra scenen. Detta utkast är dateradt Örebro 26/7 1810.

Huru stort det ”kryddbobibliotek” varit, som Livijn slutligen användt för att studera sig in i ämnet, låter icke närmare bestämma sig efter föreliggande fragment. Både i Dalin och Lagerbring framställes ganska utörligt detta berömda brudrof, hvilket väl framför allt ihågkommits såsom en illustration till den stränghet, hvarmed Magnus Ladulås vakade öfver sina lagars efterlefvande och i detta fall speciellt uppehållandet af kvinnofriden. Den ena eller båda dessaförfattare hafva troligen varit hans källa för de historiska händelserna. Huruvida han dessutom känt till de folkvisor* som behandla detta ämne, låter icke af de föreliggande fragmenten afgöra sig. Omöjligt är det icke, att han i Rääfs samlingar kunnat finna en eller annan af dessa.

Den historiska händelse, som i dramat framställes, var som bekant följande. Riksrådet Svantepolk Knutsson hade en mäkta skön dotter, hvilken, efter hvad det sades, mot sin vilja var förlofvad med danska drotsen David Torstensson. Detta förtröt den hurtige riddaren Folke Algotsson, en son till lagmannen öfver Westergötland. Med sin broder Carl Algothsons tillhjälp bortröfvades ungmön. Riddaren förde henne till Norge, där Folke fullbordade sitt äktenskap med henne.

Så snart Magnus Ladulås fick underrättelse om rofvet, lät han i fängelse inmana lagman Algothson och dennes

son, Rörik. De öfriga Algothsönema, Petter, Bengt och Carl, togo vägen åt Norge. Äfven biskop Brynolf i Skara, som var Folkes broder, åsamkade sig konungens onåd, och det dröjde, innan full försoning åvägabragtes emellan dem. Lagmannen och Rörik blefvo frigifna; Carl däremot, som olofvandes vågat sig tillbaka till Sverige, troligen i förlitande på, att konungen äfven skulle benåda honom, sedan han försonat sig med den öfriga släkten, halshöggs.

Det är dessa historiska händelser, hvilka Livijn valt till ämne för sitt drama. Att fälla en slutgiltig dom öfver behandlingen af ett drama, som endast består af en kort plan och ett par knappast afslutade scener, låter naturligen icke göra sig. Af planen framgår det emellertid, att han tillåtit sig vissa tilldiktningar. Han fann troligen, att ämnet i sin historiska klädnad saknade tragisk spets. Folke och hans brud stannade i Norge; de öfriga medlemmarna af släkten försonade sig med konungen. Carls våghalsiga återkomst och halshuggning erbjöd i och för sig intet intressant. Det gällde för Livijn att finna en mera romantisk motivering och en mera storstilad af slutning.

Det är säkerligen därför, som han i sitt drama inlagt en parallellhandling, hvilken samtidigt gaf dramat mera händelse-rikedom: kärleken mellan Hildur och Carl Algothson. Att döma efter de få fragmenterna skulle till och med denna romantiska tilldiktning blifvit det centrala partiet i dramat. Hildur är dotter till en förnäm man, Björn, som af obekant orsak lefver ensam och förklädd i skogarne. Hildur är uppfostrad som ett naturbarn men på samma gång af en medfödd förfining. I ensamheten gå hennes tankar till Gud och helgonens skaror, men bak denna kärlek till de himmelska lurar redan den unga flickans friska sinnlighet, hennes drömmar om en jordisk make. Och just i det rätta ögonblicket framträder riddaren och hofmannen Carl Algothson och väcker till lif hennes själs trängtan. Det är öfver dessa motiv, som Livijn byggt deras kärleks förhållande, motsatsen mellan himmelskt och jordiskt i den unga flickans själ, mellan naturbarnets oberördhet och riddarens världserfarenhet. Han har velat visa, huru kärlekens blommor slogo ut i detta hjärta.

Att Livijn vid tecknandet af denna unga flicka, som i ödemarken lefver i änglars sällskap, haft Schillers Jungfrun af Orleans i tankarne, är högst troligt. Hos Hildur är utvecklingen emellertid motsatt. Under det att den Orleanska jungfrun växer till storhet genom att försaka den jordiska kärleken, skulle däremot Hildur i denna funnit sin hvila och frid. När Carl ryckes ifrån henne, har lifvet upphört att äga något värde för henne. Liksom Christina i Torkel (och båda hafva i detta afseende drag af likhet med Ofelia) förlorar hon herraväldet öfver sig själf, irrar på vilda stigar, tills hon hamnar i ättestupan.

Det är synnerligen intressant att finna Livijn sysselsatt med tecknandet af en dylik karaktär, ty här se vi åter liksom i Hafsfrun romantikens djupare stämningar intränga i svensk litteratur. En af romantikens gärningar var, att den sökte mana fram och fasthålla det omedvetna i människonaturen. Sjuttonhundratalet hade i människan endast sett en logisk maskin, sammansatt af dagklara föreställningar och skarpt begränsade begrepp. Romantiken däremot anade de okända makter, hvilka dväljas i själens innandömen för att i vissa ögonblick med orkanens kraft strömma upp mot ytan, öfver-svämmande, brytande och grumlande den klara vattenspegeln.Romantiken tecknade gärna passionens feber, viljans irringar, vansinnets och hallucinationernas syner och drömmar.

I Jungfrun af Orleans hade Schiller vidrört en karaktär af denna art, en kvinna, hvars hela lifsgärning bestämmes af de himmelska uppenbarelser, hvilka visa sig för henne och fylla henne med en så öfvermänsklig energi, att hon mot hela världens motstånd befriar sitt fosterland. Med fin psykologi hade Schiller antydt, att hennes öfvernaturliga makt liksom var köpt genom försakelse af den jordiska kärleken. För öfrigt dröjer icke Schiller synnerligen vid mystiken i hennes historia. Han framställer den som en solklar verklighet, men han analyserar den icke.

En annan tysk dramatiker Heinrich von Kleist har i flera af sina verk framställt kvinnotyper, hvilka endast lyssna till en dylik mystisk makt, glömmande all förståndets intalan, all världslig visdom och fädernas läror. Ingenstädes kanske så mästerligt som i Kätchen von Heilbronn, hvilken lefver och dör för sin kärlek. Första gången som Kätchen ser denna Graf von Strahl öfverväldigas hon så af sina känslor, att hon tappar den bricka full af flaskor och glas hon bär i händerna och faller själf af svimmad till marken. När grefven rider bort från faderns hus, kastar

hon sig ut genom fönstret och blir svårt skadad. Väl återställd, beger hon sig i väg för att uppsöka den älskade. Hon följer honom som en hund. Hon mottager sparkar och slag, ligger i hans stall och ilar på hans befallning in i ett brinnande hus. Hon är som förhäxad. I svensk litteratur återfinna vi senare denna typ tecknad i Almqvists Amorina. Hade Livijn utfört sitt drama, skulle vi säkert i Hildurs gestalt haft en typ, som stått ungefär midt emellan Jungfrun af Orléans och Kätchen von Heilbronn. Livijn hade för öfrigt tillfälle att i lifvet studera samma karaktär. Att döma efter uttalanden i hans bref ägde hans syster Carolina åtskilligt af detta stormfyllda och lifsbegärliga, flammande och feberartade temperament.

Hela denna uppfattning af Hildurs karaktär framgår af hennes monolog samt af följande karaktärsteckning, hvilken såsom of van nämnts finnes bland papperen till detta drama.Hildur.

En mogen sinlighet, hvars första föremål blifva englar och helgon, sedan menniskor, den första yngling hon skådar blir föremålet för hennes lekande kärlek, som ständigt förenar sig med Gudsfruktan; med en dunkel aning om qvinnans bestämmelse hopblandar hon verkligheter och drömmar, skapar sig deraf en verld, hvaruti hennes älskare är den skönaste ängelen; hon älskar honom ej allenast, hon snarare tillbeder honom. Då men-niskorna, hvilka hon förut ej kändt, på en gång krossa hennes enda hopp, vet hon ej att råda sig sjelf, hon skyndar att i döden uppsöka det föremål som fängslade hennes sinlighet och förskönade hennes första drömmar.

Det är Carls kärlek till Hildur, som blir orsaken till hans död, hvilken på detta sätt Livijn får rikare motiverad. Carl har nämligen lofvat sin älskade att inom ett år återkomma och hemföra henne; trots släktens varningar låter han icke afhålla sig från den farliga ridten och ankommer lyckligt till Björns hydda. Men där har under tiden sinnesstämningen förändrats. Björn, som först emottagit honom med förtroende, har efter brudrofvet fått en annan uppfattning och ser i Carl en simpel bedragare och förförare. På denna punkt, i Björns lynnesomslag ligger peripatien i handlingen.

Obestridligen är denna plan bättre konstruerad än planen i Torkel, fast den knappast höjer sig öfver intrigstyckets teknik och i detta fall t. ex. kunde sammanställas med Gustaf III: s tragedier. Men själfva slutscenen är äkta romantiskt tänkt och stor i stilen: i samma ögonblick som Carls hufvud faller för bödelsyxan, störtar sig Hildur utför ättestupan, knappast medveten om sin egen undergång, öfver denna scen hvilar redan en djupare mystik, en mera hemlighetsfull symbolik än man är van att påträffa i Schillers tragedier. Det var dock först i sina romaner, som Livijn nådde fram att teckna dylika själsdrag.

Men för öfrigt skulle säkerligen Carl Algothson, en gång färdig, närmast anslutit sig till den Schillerska tragedien; att dramat skulle kommit att äga en öfvervägande lyrisk karaktär låter också af läsa sig genom ett studium af planen.

Om dramats karaktär må för öfrigt den här aftrycktaplanen n:o 2 frän 1810 samt det längsta af de utarbetade fragmenten gifva en föreställning.

Af planen framgår det, att dramat skulle bestått af fem akter; af dessa var den första uppdelad i tre, de öfriga i två tablåer. Livijn använder således här fler scenförändringar än i något annat drama. Af utkasten ser man, att det skulle skrifvits på blankvers.

CARL ALGOTHSON.

Första öppningen.

Teatern föreställer en mörk skog.

1 inträdet. Hildur, sysselsatt att plocka bär, mötes därunder af

2 inträdet, Carl Algothson. Uppfödd fjärran fr. menniskor, obekant med verlden, omtalar hon för honom sina nöjen, sina begrepp, om hvad hon ej fått skåda, förtäljer om sin faders menniskohat och skygghet; C. A. lofvar slutligen att uppsöka hennes koja; han följer henne, förgäfves bemödar hon sig att hindra honom.

3 inträdet (Björns hydda). Cathrina inkommer, förundrad öfver sin fosterdotters långa frånvaro, sätter hon sig till

sitt arbete, då i

4 inträdet, den kommande Björn likaledes yttrar sin förundran, samtalar med henne.

5 inträdet, Hildur, hemförd af Algothson, mötes af sin faders misstänksamma blickar; med möda kan han afhålla sig att visa honom dörren, C. A. talar, deras känslor möta hvarannan, och då han slutligen går, får han dess faders tillstånd att besöka honom någon gång under sina jakttåg.

6 inträdet. Ett rum i C. Ålgothsons slott. Folke Algothson inkommer, försänkt i en djup sorg, med få ord omtalar han sin kärlek till Ingri, Svantepolks dotter. 1 samma ögonblick mötes han af den glädjedruckne

7 inträdet, Carl Alg., hvilken för honom berättar, huruledes han mött den sköna Hildur, huru han äger hopp att röra hennes hjärta samt sin förmodan, att hennes fader ej är af den ringa börd han vill visa. — Folke besvär honom att hjälpa sig de besluta att röfva bort Ingri, som nu vistas på Lindö med sin fader och älskare.Andra öppningen.

Ett rum på Lindö slott

1 inträdet Ingrid samtalar med några tjenarinnor om åtskilliga saker; därunder börja de att omtala hennes lycka, då hon förent med David Torstenson skall blifva en af de mäst ansedda fruar i Danmark; omärkligen leder hon talet på Folke Algothson, hvars enhetliga beröm skallar från allas munnar; hennes beslut att tillhöra honom stärkes, och då hennes far

2 inträdet, Svantepolk inkommer för att bereda henne till det förestående bröllopet afvisas han; en hennes förtrogna

3 inträdet, Tjenarinna, hvilken träffat Carl Algothson i parken berättar, att Folke ej vågar visa sig i anseende till dess faders och älskares vrede (utan) sändt sin broder, att denna afton afhämta henne, samt att han dröjer på afstånd därifrån vid gamla Björns koja.

«

Samma skog som i första akten.

4 inträdet Björn, Carl och Hildur inkomma. Carl har under tiden vetat att förvärfva sig Björns bevågenhet; han förebär en resa. Björn förenar Hildurs och Carls händer och aflägsnar sig. Hildur och Carl svärja hvarannan evig trohet, och den senare lofvar att inom ett år på samma dag träffa henne på samma ställe. Hon går.

5 inträdet. Folke, som varit dold mellan träden, uppmanar sin broder att skynda, att den anvista tiden är förbi. Carl går och återkommer genast med

6 inträdet Ingri, som han mött; sedan Folke och hon förklarat hvarandra sin kärlek, fly de till Norge. Carl följer.

Tredje öppningen.

En sal pä ett slott i Norge.

1 inträdet Folke och Ingri samtala om sin faders och sina bröders olyckliga öde, huruledes deras fader och broder Rörik sitta i fängelse, huru biskop Brynolf måste hålla sig dåld; därpå inkomma:

2 inträdet Bengt och Petter Algothsöner och omtala, att deras broder Carl är fast i sitt beslut att resa till Sverige, då

3 inträdet Carl ej kan öfvertalas, tager han afsked af sina släktingar och lemnar dem.

12. — Morten8en.Björns stuga.

4 inträdet. Hildur inkommer; hon beklagar sig däröfver, att hennes fader kan tro Carl var en bedragare, hon säger sig vara viss på, att han skall komma snart, ty inom en månad är den tid förfluten, på hvilken han skulle träffa henne.

5 inträdet. Hennes far Björn inkommer, talar något med henne i samma ämne.

6 inträdet. Carin bifaller hans tankar, och sedan Hildur utgått, omtalar Björn, att han svurit honom evigt hat, att det var Folke, som i samma ögonblick, som han ryckte en dotter, Ingri, ur sin faders armar, försökte att förleda en annan; att han svurit vid altaret att lemna honom i Svantepolks händer, om han kan träffa honom.

Fjärde öppningen.

Svantepolks rum.

1 inträdet. Svantepolk sitter ensam bedröfvad öfver sin dotters öde.

2 inträdet. Björn inkommer och berättar, att han denna morgon träffat Folke under sin jakt, att han beslutit att till en belöning för det lugn han njutit i hans grannskap öfverlemna honom i Svantepolks händer.

3 inträdet. Svantepolk inropar sina tjenare, befaller dem att väpna sig, och de uttåga, anförde af Björn.

Samma skog som i första akten.

4 inträdet. Carl, emande sig till Björn, stadnar på denna plats och erinrar sig den ed han der fått

5 inträdet. Björn inkommer. Carl kastar sig i hans armar. Denna mottager kallt hans helsning och afväpnar honom oför-märkt och lemnar honom åt

6 inträdet, Svantepolk och de tillkallade tjenarne, som afföra honom.

Femte öppningen.1

1 inträdet. Svantepolk ensam, strax därpå ankommer,

2 inträdet, ett Bud från konungen med Carls dom att halshuggas på det stället, hvarest han röfvat Ingri samt befallning

1 Scenen är ej angifven, men troligen i Svantepolks rum, således samma rum som ofvan 4: 1.att fängsla Björn, som konungen förmenar vara den Holmgeis, som med Folkungame deltagit i Ingemars mord.

3 inträdet Björn, som ej längre kan uthärda sin dotters sorg, anropar Svantepolk att enligt lagarne bedja för Carl, som han af ovetenhet och misstankar förrådt, men Svantepolk låter i dess ställe fängsla honom och inkallar,

4 inträdet, Carl, för hvilken han afkunnar hans dom med tillsägelse att den samma dag skall gå i verkställighet.

Samma skog som i första akten.

5 inträdet Hildur inkommer glad. Året är förbi. Hon tror sig där skola möta CarPclå,

6 inträdet Carin inkommer och berättar, att hennes far blifvit fängslad på slottet.

7 inträdet Vakten inträder med Carl emellan sig, Hildur blir honom varse, de störta sig i hvarandras armar, vakten sliter dem ifrån hvarandra och sluter en spetsgård. Hildur irrar utan att veta det upp emot berget, och i samma ögonblick som Carl knäfaller och svärdet blinkar, störtar hon sig ut för ättestupan.

CARL ALGOTHSON.

Sorgespel.

Personerne.

Carl Algothson.

Folke Algothson.

Bengt Algothson.

Petter Algothson.

Björn. Hildurs far.

Svantepolk.

Ett bud från Konungen.

Svantepolks tjenare.

Vakt.

Hildur, Björns dotter.

Ingri, Svantepolks dotter.

Catharina. Hildurs Amma.

Ingris Tjenarinnor.

Första öppningen.

Teatern föreställer en mörk skog, I fonden en klippa, på hvilken synes en ättestupa.Första inträdet.

Hildur (sysselsatt att pldcka bär).

Skall jag gå längre i den mörka skogen? Skall jag begifva mig tillbaka till min faders hydda? Verlden är så stor — så vacker — Huru nöjsamt att den skåda. Men har min fader ej berättat mig, att i den finnas hiskeliga vargar, som slita sönder oförfarna flickor, just som det speda lambet han bar hem. Förr skärt likt det som segerfanan bär då blodbesprängt som frälsaren på korset. Väl är han skön med törnet kring sin tinning, men skönare Johannes är, som Jutar sig mot hans bröst och skådar i hans öga. Hvar gång min far i skymningen mig för till templet, der vi våra böner höja, kan jag ej vända mina ögon från den sköna ynglingen. Så måste äfven den ungersven sett ut, som Karins visa berättar om; men det var ju en engel. Hur lycklig var den tid, då englarne på jorden röjde sig för trogna menniskor. Uti min bön har ofta jag nedkallat den, hvilken skyddar mig; men ej han kommer. Min fader säger, att de fly från oss för våra synders skull. Men jag förrättar min bön hvar kväll och håller hvarje fasta. Hvad har jag väl att förebrå mig då? Hur ljufligt visade han icke sig för flickan i den visan Karin sjungit och lärt mig! Månn jag glömt den! Låt mig se:

En gång gick det ut en ungersvän,

Han mötte en terna i skogen.

Hon helsade först och han igen,

Och strax var han så förtrogen.

Rosen blommar, glänser och dör,

Tiden ej min kärlek förstör.

Till ternan sade ynglingen så:

Hvart skall du, Jungfru nu ila?

Se aftonen nalkas, mörkret blå,

Vill du i skogen dig hvila?

Rosen o. s. v.

Och teman svarade svennen så:

Jag skall besöka vår kyrka,

Min styfmor nekar mig i den gå Och Gudamoderen dyrka.

Rosen o. s. v.

Hvar afton jag mig till kyrkan stjäl,

Om prester jag der ej finner,

Så känner jag, att min bön likväl Når Gud, fast rökverk ej brinner.

Rosen o. s. v.Och svennen svarade ternan så:

Dig Gudamoderen känner;

Låt mig med dig till kyrkan gå,

Jag är ock af hennes vänner.

Rosen o. s. v.

Så sakteliga gingo de dit,

Och svennen blef så förtrolig, han talte så ömt om helgonens nit,

Och huru himlen är rolig.

Rosen o. s. v.

Och ternan hon såg på honom så ömt, Och när till kyrkan de komma;

Hon nästan Gudamoderen glömt För kärleks skönaste blomma.

Rosen o. s. v.

Men när som svennen tog henne i hand Och fram till altaret ledde,

Uppgläjiste ett ljus likt morgonens rand Och kring monstrancet sig bredde.

Rosen o. s. v.

Då till den korsfäste svennen gick,

Sin hand på korset han lade:

Den korsfäste gaf en nådig blick,

Då svennen till ternan sade:

Rosen o. s. v.

Mins du allt hvad jag sade dig nyss, med barnsligt sinne och hjerta,

Till insegel mottag denna kyss,

Som qväfver jordenes smärta.

Rosen o. s. v.

Och när hon kyssen af honom fick Och den på läpparna brände,

Den korsfäste gaf en nådig blick En engel mot henne sig vände.

Rosen o. s. v.

En engel hon blef i samma stund.

Se blott hvad kyssarna göra.

Christ gifve, att man uti vår lund En sådan sven ville föra.

Rosen blommar, glänser och dör.

Tiden ej min kärlek förstör.Skön fir den säng, som himlens fira prisar; s& talade min far. Men denna visa begriper jag ej; när jag mitt skyddshelgon med fromma kyssar tillber, känner jag, att helgonet är kallt, men anar dock att uti himlen lifvas jordens döttrar.

Andra inträdet.

DE FÖRRA. CARL ALGOTHSON (som på afstånd hört de sista orden.)

Carl.

På jorden lifvas äfven jordens döttrar.

Uti en omerkt dal de växa opp;

Men nejden anar ej den sköna blomman,

Förr än en fremling finner den och föret Till Konungarnas thron den blyga fram.

Hildur.

En yngling! Ack! Hvad säger han. Hur präktig.

Jag måste gå. Farväl!

Carl.

Dröj ännu, terna!

Hvem flyr du? Har min åsyn dig förskräckt.

Det ej jag önskar. Hellre önskar jag Att låcka dig ur denna ödetrakt,

Till ställen, der dig lek och nöjen vänta.

Hur trifves du bland dessa vilda berg.

Du, som är född att hofvens prydnad vara.

Hildur.

Min far, bekant med verldens lek och nöjen,

Har sagt, att de ej öfverträffa dem Jag dold bland dessa klippor okränkt njuter.

Carl.

Nej, kära flicka, våga ej att mäta Ditt obemärkta lif med hofvens glädje,

Mig följ dit.

Hildur.

Gode Hofman! Jag kan icke Med granna ord besvara fagert tal.

Men följ mig till min faders hydda. Gerna Han mottar hvarje fremling, herbergerar Med fryntlighet den vilsefarande Och leder honom till den rätta stråten.Hfir finnas grufveliga vilddjur, mången Vägfarande de sönderslitit, men De taga flykten för min faders blickar,

Och han skall dig ledsaga på din väg.

Carl.

Min väg han leder blott till skönheten. —

Och dess gudinna har jag funnit — Herlig Framglänser hon uti naturens fägring.

Okonstlad som vår första mor, då hon I källan såg sin bild och henrykt blef Utaf sin egen skönhet, såg mot djupet Och bad till Gud, ej anande, att sjelf Hon var den Gudom hon med heta böner Fromt kräfde. Flicka! åldrar måga komma Och åldrar slutas: Men förgäfves sökes Din himla skönhet omkring jordens villmark.

Hildur.

Hvad menar väl ditt tal?

Carl.

Göt ej naturen Den ömma känslans strängaspel uti Ditt bröst, som när det af en lika hand Slås an, besvarar honom från dess inre.

Hildur.

Naturen? Ej jag känner detta helgon.

Carl.

Naturen! Ditt skyddshelgon? Som med mildhet Begåfvat dig med skönhet och med insikt,

Att ur dess hemligaste vinklar kalla

Den dolda känslan fram och genom oskuld

Förtjusa.

Hildur.

Nej jag vill ej tjusa! Fåfängt med prydda ord och sköna svek du söker Bedåra mig. Du är en hofman, och Min far har sagt mig, att der tungan hycklar En okänd fröjd, der sjuder hjertat svek.

Carl.

Din far! Hvem är din far?Hildur.

Min far! Han säger Sig hackat opp den jord oss närer.

En ringa landtmans lott är hans. Han plöjer

Sin åker sjelf, och jag och Karin hjelpa

Att skörda den. Men hvem är du, som dristar

Dig fram till denna vildmark? Fruktar du

Ej odjur uti denna trakt? Här finnas

De hiskeligaste. Och ofta vargen

Har rifvit sönder lamm, och svarta björnar

sig visat. Du är hofman, detta tyder

Det granna svärd. Min far har ock ett dylikt,

Fast något rostadt; men mån vargen flyr för det. — Dröj ej.IX.

”Om Hafsfrun lyckas, så torde Strömkarlen snart stämma sin pipa litet högre,” skrifver Livijn den 14 oktober 1810 (H, II, 121) till Hammarsköld. Samtidigt kunde äfven Agardh meddela att ”Livijn skrifver nu en pendant till sin Hafsfru. Den kallas Strömkarlen” (H, II, 129, den 2 november 1810). Märkvärdigt nog tyckes Hammarsköld dä han fick denna senare upplysning, hafva bortglömt, att Livijn redan underrättat honom, att han skref på Strömkarlen, ty han förebrår honom (22 nov. 1810), att han först från Lund fått underrättelse om, att han vore fullt sysselsatt att låta en Strömkarl spela. ”Nå, nå, det skadar ej, hvem som först fått veta därom, blott den är under arbete. Men efter jag ej fått första förtroendet, kan jag väl få det viktigare: af hvad genre detta stycke blir, om det blir lyriskt, dramatiskt eller berättande.”

Livijn replicerar den 17 dec. 1810 (H, II, 146): ”Du tyckes just vara något stött öfver det jag ej för dig uppgifvit mitt arbete på ’Strömkarlen’. Men som jag skrifver endast för mitt nöje utan all slags afsikt, så hoppas jag, att du ej illa upptager, om du ej blifver underrättad om mina företag, innan de hunnit fullbordan. Jag skulle därigenom blott utsätta mig för eviga påminnelser.”

Den 11 juni 1811 skref Rääf till Livijn (R. 47, 7): ”Eggert träffade mig i Linköping... han följde med mig hem, och bor på Thomestorp ... Det ar den intressantaste människa i verlden; han vill ändtligen i sommar sätta musik

till någon opera och frågar efter din Strömkarl, som du väl kunde skicka hit, om den är färdig, och om du ej snart kommer sjelf" ...Livijn kom själf till Thomestorp. .Den 25 juli skref (H, II, 215) han till Hammarsköld: "Eggert och jag hade långa samtal uti vårt gemensamma syftemål, hvaraf följden blir den, att Strömkarlen kommer att omarbetas efter en annan method, och förmodar jag, det den blir uppförd i vinter, så framt han håller det han lofvar, eller jag ej ryggar mitt löfte, hvilket är sannolikare."

Livijn började vid denna tid känna sig själf. Han fick också rätt i sin profetia. Den 14 januari 1812 skrifver han såsom svar på en förfrågan från Hammarsköld, om blott första delen af Lifberg skulle utkomma och om Strömkarlen försvunnit bland vågorna: "Visserligen äro de, och jag tror [jag] sjelf, båda begrafna i djupet, det är mig omöjligt att skrifva något. Så snart jag skrifvit tvenne rader, som ej nu som förr komma, jag vet ej sjelf, huru eller hvarifrån, utan måste hoptvingas, måste jag stå opp, vandra några steg öfver golfvet och slutar med att med en ed bedyra odugligheten af hvad jag gjort. Det finns hvarken frid eller tillförsigt i mitt inre. Antingen herskar der en vild yrsel eller ock en domnad ilska."

1812 var det således ungefär slut med Livijns intresse för Strömkarlen; följande året kom kriget och efter hemkomsten fick Strömkarlen hvila.

Det bör tilläggas, att Livijn aldrig skrifvit synnerligen många rader på denna opera åtminstone att döma efter de nu bevarade fragmenten. Nedan skall meddelas några af de viktigaste och intressantaste af dessa. Att däremot närmare kritisera dramat torde knappast löna sig, då fragmen-terna äro synnerligen obetydliga. Själfva motivet var synnerligen lyckligt valdt för en opera, då det helt osökt gaf anledning till musikalisk behandling af den demoniskt romantiska karaktär, som Livijn eftersträfvade. Dess likhet med Hafs-frun behöfver knappast antydas. Äfven här är det ett af den nordiska folkmytologiens demoniska väsen, som spelar hufvudrollen, den manliga motsvarigheten till hafsfrun. Liksom Hulda eftersträfvar Strömkarlen en jordisk varelses kärlek. Livijn har också denna gång inspirerat sig ur en gammal folkvisa, af hvilken flera varianter läsas i tredjedelen af Geijer-Afzelius' samling af svenska folkvisor, visorna om Näcken (Se sid. 127 ff). Denna samlings tredje del trycktes först 1816. Det är således icke ur denna, som Livijn hämtat sin kännedom om den nordiska flodguden. Troligen har han stödt sig på barndomserinringar eller möjligen hos vännen Rääf haft tillfälle att läsa några af dessa visor. Afzelius påpekar, att i de nordiska visorna förekomma utom Näcken, som för människorna är ett farligt väsen, hvilken bemäktigar sig de lefvande, som falla i hans våld, äfven en annan gestalt, Hafsmannen, som föreställes såsom ett mera godt och välgörande väsen. Livijns uppfattning af Strömkarlen ansluter sig till den förra traditionen: Näcken bortröfvar en jordisk mö, och det är endast genom kraftiga besvärjelser, som han tvingas att återgifva sitt byte. I sådana visor som "Harpans kraft" (Afzelius III, sid. 140) fann Livijn troligen uppslaget till, att Näcken kunde besvärjas med musik.

För öfrigt har Livijn självständigt behandlat det gifna ämnet, och själf uppfunnit den egentliga intrigen, som skulle sammanbinda de helt lyriskt tänkta scenerna. En ung högättad jungfru älskas af en yngling, Adil; denna kärlek är besvarad. Hennes fader vill emellertid bortgifta henne med en annan. Äfven Strömkarlen har tjusats af den sköna jungfruns behag. Förklädd än som väpnare, än som skald, förföljer han de båda älskande och angifver dem för fadern. Denne öfverraskar dem, och ynglingen kastas i fängelse. Strömkarlen uppträder då och lofvar att befria Adil mot att han afgifver ett visst löfte. Då ynglingen går in på Strömkarlens förslag, infinner denne sig vid dödsdomens afkun-nande. Genom sina toners makt tvingar han hela hofvet att dansa, och bojorna falla från Adils händer. Denne flyr med den älskade ned till hafsstranden. Där bemäktigar sig Strömkarlen jungfrun och försvinner i vågorna. Men ynglingen anropar sin fostermor (troligen samma person, som i ett af utkasten benämnes en spåkvinna). Hon lär honom att genom sin sång uppkalla Näcken ur vågorna. I detsamma inkommer hennes fader med hela sitt hof; en besvärjare tillkallas för att locka rofvet ifrån hafs-guden, men förgäfves. Dä utlofvar den förtviflade fadern dottern åt den man, som befriar henne. Adil griper sin harpa och spelar. Förgäfves söker Strömkarlen dåra honom och fostermodern genom fantastiska gyckelbilder. Han tvingas att lyfta jungfrun öfver vattnet och att själf uppstiga på sjöstranden, och där besegrar Adil honom fullständigt. Han försvinner i vågorna.

Hela hofvet firar de ungas förening genom en dans.

I denna redogörelse är med flit namnen på de olika uppträdande utelämnade. Dessa äro nämligen mycket olika i de olika utkasten. Fadern kallas än Romunder och är riddare, än Thorngrim och uppfattas då som konung, hvilket naturligen bättre passar till hela sagotonen. Jungfrun kallas än Hilda (ett namn, för hvUket Livijn, däri liknande andra romantiker, hade en stor förkärlek), än Inggjerd o. s. v.

Äfven i detta stycke skulle man säkerligen funnit spår af inflytande både från Goethe, Schiller och Shakespeare, om dramat vore utfördt. Numera låter naturligen ingenting bestämdt i denna väg påvisa sig; möjligen har Ardenner-skogens äfventyr i Shakespeares ”As you like it”, ett lustspel, som att döma af Livijns analys i ett bref till Hammarsköld gjort ett mäktigt intryck på honom, i någon mån före-sväfvat honom. När det t. ex. i planen nummer 11 heter om Adil, att han biltog irrar omkring i skogarne, där Hilda ej kan skilja sig ifrån honom, och för att kunna möta den älskade än utkläder sig till eremit och än till herde, erinrar detta svagt om Jacques och Rosalindas äfventyr i den underbara skogen, där alla äro förklädda, melankoliska, landsflyktiga och förälskade.

Af ”Strömkarlen” finnas följande manuskript i Dramat i c a, hvilka för öfversiktens skull numreras:

I) Plan af följande innehåll:

1 akten

1) Strömkarlen

2) Hilda med flera leksystrar

3) Adil

4) Asmund instörtar. Hilda flyr. Strid mellan Adil och Asmund; den senares krigare efterkomma. Adil fängslas och bortföres5) En spåkvinna uppkommer och ...

II) Strömkarlen, Romantisk opera. Hofmanstorp d. 23 augusti 1810. 3 folioark, som innehålla ett utkast af första öppningen, första och andra scenerna. Den senare ej afslutad.

Personer

Strömkarlen

Asmund

Adil

Hilda

Inggjerd

Emma

III) Strömkarlen, fullständig plan, skrifven på ett i midten

vikt folioark samt ett halft arks början till omarbetning, dateradt Kungslena d. 3 aug. 1811. Denna plan, som gifver den fullständigaste föreställningen om operans blifvande utseende, af-

tryckes här nedan.

IV) Ett halft arks början till ny omarbetning, dateradt

Rostock d. 7 junii 1813.

V) Ett halft arks början till omarbetning. Möjligen senare än föregående. Odateradt.

VI) Ett ark utkast till början af omarbetning. Möjligen det äldsta utkastet, dateradt Thomestorp d. julii.

VII) Tre raders början till ännu en utarbetning.

VIII) Tvenne fragmenter ur operan Strömkarlen. Den ena

utgöres af själfva inledningeskören den andra titulerad Strömkarlen med undertitel i Fantasiens rike. En not upplyser

att ”en förändring i planen gjorde det nödigt att utdöma dessa stycken, af hvilka den första utgjorde ingressen, emad uppenbara tonen af arbetet”. Ur denna må följande anföras, då den säkerligen innehåller själfva grundtanken i dikten, den symbolik, som borde genomskimra händelserna:

Dödlige! Du kan ej njuta Himlens gåfva, Kärleken;

Är det nog att eldigt sluta Uti famnen älsklingen?

Nej, att blott i honom lefva Och af sjelfva lifvet dö,

Och i sjelfva döden sträfva Att en lifvets gnista strö.

Så man kärleken oss gifvit Såsom kronan utaf lifvet.

IX) Ny variant på inledningskören.

X) Summarisk plan, e$ fullständig.XI) Summarisk plan. Möjligen den äldsta.

XII) Scenarierna för första och andra akten.

XIII) En half sida med titel: ”Tiiiägnan åt dem sådant vederbör.” Innehållet utgöres af en dedikationssonett.

Af dessa fragmenter anföras här nedan den fullständigaste planen, som gifver den bästa föreställningen om dramat (III), samt ett af utkasten till dramats början, af hvilket man får ett begrepp om själfva versifikationen och tonen. Man kan af denna början se, att Livijn i behandlingen af ämnet kommit att nära ansluta sig till Hafsfrun. Liksom i denna opera hade det också varit meningen, att ett par burleska scener skulle förekommit. Detta är åtminstone säkert fallet i tredje akten, då besvärjaren uppträder, och möjligen också i andra akten, där hela hofvet börjar att dansa till Näckens polska.

Att döma efter den här meddelade planen, var dramat knappast synnerligen lyckligt komponeradt. Första akten är för tunn; den andra är splittrad i icke mindre än tre tablåer. Den tredje är däremot synnerligen omväxlande och rik på effekter. Själfva centralpunkten i dramat utgöres af den scen, då Strömkarlen inträder i domsalen för att befria Adil. Den är verkligt dramatiskt tänkt och borde gjort sig förträffligt. öfver hufvud måste man beklaga, att Livijn icke utfört detta drama. Det vittnar på många punkter om verklig scenisk blick, och man tycker, att själfva ämnet ännu

i våra dagar skulle kunna fresta en dramatisk förmåga. Men de svårigheter, hvilka Livijn haft att öfvervinna för att lyckas, hade icke varit obetydliga. Kanske skulle icke hans versi-fikatoriska talang eller hans lyriska flykt räckt till för att återgifva den underbara och demoniska trollkraft, som ämnet inneslöt. Och likvisst finnes det både fart och glans i de båda korta fragment, som nedan meddelas.

Strömkarlen. (Plan III).

1. Akten.

1. Strömkarlen sitter på vågen spelande och försvinner.

2. Inggjerd inkommer, åtföljd af sina leksystrar, som spela ochdansa. 3. Adils fostermor inkommer och förespår Ingegärd en sällhet. 4. Adil, klädd som herde, förklarar Inggjerd sin kärlek. 5. under tiden inkommer Thorgrim, Inggjerds far, åtföljd af Riddarn Peder (Truls), hvilka på inrådan af Strömkarlen i Skepnad af en gammal väpnare, söka häkta Adil och bortföra honom. 6. Adil försvarar sig, och, ehuru omsluten af sköldar, ger han sig först, då Torgrim, med sitt svärd på Inggjerd bröst tvungit henne att binda honom. Då han bortförs. Inggjerd ensam med flickorna.

2. Akten.

1. Inggjerd ensam i sin borg, beklagar sitt öde, hör under tiden en harpa.

2. Strömkarlen inträder som skald. Han lofvar att befria Adil (mot något löfte?) de utgå.

3. Riddarsalen. Thorgrims kämpar äro samlade; öfva sig i kämpalekar.

4. Peder Truls inkommer och tillsäger dem att vara beredda till Ransakning öfver Adil.

5. Thorgrim inkommer, sätter sig på domstolen.

6. inkallar Inggjerd, hvilken han oagtadt alla invändningar förlofvar med Truls för hans biträde att rycka henne ifrån Adil.

7. Adil införes och dömmes af Thorgrim till döden. Der-efter efterfrågas den gamle väpnaren, som förrådt Adil för att belönas.

8. Väpnaren inkommer. Sedan han erhållit en skänk, begär han af Thorgrim att få spela. Detta beviljas. Han spelar näckpolskan. Hela hofvet börjar dansa. Under tiden falla kedjorna af Adil. Han fattar Inggjerd och bortför henne.

3. Akten.

Hafsstranden.

1. Adil och Ingegerd komma flyende.

2. Strömkarlen kommer efter och bortförer Ingegerd i anledning af det gifna löftet. Utan att Adil kan för skepnaders skull närma sig stranden.

3. Adil, ensam, klagande på stranden, han nämner sin fostermors namn och hon,

4., visar sig, samt lär honom att genom sin sång uppkalla Necken.

5. Konungen samt Truls. Adil fördöljer sig. Adils fostermor, som qvarblifvit, berättar, att strömkarlen tagit Ingegerd.

6. Truls löper att kalla besvärjare att försöka att beveka Necken att återgifva Ingegerd.7. Besvfirjame komma, och deras försök vändas till löjlighet. — Konungen lofvar sin dotter åt den, som återskaffar henne.

8. Adil, underrättad af sin fostermoder, inkommer — Trulls vill anfalla honom. Hindras. Adil spelar.

9. Förfärande gestalter visa sig, med hvilka Adils fostermor kämpar. Lockande syner visa sig för Adil.

10. Sluteligen nödgas Necken att lyfta Ingegerd öfver vattnet. Necken tvingas med spel, att äfven sjelf lämna strömmen. Necken förelägger, att han sjelf skulle välja. Täfling dem emellan. Adil segrar. Necken störtar sig i strömmen. Hoffolket firar föreningen med dans.

Slutligen aftryckes här ett af utkasten :

Theatern föreställer en skön plats, i fonden en ström. Strömkarln (sittande på vågen).

Högt klinge min harpa på brusande vågor Och prise de rena och eviga lågor,

Som flamma i menskornas dödliga bröst.

En gnista af gudomen, emnad och gifven Att lysa opp farten bland agget och kifven,

Och lofva dem sällhet och skänka dem tröst.

Guds ande, som strömar ur vishetens floder Och blåser opp lif i de bildade stoder,

Och fastknyter skapelsens skönaste band,

Som glänser i ljuset, som darrar i ljuden Som tronar i templet, som tjusar hos bruden Och dagas för menskan i kärlekens brand.

(Han försvinner.)

Adil.

Den sköna och glänsande dagen,

Som blickar från fästet ner,

Som vinkar till skämt bland behagen I mig en olycklig ser.

Vår fröken sin kärlek ej skänker

Åt den — hvars skatt är en hjord,

Nej den, som i vapenglans blänker Blir sällast i kallaste Nord.

Om guldet min klädnad prydde,

Och svärdet brann i min hand,

Om hundra svenner mig lydde Och borgar värjde mitt land.Då skulle jag nalkas och blifva

Lycksalig, när allt jag fick gifva.

Mer än egendomlig förefaller en plan, som Livijn den

2 april 1811 (H, II, 188) framkastar för den alltid troget lyssnande vännen Lorenzo. I ett uppsluppet humör — David Lifberg var just utkommen och i sin öfverstes sällskap hade han till middagen tömt några glas malvoisier och därofvanpå en flaska veritabel tokajer — berättar han, att han ärnar försöka en gång täfla med herr Polyhistrio och äfven fram-gifva en Oden. ”Företaget blifver visserligen ganska svårt, men om det lyckas skall det tillskyndas mig dubbel ära och afgöra segern för oss. Egde jag blott en flaska tokajer dage-ligen, så skulle det ej medföra någon fara.”

Hammarsköld svarade (H, II, 186, den 15 april 1811): ”Jag kan icke annat än önska dig fasthet i beslut och ihärdighet med din Oden, ehuru jag ej förstår, huru du skall få dramatisk enhet i detta sujett.” Livijn replicerar åter (H, II, 195, den 22 april 1811) : ”Du tror ej, att man möjligen kan få enhet i Oden; jag tror nästan detsamma, men om jag också skall fösa ihop mina hjältar från Egypten, som Leopold, så måste de tillsamman. Likväl tror jag ej, att Hilda just kommer att spela en lysande roll. Kontrasten emellan den stålte och öfvermodige, men odlade romaren och den stolte, öfvermodige och vilde barbaren blir min hufvudafsigt.”

Att döma efter dessa brefutdrag tyckes det verkligen hafva varit Livijns afsikt att skrifva en regelrätt opera om Oden. Det är klart, att själfva ämnet skulle tilltala honom, intresserad som han var för den nordiska sagovärlden. Icke mindre skulle det tilltalat både Livijn och Hammarsköld att öfverglänsa Leopold. Men det är svårt att förstå, hvarför han skulle sökt att behandla det i ett reguliärt drama, så stor beundrare af Shakespeares målningssätt, som han eljest visade sig. Det stannade emellertid vid förslaget. I stället kom han några år senare att parodiera Leopolds dramer i sin vanliga polemiska stil. År det möjligen ett dylikt parodiskt drama om Oden, som han redan i dessa brefuttalanden har för ögonen?

13. — Mortensen.X.

Vi hafva i det föregående sett, huru lifligt Livijn var intresserad af Shakespeare och huru många drag i hans egna dramer, som gå tillbaka till den engelske skalden. Det var år 1804 under vistelsen på Ullaberg, som han påbörjade studiet af dennes skrifter. I ett bref från juli 1804 öfversatte han för att gifva Hammarsköld ett prof på den för honom ännu obekante skalden stycken ur Romeo och Julia på prosa, det enda drama af Shakespeare han ännu läst. Denna öfversättning omfattar Romeos samtal med Benvolio (akt I, sc. 1), några af replikerna vid Romeo och Julias första möte (akt I, sc. 5) samt munkens monolog (akt II, sc. 3).

Den 9 september berättar han, att han läst ”eller rättare studerat igenom” i4s you like it. ”Att läsa honom kostar otroligt arbete, men det ger en rik lön.” Och återigen meddelade han några prof ur de scener, som mest fängslat honom. I samma bref nämner han, att han höll på med Hamlet. ”Gud vet, när jag får slut på den.” Den 12 oktober (H, I, 129) öfversätter han i brefvet Hamlets samtal med faderns vålnad och den stora monologen vara eller icke

vara på prosa; i ett bref från december återkommer han till den senare, då han säger, att han ärnat medsända en tolkning af Hamlets Meditation of the Death, ”ett förträffligt stycke ur Shake-speares tragedi af samma namn”. ”Jag hade bort öfversätta mera ur Shakespeare och lämna dig, men om jag skulle öfver-satt allt skönt i Macbeth, skulle det blifvit hela stycket. Det är ledsamt, att vi ej hafva Shakespe[are] öfversatt på svenska. Jag tror, att flera skulle med förtjusning läsa honom, hvilket jag tror få kunna på engelska.”Till sällskapet V. V. insände han den 18 januari 1805 två sonetter af Shakespeare och Hamlets monolog. (H,

I, 111.)

Därefter höra vi icke talas om 'Livijns Shakespeares-studier förrän ¿r 1810. Han hade då hos bokhandlaren Ulrich inköpt en ny upplaga af Shakespeare, som han dock ej erhöll fullständig förrän 1811 eller 1812, och han umgås nu med tanken på att för offentligheten framträda såsom Shakespearestolkare. ”Med synnerligen glädje har jag studerat igenom de delarne af Shakespeare jag köpte,” skrifver han den 4 maj 1810, (H, II, 87): ”noteme deri hafva gjort mig stort gagn, och i honom ligger en skatt af mennisko-kännedom, hvilken man under hundra års lefnad och jemn observation likväl skall finna lika ny. ’Midsommarnatts-drömmen’ har nu helt och hållet förtjust mig, och om jag kunde sluta, hvad jag börjar, så skulle jag företaga dess öfversättning, men sådant låter svårligen göra sig på Lands-vägarne, der jag vistats nästan hela förleden månad.”

Hammarsköld påpekade, af hvilken nytta ett dylikt företag skulle vara för den gemensamma saken, de nya åsikternas framgång. ”Något sådant vore just någonting, hvarmed man säkert skulle kunna slå våra motståndare ur fältet.”

1812 finna vi Livijn upptagen med att tolka Macbeth. Den 2 april (H, III, 36) skrifver han till Hammarsköld: ”Jag är sysselsatt med Macbeths adjustering i svensk drägt, hvilket likväl genom det guddomliga far mente och de aldeles icke guddomliga haemorrhoiderna, som på åtta dagars tid hindrat mig att sitta, går pianö-pianissimo. Kommer du händelsevis öfver Hr Schlegels tyska rock, kan du sända mig den, i alla fall hjelper jag mig ändå.”

t Hammarsköld svarade (H, III, 25, den 13 april 1812): ”Det fägnar mig, att du gripit dig an med Macbeth och var bara flitig och snäll vackert. — Den är af A. W. Schlegel icke öfversatt.”

Den 19 maj (H, III, 63) sänder Livijn början af sin Macbeths öfversättning och lofvar att därmed fortfara. Till gengäld väntar han från Hammarsköld ett fritt och själf-ständigt omdöme, hvilket alldeles uteblef i anseende till ”Mästerkatten”.

Bland Livijns D r a m a t i c a finnes ett fragment af en Macbeth-öfversättning, troligen den, som omtalas i ofvan-stående bref. Detta fragment må här meddelas, då det gifver en föreställning, om hans sätt att öfversätta. Det består af en personförteckning samt första aktens första och andra scen och början af den tredje, samt några anteckningar och glosor, utgörande ungefär en fjärdedels spalt. Af dessa anteckningar framgår det, att Livijn rådfrågat Schillers tolkning, men däremot ej haft tillgång på Schlegels. Denna var då ännu icke färdig. Af engelsmännen citerar han Steevens, men har icke Malones upplaga.

Livijn har bemödat sig att ordagrant och så nära som möjligt återgifva texten — annat var ju icke att vänta af en man, som alltid så ifrigt kämpade för det nya, tyska öfver-sättningsmaneret. Det fullbordade är emellertid endast ett rätt utkast, af hvilka det skulle vara oriktigt att döma om arbetet då det förelegat tillbörligt öfverarbetadt och filadt.

MACBETH.

Tragedie af S h ak e sp e ar.

Första akten.

1 Scenen. En öppen plats. Åska och blixt. Tränne häxor

inkomma.

Första Häxan. När sku vi tre möta hvarandra,

I åskan, i blixten, i rägnet vandra?

Andra Häxan. När det bullrande larmet försvunnit,

När man slaget tappat och vunnit.

Tredje Häxan. Således, innan solen nedrunnit.

Första Häxan. Hvar skall det ske?

Andra Häxan. På denna hed.

Tredje Häxan. Der skola vi nu möta MacbetH.

Första Häxan. Jag kommer Grimalkin.

Alla. Paddock kallar.2 Scenen. Ett fält nära Fores.

(Buller bakom Scenen). Konung Duncan, Malcolm, Donalbain, Lenox med följeslagare inkomma, mötande en blodig soldat.

Duncan. Hvem är den blodbestänkta mannen? Han att döma Af hans tillstånd kan oss säga om upploppets gång!

Malcolm. Det är den Höfvitsmannen,

Som, lik en god och dristig stridsman, fäktat Emot min fångenskap: — Hell! Tappre vän!

Åt kungen lemna kännedom af slaget.

När du det lämnat?.

Riddaren. Tvekande det stod.

Som tvenne trötta simmare hvarannan Omfatta att med konst i djupet föra,

Den grymma Macdonnald, bestämd till En rebell, ty derföre svärma kring om honom Naturens äkta nidingsverk, anförer Från Westerns öar, Kerner, Gallowglasser;

Och lyckan log mot denna stumma sak,

Och sig betedde lik rebellens sköka:

Men allt för svag: — den tappre Macbeth (han

Förtjänar väl det pris) böd henne trots,

Och med sitt svängda stål, som rök af blodig

Förödelse, lik tapperhetens älskling,

Sig röjde väg, till dess han mötte slafven,

Tog ej hans hand, ej heller böd farväl,

Förrän han ristat honom opp från nacken Till käften och hans hufvud fäst på vallen.

Duncan. O tappra frände, ädle Riddersman.

Riddaren. Som från den kant der solens genglans tändes,

Och hemska åskan, bistra stormar börjas,

Så från det ursprung hugnad synes flyta,

Framväller sorg. Märk! Skottlands konung, märk:

Ej förr rättvisan sågs af styrkan väpnad,

Förmå de Kerner skumpande på hälen Att lita, innan Norjes drott, som såg sitt rum,

Med blanka vapen, friska härar Begynte en ny strid.

Duncan. Förskräckte detta Ej höfdingarne Macbeth och Banquo?

Riddaren. Jo. Såsom sparfvar, örnar, eller haren

Ett lejon, ty för att sanning säga

Berättas, att de voro såsom stycken öfverladdadeMed dubbla knallar, likså de Fördubblat dubbla hugg på fienden;

Men om de erna att i varma sår Sig bada eller ett nytt Golgatha Föreviga, kan jag ej säga:

Men jag är matt, min' sår de kräfva hjelp.

Duncan. Så väl dig anstå dina ord som såren.

Af heder smaka båda: häpita fälskäm

(Riddaren går ut ledsagad; Ross inkommer).

Duncan. Hvem kommer der?

Malcolm. Den ädle Than af Rosse.

«

Lenox. Hvad brådska blickar ur hans ögonl Sådan Blick höfves den, som store ting berättar.

Rosse. Beskydde Gud vår konung:

Duncan. Hvadan kommer Du, ädle Than?

Rosse. Från Fife, min store konung,

Der Norriges banér mot skyen fladdrat,

Men svalka nu vårt folk.

Med en förfärlig styrka, själfva Norrige Af Cawdors Than, den trolösaste niding,

Bisprungen började en osäll strid.

Till dess Bellonas brudgum, veklad in Bevisningen gaf Norsken svar på tal Med svärd mot sveket, svärd och arm mot arm, Nedkufvade hans öfvermod: och med Få ord på oss föll segren.

Duncan. Hvilken lycka!

Rosse. Men nu af Norjes konung, Sven, begärs fördrag; Ej heller vörda vi hans folks begrafning Tillstädja, innan han betalt vid Inchcomb För vårt behof, af silfver Tusen marker.

Duncan. Ej längre Cawdors Than bedraga skall Vårt innersta förtroende, gå att Afkunna dennes dödsdom, helsa med Hans förra titlar Machbeth.

Rosse. Det skall ske.

Duncan. Hvad han förlorat, vann den ädle Macbeth.

III. Scenen.

(En hed). Åskan går: Trenne häxor inträda.

1 Häxan. Hvar har du varit syster?

2 Häxan. Dödat svin.3 Häxan. Hvarest du syster?

1 Häxan. En sjömans hustru hade nötter i Sitt knä, och mumsade, och mumsade.

Gif hit jag sade: Packa

Dig hän, trollpacka, skrek lortäterskan.

Dess man, som Tigern för, är i Aleppo.

Men i ett sill, jag seglar dit Och lik en råtta utan svans.

Skall ske, skall ske och skall ske.

2 Häxan. En vind af mig du tår.

I Häxan. Hur långt din godhet går.

3 Häxan. Af mig den andra.

1 Häxan. Och sjelf har jag alla de andra.

I sjelfva hamnen storma de Från alla vederstreckene,

Som på ett sjökort stå ...

Denna gången fick Livijn en mycket naturlig anledning att icke afsluta sitt påbörjade arbete. Ryktet om, att någon höll på att öfversätta denna tragedie, nådde nämligen ända ned till Livijn i Västergötland. ”Hvem har öfversatt Macbeth?” skrifver han den 14 december 1812 (H, III, 151). ”Måtte det blott vara någon vuxen detta företag! I den händelsen kan jag tryggt lägga min påbegynta åsido. Men skulle det deremot vara ett Kullbergiskt eller Djur-strömiskt försök, då tager jag till Wallinska karbasen.” Några dagar senare underrättade Hammarsköld honom, att öfversättaren var Geijer. Och Livijns Macbethsfragment fick sin plats bland de öfriga manuskriptbuntarne.

I samma vefva ärnade Livijn äfven öfversätta Hamlet. Hammarsköld föreslog honom i stället tolka ”Julius Cesar”, som torde vara lämpligare att inviga svenska folket i Shake-speares skönheter. Den vore också lättare att få uppförd. Men Livijn svarade, att Julius Cesar icke fanns bland de delar af Shakespeares verk, som han hade. Troligen är det från denna tid, som det fragment af en Hamletsöfversättning, omfattande en personförteckning samt början af terrasscenen, 1 akten, 1 scenen, stammar, hvilket förvaras bland Dra-matica. Den 16 november 1812 skref han till Hammar-sköld, att han ej skulle utlåna Foersoms öfversättning af Shakespeare och att han skulle skaffa honom Schlegels öfversättning samt en god upplaga af Shakespeare, ”ty om möjligt är, ville jag gerna under mitt vistande i Stockholm öfver-sätta Hamlet, hvilket ej sker, derest ej någon dagligen påminner mig derom”. Då fragmentet är helt kort, må det här finna sin plats såsom ett ytterligare exempel på de tidigaste försök till Shakespeares öfversättning i Sverige.

HAMLET.

1. öppningen.

1. Inträdet. Framför Palatset Bernhard och Francisco.

2: ne poster inkomma.

Bern. Halt, Verda!

Fr. Stå, din lösen!

Bern. Lefve konungen.

Fr. Bernardo?

B. Han.

Fr. Du passar noga på din tid.

B. Hon slog nyss tolf, gack nu, Francisco. Till sängs.

Fr. Tack för af lösningen; det är en bitter köld, och jag är sjuk i hjertat (ganska ledsen).

B. Hör, hade du en rolig vakt?

Fr. En råtta har icke en gång rört sig.

B. Godt, godnatt. Ifall du möter mina vaktkamrater.

Marcellus och Horatio, så bed dem skynda sig.

Horatio och Marcellus komma.

Fr. Jag tror mig höra dem. Halt, Verda!

Br. Gode vänner. Danska bussar.

Fr. Godnatt.

M. Farväl kamrat; Hvem har din post?

Fr. Bernardo löste af mig, så God natt.

Francisco går.

Mar. Hollah. Bernardo.

Ber. Är Horatio här?

Hor. Ett stycke utaf honom.Ber. Horatio, välkommen. Marcellus välkommen.

M. Hvad, har det åter synts i afton?

B. Jag har ej sett något.

M. Horatio säger, att det är blott vår fantasi, och vill

Ej låta tron få fatt på sig, i fråga

Om den förskräckliga syn vi sett

Två gånger — honom har jag derföre förmått

Att gå med oss och vaka denna natt.

På det, om detta spöke återkommer,

Han gille våra ögon, tale till det.

H. Tyst i Tyst, det skall ej synas.

B. Sätt dig nedl

Än en gång låt oss storma dina öron Som äro så befästade mot vår berättelse.

M. Hvad vi har sett två nätter,

H. Vi sätta oss och höra på, hvad som Bernardo

Vill säga oss härom.

B. Att sista natt...

I sin innehållsförteckning uppgifver Arwidsson, att i Dramatica också borde finnas en personförteckning samt en ringa början till en öfversättning af Shakespeares Midsommar nattsdrömmen. Det är emellertid icke fallet. Däremot finnes utom de ofvan meddelade fragmenten af ”Mac-beth” och ”Hamlet” åtskilliga andra påbörjade öfversätt-ningar. Då inga underrättelser om, när dessa utförts, föreligga, må de här tillsammans omnämnas. De äro följande:

1) Hon vill eröfra eller en natts misstag, fragment bestående af personförteckning samt en obetydlig början af 1 akten (omkring tre foliospalter). Detta fragment är en öfversättning af Oliver Goldsmiths kvicka komedi "She

stoops to conquer or the mistakes of a night”.

2) Den hitsige, komedi efter Richard Cumberland esq. Utgöres af personförteckning samt några rader af 1 aktens 1 scen. Af dessa ser man, att dramat varit lokaliseradt i Sverige: Scenen försiggår i Kungsträdgården. Originalet var The choleric man (1774), ett af de många lustspel, som leda sina anor tillbaka till Terentii Adelphi.3) Egmont, sorgespel i fem öppningar af Goethe, öfversatt af Kl. Livijn. Personförteckning samt 1 aktens första scen och början af andra scenen.

4) Älskaren in duplo, lustspel i 3 akter af Jünger, öfversättning. Personförteckning samt en ringa början af första akten.

5) Jungfrun af Orleans, en romantisk t r a g ö d i e af Schiller, öfversatt af Kl. Livijn. Personförteckning samt en ringa början af första akten.

6) Den djupa sorgen, operett i en akt. öfversättning med musik af B er ton. Originalets titel är: ”Le grand deuil”, operacomique en 1 acte. Paris 1801. Personförteckning samt obetydlig början af första akten.

7) Reversen, Komedie i 5 akter af /. F. jünger, öfversatt från Tyskan. På titelbladet finnes an-tecknadt: ”1806 den 17 Juni inlemnad till de Bron; antagen till spelning. Uppförd första gång, den 23 Juli 1806 på Djurgårdsteatern.” Denna öfversättning är fullständig. Den går tillbaka till Jüngers lustspel Der Revers tryckt i hans Lustspiele, Leipzig 1785—89.

I del V af Livijns handskrifter i K. B., hvilken omfattar tidningsartiklar och andra strödda uppsatser, finnes ytterligare en dramatisk öfversättning, nämligen en öfversättning af Carl XII i Bender. Historiskt skådespel i 5 akter af

C. A. Vulpius. Livijn har slutat sitt tolkningsförsök i första aktens 7: de scen. Denna pjes öfversattes 1830 af E. W. Djurström och utgafs i Helsingborg hos J. Torell.

De flesta af ofvanstående öfversättningar härstamma troligen från Livijns första år i Stockholm 1803—1804, då han umgicks med tanken att på allvar drifva dramatiskt författarskap. öfversättningarna* af ”Egmont” och ”Jungfrun af Orleans” hafva säkerligen tillkommit under det han arbetade på ”Torkel Knutsson”. Han nämner i ett bref (se ofvan); att han önskade läsa Egmont; och i ett annat bref frågar han Hammarsköld, hurudan metern är i ”Jungfrun af Orleans”, synbarligen för att kunna öfversätta den.

Bland dessa öfversättningar var det endast en, somLivijn fullbordade och utgaf, nämligen Der gestiefelte Kater af Ludwig Tieck. Den utkom 1812 på Stenhammar och Palmblads förlag i Uppsala under titeln Mästerkatten1.

Tiecks drama hade med stor framgång spelats i Berlin år 1797 och utkom samma år. Det utgjordes af en litterär satir mot den tyska publikens smak. Berlinpubliken satte endast värde på Ifflands och Kotzebues sentimentalt moraliska dramer. Inför denna publik spelas en gammal käringsaga med en djärft äfventyrlig handling utan djupare mening och osammanhängande genom de afbrott och satiriska tillägg, med hvilka Tieck fullstoppat sitt stycke. Verkan af pjesen pröfvas direkt på publiken, hvilken själf uppträder i stycket. Redan innan förhänget gått upp, mumlar publiken öfver poetens oerhörda djärfhet att spela en barnsaga. Parterren ställer till oväsen och begär ett ordentligt stycke, en familje-historia med sedliga och patriotiska sentenser. Författaren måste fram för rampen och lugna den upprörda publiken, men lugnet varar icke länge. Nya anmärkningar afbryta styckets spelande. Då oron når sin höjdpunkt, framträder Der Besänftiger, en person, som Tieck lånat ur Mozarts ”Trollflöjten”. Denne söker genom sitt klockspels ljufva och lugnande toner blidka publiken. Denna förvirring stegras ytterligare. I pausen mellan andra och tredje akten rådslå författaren och maskinisten, om hvad som är att göra. Bland skådespelarne utbryter uppror, och blott med svårighet spelas stycket till slut. Bland andra scener förekommer också en, i hvilken hofmannen och hofskalden disputera om styckets förtjänster. Midt under alla dessa störande inflytanden spelas så sagan om Katten i stöflarna, hvilken bortgifter sin herre, den fattige bondsonen med konungens dotter, hvilken naturligen medför sagornas traditionella halfva konungarike i hemgift åt honom.

Tieck skämtar i detta stycke med allt; han gör narr åt publiken, åt den konstnärliga illusionen, åt dramats sam-

1 Mästerkatten eller Katten i atö flor. Käringsaga i tre akter med entreakt, prolog och epilog af Peter Lebrecht, (sic!) försvenskad af Olof Mollbergsson, Stor- ceremoniemästare i sällskapet för det löjliga m. m. Uppsala 1812. Hos Stenhammar och Palmblad. — Något manuskript finnes icke bevaradt af denna öfversättning.manhang och karaktärer, åt teaterkritiken. Romantikens uppfattning af ironien får här en af sina tidigaste och djärfvaste illustrationer.

Det är obestridligen ett mycket kvickt stycke, och det var icke underligt, att dess blandning af fantasi och satir slog an på Livijn. När stycket först föll i hans händer, skref han till Hammarsköld (H, I, 113, den 26 juli 1805): ”Jag har i dag läst Petter Leberechts (Tiecks) Gestiefelte Kater och måste ännu en gång genomläsa densamma. Jag tycker ganska mycket om densamma och är färdig att sätta Tieck i tredje rummet af Tysklands författare. Den innehåller ganska mycket, hvarförutan man ej kan förstå Prinz Zerbino. Om jag säkert visste, hvilka han menar med de talande herrame af parterren, skulle jag ännu mera vara road af densamma. Kotzebue och Zauberfleuten omröras der äfven, båda betraktade från en mindre fördelaktig sida.”

Livijn ville strax öfversätta dramat, såsom det framgår af ett yttrande i ett annat bref till Hammarsköld (H, I, 150, 27/4 1806): ”Har Draken (Erik Drake) omtalat mitt efventyr med Holmberg och Mästerkatten?” Troligen hade det varit meningen att få tryckt ”Mästerkatten” helt eller snarare väl ett profstycke i Stockholmsposten, som utgafs af Holmbergs-son. Därpå syftar ett bref från Christian Stenhammar till Hammarsköld (H, I, 159): ”Du kan väl skrifva än en gång och låta mig veta, huru det går med Stöfvelkatten och med den der kommentarien öfver latinska lexikon, som ni hade hopp att få i Stockholmsposten.”

Transaktionen lyckades synbarligen icke, och Mästerkatten låg ännu otryckt 1809. Då påminde Hammarsköld om den och uttryckte sitt hopp, att, om tryckfriheten genomfördes, Livijn skulle trycka ”Mästerkatten”. ”Nu har du ingen förevändning till att uppskjuta densammas utgifvande, emedan operan åter kommer i gång.” (H, II, 14, 27/4 09.)

År 1811 återupptog Livijn själf frågan om Mästerkattens utgifvande (H, II, 188, 2/4 1811):

”Du torde påminna dig, att jag i forna dar öfversatt en del af Tiecks Mästerkatt. Detta opus har blifvit liggande, utan att jag någonsin ernat fortsätta det. Men läsningen af Palmbladsöfversättning ”Ritter Blaubart” har hos mig väckt andra tankar. Detta torra, misslyckade, hopskrufvade arbete, utan anda, men tillräckligen begåfvadt med germanismer, har åstadkommit farhåga, att han äfven torde försöka att på samma sätt misshandla Mästerkatten; detta vill jag förekomma på det sättet, att jag ut-gifver densamma efter min gamla plan, den du känner.1 — Detta kan jag ej — nya pjeser hafva på spektaklerna uttrangt de gamla — en ny teaterdirektion har gifvit ämnen till andra teateranekdoter — men jag hoppas, att du vill till befordrande af ett så godt ändamål rikligen förse mig med åtskilliga notiser i detta ämne, hvaremot jag förbinder mig att till midsommartiden hafva arbetet färdigt att läggas under pressen. Med denna post skrifver jag äfven till Stenhammar därom, men om han skulle vägra att åtaga sig förläggningen, ’sänder jag manuskriptet till dig, som på hvilket villkor som helst torde draga försorg om tryckningen. Att gå mig tillhanda i detta viktiga mål undandrager du mig visserligen ej.”

Hammarsköld svarade därpå (H, II, 186, 15 april 1811):

”Det fägnar mig, att du åter tänkt på din Mästerkatt, hvilken nu mer än någonsin väl behöfves. Jag skall ock icke undandraga mig att meddela dig alla de notiser, jag kan uppsnappa, ehuru svenska teatern på en tid blifvit mig likgiltigare än det likgiltigaste. Den pjes, som senast gjort mesta uppseendet, och gjort det mer än kanske någon pjes på vår teater är en usel fransk opera, på det uslaste af major Nordforss på svenska öfversatt, benämnd ”Cendrillon”, hvarom också alla hufvudstadens tidningar bära vittne. Denna opera utgjorde under en tid af halfannan vecka ett beständigt ämne för Journalen, Allehanda, Stockholmsposten, Nya posten, Nytta och Nöje och Polyfem.”

Hammarsköld relaterade därefter, att anledningen till den strid, som utbrutit vid teatern, var rivalitet mellan fram-ställarinnan af Cendrillon, Mamsell Frösslind och fru Kuhl-man m. fl. rivaler, hvilket gaf anledning till de

häftigaste kabaler.

Den 6 maj (H, II, 200) meddelade Hammarsköld flera nyheter, som han ansåg kunna vara af värde för Livijns bearbetning. Han omtalar först en representation af ”Markattan”, en fars i 1 akt af Kotzebue.

1 Af det följande ser man, att han därmed afser de anspelningar på svenska förhållanden, som skulle inarbetas i öfversättningen. Han äraade därntinnan följa Tiecks exempel, hvilken hade fullt af dylika anspelningar på dagenB förhållanden i Tyskland.”Med all den inbillningskraft du har, trotsar jag dig dock att kunna imaginera dig någonting uslare än denna pjes, vid hvilken, ehuru Schylander agerade käring, Deland presenterade sig med oppstoppad buk och Hjortsberg föreställde en halt och enögd sjökapten hela det förnumstiga publikum gäspade... Be-höfves en nogare karakteristik för att bestämma pjesens värde? Dock berodde väl publikens ovilja till en stor del deraf, att den väntat sig få se Markattan på teatern, men i detta hopp blefvo bedragne. — Annars är orkestern, som fordom dock var försvarlig, numera sunken till samma uselhet med allt det öfriga. Det torde väl vara dig bekant, att den skicklige och talentrike Eggert är bortträngd från kapellmästarebeställningen till följe af en falskt sjungande sångares, Croelii, intrig, af en äkta, mål-fyllig stympare vid namn Klister, hvilken icke en gång kan anföra orkestern under utförande af den lumpnaste småsak... Kunna dessa notiser vara till någon tjenst för din Mästerkatt, så fägnar det mig. Måtte deras obetydlighet icke göra någon stagnation i fullbordandet af detta verk. — Men å propos, huru låter du katten förfara, då han vid slutet uppäter lagen och utropar ”Freiheit und Gleichheit”? I våra dar tyckes han äta upp konstitutioner och appellerar till kontinentalsystemet.”

I ett annat bref af den 9 februari 1812 (H, III, 15) underrättar Hammarsköld, att han sändt Livijn bland andra böcker Granbergs Dramatiska skrifter och tillägger, att han tycker att Livijn kunde ur dennes komedi ”Andebesvärj-ningen” använda Furiernas kör såsom Besänftigungsmusik i ”Mästerkatten”. Livijn begagnade sig också af detta vännens förslag liksom af åtskilliga af de ofvan meddelade notiserna.

Ändtligen den 14 mars 1812 (H, III, 27) underrättar Livijn Hammarsköld om, att han nu sände honom öfver-sättningen af ”Mästerkatten” ”med privilegium för dig, att deruti göra de rättelser du anser nödige, hvilka du likväl först måste communicera med mig; kunde du äfven inhämta Atterboms och Ärkeöfversättaren Palmblads tankar deröfver, innan den lägges under pressen, vore sådant mig ganska kärt.

Du får själfva Original Manuskriptet, emedan i händelse jag skulle afskrifva det, detsamma säkerligen kom att hvila ett par år (får du nu icke tillfälle att tadla min lättja). Säkerligen emottager Stenhammar detta på samma villkor, som • han tryckte 1 :a häftet af Lifberg.”Den 13 april 1812 (H, III, 25) tackar Hammarsköld för tillsändandet af manuskriptet till ”Mästerkatten”: ”Den är längesedan öfversänd till Upsala, der han under sommaren kommer att svettas 1 bokpressen. Boktryckame förmoda, att du intet har något emot, att den utgifves som tredje delen af Folksagorna. Andra delen eller ”Blåskäggs sju hustrur” får du genom statsrådet Plåtens Canal. Jag är nyfiken att höra ditt omdöme om det arbetet. Originalet tyckes mig vara ett complett mästerstycke och öfversätt-ningen till det minsta alldeles oklanderlig. Vid din Bestöflade Katt blott en anmärkning. Den där lofsången öfver Katten mot slutet vore det ej tjenligare, att den utgjordes af en Parodi öfver något berömdt svenskt poem såsom början af Leopolds Religion eller något annat?”

Hammarskölds här gjorda anmärkning öfver lofsången observerades icke af Livijn, och han begagnade sig icke heller af denna anvisning; tvärtom klagar han (H, III, 63, den 19 maj 1812), att Hammarsköld ej kritiserat hans ”Mästerkatt”. Hammarsköld försvarar sig (H, Hl, 75) i ett bref af den 15 juni, därmed, att han endast kom att löpa genom stycket, enär han strax måste sända det till förläggaren. ”Dock,” tillägger han, ”mins jag precist, att jag ej förblef alldeles tyst

i anledning af den, utan yttrade några förslag till ändringar.” Den 10 september kan Hammarsköld (H, III, 98) underrätta, att ”Mästerkatten” är färdigtryckt, och den 30 september (H, III, 107, den 2 oktober 1812) anlände till Stockholm de första exemplaren af Mästerkatten. ”Men ännu är den ej så spridd, att jag kunnat höra, hvad vår fromma publik säger om en så ochristelig pjes, ty den utgör verkligen den starkaste portion prustrot han ännu fått taga till lifs. Emedler-tid har Stenhammar så ställt till med saken, att utan lagvåld, kan pjesen ej numera confisqueras. Märkvärdigt skall det bli att se, huru Journalen vis a vis den Bestöflade Katten förhåller sig. Skada

bara att den är nog tryckfelsrik."

Ännu den 13 oktober (H, III, 112) hade Livijn ej erhållit något exemplar. ”Jag är högst nyfiken att se, huru den skall upptagas. Den är begripligare än Lifberg och bör således göra någon sensation. Lustigt skall det blifva att se,huru de värde journalisterne vilja bete sig. Deras raps-odiska smörja om den Nya Philosophien bevisar, det de antingen kommit underfund med, att sanningen griper omkring och derföre vilja omvända de villfarande eller ock, att de frukta något dylikt och derför vilja stämma i bäcken, hvad ej kan dämmas i ån.”

Den 8 november (H, 111, 126) underrättar Hammarsköld honom om det intryck Mästerkatten gjort: ”Din Mästerkatt fortfar att här göra förargelse och uppseende. Och folket seende i den en politisk satir, köper den af alla krafter. Schlegel kunde ej nog fröjda sig åt det öde han har, att hvart han kommer, mottages han med en slags bearbetning af denna pjes, på hvilken han sjelf först vände sina landsmäns uppmärksamhet. Så utkom en slags Katt i stöflor i Paris strax efter hans ditkomst.”

Livijn svarar härpå (H, III, 132, den 16 nov. 1812): ”Så folket tror Mästerkatten vara mäkta politisk; det är beskedligt af dem. Det skall, derest jag blifver en så genomdrifven och consequent ’frondeur’ som. Rääf (till hvilken jag är bjuden öfver jul) påstår, ansenligen lätta min möda, ifall det någon gång skulle falla mig in att något närmare bese sammets-stolarne i rådkammaren och klappa dammet ut ur dem. Ett företag, som jag dock tror vara bland mina 1001 tillemnade storverk, hvilka alla stadna i putten.”

Från Rääf erhöll Livijn ett mycket berömmande bref den 4 december 1812. ”Sista post erhöll jag från Linköping några nya böcker, hvaribland din Mästerkatt. Hvad ville jag icke allt kunna säga dig öfver detta förträffliga arbete, det bästa äf alla du författat och det värsta slag troglodyterna erhållit. De skola icke förstå hälften deraf, det är sant, men de skola också så fort deras förstånd dagas, märka nya strålar sticka i deras skumma ögon. Dedikationen och baktalet täfla med hvarann i giftighet, och det helas titel borde förby tas till: Mästerstycket. Upsala boktryckares slarf har efter vanligheten vanprydt detta arbete med många tryckfel och i den på flera ställen obsoleta stafningen röjer sig åter deras försumlighet vid manuskriptets hastfel, hvilka du säkert icke förbehållit dig skola öfverflyttas i tryck.”Ännu den 14 december (H, III, 151) hade Livijn ej erhållit något exemplar af Mästerkatten, hvilket han anser sig behöfva, ”derest Troglodytema skulle vilja rusta sig emot katten, som ändå gjort mig nog förargelse, särdeles, om han, som jag förmodar, lupit bort med min Assessors-Fullmakt”. Strax därefter underrättade emellertid Livijn ått han fått ett exemplar af boken. Den 8 januari 1813 (H, III, 166) skref han till Hammarsköld: ”Mästerkatten är vanställd af en mängd tryckfel, hvaraf CancelU Råtet är det förargligaste.”

Livijn har i det hela lämnat en trogen öfversättning af Tiecks lustiga satir. På ett par ställen har han dock gått ifrån originalet och förkortat det. Så t. ex. har han på sidan

2 strukit en kvick karaktäristik af de Ifflandska familjemål-ningarna, Som Tieck låter Schlosser Uttala. Äfven har han gjort flera tillägg, i det han inflickat åtskilliga utfall mot svenska förhållanden, hvarigenom pjesen således blifvit förlagd till Sverige. Detta företag var naturligen svårt att genomföra; och stycket har ingalunda vunnit på denna våldsamma omtolkning, hvilken hufvudsakligen visar sig i lärda och svårtydda allusioner. Bland dessa tillägg äro de väsentligaste: Dedikationen, ställd ”Till Herr Cancelliråtet par Exellence” (= Leopold); Leanders visa, i hvilken Wallin och Wallmark angripes samt Slutstycket, en motsvarighet till dedikationen, hvilket utgöres af ett bref till redaktören af Journalen for litteratur och teater, P. A. Wallmark. Dessa utfall äro föga kvicka, men tämligen plumpa. Dessutom har Livijn begagnat sig af Hammarskölds anvisningar och upptagit åtskilliga anspelningar på Cendrillon, den opera, hvilken väckt ett så stort uppseende i Stockholm. Beskedliggörarens sång i 2 aktens slutscen är en parodi på Granbergs ” Andebesvärj-ningen”.

Bland originalets personförteckning förekom en viss Herr Bötticher, en kritiker, hvars smak Tieck skarpt gisslar. Bak detta namn dolde sig en viss Bottiger, hvilken 1796 ut-gifvit ett arbete om Ifflands dramatiska verksamhet.1 I honom hade således Tieck måttat mot en hufvudrepresentant för den

1 Bottigert Entwickelung des Ifflandiachen Spiels in vierzehn Darstel-lungen auf dem Weimariachen Hofteater.

im April monat 1796.

14. — Mortensen.Iffland-Kotzebueska riktningen. Denna person omskapade Livijn till Samlaren för journal för litteratur och teater, således P. A. Wallmark.

Vidstående not gifver för öfrigt en tämligen fullständig förteckning på skiljaktigheterna mellan originalet och Livijns öfversättning.1

”Mästerkatten” recenserades i en kortare artikel i Svensk Litteraturtidning n:o 6, den 13 febr. 1813 så fördelaktigt som gärna möjligt:

1 Personförteckningen: Bötticher = Samlaren för J. för L. och T. — Dessutom äro några personnamn utbytta mot yrkesbeteckningar och andra försvenskade etc. »Sveriges skyddsängel» är tillägg. Livijn har tillagt en Dedikation »Till Herr Cancellirådet par Excellence» o. s. v. — I Prologen sid. 2 har L. inlagt en allusion på Kotzebues »Papegojan eller älska far och fosterlandet» samt Sjöslaget Han har strukit en karaktäristik af den Iffln nd-KotzebueBka riktningen, hvilken framföres af Schlosser. Dessutom har han förkortat åtskilliga repliker. — Sid. 3 har L. gjort en allusion på Leopolds Afhandling om spökrädslan. Sid. 5 har han uttrycken: Polyfemist, bildad efter Galliens mönster, Snille och Smak.

— Sid. 6 har L. utbytt en karaktäristik af publiken och i stället infogat en del andra repliker; så snärtar han Kotzebues drama »Grefvarna Klings-berg» och Lindegrens »General Eldhjelm». Första akten, sid. 10, hänsyftar Livijn på en misslyckad romanöfversättare, som teaterdirektionen plägade låta korrigera teatermanuskripten och ur dem borttaga det naturliga språkuttrycket. (Månne här syftas på C. G. Nordforss?); Samlarens för J. för L. och T, replik tillagd: »en följd af nya sekten i vitterheten» etc. —sid. 1 5, Måns replik förändrad till ett utfall på J. för L. och T. — Samlaren för Journal för L. och T.: »Här må jag säga med Carl Lindegren».

— Sid. 16, Postfriheten — Måns' replik om »Tålamodet» (mot Valerius). Mats’ replik om 200 plåtar. — Måns’ replik om öfversättningen af engelska romaner från fransyskan. — Sid. 2 9. Konungen lunsar vaggande af teatern.

— Sid. 2 3 Tout comme chez nous. — Prinsessan. Nu vill jag gripa mig an med mdnskensnaturscener. — Sid. 81, Cendrillon. — Sid. 3 2, Quintus Calaber. — Sid. 60. Narren i Sverige. — Sid. 61, Att ljunga dödens blixt i kockens barm tillbaka. — Sid. 62, Tappre Göthers modige ättlingar etc.

— Sid. 6 6, Planväfnad (uttryck af Leopold). — Sid. 61, Älskade vänner och svenske män. — Sid. 6 5, Märkte ni den finhet, hvarmed katten höll sin käpp? Det har han säkert lärt sig af sin mästare (Leopold). — Sid. 6 6. Samtifren för L. och T. utköres samt försvinner därmed ur den svenska öfversättninsren. I originalet är han med till slntet. — Sid. 68, Witz öfver-sättes med Snille och Smak. — Sid. 8 3, Den förtjänar att stå vid sidan af runorna på Mora Ptenar. — Robespierrska bilor. — Borttagit: »Ich wittre Allegorie und Mystik in jedem Worte» etc. — Sid. 8 4, En lång satir mot Bötticher struken, då munkaflen flyger ur munnen på honom. — Sid. 86, Beskedliggörarens sång förändrad. Hela den stumma scenen försvenskad och hänsyftningar på Cendrillon infogade. — Sid. 86, Mats proberar Cen-drillons sko. — Ramirs präktiga mantel påhänges Mats o. s. v. — Sid. 87, Leanders slutsång förändrad till ett anfall på Wallin och Wallmark. — Epilogen på ett par ställen något förkortad. — I stället för originalets VöUiger Schluss, hvarest Tieck försvarar skämtet med teatern genom att hänvisa p& Shakespeares teater i teatern och Aristófanes, slutar Livijn med: Till redaktören af Journalen för L. och T.”Det utmärker icke ringa grad af mod att företaga en försvenskning af den bekanta sarkasmen: Der gestiefelte Kater, en pjes, som i Tyskland så skarpt sårat flera berömda författares ömtåliga rykte, och som derföre derstädes åstadkommit så mycken förargelse. I allmänhet har dock denna försvenskning temligen väl lyckats, och de flesta förändringar, som gå ut på att framställa den berömda Svenska Theatem och dén gyllene Svenska vitterheten i sitt rätta ljus, äro ej illa uttänkta, hvarpå som exempel bland annat, må nämnas Theaterförändringen (sid. 54). Den i Tyska pjesen förekommande lärde Tunnbindaren, der Böt-tiger, är välbetänkt här förvandlad till en samlare för Literaturen och Theatern. Dock fram i stycket stöter Försvenskaren mot all coutume, då han lägger i dennes mun (sid 32, 55, 57) en viss lärd kännedom af den gamla Grekiska

Theatern, som endast passar i den Tyska Sagan. En annan dylik inadvertens har Försvenskaren begått (sid 46), der han låter Arlekin säga: att han är "en Italienare, fast tyvärr ej frän Corsika", och sedan å följande sida, att han är en redlig svensk. Äfven diktionen, med undantag af det hårda uttrycket (sid 49): "hvad det nu är sublimt mitt geni?" är ledig och lätt, ehuru den dock röjer Svenska språkets ovana vid sann, komisk styl. I stället för den Tyska pjesens versifierade företal, är den Svenska försedd med en Dedikations Epistel, bildad efter ett bekant mönster i denna väg, och vid slutet, med en skrifvelse till "Redaktören af Journ. för Lit. och Th.", som det oaktadt likväl icke uppfyllt öfver-sättarens begäran.

Stycket öfverflödar af ännu flera tryckfel än de angifna, bland hvilka några verkligen äro ganska stötande."XI.

När man studerar litteraturen under 1800-talets första år, måste man till fullo gifva Hammarsköld rätt, då han i sin öfversikt af den svenska litteraturens sista öden i Lyceums inledningsartikel kort och fyndigt betecknade dem, som järnåren i den svenska litteraturen. Intet producerades, och det lilla, som skrefs, kunde författarne icke få tryckt. Följer man Hammarskölds och Livijns brefväxling under dessa år, ser man, hvilka svårigheter de hade att öfvervinna, och huru modlösheten grep dem. Oerhördt är också det jubel, med hvilket de hälsade den nya tryckfrihetsförordningens utfärdande. "Härliga auspicier! Tryckfrihet!" skrifver Livijn den 8 maj 1809. "Du kan nu efterhand öfverenskomma med någon boktryckare om att upplägga 'Lifberg'. Jag arbetar redan med dess renskrifning."

Aldrig har heller ett sådant genombrott förekommit i svensk kultur. Visserligen dröjde det ännu ett tiotal år, innan en verklig blomstring följde, men det sista decenniets vinterliga dödstillhet och kyla af löstes strax af lif och arbetslust. Romantikerna grunda sina nya tidskrifter och skrida till anfall mot den akademiska* smaken.

Livijn låg dessa år långt borta från hufvudstaden. Han hade de närmast föregående åren nästan kommit bort från vitterheten — åtminstone, om man vill döma efter tonen och uttalanden i hans bref; i själfva verket arbetade han alltjämt, fast han nästan förlorat tron på sig själf och hoppet om att blifva något. Men när han såg, huru Hammarsköld och de öfriga kamraterna i Stockholm och Uppsala kommo i rörelse, greps han af verksamhetslust och ville också draga sitt strå till stacken. Han lät trycka sina recensioner af Wallins öfver-sättningar efter latinska skalder. Han skref sitt Fejde- och varningsbref och recenserade Wallins psalmöfversättning. Första delen af David Lifbergs lefnad kom ut. Han öfversatte Mästerkatten. Till denna period af polemik hör äfven tre dramatiska utkast, som förvaras bland Livijns papper, och hvilka i mer än ett afseende äro af synnerligt intresse. Det ena af dessa dramer har titeln Den segrande känslosamheten.

Manuskriptema till detta drama äro följande:

I. Företalet.

II. Den segrande känslosamheten, dateradt Örebro den 14 aug. 1810; här nedan aftryckt.

III. Början till en senare afskrift, som bär titeln: Skrifter, funne i en portfölj, som förmodas hafva tillhört Olof Mollbergsson, stor ceremonimästare i sällskapet för det löjliga. Hft. I: Den segrande känslosamheten Tragi-comedie i en act. Pendant till Dramatiska turen eller resan med Prins Gustaf.

Den enda väsendiga skillnaden mellan detta och förer gående manuskript är att yttrandet om Zoilus, som i II har sin plats i margen, i III inryckts i texten.

Arwidsson uppgifver i Innehållsförteckningen till Dra-matica att "Den segrande känslosamheten" skrefs 1810 vid Örebro riksdag. Han stöder sig för denna uppgift på den anteckning, som finnes i manskript II: Örebro den 14 aug. 1810. Att Livijn vid denna tid sysslade med dramat veta vi äfven af ett bref till Hammarsköld från Livijn, dateradt den 18 augusti 1810, i hvilket det heter: "Askelöf har att vänta "Den segrande känslosamheten, en tragikomedi", Af detta brefställe framgår det också, att dramat var afsedt att publiceras i Polyfem. Detta bekräftas ytterligare af en not i stycket, i hvilken det heter, att då öfversättaren ej är synnerligen stark i tungusiskan, har han ej gjort sig samvete af att nyttja åtskilliga svenska författares verser.

Livijn måste emellertid senare hafva gjort ändringar. Undertiteln på stycket, Pendant till Dramatiska turen eller

resan med Prins Gustaf, kan ej vara skrifven förrän i juli 1812. Den hänsyftar nämligen på den artikelserie i Journalenför litteratur och theater, som påbörjades där i N : r 182 den 13 juli 1812, och i hvilken Hammarskölds tragedi ”Prins Gustaf” ytterst skarpt hudflängdes. Dramat förlöjligades därigenom, .att dess repliker utskuros ur sitt sammanhang och lades i munnen pä hällkarlar och värdshuspigor.

I ”Den segrande känslosamheten” begagnar Livijn samma metod, i det att alla replikerna äro hämtade ur de akademiska skaldernas dikter och i förlöjligande syfte lagda de uppträdande i munnen

Tydligen var det säledes Livijns afsikt, att ”Den segrande känslosamheten” skulle utgöra ett svar från fosforistiskt håll på den kritik, som akademisterna utöfvat mot vännens arbete. Men denna afsikt kan icke hafva varit den ursprungliga, eftersom Livijn påbörjat dramat- redan 1810, och kritiken mot Hammarsköld först trycktes 1812. Arwidsson uppgifver, att satiren var riktad mot svenska akademien. Företalet, hvilket är ställdt till ”Akademiens Herrar” tyckes också bestyrka ett dylikt antagande, men det är icke akademien som institution, hvilken här angripes.' Det är blott enskilda medlemmar sqm Wallin och Valerius, hvilka parodieras. Troligen har Livijn sin vana likmätigt under den långa arbetstiden ändrat planen. Detta bestyrkes af de bevarade manu-skripterna, af hvilka framgår att omarbetningen genom sin undertitel direkt siktar på Journalens angrepp på Hammarsköld. Säkert är i hvarje fall, att Den segrande känslosamheten i sitt nuvarande skick är riktad mot en antologi Po-lymnia, hvilken 1809 utgifvits af den poetiske grosshandlaren Björck Svensson. I denna funnos, utom åtskilliga dikter af utgifvaren, flera af ”akademiens prisgossar” såsom Wallin, Valerius, J. P. Grangren, A. C. Kullberg representerade med dikter. De flesta citaten ur Livijns drama äro hämtade ur denna antologi, fast äfven andra författare som G. F. Gyllenborg äro ihågkomna. Andra scenen i dramat, då Rimmare-Sven, föreställande dödens beläte, kommer till häst, sättande öfver Solna kyrkomur med grafvens enkla kors i famnen, får t. ex. sin förklaring ur en dikt i denna samling. Detsamma är förhållandet med många andra eljest obegripliga tirader och allusioner såsom ”Carin vid grinden” o. s. v.Själfva benämningen på Livijns drama ”Den segrande känslosamheten”, hvilken i förbigående sagd t erinrar om titeln på ett af Goethes små lustspel ”Der Triumph der Empfind-samkeit”, som säkert varit Livijn bekant, hänsyftar på den känslosamhet och sockersöthet, hvilken utmärkte Wallins och Valerii sällskapsvisor och genrebilder. Flera prof af denna art funnos i Polymnia, t. ex. Wallins ”Idyll”, ”Lilla Hedda och hennes canarifågel” m. fl.

Dock är det långt ifrån lätt att alltid förstå dessa allusioner på dagens tilldragelser, hvilka Livijn insveper i en lärd och konstfull allegorisk klädnad. Manéret var vanligt i denna tids press, hvilken ännu hade i godt minne den stränghet som absoludsmen utöfvat mot tryckfriheten. Den Gre-vesmöhlenska fejdens broschyrer utgöra också en besynnerlig blandning af förblommerade angrepp och grofva okvädins-ord; men få af denna tids författare äro så subtila och svårtolkade i sin polemik som Livijn.. De tre damerna, hvilka uppträda i första scenen och hoppa kråka, kunna i all sin skenbara oskyldighet tjäna som ett exempel på detta sakförhållande. De hafva synbarligen sprungit fram ur dikten Leksystrarnas farväl (Polymnia sid. 219), i hvilket det lekes hök och dufva. Men säkerligen syftas i denna första scen äfven på några händelser ur Wallins intima historia, om hvilka vid denna tid lifligt skvallrades i hufvudstaden. På honom pekar redan scenanvisningen: ”Till höger Solna kyrkogård och till venster Palmyras pelarskog.” Det senare uttrycket syftar på Wallmarks skaldestycke ”Handen”, där det, sid. 11, heter ”Flyg till Palmyras pelarskog”. Solna kyrkogård åter är en diskret hänvisning på Wallin, hvilken där var kyrkoherde. Wallin hade åren förut varit för-lofvad med en mamsell Runevall, föremålet för flera af hans vackraste erotiska poemer. Han bröt emellertid förlofningen och gifte sig 1810 med en rik fabrikörsdotter. Detta uppfattades af samtiden, som ett föga hedrande drag af kall beräkning.

Det är på dessa Wallins kärleksaffärer, som anspelas i denna första scen. Att så är förhållandet bekräftas genom ett yttrande i Livijns tillämade tragicomedi De älskandepoeterna. Poeten Silfversträng har uppspårat två rika prästdöttrar från Småland, hvilka kommit till Stockholm för att välja en man. För detta ändamål hade de presenterats för två poeter, Stormsvall och Filomelin. Det vore nu Silfversträngs mening, att han och hans vän Återflycht skulle söka fånga de båda guldfiskarna. På Silf versträngs fråga, om ej Stormsvall och Filomelin kunde sticka ut dem hos de rika smålandsflickorna, svarar Återflycht följande:

”Dem fruktar jag ej särdeles. Men hvad säger du om Polymnias kurtisörer. Måske skulle en eller annan af dem få lust att öfvergifva sin gamla dam för att formera en ny bekantskap, och du vet, att du räknas Deos Majorum gentium.

Silfversträng. Nu sade du något, som förtjänar att behjärtas.”

I denna replik syftas tydligt på Wallin. Han uppträder i dramat under benämningen ”Magister Bombenius”. Mamsell Jordmark, hvilken är förlofvad med denne, måste således vara Wallins fästmö.

Det skulle vara föga gifvande att i detalj granska dylika frågor, på hvilka dramat är så rikt. Obestridligen är det kvickt, där man förstår det. Fullbordadt skulle det säkert beredt Livijn en succés de rire, mot hvilken Fejde- och varningsbrefvet fått träda i skuggan. Verkligt rolig är t. ex. andra scenen, då Rimmare-Sven inkommer och kastas af hästen, samt, då han klagar öfver sin belägenhet, af flickorna emottages med stoiska sentenser ur Valerii arbeten. Men alla dessa roligheter kunna icke förstås, utan att man har de parodierade dikterna i minne — och knappast då alltid. Äfven för de flesta samtida läsare skulle säkerligen åtskilligt varit obegripligt.

Här aftryckes fragmentet af dramat med hänvisningar till de parodierade dikterna. Då ingen plan finns och slutet saknas, sväfvar man i okunnighet om upplösningen. Dock är den icke svår att gissa. Sedan ytterligare åtskilliga af dé ”akademiska prisgossarnes” verser citerats, hade väl Magister Bombenius, Fänrik Purpurguld och Häradshöfding Figurell tagit hvar sin af damerna Fröken Sensibilenhielm, Mamsell Kavatiander och Mamsell Jordmark.Företal. Välborne, Högädle, Vidtberömde, Höglärde, Väl-ädle, Vällärde, Ädle och Högaktade samt Välbetrodde Herrar!

Hvem skulle jag hellre helga detta arbete, under hvars beskydd bör det snarare framgå i verlden än Edert, I mäktige män och store skalder i som med Edra odödliga arbeten lifvat min ringa sånggudinna; som ledt henne på den ljufliga stig, hvarest hon åt sig och Eder brutit dessa kransar af eterneller! Smädaren må säga hvad han vill, han må söka nedsätta Edra stora förstjenster, han må hopsätta kritiska bref, han må låta utgå sändebref, I blifven Eder ändå alltid lika, ty 1 (rådnen ej mina Herrar!) just I ären smakens kronor!

1. Scenen.

Teatern föreställer i fonden en allé af rosenbuskar, vid hvars slut Blå-Porten visar sig.1 Till höger Solna kyrkogård och till venster Palmyras pelarskog.

Fröken Sensibilenhjelm, sysselsatt med att brodera en stor förgätmigej på en tobakspung.

Mamsell Kavatiander, flätande en krans af förgätmigej, rosor, liljor, sippor och resedor, Mamsell Jordmark, hoppande med.

Trio.

Vårt hjerta är en landtlig hydda,

Som har tre, fyra kamrar blott;

Ej prålande men likväl prydda Och der är alltid varmt och godt.2

S e n s i b i 1: Hvilken söt vers! Kors lilla du! När jag läser den, är det alldeles, som om jag precist kände, huru mitt lilla menlösa hjerta vore bebodt. Ack I gode! Om det fanns något ännu lågare palats, ännu ståltare koja.

Jord: Söta Abelardoisa! Tänk då på, hvad du säger, intet

går det an att säg# lågt palats och stålt koja.

Kavat: Alltid gör du dig till. Kantänka! för att din fästman skrifver vers, så vill du criticera på allt, hvad vi andra göra; men mins du, huru Zoilus fick påskrifvit.

Jordmark: Skall då den gode alltid vara ett mål för din snillrika, men ofta brännande kvickhet. Är det ett brott för hans höga hjerta och känslosamma förnuft, att det öde, som leder menniskans skönaste villor, alldeles beröfvat honom ljusstaken. Hvar skulle han göra utaf ljuset då? Säg mig det? Var ej söta fars perukask rätt så god som

något annat att ställa det vid.

1 Se Pölymnia, Visa af Valerius, strof 7.

* Jfr Wallins Maries hjertkamrar.Det är menskligt att fela, men himmelskt att förlåta. Äro vi ej något besvärade af vårt släktes brister? Hvem rår för dem? Kunde väl han då rå för det, att han lade ihop ögonen litet, under det han skref vers och lurade till, så att det omkullfallna ljuset under tiden hunnit sätta eld på perukasken. Men versen förlorade ej ett solgrand derigenom. Han var lika vacker.

S e n s i b i 1 : Kors söta du ! Hur lyder den.

K a v a t : Du har visst hört den.

Jordmark: Nej. Den lyder så här.

K a v a t : Låt mig få läsa den. Jag kan den rätt så bra som du.

Jordmark: Vänta, låt mig få läsa. Husliga Sällheten, eller lifvets poesi — andligen betraktad i Nio sånger. Erotiskt Skaldeförsök1

S e n s i b : Kors men hur kunde Magister Bombenius hinna skrifva så mycket, under det att peruken brann.

Jord: Han skref derföre bara titteln och början till första sången; fortsättningen följer, så snart vi hunnit gifta oss.

Sensib: Hvad innehåller, då det han skref?

Jordmark: Den skönaste målning af ungdomen, våra dockor t. ex. mycket, mycket vackrare än vi någonsin hade dem.

I stället för linnelumpor gör han deras kroppar utaf tulipan och rosenknoppar. Och pudrar dem med eterns doft. Ja det skulle du läsa, så blefye du alldeles förtjust.

Kavat: Men den gudomliga risbastun då?

Jordmark: Ja den öfvergår all beskrifning, så himmelskt poetiskt skön är den.

Sensib: (som under tiden lagt flera rosor tillsammans.) Elise, Emelie! Hvad tycker du; skulle det ej bli ett allt för täckt escharp af lilas färgade band med derpå sydda resedor och i resedorne en sippa med en liten förgätmigej mitt uti sippan.

K a v a t : Men kan du intet utantill den söta versen om abc-boken.

Jordmark: Vet du, Abelardoisa. Det vill ingenting säga emot en lång sned rad med A

Kavat: Och sedermera J'aime2.. ,

Jordmark: Ja — och hoppa kråka.

Kavat: Ja, vet du, det är den allra roligaste beskrifning i världen.

Sensib: Ja, .det är just intet särdeles ledsamt heller. Jag hade mycken lust att göra det ännu i denna dag.

Jord: Jag också.

Kavat: Hvarföre skulle jag vara den siste? Men på det att allt måtte ske anständigt och förädla våra moraliska tänke-

1 Härmed syftas troligen på Wallins lärodikt Huslig sälthet.

9 Jfr Leopold, Eglé och Annett.sätt, så borde vi imaginera oss någon ting, värdigt vår sinnes-odling, till exempel, att vi... låt mig se ! jo, att vi vore snurror.

J o r d m : Min Bror har läst om Olympiska lekame ; och han har talt om, att der geck en Engelsk handtverkare på knäna genom hela England; och det kunde väl passa ändå bättre tycker jag.

Sensibilenhj: Systrar, äro dessa föremål värdiga den moraliskt utbildade människan, låtom oss hellre för ett ögonblick sätta hela vår moraliska utbildning åsido och låta föreställa oss att vi äro Sançoner, så tror jag de Turkiska munkame kallas, som på sådant sätt söka sin bestämmelse.

Båda: Det har du rätt uti. (De börja hoppa nedhukade eller kråka, hvarunder de sjunga denna sång) :1

För oss i vrån, der ej af präktigt tvång,

Vår menlöst fria glädtighet är bunden,

En liten syskondans, en liten sång,

I egnas krets förkortar aftonstunden,

Hur hjertligt roar oss den lilla blott Med sin så näpet härmade gavott2.

2 Scenen.

De Förra, hoppande kråka. Rimmare-Sven, föreställande dödens3 heläte, kommer till häst sättande öfver Solna kyrkogård, med grafvens enkla kors i famnen.4

Rimmare Sven.

Af menskor älskad, och bedragen Jag söker lyckan än.5

Hästen kastar af honom. Han blir liggande.

Flickorna. (Chor.)

Den redlige ej bäfvar,

Åt skiftens våld han 1er,

Med dygdens mod han sträfvar Blott till det mål han ser.6

1 Då öfversättaren ej är så stark uti Tungusiskan, att han kan i en Verbal öfversättning a la W—n tolka originalets mening; har han ej gjort sig samvete utaf att nyttja åtskilliga svenska författares versar, ofta Bå öfver-ensstämmande med grandtexten, att han ej vet, på hvilketdera språket de äro original. Men det har dock förundrat honom öfvermåttan, att i en bok, der han minst förmodade Tungusiska Fragmenter, finna denna vers så troget öfversatt. Detta har brakt honom i tvifvelsmål om följ. [lucka] kap vid alla tillfällen vara användbart. (Livijns anm.)

* Jfr Franzén: Hemnöjet, strof 3.

8 Jfr Polymnia, sid. 86, skildringen af Döden.

4 Jfr Polymnia, sid. 121, Till min Mor.

6 Jfr Polymnia, sid. 213, Landtflickan.

6 Jfr Val er iu 8, Den sanna friheten.Rimmare Sven.

Aj, det var en fördömd kamp. För tusan! Jag tror jag slog låret af mig. Hjälp mig.

Flickorna.

Rys att vara mindre än ditt q val.

Drista mäta dig med dina öden1.

Rimmare Sven.

För Guds skull, hjelp mig då!

Jag kan ej gå.

Flickorna.

Lid då dödlige! — det är din lott;

Lid med tålamod! — det är din heder.1

Rimmare Sven.

Jag frågar nu föga efter poesien, hjälp mig nu först på prosa.

Flickorna.

Det är Rimmare Sven! Kors och vi kände dig alldeles intet. Hvarför har du spökat ut dig på detta sättet?

Rimmar Sven.

Ja det må I visst fråga. Jag har ett qvaldt hjerta, som hvar man vet. Nu har jag en längre tid glömt bort mina qval hos Carin vid grinden.2 Men hvad gör icke hatet och afunden. Mormor som sett, att hon ej med den barnsliga kärlekens hela sorgfällighet matat mormors trogna dufvor och morfars snåla tupp, lade försåt för mig, när jag kom. För att undgå dem vidtog jag den försigtigheten att kläda ut mig och så lura gumman, huru mycken kärlek jag annars har för mödrar.3 Men Pegasen skygde, just under det jag öfvertänkte en sång till de röda grindstolparne och rusade ut; för att hålla mig fast, fick jag tag i detta likkors, men det följde med.

Ka v: Ja du [ser] just ut som skräddaren, hvilken slog

ihjel 1000 flugor.

Rimmare Sven: Men merklig skillnad är — det blott

jag ville säga Att vara ridikyl och [att] en sådan äga.4

Jordmark: Men du gode! Är Karin vid grinden ett

rent och oförfalskadt naturens barn.

1 Valerius, Tålamodet

8 Jfr Polymnia, sid. 213 i poemet »Landtflickan».

3 Jfr poemet »Till min mor», Polymnia, sid. 120.

4 Syftar på poemet »Ridikylen», ibid., sid. 138.Rimmare Sven: Ja hör på! (Han sjunger)1.

Att egna himmelen sin dyrkan Hon störs af ingenting;

Hon går med psalmboken i kyrkan Och näsduken omkring.

Stor sak hvad färgers art är blandad Hvad konst i väfnaden Allenast kjoln är brokigt randad,

Och rutig halsduken!

Dess enkla fåfänga ej hvilar Vid siden eller flor;

Med röda strumpor, gröna kilar Och höga näfverskor!

S e n s i b. O hvad du är lycklig! Huru skall du ej i kojan finna sällheten, som undflyr hofvens prakt och de storas tvungna glädje.

Rimmare Sven. Ja! En annan Wilson, säll med min Annet,2 skall jag der i skuggan resa min egen hyddas tak, och i min låga boning emottaga glada gäster. Ja, min Carin skall hjelpa mig att gå dem tillhanda, och jag skall dela mina snabba dar mellan vänskapens behag, ensligheten och läsning.

Jordmark. Kära Sven det heter ej läsning längre, det kallas étuden3.

S e n s i b. Hvarföre är ej läsning eller studerande ett lika godt ord?

Jordmark. Det vet jag ej. Men det vet jag, att den store Tungusiske qvädaren Struthio, den prydlige, numera alltid nyttjar detta ord, antingen för att derigenom skrifva högförnämt eller för att odla och gödsla språket, så att han

med tiden kan reelement få Odlingsorden.

Rimmare Sv: Ja, se det låter höra sig. Men jag skall väl se efter, hvart hästen tog vägen. (Han går.)

S e n s i b: Hvilken ädel man är icke denne Qvädaren; Huru menlös, huru sirapsljuf, huru behaglig, när han knäpper på sin lyra!

1 Ur poemet »Landtflickan», ibid., sid. 211. Jfr »Stockholmsposten» 1807, ntr 294.

* Polymnia, »Sällheten», sid. 87.

8 Jfr Polymnia, sid. 94 och 119; på båda dessa ställen använder Wallin ordet étuden.\

Tredje Scenen.

De förra. Häradsbrofogden och Tingstuguvaktaren, inkomma med en hängbjörk, hvilken de nedsätta mitt på Teatern.

Choer af de sednare under arbetet.

Drag sällhetens förgyllning Kring allt, hvad ögat skådar,

Gif själen känslans fyllning,

Som bomben fylls med krut!1

Choeur af flickorna.

Snabbt flyr den vingade stunden förbi;

Snart fylles måttet af jordiska öden;

Mildt som ett budskap från dig kommer döden — Vinkar till himmelen — der mötas vi2 —1

Choeur af Häradsbrofogden och Tingsstuguvaktaren.

På bottnen likt en groda Står ångrens qval!3

K a v: Till hvilkens minne plantern I denna sorgens svig-tande prydnad. Säkert är det vänskapen som I egnen detta heliga minne.

Häradsbrof. Nej. Häradshöfdingen har befallt oss föra hit detta trädet; faen vet, hvad han vill göra dermed. Se der kommer han.

(U t. Flickorna dölja sig bakom Palmyras ruiner.)

F j er de Scenen.

Häradshöfding Figurell (med en tömm i handen).

F i gu re 11:

Emilia — Grafven öppnas — hisna Med läppens bleknade korall —

Den höjda barmens sänkta svall Och liljorna, som redan visna —

Allt, allt, af mig försvinna skall.4

(Han fäster repet i trädet och slär sig för bröstet.)

1 Jfr Valerius, Lifvets värde, första strofen.

* Jfr Polymnia, Besöket vid min väns graf, slutraderna.

* Valerius, Lifvets värde, 2:dra strofen.

4 Leopold, Erotiska orden: IV Förr och nu.0 stormande hjerta! här skall du finna lugnet, smärtans giftstrukna pilar1 skola ej hinna dig, sunnanviftarens isande anda skall ej skaka dig, sorgernas gorgonor2 skola ej gisla dig.

Se här målet för din långa vandring. Här skola tidens dolska drott och Evighetens mäktiga maecenat gifva hvarannan ett Castor-polluxiskt handslag. Ja här vill jag dö. O du sköna verld, för sista gången blickar detta öga in i din sköna natur. Purpurrosens ambratårar,3 den blomsterbekransade silfverbäcken4 skola ej mera tjusa mig. Ja, för sista gången ser jag purpurns Sidons-prakt, guldlamellen och perlklenoden5. Jag skall dö — (han

sätter repet om halsen) Ack! O! Ha! du sköna verld!----------------------

Men — jag är verkligen sömnig. Det torde vara rätt så godt att taga sig en lur, innan man ger sig orlof ur denna verlden.

(Han lägger sig. Sjunger):

Sakta tynar jordekusten

bort i töckna an aaar6-------------

(Han sofver).

Flickorna inkomma.

C h o e u r.

Slumra trygg du snälla,

Menlösa och sälla Slumra trygg och söt!7

S e n s i b: Hvilket skönt! hvilket ädelt hjerta har ej denne yngling. Det är ett godt och oförfalskadt naturens barn; ingen satir, ingen cyclop,8 ingen vildmenniska är han; i ljufva flickors systerliga förbund vill han aldrig som skrymtaren

-----------krypa under,

långt under människan.9

Figurell (I sömnen.) Hören, jag vill älska10!

Sensibel: Hören der ett prof af hans allmänna kärlek. Ja när vi vilja roa oss i gröna lund, så tar jag strax min hufva och slår knut under hakan och sedermera leka vi hök och dufva11

1 Wall in, Till Aristius Fuscus.

* Wall in, Till Grosfus.

8 Wall in, Till Hirpinus.

4 Wall in, Till Dellius.

5 Jfr Wallin, Till Grosfus, Till Salustius Crispus.

6 Wallin, Röst ur grafven.

7 Wallin, Vaggsång.

8 Jfr Valerius, Allmänna kärleken.

9 Jfr V aler i us, Storskrytaren.

10 Valerius, Allmänna kärleken.

11 Valerius, Kom, sköna maj.-------då är han så god, så mild, så öm, så Ijuf — så — så

lammbeskedlig.

Jordmark: Ja och huru vackert har han ej förändrat den låckljufva visan:

Jag är din vän och skall så bli,

Och utan flärd och Jalusi Förvilla Din lilla Din tillåste petit.1

F i g u r e 11. (Vaknande, gäspar).

Lik en gråtande madonnas bild Själen, lyser skönare — bedröfvad.2

Jordmark. Se kärleken är mild, han tål, han öfver-skyler, och hvad han ger han återfår.

Figurell. (Springer opp). Himmel! Hvad ser jag! Skönheten, täckheten och behaget, som räcka hvarandra sina mjälla armar till ett sällt förbund.3 Tag min helsning (pd knä för fröken Sensibilenhjelm), du ofta besjungna!

En Cyprid i hofvets salar!

(Pd knä för Mamsel Cavatiander) Du flyktiga flamma!

En gratie öfverallt.

(Pd knä för mamsell Jordmark) Du engel! En Baucid i landets dalar!4

Femte Scenen.

(De förra. Fendrik Pur pur guld inkommer under det Figurell knäböjer för fröken Sensibilenhjelm).

Purp. Sakramentska karl! Hvad tar du dig för! Du, Turnus! du Aruns, du Grek! du Tysk! Du Polyfem5!

Figurell.

Må qvinnan evigt värd vår dyrkan8.. .

Purp. Dyrkan! Vill du dyrka min englarena, min evigt tillbedda, min himmelskljufva Abelardoisa?

F i g: Min Delli! med vishetens grunder —7

Purp. Skall jag taga grunder? Jag? Nej, min gunstige Herre. Generalen tar inga grunder, och jag intet heller; alra-

1 Wall in, Lilla Hedda och hennes kanarifdgel. Poly mnia, sid. 217.

* Valerius, Tålamodet

8 Wallin, Till Maecenas.

4 Jfr Polymnia. Epitre till friherrinnan H••• sid. 106.

8 Valerius har i sitt poem Polyfememe, förlöjligat anhängarne af tidningen Polyfem. Det är på detta poem Livijn här hänsyftar.

Ä Valerius, Kvinnan.

7 Wallin, Till Dellius.minst då det rörer dig, du himmelens skönaste gåfva. Dig soitl en gång skall blomsterbeså min jordiska lefnads bana och med mig i huslighetens. . . Nej Herre, jag tar inga grunder.

F i g u r e 11. öfversållad blott, men ej fördränkt1.

Purp. Herre! Inga poetiska fraser. Jag är rätt så väl som ni intagen af känslan för det sanna, det sköna, det höga.

Jag är ta mig f—n så Romantisk som jag vore en Rommare.

Jag har au fond studerat Professor Socrats Abregé des Abregés.2 Jag sjunger, sjelf af L—d och Flaccus lärda vaggvisor,3 med ett ord, jag är en veritabelt utbildad menniska, men när det kommer an pä att se min fästmö courtiserad mitt för min näsa, så blir jag desperat, och ni skall ta mig.. .! Vätan bara.

5 e n s i b. Älskade Purpurguld! Hvarför skall din hjelte- _ arm krossa de svaga och värnlösa fridens söner? I mig helsade han hela mitt släkte. I mig såg han Elise, qvinnan i sin fullkomlighet.4

Purp: Hvad har jag att göra med qvinnan i sin fullkomlighet? Han måste slåss med mig. Ty jag kan omöjligen tåla skrifvare, och den der ser mig dessutom ej särdeles farlig ut.

En man — en stor och rättvis man,

Med fast beslutsamhet i själen5--------------

F i g u r e 11 :

Lef, begär ej älskas — offret söker

Icke kärleken; han offret är6.

Mams. Jordmark.

Bjud röfvaren din pung, bjud mördaren ditt bröst

Och dröm dig på din plats hvarhelst du smids i bojan7.

Purp:

Jag vill rusa — ryter hjelten —

Döden, farorna emot.

Jag vill ljunga öfver fälten

Mellan tusen dödars hop8,

”Se så!” (Han tar fram sin fickflaska, och sväljer en sup af svensk tillverkning). Hvar har ni edra vapen?

1 Valerius, Tålamodet

* Valerius, Vattnet och vinet.

8 Wallin, Föresång; L—d = Leopold.

4 Valerius, Skillnaden och återföreningen.

6 Wallin, Öfversättningar från latinska skalder. Tredje odet i tredje boken.

6 Valerius, Allmänna kärleken.

7 Valerius, Mannastyrkan.

8 Wallin, Sällskapssång.

15. — Mortensen.F i g u r e 11. (ropar) Berggran! Mina pistoler, min verja! Häradsbrofogden. Gör som jag! Herr Härads-höfding, se icke är jag någon våldsverkare; icke är jag någon af de elaka menniskoma, som hafva sitt nöje i beskedliga men-niskors förargande, jag fördrager, jag sjunger alltid med en viss matfriare:

Hvar liten sak, som står i vägen,

Ej skadande, blott obeqväm Hvar småsten f&r min fot belägen Den kallar jag min Polyfem1.

F i g u r e 11 (med en konungslig åtbörd)

Fyll opp ditt kall — väjjd om!

(Profossen går)

Ack, i den husliga sällhetens eviga namn! Jag har repet ännu kvar om halsen. (Han aflöser det, utropande):

Klamen för jorden i dagar af ljus2!

Profossen (med vapen).

Herrar Prinsar! Potentater! Advocater!

Krigare af alla slag!

Hafven med hvarann fördrag Hvartill tjena edra dater?

Att den tredje i Er strid Er ej åsnan må beröfva,

Delen skinnet! sådan höfva Vittnar om en upplyst tid3 —

F i g u r e 11 (fattande vapnen).

Le ej, kalle vise, om jag svärmar,

Denna tjusning var ej gjord för mig4

(Berggran går ut)

Purpurguld:

Vi önska blott frid5

Men nekas den, synas barbarer,

Ej seger få deras standarer!

Förfärlig är Svensken i strid.

Figurell (visande pistolerne för Purpurguld).

Jag vet, att brytningar af stormande passioner

Med dån kring jordens rymd, rest folken, omstjelpt troner.

1 V a 1 e r i u s, Polyfememe.

2 Leopold, Det slutande århundradet.

3 Gyllenborg, Skrifter II, sid. 60.

4 V a l e r i u s, Allmänna kärleken.

6 Walberg, Folksånger, sid. 16.Det var ej känslans verk — ej philosophens skuld:

Din känsla slumrade; men sansad snart och huld,

Hon hof sitt väktarljud: mildt saktade sig stormen, Elastiskt återtog det slappa hjertat formen1 —

Purpurguld (fattar ena pistolen men lägger den varsamt från sig).

Nej! ömma mensklighet, förtviflande, haf tröst!

Tro du naturens gång, tro känslan i ditt bröst.

Figurell och Purpurguld (omfatta med tragiska åtbörder kaflarna på sina värjor).

Choeur af flickorna.

Se blixtarna ökas Svärden förkrökas I fiendens bröst2.

Figurell och Purpurguld utdraga sina värjor till hälften. Fröken Sensibilenhjelm utropar: Jag älskar dig ännu... Jag är belönt derför3.

Mamsell Cavatiander:

Jag mäktat... nu ej mer! den långa natten skymmer Allt närmare —

Mamsell Jordmark:

Kanske, kanske mera sälla öden Innan kort förena oss igen!4

Purpurguld (med åtbörder äf en förtviflad bestörtning kastar värjan ifrån sig). Blixt ur skyn! Fall — Ljunga. —

Figurell (med åtbörder af ännu större förtviflan torkar värjan och sticker den i skidan).

Men vackra kön! har du ej någon täck Folie5---------------

Vid slutet af denna sken måste actörernes ställning vara sådan, att de liggande Damerna skymmas för den inkommande.6 N. B. åskådaren eller läsaren bör nu se ganska gråtmild och gudnådelig ut, ty detta är ej saker att narras med, kom i hog det bara!

1 Wallin, Första uppfostringen.

* Gravallius, Resa ifrän Gräddö till Ratan, sid. 33.

8 Leopold, Virginia, hjätinnans dödsreplik.

4 Lindegren, Till * * *

6 Silf verstolpe, Högfärden.

6 Denna scenanordning utgör en parodi på dödsscenen i Ristells »Domald» eller troligare i Leopolds »Virginia». I båda dessa tragedier utmärker scenanvisningen, aU liket bör döljas af de uppträdande för åskådafne.Sjette Scenen.

(De förra och Magister Bombenius.)

Bombeniüs.

I skuggan af det lugn, der lyckligt undangömd,

Jag sorgfri lefva vill och jordas oberömd,

Vid dessa bragders gny, som öfver verlden dundra Och dessa dyrkans rop — Hvad kan jag? Dem beundra.

Välan1------------

(Han får se värjan och pistolerna.)

Nej, det går alldeles intet an. Hvad vill detta betyda. (Med en faddsöt ljufligt klingande Stämma).

Ifrån det ögonblick, då tempelportarne öppnades och alltar-skruden lades på min skuldra har min önskan alltid varit uppriktig och varm att frambära min skärf på nyttans altare, att med min svaga arm sönderslita den sekelgamla bindeln, skingra vidskepelsens skuggor, att bära upplysningens fackla kring dess skumma nejder och i fridens palmkrans förbrödra genstridiga händer. Jag vandrade öfver lifvets behagligare nejder, friden bosatte sig i mitt hjerta och vänskapen förljufvade lefnaden äfven för mig, idoga myra-------------

Purpurguld och F i g u r e 11 (betagne af denna andeliga vältalighet, störta sig till hans hals, omfamna honom pd en gång, utropande):

Ett hjerta gladt och godt förutan flärd och ränker Och nöjdt och anspråkslöst och rent och oförstält,

Se det är mycket mer än alla lyckans skänker !

Se det gör vännens hjerta sällt.2

Hvarför inflöt aldrig ”Den segrande känslosamheten*’ i Polyfem? Svaret är lätt att gifva. Troligen emedan Livijn efter sin vana icke blef färdig och aldrig insände den.

I stället infördes en annan satir öfver Polymnia, säkerligen skrifven af Hammarsköld. Den återfinnes i Polyfems tredje samling N: r 19 och N: o 25 under titeln Polymnia eller Rimmarnes stora balett (ur ett tungusiskt mnscrpt). Också den är i dramatisk form med scenanvisningar, hvilka låta handlingen försiggå i tvenne olika iandskapsdekorationer. Den erbjuder flera likheter med Livijns utkast, hvad själfva

1 I. R. Blom, Skaldebref till dem som söka ett odödligt namn.

* Ur Wallins dikt »Vid en landtlig bröllopsfest».grundidéen beträffar. Men i utförandet afvika de båda dramerna betydligt. Hammarskölds drama är långt lättfattligare och därför mera omedelbart burleskt. Man förstår utan möda alla allusioner, och äfven om man icke känner de parodierade dikterna, kan man ännu hafva ett visst nöje af dramat, som är ett af de kvickaste bidragen i Polyfem.

Man har i dessa båda dramer ett ojäfaktigt bevis for det samarbete, som Hammarsköld och Livijn bedrifvit i Polyfem. Här liksom i svaret till Lindegren i Nils Nybergs-serien se vi de båda vännerna, hvar på sitt håll, sysselsatta med samma artikel. Att de först meddelat sig muntligen eller skriftligen angående dessa ämnen är alldeles tydligt, då såsom här grundidéen är densamma och i General Glödhatt samma kvickhet af båda föras på läpparna. I ädel täflan hafva de skrifvit för att förgöra akademisterna, och den, som skrifvit kvickast eller fortast blifvit färdig, har tryckts i Polyfem. Man förstår med dessa aktstycken i handen Livijns yttrande om pseudonymen Nils Nyberg i sitt exemplar af Polyfem: Med Nils Nyberg var ett besynnerligt förhållande.

Vi kunna ytterligare en gång och ännu tydligare gripa detta samarbete på bar gärning i ett annat dramatiskt utkast, som finnes bland Livijns manuskripter, och hvars titel är, ”Upplysningen, allegoriskt efterspel”.

Arwidsson upplyser i sin innehållsförteckning, att första utkastet till detta Livijns drama är af Hammarsköld. ”Se hans efterlemnade handskrifter i Kongl. Biblioteket.” Utkastet af Hammarskölds hand återfinnes också, fast numera icke bland Hammarskölds utan bland Askelöfs papper. (Del

I, Polyfemska tiden, 3:dje afdelningen.) Hammarskölds drama har varit afsedt för Baggfotsserien eller åtminstone för att upptagas bland Tungusiana. Detta framgår af förordet, i hvilket talas om Tungusien. Bland Tungusernas stora fester är den förnämsta den, som ägnas åt den ”åter uppstigande Solen”. Den firas med stor prakt i en ganska härlig sal i Mareno, först med åtskilliga religiösa danser, sånger och tal, och slutligen uppföras af tempeltjenarna efterföljande skådespel, där enligt Tungusernas vana under gestalten af jordiska, ja hvardagliga ting, såsom Blindlyktor,Ljustjärnor, Comitteer o. s. v. högre idéer föreställas. Så betecknas tvifvelsutan med de särskilda Comitteerna och Akademierna, de hufvudsakligaste förändringame under den i dessa trakter sä länga och kalla vinternatten; med Ljus-släckningsbetjentema de häftiga vindkast, hvilka pläga föregå början af Solens stigande på horizonten och med Ärkeljuset, ganska säkert Månan, hvilken, ehuru i sig sjelf en aldeles mörk kropp, genom sitt matta, lånade sken en tid, åtminstone i egen inbillning, bibehåller ett liksom förstulet verldsrege-mente, till dess vid dagens inbrott han aldeles måste försvinna. Troligen är denna allegoriska efterpjes ganska gammal, emedan den för Tungusema eljest så betydelsefulla Markallsmyten endast i förbigående och obetydligt beröres.

Efter detta företal följer utkastet till dramat, som är af följande innehåll:

Theatern föreställer en stor kyrka i götisk stil med ett rymligt chor. I fonden på detta står på en upphöjning Ärkeljuset med en dank i en blindlykta på hufvudet, omgifven af hela Ljusstöpningscomitteen i vördnadsfull ställning. Längre ned i choret sitta ledamöterna af Ljus-tändningsakademien med hvar sin dank i en blindlykta, som hänger dem vid näsan. Templet är endast upplyst af det matta sken, som sprider sig från alla dessa blindlyktor, samt från ett och annat ljus, som blifvit medbragt af någon bland folkhopen, hvilken intager hela nedre delen af Templet.

Ärkeljuset talar och förklarar att ljustjämeord-ningsprojectet är färdigt. Det är stor möda att bilda ett ljus, som ”i en kropp af talg en hopsnodd veke gömmer”. Det är tjärnans sak att företaga denna bildningsprocess:

Blir veken ej nog stor, nog sammansnörd och skrumpen Blir lågan icke jemn, ej måttad, klar och trumpen,

Ty trots fantasters rop, så, dock, ehvart man går, Välgerningen af ljus, i medelmått består ...

Ledamöterna af Ljusstöpningscomitteen bocka sig vörd nadsfullt och sekreteraren anmärker:

”Den satsen var solid och ta mig tusan! riktig.”Ärkeljuset upplöser komitteen, hvarefter han begifver sig ned till Akademien. Han hälsar den i ett längre anförande, i hvilket han visar, att man måste umgås varligt med ljuset-' och endast försiktigt utdela det bland folkhopen. Ledamoten N: o 12 (I. R. Blom) hälsar honom välkommen med ett tal, som parodierar den akademiska stilen. Under tiden hafva till allas förvåning allt fler ljus blifvit upptända. Man hör från spridda håll allmänheten göra betänkliga anmärkningar. Man yttrar om ledamoten N:o 16 (Leopold): ”Är denna smala dank, det ljus, som man så prisat.” En annan menar, att lyktorna ge mindre ljus än de själfva, och att det vore bäst att bortkasta dem. Man skrattar åt, att en tjuf kommit på själfva Ärkeljuset. Ledamoten N: o 16 (Leopold) uppmanar sina kamrater att med honom göra slut på det myckna ljuset. ”Ty hellre

allmän natt, än dag mot ordningen.” N: o 17 (Wetterstedt) instämmer, N: o 6 (Wingård) varnar däremot för våldsamma åtgärder och håller ett tal till hopen, i hvilken han själf kallar sig Ljusputsningens Canizler och uppmanar dem att följa hans beslut:

”Ett stort exempel ge — hvart enda ljus släck ut

Man skall ett större lugn uti vår skymning finna.”

Bland hopen höja sig röster, som förklara, att detta tal är slidder sladder, och i stället bör man tända flera ljus, hvilket sker. N: o 17 uppmanar sina kamrater att framdraga saxarne och afklippa ljusen. Ljussläckningsbetjenterna framträda och börja släcka ut ljusen, men nya och flera upptändas; slutligen bryter hopen sönder betjenternas saxar; knuffar undan dem och tränger sig fram till det akademiska skranket, och flera med stora gnistrande vaxljus i händerna hoppa äfven öfver det. De se nu tydligt, huru illa upplysta lyktorna voro. N: o 12 har icke ens någon dank i sin lykta. En af hopen framtränger med ett Phosforistiskt elddon, och påtänder en svafvelstiska under ledamotens näsa. Denne vaknar, flyger förvirrad upp och utbrister:

Så känslig som den växt Mimosa plär betitlas,

Så är min näsa ock. Han nys»-, när han kittlas.Akademiens dankstöpare komma inrusande och anmärka, att. två facklors sken närma sig templet. Facklorna komma, och templet blir fullt upplyst. Ärkeljuset störtar förskräckt ut ur templet. En rask och glädtig musik höres. Den glada folkmassan framstörtar, och under en heroisk ballet drifvas Ljuständningsakademien, Ljusputsnings- och Ljusstöp-nings-Comitteerna med alla deras smutsiga anstalter ut ur templet, hvilket nu är upplyst och strålar i den ädlaste stil. Ett orgverk dånar och folkmassan sjunger:

Alma lux ex coelo data.

Detta drama är synbarligen riktadt mot de åtgärder mot tryckfriheten, hvilka voro å bane vid 1812 års riksdag, där de ock resulterade i den af Wetterstedt föreslagna indrag-ningsmakten. Denna åtgärd var ifrigt efterlängtad af flera akademister, bland hvilka Leopold var den inflytelserikaste och mest verksamma. Så väl Wetterstedt som Leopold med flera akademister äro i ”Upplysningen” tydligt utmärkta, öfverensstämmelsen i Hammarskölds och Livijns drama är så stor, att man trots vissa olikheter i detaljer måste förutsätta, att den senare läst Hammarskölds utkast. Bland olikheterna kan anmärkas, att Livijn i parodiskt syfte användt verser ur de akademiska skaldernas dikter. I detta mödosamma hopflickningsarbete var Livijn en mästare. Hammarsköld hade däremot säkerligen hvarken tid eller lust att utföra dylika parodier.

Arwidsson uppgifver i innehållsförteckningen, att manu-skripterna till Livijns stycke bestå af ”plan, förord och en ringa början, tvenne gånger omgjord”. Af förord finnes icke ett spår.1 Planen består af följande rader:

1 akten.

Mörker.

Hymner af Ljussläckningscomiteens Triumf.

Åskslag.

Eldsvåda.

Ljussläckningscomftteens anstalter, att ljuset icke må blifva alltför vidsträckt.

1 Möjligen har Arwidsson, när han gjorde denna anteckning, tänkt på det Hammarsköldska utkastet, hvilket, som ofvan nämndt, äger ett förord.Arwidssons förmodan, att meningen med dramat skulle hafva varit att skämta med bägge skolorna, den nyas och den gamlas ensidigheter, är säkerligen oriktig. Idéen i Livijns drama är densamma som i Hammarskölds : dunkelmännen, hvilka ville inskränka tryckfriheten, angripas. Själfva grundtanken, men icke utförandet erinrar om Kellgrens dikt ”Ljusets fiender”. Dunkelmännen äro representanter för Svenska akademien. Denna betecknas tydligen med uttrycket ”Ljussläckningsacademien”. De olika ledamöterna utmärkas genom nummer liksom i Hammarskölds drama. I Livijns äro dock endast tvenne medlemmar tydligt utpekade

N:o 18, Sjöberg, och N:o 12, Blom. Dessutom åsyftas troligen med Matzes beläte, Mathias Rosenblad, själen i miiii-stären, till hvilken Livijn alltid hade ett godt öga.

Det parti, som förföljes, är däremot det, som ropar på ljus. Dess anförare är Sankt Jöran. När ropen blifva för starka, hör man från choret, där Ljussläckningsakademien har sitt säte (Hela scenen tänkes synbarligen försiggå i Storkyrkan, där S : t Jörans bild var uppställd ; Livijn hade en särskild förkärlek för denna kyrka, som han flera gånger begagnat till skådeplats för sina fantasier. Så försiggår en del af handlingen i den otryckta romanen Riddar S : t Jöran i denna kyrka) :

”Tyst juntister, boklådsbetjenter, tyska grillfångare, philosopher, folkförledare” o. s. v. Detta är en vald samling af de glåpord, hvarmed motpartiets tidning, Journalen, brukade undfägna den nya sektens medlemmar. Med andra ord, det är fosforisterna, som härmed afses.

Efter planen att döma skulle ett åskslag plötsligt förorsakat en eldsvåda, hvilken därefter gifvit en kärkommen anledning för Ljussläckningsakademien att vidtaga anstalter, ”att ljuset icke må blifva för vidsträckt”.

Hammarskölds drama är lättfattligare än Livijns. Den bästa föreställning om detta dramas karaktär torde för öfrigt lämnas af efterföljande aftryck af fragmentet:

Theatern föreställer en stor och hög kyrka byggd i götisk stil med en vidsträckt chor i fonden. Allt är mörkt; knapt förmår man skönja någon ibland den i bakgrunden befintliga mängdaf menniskor; en stum tystnad herskar; den afbrytes likväl jämt och samt af ljud, liknande dem, som framprässas af en oskyldig, dd han piskas af tjeristemän eller plundras pd embetets vägnar. En och annan röst ropar pd ljus, men dd gnyet någon gång blir allt för starkt, ljuder det frdn choret: Tyst juntister! Boklåds-betjenter! Tyska grillfdngare! Philosopher! Folkförledare!

o. s. v.

Ljussläckningsakademien1

intager choret Ledamöterna sitta helt alfvarsamma och handtera med mycken högtidlighet och värdighet de i deras händer lemnade hornblysorne. Af den deri brinnande danken skönjes ett matt sken. Mdnga af menigheten blifva dock slagne med häpnad och beundran, dd de märka, huruledes en och annan ledamot någon gång lyfter opp sin blyssa och låter sin dank likväl sparsamt lysa pd folkena.

Chor af L j u s sl ä c k n i n g sa c a d e m i e n

Verldsljusets stora förfärande krcpp2 Blänker så skadligt och bländar vårt öga,

Synen till vördnad vi facklor tändt opp

Mattsamma föga.

Hämdgudens åskor med lågande flam Lätt tände du en fördärfvelig brasa;

Sprutföijd och dyster af rök, sot och dam,

Ack, hvilken fasa!

Dåldt under frihetens blodstänkta ok Ljuset sin vådlighet fjerran utsprider;

Märkta med dag stå i verldsödets bok

Stundande tider.

Är då förförelsens skräckfulla tid Upprunnen öfver den bäfvande jorden;

Trampas respecten och lagplikt och frid

Nu utaf hjorden.

Glömma väl folken, att vi äro de, som skola lysa och tala och rimma?

Våga de väl sig med fräckhet bete,

Brottsligt att stimma?

1 Livijn har först skrifvit Ljussläckningcomitteen, men ändrat detsamma till ofvanst&ende.

1 Jfr Leopolds Det slutande århundradetSkåden förtjenster och vishet och mod Här uti choret mot villorna kämpa,

Folkyrans eldmassors skräckfulla flod

Vi skola dämpa.

Ljuset skall skänkas så gifmildt af oss,

Vi böra hållas af packet i ära,

Vi skola kväfva det mördande bloss,

Som er förtära.

Året fullbordat sitt hvälfvande lopp,

Forskning och ljus öfver tidshjulet stannadt,

Nu vi det släcka, och så vi med hopp 4

Börja ett annat.

Den heliga Matzes beläte, som ensamt med flera dylika uppbär en gyllene ljusstake utan ljus, yttrar sig:1

Med trones fasta sköld och gudlighetens pansar Jag trotsar ljusets svärd och frihetsyrans lansar;

Går fram så saktelig med fromma råd och dåd.

Mig önskande allt godt, men mest Min Herres Nåd.

Det var en farlig tid, då fordom ljuset brände,

Då märktes folkets snork och knorran och elände.

Då talade man fräckt mot högt uppsatta män,

Och om hvar afgjord sak, höll man ett farligt ränn.

Och hvi och med hvad rätt man grälsamt hördes fråga, Och på så svekfullt sätt oss embetsmänner plåga.

Då släcktes ljuset ut och sen som surrogat Att hindra folket se och leda deras prat I nåder nämnden I de visaste i landet Att så på vers som pros tillknyta träldomsbandet.

Det gjorden I som män, allt ljus är mest förbi,

Och nu vi må så väl i upplyst barbari.

Det mesta är ert verk. Tag lönen för er möda Ett öppet bref att få hvart spor af eld föröda.

Ledamoten N:o.

Nu smak och snille gå att skänka staten flor Och prisa Knaisens folk och göra Knaisen stor Med snillets idoghet vi nyttan eftersträfva,

Med smakens nykterhet vi tankans utflykt qväfva;

Allt är så fredligt nu, och våra tända ljus Se rätt förnäma ut och lysa detta hus.

1 Denna scenanvisning har ursprungligen formulerats: Den heliga Mathias beläte talar från väggen.Den helige Matzes beläte.

Men frukten I dock ej, att blysome än gifva För mycket sken. O, ve! Det kunde farligt blifva.

Ledamoten N:o.

Mot ljuset hafva vi en kraftig brandvägg timrat.

Det sken, som fordomdags kring dessa väggar glimrat,

Man knappast mera mins, och minnes någon det Hans vetande förtärs af vår vältalighet.

Allt vika skall för den. Hör rätt och fatta orden!

Allt röra vi ihop, i himlen och på jorden.

Vi bäfva blott för ett, cch det är tankans fart,

* Ty den som tänker först, den tänder ljuset snart.

Ledamoten N:o 18.1 Till verldens lugn, Herr Matz, gå vi nu att bidraga. Ledamoten N:o 12.2

Motbjudande är ej den väg vi gå att taga För quickheten.

Ledamoten N.o.

Min vän! Ej djupa forskare,

Som gå med ziffrors bråk att andra verldar se;

Märk i hvar en bland oss en philosof för hjertan.

Ledamoten N:o 12.

Han är af lyckligt slag; han aktar icke smärtan.

Den heli ge Matzes belät e.

Men genom sorg och pust vi endast frälsning få.

Och när jag syndat bra, jag duktigt smärtas må —

Hvar tår, som faller ned, blir då en honungsdroppa För min besnärda själ ; och så jag går att doppa I fromhets sirapsburk mig båd med hull och hår.

Därpå till samma värf jag nya krafter får.

Längst bort i kyrkan står den heliga Görans bild uppsatt bland menigheten.

Den helige Görans bild.

Hvem är, som vakna vill?

Den helige Matz.

Gån alla straffets änglar,

Att möta den figurn, som ibland pack och bänglar Vill kalla ljuset fram. Vik, Satan! härifrån.

Fiscaler, Piskare, man gormar der i vrån.

1 Sjöberg.

* I. R. Blom,L j usslä c kningsakademien.

Chor.

Lyckliga, lomhörda fädernesland;

Låt icke mörkret i ljuset förbytas Se hur af skymningens idoga hand Lagarne brytas.

Den helige Matzes beläte.

Du höga ljus, som der i ljusa-staken står,

Väl sant, att intet sken ifrån din veke går;

Det kunde skada dig, far fort, att elden hata!

Med ljus i handen bli blott folken desperata.

Och blir man desperat, så blir man vild och yr,

Man snokar efter ljus! O Gud, hvad äfventyr;

I mörkret kunna vi så fromma och så trygga Förakta verldens prål och verldens laster stygga.

Ifrån ändan af kyrkan ropas åter på ljus.

Ledamoten N:.o.

Haf tålamod, o folk, nu skall här hållas tal Om upplysning och ljus.

Matzes beläte.

Akt! Passa på fiscal!

Ledamoten N:o.

0 nej, du ädle Matz! ej fara kan här hända,

Vi känna nog vårt folk och veta orden vända.

Ledamoten N:o.

Vi ej på spöken tro!1

En röst från bakgrunden.

Nå det är godt och väl.

Ledamoten N:o.

Upplysningen, I män, kan lysa opp er själ.

Ledamoten N:o.

Ditt språk är skönhetens och ilar

Djerft in i tankens rymd och der sig säker hvilar.

Georg.

Från ord till sak.

Ledamo.ten N:o.

Ja visst, hvad är att göra hän

1 Allusion p& Leopolds af handling om spökrädslan.Ledamoten N:o.

Vårt höga yrke oss ett lifligt nöje bär.

Gån! Mötom farorna med jemt och stadigt sinne Och varom nyttige, lefvom i mödans minne,

Vi af vår eftertid stor vördnad skolom få.

En röst.

Hur skall det ske?

Ledamoten N:o.

Fiscal, nå, passa på!

Här höras upprorsskrin, vi i vårt yrke störas;

Om man så stoja vill, hvem är i stånd att röras Af vår vältalighet. Nej lugn och sömn och fred Sänd, höga Gudaljus! på våra tegar ned.

Ledamoten N:o.

Bär du fram facklorna, vi skola rökverk tända!

Ledamoten N:o 12.

Mitt stora snille jag ej gissat till, må hända, förutan Er.'1

Ledamoten N:o.

Nå ja man ser också i oss

Af stora män en hop som tänder snillets bloss.

Matz.

Men fruktom I dock ej, att ljuset så omtala;

En elak ande snart i någon kunde skala.

Att forskning ställa an, O, ve jag fasar ren,

Det förorsaka kan en skada allgemen,

Ty kastar man en sten, den kan i skallen falla.

Därmed slutar fragmentet.

Ännu en tredje gång har Livijn dragit i härnad för att skydda tryckfriheten — men alltjämt för sent. Titeln på denna pjes, hvilken snarare är en dialog än ett drama, lyder på följande sätt:

Ceremoniel vid triumftåget för den redlige medborgaren, genom hvars åtgärd den skadliga tryckfriheten utrotas och

1 När Blom erhöll stora priset för sitt skaldestycke: Skaldebref till demt som söka ett odödligt namn, yttrade Canzellern: »Allmänheten skall vara Svenska akademien förbunden för dess treåriga uppskof med stora prisets utdelande för skaldekonsten, då detta uppskof bidragit till den för-iftån ... att kröna ett mästerverk och att hafra upptäckt .ett snille, till denna tid törhända obekant för sig själf.» Sv. Ak. H. Fr. 1786, IV, sid. 238. Jfr Polyfem, Femte saml., n:r 62.Censurer införas med mera dylikt, som hindrar ej allenast yttrings utan äfven tankerättigheten,

Välment

i ljuset lagd af en medarbetare, icke af Polyfem, icke af Iduna, icke af Phosforos, icke af Nya Posten, men ändå af ett dagblad och som hoppas blifva Censor eller Tankeöfveruppsynings-man med 500 Rsd Bankos lön.

Sublima skrifkonst, skänk af Gud!

'P. A. Wallmark.

Titeln är någqt lång; till gengäld är, hvad som kommer efter, skäligen kort. Fragmentet består af 5 halfva folio-sidor, omfattande 1 scenen. Den inledes af följande scenanvisning :

”Theatern föreställer Homstull,1 hvarvid Liljeholmen såsom ett nyttigt matställe ingalunda får utslutas.”

”Tre rimmare gä fram och åter på gården, klädda uti kappa och värja. — De synas oroliga, gå ofta utanför porten och, koksa, liksom väntade de någon.”

Det följande utgöres af ett samtal mellan de tre rim-marne.

Den förste af dessa är P. A. Wallmark. Namnet är visserligen icke utsatt, men det framgår af olika allusioner. Han säger, att själftänkandet griper omkring sig. ”En bom måste och skall derför läggas, annars hinner man den

ytterligheten, att våra tankar ej längre blifva de enda solida tankar i vårt kära fädernesland.”

De båda andra rimmarna förskräckas vid detta perspektiv och utbrista: huru skola vi då få mat och kläder och husrum? Wallmark lugnar dem emellertid. En af deras bröder (Leopold?) har dragit ut för att besegra förnuftet och sätta tumskrufvar på alla kättares högra tumme, ”hvarigenom jag hoppas, att deras skrifklåda skall något hindras”. Det är just för att hälsa denne utmärkte man välkommen tillbaka, som de tre rimmarne rest ut till Hornstull.

. Wallmark hoppas dessutom, att en tankeförbudscomitté2 inrättas, i hvilken han själf skulle blifva ordförande och de

1 Vid Hornstull låg bysättningshäktet.

* Syftar troligen på Riksens ständers Committerade till Tryckfrihetens värd, som tillsattes i samband med indragningsmaktens genomförande.båda andra, den ene cancellist, den andre notarie. ”År kära bror säker, att ingen medsökande kommer emellan med större så kallad skicklighet eller förtjänst.” Wallmark svarar, att han redan uppvaktat Hans Excellens Baron Roffensköld (= Mattias Rosenblad), hvilken han förut gjort åtskilliga mellantjänster, och hos hvilken han stode i hög nåd, att han vore säker på sin sak. I nödfall kände han åtskilliga damer, för hvilka han skrifvit vers1, och som komma att uppträda som sirener i en teaterpiece han skrifvit. ”Sirener, det var ju ett slags hafstroll med vingar på ryggen och örnklor”, infaller den tredje af rimmame, hvarmed syftas på löjtnant J. E. Schartau, som 1812 belönts med andra guldpenningen i svenska akademien för dikten ”Medborgaren”. Wallmark replicerar härpå: ”Det begriper ni inte, de voro Neptuni hoffröknar!” Han har gjort dessa damer uppmärksamma på vådan af en oinskränkt tryckfrihet särdeles som en tidning för den scandalösa Chroniken (Polyfem) utkommer, och de hafva fast beslutat att se fäderneslandets refvor tillgodo.

Om detta ej lyckas, får jag ännu några år heta Ecervelé, och det skär mig i hjärtat, yttrar Schartau*. ”Det måste lyckas, det skall lyckas,” utbrister Wallmark. Schartau är dock icke öfvertygad utan säger, att han fick höra samma refräng, ”när våran Philoktet drog ut med pilame, men hvad uträttade han3. Jo han fick en snöplig afspisning och har sedan den tiden vidtagit det kloka rådet att tiga, under det vi fattiga djäflar måste kläda skott för hans brödbit.”

”Philoktet”, svarar Wallmark, ”har icke öfvergifvit oss. Han samlar endast krafter och vederlägger allt som är skrifvet.” ”Ponera likväl att det misslyckas för vår vän,” invänder Ecervelé, ”hvad skola vi då göra?” Wallmark svarar: ”Det vi gjort förut. Skrifva emot den skadliga upplysningen, söka-att göra vår enskilda sak till den allmänna.” Wallmark

1 Wallmark ntgaf 1802: Nydrsgdfva till damer och kavaljerer för

1803.

* Schartau betitlades i Polyfem alltid »Ecervelé».

8 Philoktet är Leopold. Jfr dennes Säng öfver Kellgren» död, där det heter i

»Sjung ej triumf! Alcides hvilar,

Men på hans hjeltestoft, kanske, skall träda fram En Philoctet, som har hans pilar.»ärnar då skrifva en afhandling om förnuftets skadliga inflytande på lagstiftningen. Denna skulle förses med ett motto ur Longinos, hvilket han funnit i Boileau. — ”Kors, att herrn kan läsa den rotvälskan, som står i ändan på honom,” infaller Ecervelé. Wallmark svarar. ”Jag är ju studerad. Ni har väl läst ’Mina öden vid academien’?” Schartau infaller: ”Ja, nog står där att

Herrn skulle rymma

Och för sina synders skull

Blef gripen vid. Norrtull,

men grekiska talas det intet om.”

Den andre rimmaren, hvilken är skicklig i engelskan och med hvilken troligen af ses C. Lindegren, en af Polyfems argaste motståndare, lofvar att leta upp en passande vers ur Pope, ”som bror också kan flicka in”. Motståndarne började emellertid äfven läsa engelska, och en af dem hade häromdagen ur Dunciaden citerat en vers mot dem. — ”Hvilken oförskämdhet,” utbrister Wallmark, ”men hvad sade han vidare?” — Den andre af de tre rimmarne svarar: ”Om-gifven af sina vitterhetsbröder, sparade han oss ej, utan framförde den ena orimligheten efter den andra, således sade han, att hela vår så kallade upplysning, ehuru den efter en både lärd och vitter mans yttrande skulle vara enlig med Voltaire och förnuftet, icke destomindre var en efterpladdring (det var hans egna ord, som bror väl förstår) af hvad de franska skenphilosopherna frambrakt; att vi visserligen voro nog dumma (allt hans egna ord) för att kunna inse, hvartill våra sträfvanden ledde, nemligen hela nationens upplösning.”

Därmed slutar fragmentet. Att döma efter titeln borde den märkvärdige mannen, som är ute och reser mot tryckfriheten, slutligen anländt och väl firats med en eller annan parodisk procession i stil med sådana, som sedan förekommo i Svenska Minerva eller Palmsers artiklar mot denna tidning.

16. — Morten8en.XII.

År 1813 var Livijn sysselsatt med tvenne nya operor nämligen Visbur och Hobergsgubben.

Uppslaget till den första af dessa dramer hade han möjligen fått ifrån Hammarsköld. Denne skref i hvarje fall till honom redan 1806, den 8 april (H, I, 148):

”Nu har du smittat mig med din vana att afla förslager och planer. Jag har nu också fått något sådant i hufvudet, nämligen idéen till en svensk tragedi i grekisk form. Kan du gissa ämnet? Jo, Domalder, hvilken af lotten bestämdes att offras för sitt hungrande folk.”

Den 22 januari 1813 skref Livijn angående dessa sina operaplaner följande till L. F. Rääf:

”På det att ej kapellmästare Eggert skulle, derest han någonsin återvinner sina krafter, behöfva använda sin tid på den franska Jorund och dess Starkoder, om han vill bearbeta ett nordiskt ämne, har jag efter min hemkomst den 19 dennes hopsatt en del af en opera, Visbur kallad, hvaraf början följer, skolandes fortsättningen med första anlända, sedan jag likväl blifvit underrättad, huru detsamma blifvit upptaget. Äfven får jag utbedja mig ditt omdöme, fritt och sannfärdigt och ej på Lorenzos manér, fylldt med loford öfver de herrliga egenskaper naturen mig förläwt.

”Då du hos Sturlesson genomläser berättelsen om Vaulund, Visbur och Domalder, skall du deruti finna ämne till en tragisk triologi. Ett dunkelt öde nedtrycker alla dessa personer och bland mina 1001 planer är äfven den, att häraf bilda trenne operor. Dalin åberopar ett Chronicon Finlandiae, som finnes hos Nettelbladt, som jag ej eger denna bok, anhåller jag, det du täcktes efterse, huruvida berättelsen deruti sammanstämmer med den i Heims Kringla äfvensom, huruvida några namn finnas tillagda de finska drottningarne. ”Rääf svarar på detta bref den 16 februari 1813:

... ”Din tilltagsenhet är stor; två operor i arbete på en gång! Visbur är lemnad till Eggert, men hvilken nu åter, efter en kort förbättring, är så sjuk, att han synes snarare vara färdig att instämma [i] de himmelska än de jordiska chorer; om detta fragment kan jag således icke säga dig något yttrande, hvilket Draken, som skrifver till dig i dag och skickar afsicrift af Jorunder, lärer närmare upplysa. Hobergs Gubben deremot är eir hedersman, hvars vidare öden uppfylla mig med längtan: han har förträffliga ställen: tag läran af min mun etc. hvilka icke kunna förbättras, och mitt omdöme öfver det hela är såsom recensentens i Sv. Litt. Tid. öfver Sagobrottet.

Din idée att af Vanlander, Visbur och Domalder göra en Triologi är sann och i verkställigheten önskansvärd. Knapt frambjuder någon annan historia ett mera tragiskt och rikt ämne, i en tid och hos ett folk där alt skönt låter anbringa sig. Sturle-sons korta berättelse kan oändligt utvidgas ur åtskilliga källor och förnämligast utaf det åberopade ”Chronicon Finlandiae”, incerto auctore, Schwed: Bibi: 1: es Stiick . . . Åstundar du afskrift, skall den

genast öfversändas, hvilket dess längd nu gör omöjligt. Porthans noter till Juustens chronicon omtala visserligen något hithörande; finnas namn på de finska drottningarna äro de utan tvifvel upptagna hos den sistnämnda...”

Idéen var storartad. Den förste, som skrifvit en dylik triologi af operor, visserligen icke öfver ett isländskt men forngermaniskt ämne, blef dock icke Livijn— utan Richard Wagner. Livijn hann aldrig längre än till planen och några utkast.

Af ofvanstående bref se vi, hvilka källor, som Livijn använde. Dessutom få vi veta, att ödet skulle utgöra den sammanbindande länken mellan de tre dramerna. Tanken härpå erbjöd sig helt naturligt ur Snorres berättelse. Hvarje person, som kände de grekiska tragödernas verk och önskade välja ett nordiskt ämne för behandlingen af en dylik ödestragedi, måste finna Snorres berättelse synnerligen lockande. Det var säkerligen denna kombination, som intresserat Hammarsköld för dramat. Just från denna synpunkt var det möjligt förnya ämnet, hvilket eljest redan tvenne gånger behandlats i svensk litteratur nämligen af Ristell och Paykull. Dessa båda hade emellertid behandlat dramat i fransk anda. Den förre ser i Domalder en martyr, hvilken i Odins lundfaller säsom ett offer för den nya läran, kristendomen, hvilken - han omfattat. Ristells Domald är en nordisk Polyeucte; dramat är, däruti liknande de flesta svenska tragedier under 1700-talet, mera intrig- än karaktärsdrama. Paykulls drama spelar pä liknande strängar; det formar sig till ett försvar för toleransens idé.

Det var emellertid knappast grekiska förebilder, som föresväfvade Livijn; hans kännedom om den grekiska kulturen var mycket obetydlig. Troligen var det ett arbete af de la Motte-Fouqué, som förde Livijn pä den tanken att använda den triologiska formen för sin ödestragedi. Den tyske romantikern hade nämligen strax förut behandlat Sigurds-sagorna pä detta sätt i sin triologi Der Held des Nordens. ("Sigurd der Schlangentödter”, Berlin 1808; ”Sigurds Rache”; ”Aslauga”, Berlin 1810.) Livijn talar om dessa dramer i ett bref till Hammarsköld, den. 26 april 1813 (H, III, 217): ”Jag har tagit med mig de la Motte-Fouqués arbete och äfven läst det. Jag är dermed både nöjd och missnöjd. Den oskuldsfulla ärlighet, som borde karakterisera Sigurd Fofnisbana och som ofta är ganska lyckligt träffad, är för långt drifven. För att vara Ein tapfer Degen fordras visser-igen ein ehrliches, men ej ett rent af kindliches Gemiith. Brynhilda är väl tecknad, men det kan jag ej säga om Gudruna; i hennes mors caracter låg visserligen begrafvet det anlag, som vållade den andras ömsom veka, ömsom vildt mordiska caracter, men ändå kan jag ej förlika mig med henne. Den pies uti triologien, som jag mest tycker om, är Aslög, ehuru dess caracter ej heller torde vara rent nordisk.” Händelserna i De la Motte-Fouqués triologi voro sammanknutna genom ödet, hvilket direkt upptagits ur de gammaltyska och isländska texter, som Fouqué anlitat. I scenen på Gnitaheden (Erste Abenteure) berättar Reigen i dödsögonblicket om skattens förvärfvande och den förbannelse, hvilken hvilar öfver den. Han varnar Sigurd:

Hüt’ dich du Heldenkind,

Hüt’ dich vor’m herrlichen Hort!

Wahr’ dich vor Andwar’s Ring!Fluch dröhnt derb lastend D’rauf, reisst nach,

Nach in Reigen’s und Faffner’s Fali dich.

Att Fouqués dramatiska triologi föresväfvat Livijn under behandlingen af Visbursagan låter på en punkt tämligen säkert påvisa sig, i det att en scen i Visbursfragmenten går tillbaka till en situation i triologien/ I plan 2, första akten, heter det nämligen: ”Oden inkommer utan att någon märker det och står midt ibland främlingarne. Endast den späde Domalder ser honom, och förskräckt af det hotande utseendet beder (han) sin far lör sina bröder. Drottningen afböjer detta, öndur och Gissl förklara: ’det skulle guldsmycket vålla den bäste mans död i deras släkt’. De skynda ut. Oden försvinner och en eldslåga uppfladdrar, där han stod; alla häpna, några skynda sig efter de flyktande. Oreda, buller, vapengny!”

Det sätt, fivarpå Oden här uppträder, tyder på utländska förebilder. I nordisk litteratur dyker Oden icke opp som en vålnad. Han färdas fram som en människa, än vandrande till fots med en slokhatt på hufvudet, som döljer hans drag. än ridande en svart häst. På detta sätt kommer han stundom till synes i drabbningarna.

I Livijns drama visar sig däremot Oden som en vålnad. Scenen går ytterst tillbaka till vålnadens uppträdande i

Hamlet. Men en scen i Fouqués ”Sigurd dör Schlangentödter” har gifvit den dess särskilda form. I Vorspiel till detta drama berättar nämligen Hiordisa, huru Oden, Sigurds gudomlige ättefader, vid ett visst tillfälle visat sig:

Beim frohen Hochzeitsmahl in Wolsungs Hallen Erschien ein hoher Greis, einäugig, fremd An Tracht und Bildung.

Det är på samma sätt som Oden visar sig i Konunga-hallen i Uppsala i Livijns drama.

Af Visbur finnes numera endast följande fragment, troligen allt, som fullbordats:

I) Plan till första akten af följande innehåll:I) AUherjartinget i Upsala.

Folket omgifver Konungshögarna, och pä en af dem är Visburs thron uppställd. Under det man väntar den från offerfesten återkommande drotten jämte Diarne och lagmännen, samtala flere af folket om hvarjehanda händelser. Någre berätta om öd, Drottens förskjutna gemål och hennes söner, andra om hvarjehanda undertecken, som båda stora händelser. Uti en högtidlig procession inkomma Konungen, Drottningen, Diarne, Domalder förd af sin fosterfader, Lagmännen, Offerpresterna och en del af folket. Konungen intager thronen och uppropar dem, som äga något att kära.

Fram stiger Domalders fosterfader och berättar de rysliga

drömmar, hvarmed hans fosterson besväras, huru han sett Yngve Freys hög brinna, huru Oden synts honom m. m. Detta förklarar Drott skola betyda, att han skulle blifva så rik som Frey, en krigare som Oden m. m. — Då konungen börjar sitt tal till folket, framkomma Gissl och öndur samt äska sin moders brudskatt. Konungen vägrar den i början, men sedan en af lagmännerna talat, synes han vilja afstå de 3: ne byarne; drottningen däremot, hvilken nu fått guld-ladet, äggar konungen att ej afstå något. Folket miss-billigar detta. Gissl och öndur bortgå, sedan de förklarat: att guldsmycket skulle vålla den bästa mans död i hans släkt. Det missnöjda folket uppstår, och ridån faller.

II) Ny plan till första akten:

Hofsalen i Upsala. Några tjänare och trälar frambära hvarjehanda rätter och tillreda borden. Emellan dessa uppstår ett samtal angående flera syner och underverk, hvilka sedan drottning Audurs bortvikelse visat sig kring Upsala. Konungen, drottningen, Domalder, förd af sin fosterfader, hofkämparne inkomma och intaga sina säten vid bordet. En närvarande skald uppmanas att muntra den tunglynnta konungen. Under hans sång inkommer trenne män med täckta hjälmar. Domalders fosterfader besvarar skaldens sång. Konungen blifver varse de främmande och frågar, hviika de äro; de säga sig vara köpmän, och den äldste elleröndur och Gissls fosterfader framställer gåtor; härmed leder han ämnet pä den oförrätt, som skett Audur. Nu uppstå öndur och Gissl och kräfva sin mors hemgift. Konungen är benägen att villfara deras begäran, men drottningen, som ej vill mista halssmycket, föranleder honom att afslá den. Oden inkommer, utan att någon märker det och står midt i bland främlingarne. Endast den späde Domalder ser honom, och förskräckt af det hotande utseendet beder [han] sin far för sina bröder. Drottningen af böjer detta, öndur och Gissl förklara: ’det skulle guldsmycket vålla den bäste mans död i deras släkt’. De skynda ut. Oden försvinner och en eldslåga uppfladdrar, där han stod; alla häpna, några skynda sig efter de flyktande. Oreda, buller, vapengny.

III) En sida i folio, innehållande en kort plan af alla tre akterna, hvilken börjar med följande reflexion:

Finnarne i motsats mot svenskarne; de förre vekliga, småaktiga, fattlige af en låg hämd, fallne för nöjen och vällust. De senare motsatsen.

1 akten. 1 scenen. Gästabud hos öde, under detsamma inkomma hans dotter, åtföljd af sina söner. Hon klagar sitt öde, svär hämd. Hon lofvar sin hand åt Grim, som däremot lofvar att biträda henne vid hämden. Hofvet begifver sig till Domalders tämpel för att rådfråga gudarne. Hulda tolkar gudarnes mening.

2 akten. Visbur sitter på Alshärjartinget, fram komma hans söner, de begära sin arfslott, han nekar dem, de vilja söka Upsala tämpel men visas därifrån. De taga afträde. Det inre af Jómalas tämpel. Seid föregår.

3 akten. Visbur, förskräckt af järtecken, uppkallar ur grafhögen sin faders ande.

IV) Utkast, dateradt: Kongslena den 19 januari 1813. Visbur, romantisk opera. Därefter följer en personförteckning:

Visbur, Uppsala konung.

Ingiluk, hans gemål.

öd den rike, hennes fader.

Domalder, Visburs son.Gisle

Authur

Visburs och Ingiluks söner.

Huldur, en trollkvinna.

Thorvalder, en skald Hflbjörn, sjökung.

Därefter följa fem foliosidor versifierade utkast af första akten, men nästan helt och hållet öfverstrukna.

V) Plan till andra och tredje akterna:

2 akten. Ett afgudatämpel. Audur jämte begge dess söner Gissl och öndur på knä framför altaret. De anropa hämd öfver Visbur. Efter någon tid visar sig trollkvinnan Huldur samt berättar, tivilka åtgärder hon vidtagit för att trolla olycka på Domalder. Audur härmed ej nöjd, fordrar den grymmaste hämd. Huldur lofvar att använda all sin kraft och skicklighet. Audur bortgår för att hämta skänkerna. Huldur tillreder offret, som utföres af en procession af prester och Gydior. Uti en högtidlig procession inkommer Audur jämte dess söner samt offra bland annat 9 unga trälar och 9 unga trälinnor. Huldur börjar besvärjningen. Utgarda Loke visar sig, Svartalfver synas, en vild balett etc. Åskan går. De underjordiska makterna fordra blodoffer. Man kastar lott. Lotten faller på Gissl's och öndurs hufvud. Audurs raseri. Hon beslutar att själf följa sina söner i döden. Genast visa sig blidare förbetydelser. Högtidligare och dystrare bilder visa sig. Slutligen utfaller Gudasvaret sålunda: att alltid skall någon af yngUngarne slås ihjäl af sin egen släkt. Huldur lofvar Audurs söner seger, och de afgå för att samla folk.

3 akten. Vanlands ättehög; i fonden Konungaborgen.

Visbur, uppväckt af sin son Domalder, beger sig vid midnatt till sin fars ättehög. Hvarjehanda spöksyner visa sig. Han uppkallar sin faders vålnad. Högen öppnas; den synes. Under detta hafva Gissl och öndur närmat sig slottet, hvarpå de sticka eld. Utur lågorna rädda sig många af Wisburskämpar. Strid uppkommer mellan dessa och Gissl[s] folk, som slutligen besegras. Oden visar sig i spetsen för Gissl[s] och öndurs sällskap, äfven Audur, som bortvisas för att taga vid slottet sin hämd af den unga drottningen. Visbur, som jämte sin son, slutligen blifver uppmärksam på striden, skyndar fram. Slaget blifver allvarligare. Visbur sticker ned öndur, hvarefter han själf dödas af Gissl, som mördas af Domalder, innan han ännu fått tillfälle att sätta sig i försvarsstånd. Domalders fosterfader inkommer med samladt folk, bortdrifver Audur[s] sällskap och skyndar med Domalder att rädda konungaborgen. — En stunds stillhet. Audur, som under slottsbranden mördat den nya drottningen, inkommer för att uppsöka sina söners lik och träffar dem liggande bredvid Visbur. Hon omfamnar dem, fäster den fatala guldkedjan på Visbur och kastar sig på Gisles svärd.

Den andra ”operan”, som Livijn 1813 ärnade utarbeta, var Hobergsgubben. Möjligen var den påbörjad redan föregående året. Manuskriptet är dateradt Kongslena den 13 januari 1813. I det ögonblick, då Livijn befann sig i Göteborg för att inskeppa sig till Tyskland, uttrycker han sitt beklagande att ej få stanna hemma. Eljest skulle han snart slutat sin Hobergsgubbe (H, 111, 217, den 1 maj 1813).

Hobergsgubben fick medfölja till Tyskland, och den råkade till och med en gång i fransmännens händer. En afton, då Livijn i god ro satt i Halle och skref bref, rapporterades plötsligt, att en fransk truppstyrka hotade

staden. Livijn lämnade Hobergsgubben och sin öfriga tross i sticket samt begaf sig i väg i det sämsta väglag mot Landsberg, dit han framkom klockan 5 på morgonen. Han återfick emellertid det dyrbara manuskriptet och medförde det ofullbordadt till Sverige, där han ärnade arbeta på det 1814. Detta år bad han Hammarsköld sända sig åtskilliga nyutkomna, ”obscura 4—8 Bancos författare, som så herrligen representera vår Caftanlitteratur och skola, jemförda med Poly-histrio, icke blamera hvarannan uti Hobergsgubben” (H, IV, 140, den 24 november 1814) .

Hobergsgubben är nämligen en opera, hvilken till störredelen består af parodier pä Leopolds och andra akademiska författares skrifter. Den inledes af ett företal, som innehåller ovett. Färdig skulle den omfattat tre akter, men endast ett stycke af den första akten är utförd. I denna befinner man sig vid Konung Granmars hof, där det tillgår ungefär som vid hofvet i Mästerkatten. Samma materialistiske och nöjes-lystne konung, samma burleska seder. Månne icke Carl XIII är direkt åsyftad, såsom man väl trodde, fast säkerligen med orätt, att han var i Mästerkatten? Hufvud-scenen i det bevarade fragmentet upptages af en kvick parodi på Leopolds lärodikt ”Predikaren”. Äfven i detta drama liksom i ”Upplysningen” märker man, att satiren riktas mot den hotade yttrandefriheten. Hofkansleren anmäler, att Aune bonde ej tror på Hobergsgubben. Bonden införes och skall hängas, sedan rannsakningen försiggått i vederbörlig ordning. Plötsligen af kastar han emellertid sina grofva kläder och står i en gyllene rustning med en purpurkappa öfver axlarna och svärd i handen. Det är Hobergsgubben. Han tänker på hämd. Det vore lätt för honom att förvandla dem alla till djur, men kanske är det enklare att döda dem. Därmed slutar fragmentet. Någon plan finnes icke, så att det är omöjligt att uppgifva, huru Livijn tänkt sig slutet. Omöjligt är det icke, att Hobergsgubben straffat konungen och hofvet ej med döden eller förvandling till djur utan med uppläsning af mystiska och romantiska författares skrifter. En dylik scen skulle ju erbjudit ett vackert tillfälle för Livijn att försjunka i en hel orgie af parodier. Att han haft en dylik idé, därpå tyder i' hvarje fall en anteckning, som återfinnes i Livijns manuskripter del V (”Förflugna idéer”), och hvilken troligen är skrifven i Hannover. Den har följande lydelse:

”1 min ’Hobergsgubbe’ måste ledamöterna uti Svärmeriakademien hvar efter annan uppläsa ett stycke ur Jakob Böhme, Paracelsus m. fl., men slutligen faller en på den idéen, att uppläsa en tirad ur Leopolds afhandling om spökrädslan och genast resolveras, det skall akademien hädanefter tro på spöken. Med såll, vigselring, kam etc. anställes därpå undersökning efter Grefvinnan N. N. bortstulna knä-hund. Detta sista draget är på hofmannaart, ja, det är svenskt akademiskt.’ ’

För öfrigt ser man af en not i margen, att hofvet sökt blidka Hobergsgubben, ty både drottningen och prinsessan erbjuda sig att för landets väl gifta sig med honom. För .att prins Beckbjörn under så fatta omständigheter ej skulle blifva utan maka, förvandlas Landtvämsmannen öhlthrym till fruntimmer. *

Rääfs berömmande yttrande om detta drama är ofvan anfört.

De bevarade fragmenterna hafva följande lydelse*.

HOBERGSGUBBEN.

Företal.

Äfven jag ville plocka några blommor på den sköna Hespe-riens fält, j^g . ville binda en krans af de täckaste blommor för att offra den på sångGudinnornas altare. Men jag fann alltför snart — jag olycklige! att det ej var åt mig, som hon uppbevarat sina slösande skatter. Der stod jag arme, öfvergifne! För mitt tjusade öga-glänste det herrliga aftonmåln, det jag önskade mig för att få bada mina i eterns rena dagg, men jag lyftades ej af min egen styrka. Och framför mig, hvilka föredömen! hvilka lysande exempel. De store mästarne Pehr Munk af Rosensköld och Jöns Angelini hade, like nattens blixtrande stjernor, sjunkit ned i vestern, men i östern grydde lika stora himlabloss, de der, som jag hoppas, skola länge skimra innom odödlighetens stjernekrants eller Herrarne Wahlberg, Schartau, Lindeberg och Holmlund. Men äfven dessa dråplige män kunde jag ej följa. Hoppet flydde från min själ, sorgens flor lade sig kring mitt hjerta och häpen och försagd skådade jag kring mig. Ack! så måtte äfven vår första Moder hafva stått, innan hon ännu hade fått den bekanta skinnkjortlen.

HOBERGSGUBBEN.

Opera i 3 akter.

Personer. .

Konung Granmar.

Drottning Kjäluk, Hans gemål.

Prinsessan Bolverkina, deras dotter.Prins Beckbjörn, hennes man. Jätten Thusse.

Landtvärnsmannen öhlthrym. Berserkarne Venölfver.

” Vifölfver.

WöUe^6 | Hofskalder.

Randver, Fioske-Cantzler.

Aune hin gamte, en bonde. Rikshärolder.1

1. Handlingen.

Konung Granmar sitter i sitt högsäte; hans kämpar och hoffolk rundt omkring honom. Hofskalderne Skrange och Wölle stå på golfvet, midt emot Konungen.

Skrange.

Kriget och hämden och fasan med mer,

Som icke allt specifera sig låter*

Falla i stoftet för konungen ner,

Som dem förlåter.2

Wölle.

Strax utur vishetens flödande brunnar Hans majestät dem sin tillgift förkunnar,

Ty han är mild som en slocknande sol,

Han skall besjungas från pol in till pol,

Rättvis och djerf såsom Henry le quatre Alldrig han tyckes på tingshögen later.

Han har geni utaf sjelfvaste fan Och det från Sylvesters till nyårsdan.

Granmar.

I trogne spelemän! som särdeles förlustat Vårt höga Majestät och uppå harpan rustat,

Säg oss, I ädle män, hvi Gauthiod I flytt

Och hvi dess kalla hem och trumpna folk ni skytt,

Ty svårligen man kan så dyre gripar finna,

Utur hvars snilles brunn så sköna vers upprinna.

1 Drottningen och prinsessan täfla om att blifva Hobergsgubbens Gemåler, emedan en måste åt honom offra sig för landets väl, och på det Prins JBeckbjörn ej skall blifva utan maka förvandlar Hobergsgubben Landtvärnsmannen Öhlthrym till fruntimmer. (Livens anm.)

9 Parodie på Leopolds Det slutande århundradetDuo af Wölle och.Skr ange.

Blott der dårskaper och laster svärma1,

Dessa sorgliga förvillelser,

Likt de pestmoln, solen drar ur kärr,

Plötsligt verkas af fantasters värma.

Men du! Drott! är sjelfva dygdens vän.

Och af tolerans du blott förbränner Den, som icke ljusets värde känner,

Qvällikt upptändt i upplysningen.

Ganska långt har ren din hyfsning hunnit,

Grinet, detta troll! har du kört bort,

Adlig hjelm du ger oss innan kort,

Fast vår konst ur Odens bakdel runnit.

Snart vi också previlegiér få,

Att de visaste i landet vara,

Då är ljuset bragt ur alsköns fara,

Och ditt folk skall taksamt för dig stå.

Chör af Hofmännerne.

Mäktige furste, ditt folk dig omarmar Med underdåniga trohetens famn.

Ty du dem icke med garder utarmar Och är ej nitsk att rista ditt namn.

Konung Granmar.

Haf tack du trogna folk, Din sälhet är min egen.

Ty är ditt visthus fullt, står icke jag förlegen,

När furstar gästa mig! Min Måg! Säg — drömmer du? Hör du ej folkets röst?

H. K. H. Prins Beckbjörn, som sofvit, säger i det han

vaknar.

Åh prat! Nu ljuger du.

H. K. M. Konung Granmar.

Hvad, ljuga dessa män med grånade förtjenster?

Betrakta deras bröst. Se stjernan — der — till vänster. Vår son! Du är ett nöt. Du skall bli landets far.

Ditt namn skall fräjdadt bli, som förr vårt eget var.

Prinsen (fullmornad).

God morgon, General, Herr öhlthrym, Kära vän,

Jag tror, att vi ett hom i botten dricka än.

1 Jfr dikten Filosofien af det adertonde seklet af Franzén i Polymnia, sid. 28.Landtvärnsmannen öhlthrym.

Jag, en Starkoder sjelf, på nordens isar dricker.

Och täflar med er, prins, om jag af segren spricker.1

Konung Granmar.

Min son, tag läran af min mund.2

Chor af Hofkämparne.

0 prins, tag läran af hans mund.

Konung Granmar.

Flux efter Drottningen, prinsessan, deras fröknar.

(En härold går.)

Ej slöser jag mitt vett, omärkt i hofvets öknar.

(En annan härold går.)

Cantzlern skall också hit, ty jag vill läror ge,

Dem man vid Toddyn kan ta till begrundande,

Nu är jag fallen just, och kommer jag på trafven Skall detta tal bli trykt, när jag är lagd i grafven. Sekterarn skall ock hit. Historiografven sjelf.

(Ännu en härold afträder.)

Att i hans stora bok det trotsar tidens elf.

Drottningen, prinsessan och alla hoffröknarna inkomma i procession.

Chor af hoffröknarne.

Friska läppen af ert fordna nöje Darrar smått! — O! låt oss kyssa den!

Furste! Säkert detta ljufva löje Föds af tankar på Er bästa vän.

I sin jemna tackt den mjuka barmen,

Höjer, sänker sig, tick, tack, tick, tack!

Kämpar! när den speda, hvita armen Famlar efter Er! ack! ack! ack! ack!3

Konung Granmar.

I tappre Riddersmän!

I landets förste söner!

Upp hyllom skönheten.

Den egnen Edra böner.

1 Jfr Wall mar k, Sång Ull Finska arméns ära, sid. 8: Räds! en Miltiades på Finlands isar strider.

* Jfr Leopolds Predikaren.

8 Lindegren, Till den slumrande Sofi från dess vakande Calle.Vår drottning vitter är, ^

Till snillets rymd hon smyger,

Och smaken har hon kär I vers och sidentyger.

Alla kämparne uppstå och formera en procession, hvilken slutas af öhlthrym och prinsen samt allra sist konungen.

Chor af kämparne.

Må qvinnan, evigt värd vår dyrkan, vårt beskydd,

Då hon befaller dygd, från lydande bli lydd.

Må mannen offer ge, för dem han vågar kräfva,

Och mer för hennes sorg än hennes vrede bäfva ;

Ej irrbloss, men geni, han lyse hennes stig Och läre dubbelt stålt i henne vörda sig.1

Under musik af pukor och trompeter tåga båda processionerna tvenne gånger kring theatren, så att de korsa hvarandra, derunder sjungande:

Hoffröknar och hofkämpar.

Ej irrbloss, men geni Ej irrbloss men

lysa fröknars stig, geni, I lysen op vår stig,

Och lära dubbelt stålt i i qvinnan vörda sig.

oss att vörda sig. Och lären huru stålt

Konung Granmar.

Se det var vackert sagt. Men hvar månn'

Cantzlern blifver,

Helt säkert sitter han till landets gagn

och skrifver.

Der kommer han.

(Randver Fioske inkommer tillika med sin Hof-Cancellerska.)

Granmar (fortfar).

Min sann', han kom i grefvens tid Att vår ballet få se. Nå sättom oss i frid Att sinnesnöjets ro med sedeodling njuta,

I skalder bägge två, som städse plägen

gjuta

Ert nit för landets väl i fagira versars klang,

Låt höra Eder röst, så att det säger pang;

Nu tagom vi vår plats. I hoffolk, varen reda Att med er dans och sång för snillet väg bereda.

Konungen, Drottningen, Prinsen och Prinsessan intaga sina säten. Hoffolket ställa sig omkring dem. Skalderne Wölle och

1 Val eri us, Kvinnan.Skrange ställa sig på ömse sidor af Theatern och sjunga under det hofkämpaifie och hoffröknarne dansa en Ballet.

W ö 11 e.

Upp ädle konungsman,

Din ära trifs försann I maklighet och nöje.

Men nu du dansa må Att icke skörbjugg få Vår fiende till löje1.

Skrange.

Rik är den syn, som strålar från Naturen I Ceres glans och Floras kolorit,

1 poppelns höjd, i skönheten hos Djuren,

1 ögats eld från glädjens Aphrodit:

Men fröknars mängd, som för min känsla visa Behagens, kärlekens och pliktens lag,

Hos dem jag bör enkannerligen prisa Allt hvad i dans de lägga för en dag

Duo af Wölle och Skrange.

Välsignelse åt edra värf

I, som för bördorna ej svigten,

Och med beslutsamhetens nerv,

Ej hören smädelsen för plikten!2

Chor af hoffolket.

Lycksalig den, som mödans frukt Ej samlar blott, men äfven delar:

Hvar helst det finns så god produkt En stark afsättning aldrig felar3.

Chor af de Dansande.

Vår menlösa dans rätt fatta, o kung,

O! göm våra språng i ditt hjerta.

Min drottning, o, sitt ej tvär och tung Som vore du rörd utaf smärta.

O konung betänk! vår trohet och nit,

Ty vi hafva dansat just med flit.

Baletten upphör, och de dansande göra en vördnadsfull Compliment för de konglige personerne.

1 Walberg, Folksånger, sid. 16.

* Valerius, Årsfesten 1811.

8 Valerius, Vintervisa.Konung Granmar (till Rikshistoriografen som jemte Secreteraren inkommit

under dansen).

Hör Han, Historiografi Han har väl riktigt fattat,

Hur fröken Nitelgerd för Rikets väl sig mattat,

Skrif, att hon uti sitt spräng, fördunklat Vestris namn Kom, lilla fröken, hit t Kom, kom uti min famnl

Det nu p& modet är, att kungar embrassera.

De sig förtjente gjort af fosterjordens ära.

Sekter hör hit! Han skall strax låta fröken fä

En bra pension, som bör af Barnhus fonden gå.

Under det Historiografen skrifver i sin bok, och secreteraren annoterar i sin plånbok, omfamnar konungen fröken. Drottningen och de öfrige Kongl. personeme göra det samma, alla hof-

männeme och hofhjeltarne samlas omkring henne, hon caresseras

af hofdameme, men då ingen märker det, göra de sednare fula grimaser åt henne.

Konungen

(fattar sin spira i handen efter en stunds högtidlig tystnad).

Nu griper jag mig an, med riket att traktera. Jag lärt den af Kong Jöns,

Han duktigt kan regera.

Af Mästerkatten lärd, som äger sant geni, Fast packet deraf tydt en skändlig ironi.

(Till prinsen.)

Min son. Tag läran af min mund.

Chör af Hoffolket.

O prins! Tag läran af hans mund

(Fanfar af pukor och trumpeter.)

Konungen. Min son, tag läran af min mund

Hoffolket.

O prins, tag Ifiran af min mund.

(Chör af Hoffolket.)

O prins! Tag läran af min mund

(Fanfar af pukor och trumpeter.)

Konungen.

Min son, tag läran af min mund.

Hoffolket.

O, prins, tag läran af hans mund.

17. — Morten8en.Konungen (ensam).

Min son! Tag läran af min mund.

Chör af Ho f folket.

O prins! Tag läran af hans mund!

Fanfar.

Min son! Tag läran af min mund

O, prins! Tag läran af hans mund.

Konungen.

Min son! Tag läran af min mund,

Tills Faen må dig besitta,

Han varder kommande den stund,

då du ej mera skall, så visa påfund hitta.

Prinsen.

Min söta Nådig' far. Dess råd säg vackert ut,

Om det påtiden drar, så somnar jag till slut.

Konungen.

Vill du naturens väg, till verklig sällhet veta?

Se här dess första bud: att äta.1

Prinsen.

Far talar som en sol. Han vet, hvad kroppen tål, Den versen var solid och ej ett tankeprål.

Chor af Hofkämparne.

Märk dessa visa ord!

O, furste, i din lefnad När rågadt står ditt bord,

Har Majestätet träfnad.

Och då skall folkets röst Till himlens portar skalla Och till din ålders tröst Välsignelse nedkalla.

Konungen.

Gör rätt åt all förtjänst, min son, och gör den gema!1 Men som det tråkigt är, att se, om den är sann,

Så tro strax på bedrift, ehvar du ser en stjerna,

Det är som dagen klart de svara mot hvarann

Prinsen.

Ja, det är mycket sant, Ty stjeman ju förklarar,

Lik stämpeln på en slant,

Att den mot tvenne enkla ören svarar.

1 Leopold, Predikaren,Chör af Hoffolk.

Låt mången for en stjernas skuld,

Förakta lifvet, bråka hjerrian;.

Med Kungens nåd och folkets guld Förvärfva vi oss rätt till stjernan1

Konungen.

Tre stora ord, min son, må dina stadgar pryda: Upplysning, Frihet, Menskorätt,2 Dock bör du ej förstå det lappri de betyda,

Och ingen ann dem tolka rätt.

Prins Beckbjörn.

Det var just sköna ord,

Ty de mig nästan söfva,

Upplysning, frihet, menskorätt.

Må af mitt folk — min hjord Ej någon dem behöfva;

De ä mångstafviga och sägas ej så lätt.

Chor af Hoffolket.

Oss frestar ej det skenbart stora,

Oss bländar ej Cometers glans;

Hvad? Skulle vi vårt lugn förlora,

Då intet i ersättning vanns?3

Konungen.

Min son, merk läran af min mund.

Cantzlern.

O prins 1 värdera dessa pund, som ej i jorden grafvas.

Chor af Hoffolket.

Hör hvad er förestafvas.

Konungen.

Upplysningen, godt folk, det är en satans sak,

Den gör mång middag bäsk, den kostar nattevak, Ty spitsen är så fin, den kan så omerkt stinga,

Och Konungar och Hof om namn och nackar bringa. Ty bör i denna del, du icke skämt förstå,

Men hvarje slik fantast på ryggen låta klå. Lifmedicus har sagt, att slik ett svettbad jagar Fantasteriet bort, som föds af nyktra magar.

1 Jfr Polymnia, sid. 326, Visa af Valerius.

1 Jfr Leopold, Predikaren.

* Valerius, Berget och dalen.HofCancelleren.

Stormäktigste Allemådigste!

Låt mig i underdånighet framte:

Att till uppbyggelse För tromän och trotjfinare Men medelst gripande Af en öfvergifven sälle Och gruflig svärmare,

Som af förhärdelse Så ock förstockelse Vill troll och gastar se,

Och tro på tomtegubbame,

Lofjeskorne,

Och särdeles, att Hobergsgubben te sin vördnadsbetygelse.

Jag hoppas, att till straff och rättelse Han får i Nåder repet se Omkring sin hals till hängande,

Så snart ransakning hunnit ske.

Konung Granmar.

Hvad, är Tartaren sjelf med menskor ense vorden Att kasta skuggor opp, till qval för mig på jorden? Vidskepelse trifs än! Det feltes blott. Välan,

Förenens kämpars hop och fröknars med hvaran.

Alla uppstå med förfSrelse. Hoffröknarna omgifva den Kongliga famillen, som ytterligare beskärmas af Hofkämparne med dragna värjor.

Konungen (fortfar).

Gå, för genast fram, den som i brottslig yra Vill vara klokare än de, som landet styra.

(Några hofkämpar utgå.)

Men att ett gensken af upplysningen må syns,

Så dansen om en sväng, tills hans förhör begynns.

Ballet af Hoffröknar och Hofkämpar.

Chör under dansen.

Evigt ifrån lifvets dagning Skapades din ljusa drägt,

Utan stoppning, flickning, lagning Har din slöja jorden täckt,O upplysning 1 du Sr herlig,

Klar som himlens är din gians,

Dock du blifva bör förfärlig,

När du föds af sång och dans.

(Aune bonde införes väl bunden och omgifven af en mängd

krigare.)

Konung Granmar.

Hvad, Br det du, din skälm t (Till hoffolket).

Jag tror I miste takten.

Till Aune.

Jo! joI

Till Hofvet.

Balleten föll.

Till Aune.

Lär vörda kungamakten.

Vill du på gastar tro. Din turk! din Antikrist.

Till Hofvet.

Glissaden vårdslös var, det hemnas bör.

Prins Beckbjörn.

Förvist.

Konung Granmar (till Cantzleren). Hvad skall jag säga nu?

Cantzlern.

Jo, tag men och häng opp'en

Det duktigt masa skall i undersåtekroppen.

Konungen.

Så snart ransakat är, skall du bli hängd, din gök! Sen skall det väl bli slut på ditt upprors försök. Försvara dig. Hans brott, Herr Cantzler, repetera, Af nåd tillstäd, att du får lefvande det höra.

Cantzlern.

Stormägstigste,

Allemådigste Låt mig i underdånighet framte Det han på krogarne Och klubbame Har yttrat det förgripeliga yttrande Och vrängda framställande,Att Hobergsgubbame Å existerande

Och kunna riket knuffar ge,

Att det kan ramla uppå sne.

C hor af hofkämparne.

0 fasa! Ö brott! öfver upplysta länder

och borgar och slott Vidskeppelsens gast sina villor utsänder.

Vår konung, vår drott!

Se ned på oss arma,

Se ned på oss svaga,

Och mild dig förbarma Och mörkret förjaga Ty annars vi kunna af svärmeri Angripas och falla i filosofi.

Aune Bonde

Förgäfves frukten I en blick utaf Den höga gudom, som sig endast yttrar

1 tankens flykt till mera klara rymder.

För er den qvickrot är, som jorden föder,

Och godt jag hoppas den skall Eder smaka,

Ty ho vill väl med tvång förhindra

En hjord så from från sin bestämda nytta.

Drottningen. .

Sublima rimkonst! Skänk af Gud I1 Skall jag dig här försmädad skåda,

Skall man i orims takt* och ljud En bild af Tronens bråttfall båda!

Skall fräkt man nu i slik blankvers Ditt ursprung, snillets utström, smäda Och smaken till en vansklig pers På slika osmaks versar qväda.

Prins Beckbj örn.

Hvad, talar du ej rim, du hiskliga Bandit,

Det, Gudskelof, var bra, att man har fått dig hit.

Aune B ö n d é.

I lätta vågor harmonien smyger Till hjertat fram, men

De milda känslor — ej den som en fors —.

1 Wallmark, Handen.Drottningen.

Pohl Rfittnu är jag död

O rädden smaken ur dess nöd!

Hvad, du st&r här? och blixten dig ej krossat?

Och du, högtälsklige Gemål, som ej uppblossar Af rlttvis vrede, när du smädelserna hör.

Ach! 01 uff! oj! jag tror, att jag af van-smak dör.

Drottningen (faller afddnad). Konungen springer af sin stol med spiran i fullt hugg. Barbar! fly, bäfva.

Prins Beckbjörn (drager sitt svärd). Dig skall man sonika ut genom fönstret häfva.

Kämparne.

Ännu flammar vårt bröst utaf fädernes mod,

Ännu flyter i ådrorna gothernas blod.

Bäfva du, Niding! se hemnaren nalkas.

Vågar du än med vår hofsmak att skalkas.

Snart skall du, doppad i Lethens ström,

Glömma din djerfva fantastiska dröm.

Alla kämparna uppställa sig, sist Landtvårnsmannen ölthrym. De draga sina svärd, salutera de Kongl.

Personerne.

Konungen (till kämparne).

Upp fosterlandets ägta söner,

Se, ärans dag ren inne är,

Se denna hop, som mörkret kröner En upprorsfana mot oss bär.

Gån på, Gån på fantasters blod Skall skölja edra fjät.

Kämparne.

Vi gå, vi gå fantasters blod Skall skölja våra fjät.

Drottningen.

Slåss i ljuflig dvala Säg mig segren sen!

Så skall man betala Nådig värd igen.

Strid för många glada dagar,

Som du åt din drottning lagar,

Slåss i ljuflig dvala,Sä fä snillen tala Med Er drottning än.1

Drottningen afträder.

Kämparne.

Vi slåss! Vi slåss! Fantasters blod Skall skölja våra fjät.

Prins BeckbjOrn.

Med pannan ljus och fri Ej stor, men dygdig bli!

På jorden blott och slafvar,

Gå — trampa — spotten fäll,

Försvara dina tjSU Och dina fäders grafvar.1

Kämparne.

Må ske, må ske! Fantasters blod Skall fukta våra fjfit.

(Prinsen afträder.)

Chor af Kämparne.

Ja visst! Ja visst! Fantasters blod Skall skölja våra fjät.

(Prinsen afträder.)

Chor af Hoffröknarne.

Hvad mödor! Hvilket gny! hvad faror hvad förslager! Och ändtligt sist, hvad slut på stoj och vidrighet?

KSnn, dödlige, ditt hopp: slag, vattensot, podager,

Och sten i biåsarna, och taggar, der du vet I*

Chor af Kämparne.

Charmant, Divint, fantasters blod Skall fukta våra fjfit.

(Hoffröknarna, Cantzlern samt de öfriga afträda).

ö 11 h r y m (vänder sig tiU Kämpar). Krigare! Fyllen Er ofylda ed:

Skynden, befriare! Sällhet och fred Gro på Er jord i de ilande stegen:

Bk)d skall de kosta------Så köpes en egen.4

1 Wallin, Vaggsången.

1 Walberg, Folksånger, sid. 18.

* Leopold, Årens flykt.

* Wallmark, Sång till finska arméns ära, sid. 9.Kämparne (rycka raskt mot Aune Bonde).

under Chor.

Ungdom och hälsa,

Intet kan frälsa:

Härjaren ler Mordvapnet vändes Emot dig det tändes Du är icke mer.1

Aune Bonde (pd knä).

O, skonen dock en bunden, värnlös man,

Ej hjeltar höfves, att den svage nedsli Och bloda svärdet uti fingnas hjertan.

Chor.

Du skall dö.

Aune Bonde.

Jag villats har måhända, — visen mig Den rätta stråt, som för till sannings templet.

Chor.

Du skall dö.

ö 11 h r y m.

De skola höras sanningsropen,

Och landets ädle krigare Förkrossa snart den fega hopen,

Som vågat glömska it oss ge.2

Chor af kämparne.

Ungdom och hälsa Intet kan frälsa

Aune Bonde

(Reser sig upp, kastar af sig bojorna samt framstår i en gyllene rustning med en purpurkappa öfver axlarna och ett svärd

i handen).

Hobergsgubben.

Förnimmen, piltar, hvem I trottsa velen,

Jag Hobergsgubben är------------

ölthrym och Kämparne (på knä).

1 G ra valli as, E., Besa ifrån Qråddö till Batan, sid. 88.

1 Walberg, Folksånger, sid. 12.Chor af k&mpa.rna.

Kors i Herrans namn!

Hobergsgubben.

Och bor i berget.

Chor af kämparne.

Gud bevare oss!

Hobergsgubben.

Uti en blink jag kunde er förbyta...

Chor af kämparne.

Ers Excellens!

Hobergsgubben.

I djur, till foglar eller andra kräk.

Chor af kämparne.

Ers Reverens!

Hobergsgubben.

Men jorden ock i detta fall förpestas

Af Er, det simplast är att döda Er...

Slut på fragmentet.

Satiricussen skulle troligen blifvit ett parodiskt drama af liknande art som Hobergsgubben. Därför talar i hvarje fall ett yttrande i ett bref till Hammarsköld (H, III, 217, Göte-borgh, den 26 april 1813): ”Jag går nu hafvande med en yngre broder till honom (Hobergsgubben), hvilken i händelse den kommit att se världens ljus, erhållit i döpelsen namnet ”Satiricussen”. Med valspråk af Holberg: ”Satiricusser nog det ha vi här i landet”1.

Livijn tyckes emellertid endast hafva utarbetat första scenen, hvilken här meddelas efter det bevarade manuskriptet i Dramatica. Någon plan finnes icke, och dramat finnes endast omnämndt i här of van citerade bref. Det är således omöjligt att uttala någon mening om hvad Livijn ärnat satiri-cera i detta stycke.

1 Citatet ¿r ur »Peder Paars», 3:dje boken, 2:dra sången:

Satyricasser nok der findes her paa Landet Som for os gjöre vil eet Gravskrift efter andet....Satiricus. Comödie.

Satiricusser nog de ha wi h®r i Landet.

Holberg.

Teatern föreställer ett värdshus. Gustaf och Fredric, tvänne oppassare.

Gustaf.

Välan!

Fredric.

Välan 1

Gustaf.

Må vi med slitens träfna händer

Bortskölja all den smuts, som grinet mot oss sänder.

Af en föraktad värd och ilsk och dolsk barbar Ej något finger-spår på glasen synas q var.

Fredric.

Fyll opp ditt kall, min vän! så ärans väg du trampar Ack, hör en tanklös verld ej, hur du nitiskt stampar,

Så glöm den, ädle vän, sök medelmåttans skygd Lef för din näring der, din huslighet och dygd.

Gustaf.

O, trefallt sälla ord, dem en fantast törs håna.

Och fresta att med grin ur själsnaturen plåna;

Han tacke lyckans vink, att hen han oskadd gick Och ej en munfisk af Sekter von Sippen fick.

Ty vet, att jag har hört på ära Sippen svärja,

Att han skall klå barbarn med flatan af sin värja.

I ståtligt guldgehäng sin sabel steds han drar.

Fredric.

Se, det är ärans lön, afskrifningens därjemte,

Så sade vår barbar, men ej så ilskt vi skämte ”På Nova Zemblas fält” — du känner versen ju — Står mensklighetens famn högt vidöppen ännu.

Gustaf.

0 såta mensklighet! Skölj glaset och var trefven.

1 himlens eterrymd — du har ju det i näfven.

Du sträcker dig och ger en kyss åt månens folk Och uti grafvens hem blir näfvetag din tolk.F r © d r i c.

Ja, Sdle unge man, — för tusan husbond nalkas. Och hans karbas ej tål, att vi sublimt har skalkas; Fort skyndom, städom snabbt och sköljom glasena.

Vården inkommer.

Slut på fragmentet.XIII.

År 1612 var Gustaf Adolf i och för danska kriget i behof af flera soldater och lät därför enligt tidens sed värfva åt sig i utlandet. Den 14 april seglade en skara af 800 soldater, som värfvats i Holland, från Amsterdam och landsteg fem dagar senare vid gården Viig i Stordalen i Norge. Därifrån marscherade de härjande och brännande öfver Härjedalen in i Jämtland.

Detta tåg hade ej mött något motstånd i Norge, men då i augusti månad samma år 300 skottar under befäl af Ramsay och Sinclair landstego i en vik af Romsdalsfjorden vid en plats, som sedan kallades Sikotkleven angreps skaran af landt-befolkningen. Endast 18 skottar räddade sig, bland dem Ramsay. Kapten Sinclair, hvars namn med orätt blifvit gifvet åt expeditionen, stupade vid stridens början.1

Det är denna händelse — det så kallade skottertåget — som Clas Livijn behandlat i föreliggande fragment, ej som man på grund af namnet skulle förmoda sändebudet Malcolm Sinclair, hvilka mördades af ryssarne och besjöngs af Anders Odel i en visa. Allt tyder på, att det är under vistelsen i Norge, som Livijn fått intresse för ämnet. Troligen är det den norske författaren Edward Storms mycket populära Zinklars Vise, hvilken skulle afsjungas i sista akten af dramat, som först fäst hans uppmärksamhet på ämnet.3 Visan är i folkviseton, tydligen påverkad af de danska kämpavisorna:

1 Jfr Th. Michell, History of the Scottish Expedition to Norway in 1612. London—Christiania,^1886.

1 Edward Storm, Samlede Digte. Kjöbenhavn. 1786. Viaan publicerades först i Danskt Museum, 1782.Herr Zinklar drog over salten Hav,

Til Norrig hans Cours monne stande;

Blant Guldbrands Klipper han fandt sin Grav,

Der vanked saa blodig en Pande.

Både af planen och äfven af den början till en utarbetning, som finnes kvar, ser man, att det varit Livijns mening att skrifva ett folkskådespel. Detta hindrar icke att Livijns stämning mot norrmännen är ganska fiendig såsom det framgår af flera uttryck:

”De på stranden församlade norrmännen arbeta oförtrutet på de skeppsbrutnas förhjelpande till andra verlden, hvarunder de för att visa deras människokärlek och uppfinning slå dem bak ifrån ihjel... Rosenröd och Morgon-stjerne quäda en lofsång.”

”Man rådgör om sättet att fira segern och någon före-.slår, att fångarna skola slås ihjel, och emedan de på sätt och vis äro svenskar och således af en hård och grym slägt, så skola de ej bakifrån skjutas ihjel utan framifrån, så att de få elden midt i ögonen.”

Tonen i dessa och liknande uttryck vittna icke om någon större beundran för norrmännen. Tvärtom man återfinner här samma motvilja och beska förakt, som Livijn under fälttåget i Norge gaf uttryck i bref till hemmavarande vänner i Sverige.1

Man har svårt att förstå, hvarför Livijn i en dylik stämning satt sig att skrifva ett folkskådespel med ämne ur norsk historia. Det ter sig ju närmast som om den oförbätterlige ironikern velat drifva med norrmännens patriotiska känslor och i ”Sinclairs död” velat visa deras bakslughet, skrytaktig-het och liknande .egenskaper, som han tillskref dem. Också är det skottarne, som att döma efter planen uppbära de vackraste rollerna.

Dramat skulle omfattat fem akter. Livijn afviker något .ifrån den historiska skildringen, enligt hvilken Sinclair strax nedsköts. I dramat däremot utmanar han — vicekonungen på duell och faller.

1 Clas Livijn, Bref fr&n fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814, utgifna af J. Mortensen. Stockholm, 1909.De utarbetade scenerna utmärka sig genom en synnerligen ledig versbehandling; tonen är Shakespearsk. Den värdighet, som utmärker vicekonungens repliker, är just de Shakespearska konungarnes. För öfrigt är hela dramat lyriskt; en mångfald sånger skulle inlagts i handlingen, hvilken dock säkerligen var för tunn för de afsedda fem • akterna.

Början af första akten är daterad 18lé. Det är således detta år, som Livijn utkastat denna plan:

ZINKLAIRS DÖD.

Skådespel.

1. Åcten.1

1. Under det att vice Konungen sitter uti sin borg, om-gifven af sine Hoftjenare, hvaribland Skalderne Rosenröd och Morgonstjeme särdeles utmerka sig, afbrytes Drickes Lagets glädje genom

2. ankomsten af en Bonde, som berättar, det man mitt under den förfärliga stormen ser tvänne fartyg med Svensk flagg hålla mot stranden. Vice Konungen, befarande ett anfall af Svenskarne, springer opp och väpnar sig, äfvensom hans hoftjenare. Just i detsamma han är färdig att utgå för att aflägsna sig för att vinna tid till vidtagande af de anstalter, hvilka skola rädda fäderneslandet ur dess våda,

3. inkommer en annan bonde, berättande, att det ena fartyget redan blifvit krossat mot en klippa, och att de på stranden församlade Norrmännen oförtrutet arbeta på de skeppsbrutnas förhjelpande till andra verlden, hvarunder de för att så mycket menskligt är, visa deras menniskokärlek och upplysning slå dem bakifrån ihjel. Vice Konungen nedsänder någre af sine tjenare till bevakande af strandrätten, och beslutar att från en hög klippa bese händelsen. Theatern förändras.

1 >Man kan ej f rånkänna Zinklair en viss tapperhet och en nästan Xenofontisk rådighet, men man skall förgäfves bemöda sig att fria honom från tillvitelsen att hafva egoistiskt uppoffrat sitt och flera tusendes lif.>

> Efter visans inneh&U hade man väl kunnat l&ta en Hafsfru varna Z. men d& Norrska nationen är en upplyst och tänkande nation skulle det vara ett brott mot den att i dess historia^infläta något öfvernaturligt.»

>Med flit ärö orden snurredans, feje o. fl., som nyttjas i Norrige i stället för qvadrille, vals och så vidare, brukade, emedan det visar en verklig nationalité att hellre öfverflytta ett namn påsett språk jemte sjelfva saken än att låna det från ett främmande.» (Livijns not).4. NAgre af v. Konungens tjenare uppsli på en vacker bergspits, hvarifr&n man kan Ofverskåda nejden ett bord och fulisätta det med drickeskfirl.

5. Vice Konungen, omgifven af Hoftjenarne, inkommer och sätter sig vid bordet samt dricker flera skftlar, hvarunder skalderne Rosenröd och Morgenstjerne qvSda en lofsång. Man afbrytes

• genom

6. en på utkik stftld tjenare, hvilken berättar, att en del båt[ar] med bevftpnade kommit i land från det ena fartyget; i det samma hOr man en musqvetterie salfva, — Vice Konungen springer upp från bordet.

7. En bonde instörtar och berättar det allt flera och flera bevftpnade komina i land; hvarpå vårdkasen på berget tändes; vice Kon. tillkftnnagifver, hvar samlingsplatsen är och går. Strax derpå ser man dem flamma på de omkring belägna klipporna, larmklockorne gå, möskött skott höras och man ser bönder, qvinnor och barn fly mellan bergen med räddade saker.

2. Acten.

•

1. I fonden af theatem synas lämningar af en afbränd by, elden är ännu ej aldeles utsläckt. Natten är mörk; Skottarne äro lägrade kring vakteldar. — Zinklair med flere kring en vakteld. Från en klippa, nära ett afbrändt hus, afsjunger en skotte ett stycke ur Ossians sånger.

2. En utsänd officer återkommer och berättar det vägen synes afskuren genom berg och klippor, hvarpå Krigs Råd hålles, då man beslutar att hellre än att gifva sig fångne under Konungen af Dannnemark, skulle man försöka att slå sig igenom till Konungen i Sverige. Detta beslut kungöres Soldateme, som bifalla det med höga rop. Under det att nödiga föreskrifter till marchen gifvas, så

3. inbringa några Soldater, hvilka varit utsända att skaffa vägvisare en Norsk Bonddräng, den de tillfångatagit. Under förhöret med denne angående Norrmfinnens ställning

4. kommer en Norsk bondflicka inspringandes, kastar sig på knä för Zinklair och de öfriga anförarne och beder dem om försköning för den fångne Norrman, som är hennes fästman. Under det att alla samla sig kring den vackra flickan, begagnar drängen tillfället att smyga sig bort. Han eftersättes förgäfves; de Soldater, som haft bevakningen, näpsas, och man besluter att låta fiickan intaga fästmans ställe. Dagen gryr, trumman går, trouppen bryter opp.3. Acten.

Teathren föreställer en trång dal å ömse sidor omgifven af branta berg; Man ser Norrmän sysselsatte att medelst sten och fälda träd tillstänga ingången. Vice Konungen inkommer med sin svit, uppmuntrar arbetet. För honom berättas, det en fången Norrman lyckats att rädda sig från fienden, han inkallas, aflägger sin berättelse och förklarar, det han hellre än att vara ledare för rikets fiender, uppoffrar lif, fästemö och allt, hvad kärt kan vara i verlden. Vice Konungen berömmer högeligen dessa en Norrman så värdiga tänkesätt och förmanar de samlade böndeme till tapperhet. Man rådgör om sättet att fira segern och någon föreslår, att fångame skola slås ihjel, och emedan de på sätt och vis äro svenskar och således af en hård och grym slägt, så skola de ej bakifrån skjutas ihjäl utan framifrån, så att de få elden mitt i ögonen. I det samma hör man ett aflägset skott, och alla Norrmännen skynda sig opp och dölja sig mellan bergen. — Nu inkommer Zinklairs tropp, den marcherar helt sorglöst, man hör dels fältmusik, dels Ossianska sånger. I spitsen föres den fångna Norska flickan af tvänne Soldater; då tåget närmar sig den förhuggna ingången mötes den af skott från bergen. Striden blir allmän. Skottarne skjuta och försöka att storma bergen, men tillbakadrifvas af Norrmännen genom gevärseld, nedrullade stenar och träd. Zinklair med några få bryta sig igenom förhuggningen, de öfriga stupa; några sårade, dem man vill taga till

fånga, värja sig så förtviflat, att man nödgas mörda dem. Slagets slut. Vice Konungen nedkommer från bergen och gratuleras till segern, hvarvid Rosenröd och Morgenstjeme uppläsa hvar sitt skaldestycke. Någre Norrmän, som sysselsatt sig med de dödas plundrande, finna den emellan några stenar afdånade flickan, hvilken återväckes till lif och framsläpas till vice Konungen. Denne förebrår henne att hafva låtit bruka sig som vägvisare åt Rikets fiender, hotar att straffa henne, men då hennes fästman inkommer, beder för henne, omtalar sin stora bedrift, och någon af skalderne derjemte gör den anmärkningen, att, om hon ej visat dem den vägen, så hade de troligen ej kommit i bergspasset,

i hvilket fall segren blifvit mera dyrköpt, så ej allenast frikännes hon af vice Konungen, utan han förenar de båda älskande och lofvar derjemte att sjelf påkosta deras bröllopp.

4. Acten.

Teathren föreställer ett trångt bergspass. Zinklair med 3 till 4 öfverblefne skottar instörta. De förföljas af någre Norrmän,

18. — Mortenaen.hvaraf fifven flera visa sig p& bergen. — En skotsk Soldat af-

lossar sitt gevfir, slir det i stycken under klagan, att hans krut-

förråd är förbi. Vice Konungen inkommer och uppmuntrar Norr-männerne att tappert anfalla de öfverblefne. Zinklair utmanar vice Konungen, denne emottager utmaningen, och sedan Zinklair aflossat sin pistol utan att träffa, kastar han den på vice Konungen, att han dervid stupar. Vice Konungen förmenas vara död och bortföres under mycken klagan, hvarunder Zinklair med så

mycket större häftighet anfalles, sluteligen träffas han af ett skott och dör, de öfrige nedergöras också. Strax derpå in-

kommer vice Konungen, som befaller de dödas begrafning och att ett monument skulle på detta ställe uppresas, till ett evigt minne af Norrska nationens tapperhet.

5. Acten.

Theatern föreställer ett rum i vice Konungens Palats, en Banquett är tillredd. Tjenare äro sysselsatte med att bortröja borden. Vice Konungen, med dess Gemål, Biskoppen samt flera Norska ädlingar och högre ämbetsmän återkomma från tacksägelsefästen i Kyrkan jemte den nu med flickan vigda bonddrängen och bönderne med hustrur och barn. Biskoppen håller ett tal öfver den vundna segern och uppmanar till tarflighet, Rosenröd och Morgenstjeme sjunga en skaldesång till hjeltarnes ära, vice Konungen tackar de närvarande i allmänhet och flera enskildt för deras ådagalagde mannemod. Man dricker ur stora silfverbägare segerns skål, sjunger Edw. Storms visa öfver denna händelse och de yngre roa sig med dans.XIV.

Planen till operetten Berggubben uppgjordes enligt Ar-widssons anteckning på Rääfs egendom, Buhlsjö, i juli månad 1817 med anledning af Drakes begäran om en operett. Det var således meningen, att denne skulle skrifvit musiken, hvilket af obekant anledning ej blef af. Troligen har Livijn färdig-skrifvit stycket år 1817 — detta datum läses i hvarje fall på det ena af de bevarade manuskripten, som på första sidan är signeradt N:o 1. Två andra manuskripter finnas. Det ena i 8: o på blågrått papper, fullständigt, utgöres af en omarbetning af det föregående manuskriptet. Det är efter detta exemplar, som tryckningen verkställts att döma efter en anteckning på titelbladet: ”Tryckt”. Ett tredje exemplar finnes äfven. Det är signeradt Berggubben 2 och utgöres af några lösa ark, innehållande plan och början till första utarbetningen. Planen aftryckes här:

PLAN.

Theatern föreställer en skogstrakt med ett Berg i fonden.

Harald ligger omgifven af sina jägare vid en nästan slocknande eld.

1. Berget öppnas och ur detsamma träder Ildegerd. Hon närmar sig de sofvande och betragtar dem. Vid Harald dröjer hon med synnerligt välbehag och tolkar i en sång sin kärlek till honom samt hänger om Harald ett echarpe.

2. Harald vaknar, hon skyndar sig från honom, men blifver af honom varse i det ögonblick hon ingår i berget. Han stiger

3. opp, besjunger sin kärlek, uppväcker sina jägare och förtäljer för dem en dröm om en underskön flicka, visar dem echarpet, berättar dem, att han sett en flicka ingå i berget.Jfigame förskräckas och vilja föra honom med sig. Han stadnar qvar; de varna honom i en choeur och aftåga upp-bragte.

4. Harald närmar sig berget, klappar derpå, sjunger en be-

5. svärjelsesång; det öppnar sig, flickan utkommer med ett mjöd-hom i handen. Han tolkar sin kärlek, hon besvarar den, de äro färdiga att falla i hvarandras armar. 1 detsamma

6. står berggubben emellan dem och skiljer dem &t. Han inför lldegerd i berget och söker att förgöra Harald, men den erhållna drycken har gifvit honom krafter att mäta sig med Buhle. Denna låter då en hind visa sig för att bortlocka Harald, en björn för att skrämma honom och ändtligen låter han en eld visa sig framför honom. 1 det samma han vill

7. störta sig deri, hejdas han af berggubbens hustru, som håller honom tillbaka; deraf uppbringas Buhle, men hon använder sina trollkrafter mot hans. En strid i magiska konster uppstår. Genom gåtor och hvarjehanda mörka tal tillkänna-gifver B. hustru, att hon är en bergtagen prinsessa af hans ätt och uppgifver ett sätt, hvarpå han skall erhålla lldegerd.

8. Buhle söker att förtyda detta. Under deras tvist aflägsnar sig Harald, som förstått hennes mening och rideaun faller.

2. Acten.

1. Harald återkommer med magiska redskaper och med deras

2. biträde börjar han en besvärjning. lldegerd utkommer, de förklara sin ömsesidiga kärlek, och under det hon hvilar i hans arm, gör han korstecknet öfver hennes hufvud och

3. kallar henne Clara. Buhle kommer från jagten med en skjuten björn på axeln. Han vill återtaga sin dotter, men genom hennes nya namn har hans kraft upphört. Nu blifver han

4. förtörnad. En strid uppkommer. Han framtrollar lockande eller förfärande varelser. Harald skyddar sig än med korstecknet än med svärdet. Ändtligen finner Buhle alla sina försök fåfänga, han frågar då Harald, om han vill ägta hans dotter, och på det dertill jakande svaret utkastar han en mängd af ägodelar. Sluteligen drifver han ut sin hustru och till-

5. säger henne att åter begifva sig bland de Christne, sjelf vill han återflytta till det gamla Jothem och der utsöka sig en hustru af sin egen ätt. Buhles hustru förklarar sin glädje att vara ur Buhles våld i en sång. En trio af henne och

6. de älskande. Derunder ankomma Harald, Hofmän och jägare, som genom Buhles hustru föranstaltande blifvit sam-

7. lade. De fira dagens högtidlighet med en ballet och Chor samt aftåga derefter med de lämnade Brudgåfvorna, som uppkomma ur jorden, så fort 4e förra borttagas.Berggubben finnes tryckt i Läviijns samlade skrifter band I.

I ”Hafsfrun” hade Livijn behandlat ett gammalt folkligt motiv, som af traditionen historiserats: Hafsfrun, som söker bemäktiga sig riddaren och draga honom ned till sig i djupet. I ”Berggubben” behandlas ett liknande motiv: prinsessan, som råkat i bergakonungens våld. Dramat sönderfaller i två akter.

Händelsen är följande:

Första akten. Första scenen. Asta, bergakungens dotter med en kristen prinsessa, ser prins Harald, där han ligger sofvande i skogen utanför berget, trött efter jakten. Hon förälskar sig i honom och för att prinsen skall finna rätt på henne, kastar hon till honom sin gördel, ty bär han hennes kärleksskänk, finner han också vägen till hennes

boning.

Andra scenen. Harald uppvaknar, i det han ser Asta försvinna i berget. Han berättar sin dröm för jägarne. Den ene af dessa förtäljer då, att en af prinsens fränkor för många år sedan blifvit bergtagen. Hon hade en dag besökt Vårfru kyrkan, där man visat henne den härliga demante-kronan, som prydde jungfruns hufvud. Hon hade då uttryckt sitt misshag öfver att en så dyrbar klenod prydde en träbild och gjort ett löfte, att ej gifva sin hand åt någon annan än den, som förärade henne en brudkrona, ännu dyrbarare än denna. Slutligen infann sig en gammal riddare och bjöd henne en krona, hvars like ingen skådat. Fast ogärna måste hon gifta sig med honom. Bröllopsaftonen omfamnade riddaren sin brud, tog henne på sin arm, lyfte taket af huset och gick sin väg med henne. Han försvann i berget. Med kronan på hufvudet lär hon sedan hafva visat sig en gång och klagat öfver, att den tryckte henne, samt sagt att endast hennes egen dotter af samma namn, som den hon förolämpat, men hvilket hon ej förmådde utsäga, kunde en gång lyfta af hennes börda. Under denna berättelse finnes Astas gördel af en jägare, men han måste åter kasta den, då han vid dess vidrörande gripes af vansinne.

Tredje scenen. Harald upptager gördeln, och strax är han som förvandlad. Kärleken låter honom se hela omgifningen i ett nytt ljus. Han manar Asta att framträda ur berget.

Fjerde scenen. Ragnfrid, Astas moder, utträder ur berget med ett dryckeshorn i handen. Hon uppmanar honom att dricka ur hornet, om han vill, att Asta skall komma. Han gör så, anropande den heliga jungfrun om hennes beskydd. Ragnfrid försvinner åter i berget. Harald känner, huru han förvandlas af drycken. ”Är det i jorden, som styrkan gömmes? Mörkare blifver mitt sinne; tyngre klappar mitt hjerta; men krafter äger jag och styrka... Jag kan våga allt för Asta.”

Sjette scenen. Asta utkommer. De förklara hvarandra sin kärlek. Hon berättar för Harald, att modern ej är af bergfolkets stam, utan i sin ungdom varit uppfödd vid ljus. Själf hade hon alltid längtat efter ljuset. Fadern hade spått:

När af frändeblod En riddare god;

Som dig ej sett,

Dig kärlek gett.

Af styrkans saft,

Fått mod och kraft;

Bär mörkrets skrud,

Dig kallar brud,

Då ljuset du ser,

Men aldrig det sker.

Vore blott Harald hennes frände kunde de båda lefva i lyckan och ljuset! I detsamma han vill omfamna henne, uppstiger hennes fader, Bule, ur berget och

Sjunde scenen, skiljer dem åt. Förgäfves hota och bön-falla de älskande. Bule för sin dotter tillbaka in i berget för att sömma på Tware Reses brudgumsskjorta.

Åttonde scenen utgöres af en aria, i hvilken Harald låter sin smärta utströmma.

Nionde scenen. Jägarne söka Harald.

Tionde scenen. Därunder finna de en matsäck, som Bule utkastat åt dem för att få dem i sitt våld.Elfte scenen. Ragnfrid varnar dem, så att de bortkasta den.

Tolfte scenen. Ragnfrid utkommer ur berget och bl&ser

i Haralds jakthorn för att återkalla honom, ty af honom väntar hon räddning.

Trettonde scenen. Harald inkommer. Han besvärjer Asta upp ur berget. Först visar sig en hind, se'n en fågel, slutligen en björn. Han förstår då, att björnen är Bule och kastar sitt spjut emot honom. Detta har åsyftad verkan. Björnen förvandlar sig till Bule. Denne parodierar Harald, hvilken söker förmå honom att frammana Ragnfrid och Asta. Han svarar, att han ej förmår det. De äro båda utom hans maktområde. Den ena dväljes i rymden, den andra ilar i skogen. Bule söker narra Harald att hoppa ned i en klyfta. På bottnen af denna skulle han finna Asta. Han står just i begrepp att våga språnget, då,

Fjortonde scenen, Ragnfrid inkommer och söker rädda honom. Bule befaller *henne att begifva sig tillbaka in i berget. Hon har redan trenne gånger visat sig för en dödlig, och nu får hon icke göra det oftare. Hon ber dock att få tala med Harald. Bule nekar, ty hon ärnar endast bedraga honom. Hon begär då att få sjunga en visa för Harald, innehållande en spådom om, huru han kan lyfta en skatt, som är ärnad åt honom. Denna skatt utgöres endast af en blomma, upprunnen ur en mörk och förfärlig stam; men för den, som vet att skatta henne, äger hon ett högt värde. Bule vill själf komma i besittning af skatten och tillåter henne därför att sjunga. 1 dunkla ord, som endast förstås af Harald, underrättar nu Ragnfrid honom, att Asta kunde befrias genom korsets och vigvattnets heliga makt. Bule finner visan dum och tyder den på sitt sätt samt jagar åter Ragnfrid in i berget.

Andra akten. Första scenen. Bule vankar af och an utanför berget och tänker öfver det skedda. Han har emellertid klart för sig, att det ej skall lyckas Harald att bortföra Asta.

Andra scenen. Asta utkommer på faderns uppmaning. Han berättar för henne, att Harald råkat i trollens vild ochnu vaktar boskap hos Tware Rese. Asta blir förtviflad. Som Bule blifvit törstig ropar han på Ragnfrid, hvilken

Tredje scenen, utkommer ur berget. Hon tröstar Asta och räcker Bule ett horn, som han tömmer.

Fjerde scenen. Bule känner sig tung af drycken. Asta sjunger honom i sömn med en folkvisa:

Och jungfrun hon flydde från far och från mor;

Ån luren dönar i bergen!

Och resen med henne i bergasal bor.

Ej glimma herrliga stjemor!

Femte scenen. Ragnfrid framträder åter och sjunger en trollsång öfver Bule. Han måste nu sofva, tills hon väcker honom, så vida man ej nämner hans namn. Hon uppmanar sin dotter att fly till de dödliga.

Sjette scenen. Harald uppträder. Han uppmanar Asta att följa honom till kyrkan, där ho» skall döpas och genom dopet renas och befrias från mörkrets makter. Härunder råkar han nämna Bules namn. Denne vaknar. För att rädda Asta gör Harald korstecknet öfver hennes hufvud. Bule har nu ingen makt öfver henne. Förgäfves hotar och rasar han. Han sjunger en trollsång öfver dem:

Vid midnatt blå,

Ur grafvama vida, tre, tre, tre,

De döda skrida, tre, tre, tre,

De döda gå;

Gastarne rida tre, tre, tre, öfver ben öfver sten,

De fjettra, de binda Med dödskallar trinda De dödligas ätt.

Men besvärjelserna hafva icke den afsedda verkan. I stället skjuter Asta honom själf inom trollringen. Harald och Asta sjunga en kärleksduett, som gör Bule ännu meraursinnig. Han tycker ej om att höra dylikt svammel. "Allt detta raseri skall jag höra." Harald och Asta fly.

Sjunde scenen. Bule ropar Ragnfrid och befaller henne att lösa den förtrollning, som binder honom. Hon vägrar och flyr in i berget. Bule sjunger nu en ny trolls&ng.

Åttonde scenen. Gastar och troll komma framskyndande. De sjunga en besvärjelsesång, under det de dansa rundt kring ringen, men de lyckas ej lösa Bule.

Nionde scenen. Asta uppträder. Hon är döpt och har fått namnet Maria, och för hennes ord: ”Alla goda andar lofva Herran!” fly gastarne och försvinna.

Tionde scenen. Maria löser Bule ur förtrollningen, sedan han lofvat att frigifva hennes moder.

Elfte scenen. Harald inkommer ur skogen. Han glades öfver, att företaget lyckas. Sedan Ragnfrid blifvit frigifven, skall deras äktenskap knytas i kapellet.

Tolfte scenen. Bule utför Ragnfrid ur berget. Han försonar sig med hustrun och de älskande. Han är rätt belåten att blifva fri från Ragnfrid, som varit en klemig och besvärlig hustru. En jungfru af hans egen ätt skall hundradefallt ersätta förlusten:

När diger, betänksam hon hushållet sköter,

Och dagame icke med klagan förnöter,

O, hvilka lycksaliga tider jag får!

Trettonde scenen. En hofman anmäler, att Haralds hof-folk nalkas.

Fjortonde scenen. Hoffolket inkommer. Ragnfrid af-tager sin krona och sätter den på Marias hufvud. Hon skall bära den till sin bröllopsafton, sedan skall hon pryda den Heliga jungfruns, ”den förolämpades och försonades hufvud”. Maria sätter kronan på sig, under det att en trio afsjunges. Ett bord, uppfylldt med gyllene käril och skatter, uppskjuter ur djupet. Det är Bules brudgåfva. Själf har han betingat sig att på bröllopsdagen skulle föras till berget tolf oxar och tolf åmar öl, så att han och hans vänner kunna hålla sig lustiga. Han sjunger ur djupet:Djupa pokaler och gyllene krus,

Sire er disk och fröjde edra gäster!

Endrägt och glädje uppfylle ert hus,

Tärnor och ölglam pryde edra fester.

Detta drama erinrar i allt väsendige om Hafsfrun. Inga nya element hafva tillkommit. Stilen och metriken äro desamma. Dramat är skrifvet på blandad vers och prosa. Haralds kärlek till bergets dotter har sin parallell i Magnus’ lidelse för Hafsfrun. Men tonen är i ”Berggubben” mera dfimpad och lugn. Man märker, att Livijn med större lätthet skrifvit det senare stycket än det förra, i hvilket han ännu sökte sig fram. Symboliken har försvunnit. Livijn har helt enkelt roat sig med att dramatisera en folksaga, utan att i den inlägga någon djupare betydelse.

Livijns egen upprörda och disharmoniska sinnesstämning har här, sedan han inträdt i mannaåldern, fått vika för en kyligare uppfattning. Betecknande är det också, att de komiska scenerna, hvilka äfven funnos i ”Hafsfrun” här intaga ett mera betydande rum. Styckets centralfigur är Bule, hvilken är rent burleskt uppfattad. Han representerar prosan och materialismen liksom Harald och Asta de ideella krafterna i människan. Bule är trollet sådant det uppfattas af bondehumorn. Särskildt i de norska folksagorna finna vi ofta denna humoristiska uppfattning af trollen, och i våra dagar hafva flera norska målare mästerligt framställt dessa figurer. I Frödings ypperliga ”Bergatrollet” hafva vi i svensk litteratur en annan senare parallell till denna Livijns uppfattning.Dramat Jndame utgöres endast af ett fragment, bestående af en ofulländad plan samt ett par smärre utkast; men dessa fragment erbjuda ett visst intresse, då de beröra en märklig strid i början af adertonhundratalets svenska tidningspress.

”Anledningen till denna plan,” skrifver Livijn på första sidan af manuskriptet till ’Judame’, ”var en emellan mig och Stjernstolpe uppkommen tvist om möjligheten att kunna skrifva en lika god pjes som den då nyligen i Tyskland utkomna Unser Verkehr. Han nekade det; följande dagen hade jag denna plan färdig.”

Den fullständiga titeln på det tyska drama, hvilket Livijn omnämner i denna not var K. B. A. Sessa, Unser Verkehr, Eine Posse in Einem Aufzug, Berlin, 1814. Den öfversattes till svenska under titeln Spekulanterna eller Hoben Se nix zu schachem? Fars i en akt. öfversåttning från tredje originalupplagan af Unser Verkehr. Stockholm. Gadelius. 1817.

Namnet K. B. Sessa var endast en pseudonym; man sökte länge utleta, hvem det var som dolde sig bak detta namn. Man påstod, att huset Rotschild utsatt ett pris för missdådarens gripande. Man gissade till och med på Goethe. Efterforskningame lyckades icke. Det var först långt senare, som man fick veta, att författaren var superintendenten Carl Andreas Maertens i Halberstadt.

Detta drama väckte vid sin framkomst mycket stort uppseende i Tyskland och spelades på alla teatrar. Det gaf uttryck åt en allmänt utbredd folkstämning. Om denna berättar Treischke följande i sin ”Deutsche Geschichte”, del

II, sid., 416, ff.:Ett bestämdt drag i den nya tyska nationalitetsrörelsen var det ingrodda judehatet. Från Luther till Goethe hade nästan alla stora germanska tänkare såsom Herder, Kant, Fichte varit ense i denna känsla. Lessing stod ensam med sin förkärlek för judarne. Omedelbart efter Napoleons-krigens slut började mot judarne en häftig pennfejd, som under fem år öfversvämmade bokmarknaden med flygskrifter, och denna strid följdes särskildt af ungdomen med deltagande. Alltsedan Moses Mendelssons välsignelserika verksamhet hade en del af de tyska judarne bemödat sig att fylla denna klyfta, hvilken skiljde tysk bildning fr&n judeväsendet. Många af de mera ansedda judefamiljerna i de större städerna voro redan germaniserade. I Berlins synagogor predikades sedan början af seklet på tyska. De tyska judarne i de polska gränsprovinserna följde dock endast långsamt efter. Då fransmännen höllo sitt intåg, gåfvo de uttryck åt sitt deltagande för det folk, hvilket skänkt dem friheten, och Napoleon förstod att smickra den judiska kosmopolitismen.

Under befrielsekrigen ådagalade endast- en ringa del af judarne deltagande för det tyska rikets angelägenheter. Flera af de ansedda judarne förrättade sin värnplikt, men många höllo sig undan på grund af kroppslig svaghet eller djupt rotad afsky för vapnens bruk. Vestpreussens judar, som ännu till hälften försmäktade i polsk smuts, hade föga intresse för Tyskland. De lösköpte sig i stora skaror, så att större delen af kostnaden för inrättandet af det tyska landt-värnet betalades ur de judiska lösköpningsafgifterna. Intet kunde heller locka dem till arméen. De kunde icke blifva officerare. Därpå började de stora judiska bankirernas penningdryghet att visa sig, ofta med parvenyartadt öfvermod. Rotschilds umgänge och nära förbindelse med Metternich och Gentz uppväckte äfven motvilja. Hungeråren gjorde ytterligare sitt till.. Rysliga historier, sanna och falska, om de judiska procentarnes grymhet lupo rundt hela riket. Rashatet flammade åter upp. Sessas lustspel ”Unser Verkehr”, ett bittert hån, riktadt mot de judiska sederna, höll sitt triumftåg öfver alla tyska scener.En liknande yttring af antisemitism visade sig också vid samma tid i Sverige. Judarne hade dä fått fast fot under Gustaf III: s toleranta regering. Flera stora judiska handelshus hade uppstått. ”De judiska köpmännen,” skrifver Sjögren,1 ”drefvo importhandel och vexelrörelse till ett omfång, som förut varit bland vårt folk okändt, och med en skicklighet, som gjorde dem till svåra medtäflare för de svenska affärsmännen. Synnerligen märktes detta deras öfvertag i Stockholm och väckte förtrytelse. Längre fram under årets lopp drabbades de sjelfva hårdt af den utbrutna affärskrisens följder; men dessa missöden tjente ej att afväpna den en gång uppretade afvogheten.”

Tvärtom de judiska konkurserna, hvilka i storlek öfver-träffade, hvad man förut varit van vid i landet, endast ökade förbittringen. På riksdagen uppträdde Stabeck med ett memorial, hvari han framhöll den skada, som judarne vållade genom sitt ocker, sin import af utländska lyxvaror samt sin på svenska köpmäns bekostnad förvärfvade rikedom. Han föreslog med anledning däraf, att ett nytt strängare reglemente skulle för dem upprättas. Inom riddarskapet och adeln uppträdde friherre Boye med samma skäl och liknande yrkande. Röster funnos dock, som höjdes till deras försvar. Så yttrade sig på riddarhuset Påhlman, som framhöll, att judarne genom sin flit och förmögenhet äfven med en måttlig handelsför-tjänst åstadkommit mera nytta än skada för riket.

Snart hade striden äfven spridt sig till tidningspressen. Grevesmöhlen, hvilken under de närmast föregående åren

riktat en hel serie brochyrer mot de öfvergrepp, för hvilka han varit utsatt såsom öfverdirektör i General-landt-tull-kontoret och äfven sedan råkat i delo med baron Boye angående det finansiella läget, tog judarne i försvar. En häftig strid utspann sig, under hvilken grofva tillmälen icke sparades å någondera sidan. Den sista akten af denna penn-fejd utgjordes af det s. k. ”Litteratörskäbblet’*, i hvilket bland andra Hammarsköld och Törneblad deltogo såsom motståndare till Grevesmöhlen, som hade rykte om sig som en lejd skribent, och hvilken man visste tillhörde Karl Johans

1 Sjögren, O., Earl August Grevesmöhlen. Stockholm 1882. Sid. 69.honliga och förhatade polis. Hammarsköld uppmanades att söka förmä Livijn att biträda.

Livijn var själf aldrig någon vän af judarne. Flerstädes i hans brefväxling förekomma utfall emot dem. Att han ärnat deltaga i striden tyckes hafva varit säkert. Vittnesbördet därför är just föreliggande manuskript, men med sin vanliga långsamhet blef han aldrig färdig att rycka in.

Maertens fars är en ganska kvick bagatell, hvilken vittnar om en viss förtrolighet med de judiska sederna, fast de äro öfverdrifvet och parodiskt framställda. Man skymtar som bakgrund i hans drama kännedomen om de rika berliner-judarnes vaknade smak för litterära och filosofiska frågor. Det är ju i detta ögonblick, Heinrich Heine gör sin uppfostran i Rahel Levins och Henriette Herz’ salonger. Maertens söker framför allt visa, huru, trots dessa sidor, pengarna betyda allt för judarne. Hufvudpersonen i dramat är en ung jude, Jakob vid namn, hvilken skall ut i världen för att slå sig igenom. Fadern gifver honom goda råd; modern välsignar honom. Jakob är icke nöjd med den reskassa fadern bestått honom. Den utgöres endast af 15 kronor, af hvilka 5 i falska groschen. Om han åtminstone kunde erhålla ytterligare fem kronor kurant! De utmärkta skäl, som han framställer för denna anhållan, göra intryck på fadern. Emellertid skulle han hellre vilja blifva poet än schackra. Han är kär i Lydia, dotter till en rik judisk köpman, vid namn Polchwitzer; men både dottern och fadern förakta honom för hans fattigdom. Polchwitzer erbjuder honom i stället en plats som betjänt i sitt hus. Plötsligt förändras emellertid Jakobs utsikter. En postiljon ankommer, som medför underrättelse om numret på högsta vinsten i lotteriet. Det visar sig, att Jakob är den lycklige vinnaren. Polchwitzer antyder, att han skämtat med honom. Hans dotter visar sig kär i honom. Lotterikollektören inbjuder honom till middag. Själf skänker han bort den magra reskassa, med hvilken han skulle slagit sig igenom, till en kamrat, som studerar.

Men åter förändrar sig scenen. Lotterikollektören upptäcker, att han läst fel i brefvet. Det är icke Jakob som vunnit. Alla öfvergifva honom. Det är slut med Lydiaskärlek och hennes faders vänlighet. Jakob står dar lika fattig som förut. Han har gjort sin första lifserfarenhet och vemodigt utbrister han: ”Popa har rätt. Det går så till i den hele vide verld. Först komme di traser, sedan den rikedom. Man börjer i edmjukhet; met dreistigkeit und klug-heit kommer man allt videre und schluter mit schtore affärer, schtore hus i den Stad, schtore malmgårder på den land, schtor kredit, schtore måltider och schtor anseende.” Det är penningen, som regerar världen.

Denna pjes vittnar om en viss kännedom om judiskt betraktelsesätt; det kan man däremot icke säga om Livijns utkast, hvars uppfattning om judarne är synnerligen fantastisk, grof och öfverdrifven. Intrigen är rätt invecklad, och går ut på att visa, att hos judarne är allt list och bedrägeri.

Rebecka, dotter till Ismael, bortlofvas af fadern till dennes bokhållare, Marcus, om denne vill lära honom än nya metod att förtjäna 70 % på kapitalet. Marcus beslutar då att för den rika Rebecka öfvergifva den fattiga Rachel, som han lofvat sin tro. Rebecka är emellertid kär i en kornett. Dessa båda besluta att rymma, och älskaren söker af Ismael få låna de nödiga respengarne. Negociationen misslyckas emellertid, och Rebecka uppgör då en plan att med list locka dem från fadern. Fadern har nämligen lofvat öfvertulluppsynings-mannen Barraböhl, att hans dotter brudnatten skulle föras till honom mot det, att han erhöll en viss summa. Rebecka låtsar sig gå in på förslaget på det villkor, att hon erhåller trehundra louisdorer. Fadern nedprutar summan och gifver sitt bifall. Man öfverenskommer, att Rachel skall intaga Rebeckas plats hos Marcus i brudgemaket. Därefter narrar Rebecka sin blifvande make. Hon berättar för honom faderns förslag, och då Marcus får veta, att han ej erhåller några pengar för utlånandet af Rebecka, blir han allvarligt ond. Däraf begagnar sig Rebecka för att föreslå honom att be* draga både fadren och Barraböhl. För detta ändamål skulle Marcus i brudgemaket inpraktisera Rachel,

klädd som Rebecka; därpå skulle den förra af Ismael föras till Barraböhl och Rebecka försvinna genom fönstret.

Slutet saknas. Det ar väl troligt, att Livijn ämat låtaRebecka och kornetten komma undan, och att Rachel skulle stannat hos Marcus. Pä så sätt skulle Ismael blifvit bedragen på sina pengar, Barraböhl gått miste om sin så dyrt förvärfvade jus primae noctis och Marcus förlorat den rika Rebecka och fått äkta sin trogna Rachel.

”Judarne” skulle utförts som en vådevill med arier och kupletter. Detta framgår både al planen, där det flerstädes nämnes att sånger uppstämmas samt af tvenne bevarade utkast på dylika sång»*. Dessa jämte planen må här aftryckas, innan innehållet närmare undersökes:

JUDARNE.

Lustspel.

Scenen uti någon Tysk stad.

1. Acten.

1 Scen. Lewin Ismael i sitt Contoir, han och en Rabbin omtala, hvilka förunderliga gåfvor Herren nedlagt uti öfver Tullnären Barraböhl. Rabbin går sin väg.

2 Sc. Lewin Ismael, berättar för sin Bokhållare Marcus, huru som han genom discontering förtjent betydliga summor. Marcus ¿ter berättar, hurusom han upptäckt en ny method att genom ränta på ränta förtjena 70 procent på året. Ismael vill härom blifva underrättad, hvilket Marcus lofvar, derest han vill åt honom lemna sin dotter, den sköna Rebecka, hvilket beviljas.

.3 Sc. Ismael går ut då Marcus ensam öfverräknar, huru stor behållning Ismael kan efterlämna vid sin död; hvilken brudskatt, hans enda dotter och arfvinge medbringar, i anledning hvaraf han uti en Aria svär henne evig trohet, lofvar att öfver-gifva den fattiga Rachel, ehuru han ock försäkrat henne om sin tro.

4 Sc. Rebecka inkommer, invist af sin fader, Marcus berättar för henne sin kärlek, hvilken Rebecka försäkrar sig nu först kunna belöna; Famntag, kyssar, eder och tårar.

5. De afbrytas af Rachel, som inkommer och hviskar något åt Rebecka. Rebecka ger ett tecken, hvarpå hon aflägsnar sig.

6. De älskandes ömhetsbetygelser börjar ånyo, hvarefter Marcus kysser sin älskade och går.

7. Rachel återkommer och berättar det Comett Schlitten-stein observerat det gifna tecknet, att han oppsändt en juvelring,och att han lofvat att inställa sig. Rachel beklagar sig deröfver, att hennes ungdomsvän fr&nröfvat henne sin älskare, i anledning hvaraf Rebecka beder henne vara vid godt mod och lofvar att så föranstalta, det hon skall erhålla sin utkorade.

2 Akten.

1 Scenen, öfver Tulluppsyningsmannen Barraböhl vid sitt skrifbord; inför ho^iom står en vakmadam, som berättar Historier om i staden timade händelser.

2. Mamsell Christine inkommer och beklagar sig öfver hans hårdhet mot henne. Hon hotas med spinnhuset och utköres, hvarpå

3. Madamen efter många vördnadsbetygelser går.

4. Sedan han skrifvit några rader, uppläser han sin skrift med hög röst och uttrycker i en aria sin sjelfbeundran. Han afbrytes af judarnes äldste,

5. Hvilke sedan de uti ett långt tal prisat hans stora för-tjenster, sluta med att uppställa honom på ett bord, hänga sina svepdukar öfver hufvudet och anställa en dans kring honom såsom Messias och den der blifvit under vandringen genom öknen förebildad genom guldkalfven. Barraböhl försäkrar, det han ingalunda är någon kalf, emedan han dertill är för gammal; att han icke tycker om deras poetiska erkänsla utan väntar någon solidare. Han

nedstiger af bordet; och börjar en underhandling med synagogans äldste. Han framlägger tvänne skrifter, hvaraf den ena innehåller deras goda och den andra deras dåliga gerningar, och frågar derefter om de vilja uppväga sina synder. En våg framtages, hvarpå B. på den ena vigtskålen uppstaplar en stor massa med skrifter, hvaruti deras dåliga streck innehållas, på den andra anmodar han dem att tömma sina börsar. Med svåra hjertan och stropher utur Jeremi® klagovisor, framdraga Israels barn sina penningepungar och framtaga den ena Fredricks d'oren efter den andra. Sluteligen stiger den skålen, hvarpå böckerna ligga, i höjden, då Judame instämma en hymn. B. förklarar sig nu skola skydda dem och säger dem sluteligen, att han är den till deras räddning utsände Messias. Då tvifvels-mål röjas, aflägsnar B., sedan han sorgfälligt inpackat guldet, sig med tvenne af de äldste, hvarunder

6:o en föreståndare uti ett tal skildrar hans stora för-tjenster mot nationen.

7: o Scenen. Efter någon stund återkommer B. med de äldste, som förklara honom hafva uppfyllt Mose lag, hvarefter de under fröjdesånger omfamna honom, och skiljas, sedan de lofvat att bereda åt honom en åsna, hvarpå han skall inrida för Magistraten i Frankfurt för att bevaka deras bästa.

19. — Mortenaen.8:o B. inropar Ismael och förebr&r honom; det hans tillskjutna dukater varit falska, han hotar honom dels med himmelens hämd likasom Nathan, dels med namngifning uti Frankfurter Tidning. Ismael vill bedyra sin oskuld, men d& han ej mäktar det, lofvar B. att ej allenast förtiga hans svek utan och gifva honom sina penningar tillbaka, därest han vill bereda B. en lycklig natt med Ismaels dotter. Efter något prut samtycker Ism. dertill på villkor att få af B. så många verkliga dukater, som han ditlagt falska. Detta ingås#

EU rum i Ismaels hus.

9 Scen, Rebecka, stående vid fönstret, får se Cornetten och ger honom ett tecken att inkomma. Detta verkställes.

10 Sc. De älskande betyga för hvarandra sin ömma låga. Rebecka förklarar, huru som hennes far vill gifta henne med sin bokhållare och Compagnon Marcus. Cornetten deremot föreslår henne att med honom rymma till hans Gamizons-ort. Hon bifaller dertill, och Cornetten går ut för att låna penningar till resan.

3 Åclen.

1 Scen. Ismael med sin dotter. Han berättar för henne, huru som den store B. låtit sin nådes sol skina på henne och utsett henne att blifva moder åt den son han skall afla, och hvilken skall återupprätta det Judiska riket.

2 scen. Rebecka vägrar dertill, hvarföre Ismael förbittrad utgår, men mötes af

3 Sc., Cornetten, hvilken försöker att få låna penningar, men som han ej kan ställa antaglig borgen blifver afvisad. Sedan han

4:o Sc., gått, erbjuder Rebecka sig att ingå uti fadrens förslag mot villkor, att hon erhåller 300 Louis d'ors> Fadren berömmer sin dotters hushållsomtanka, nedprutar summan till 200 och lofvar att förränta medlen. Dertill nekas af Rebecka. — Nu uppkommer frågan, huruvida Marcus skall erfara det eller icke. Man kommer öfverens derom att, sedan fadern ledsagat sin dotter i brudkammaren, låtsa sig illa sjuk och lika som unga Fru Tobias plågad af elaka andar, hvarföre hon nödgas gå ut och derefter lemna salen, då i hennes ställe Rachel inträder lika klädd och föres till Brudgummen, men hon sjelf väntar under trappan, der Fadern skall hämta och ledsaga henne till Barraböhl. Ismael går.

5 : o Marcus inkommer, under många tårar, berättar Rebecka dess faders förslag. Marcus frågar i anledning deraf, hvad hon derföre får betalt, men på hennes försäkran, det måste sådantallt ské den af himlen rustade mannen till ära, så förgrymmas Marcus till den grad, att han hotar att upptäcka allt för de äldsta i synagogan. Rebecka föreslår honom att till ett straff derföre bedraga ej mindre sin far än B. Såsom medel dertill uppgifver hon, det skall B. hemligen hålla sig en maitresse, med hvilken han nu blifvit oense, hvarföre hon ock lofvat honom hämd. Denna föreslås Marcus att begifva sig till och föranstalta, det hon kläder sig i lika drägt med Rebecka, hvarefter Marcus inpracti-serar henne uti Brudkammaren, hvarifrån hon sedermera utkommer och efter anvisning spelar Rebeckas role, då Rebecka deremot utgår genom fenstret och i stället för Rachel föres till Ismael och blifver af Ismael förd till B. Detta ingår Marcus uti och skyndar sig till flickan.

6. Rachel inkommer. Rebecka föreslår henne att nu få den hämd och upprättelse hon önskar, så framt hon vill, klädd uti Rebeckas kläder, låta af hennes fader införa sig uti Brudkammaren.

7: o Ismael inkommer och medbringar den betingade summan.

8:0 Rebecka omtalar sin tillemade rymningsplan med Cornetten och afsänder Rachel med en billiet och penningarne, hvarföre han skall betala resekostnaden.

4 Acten.

En stor sal, med dörrar till flera rum. En samling af bröllopsfolk.

1: o Barraböhl sitter främst, omgifven af Rabbiner, han är klädd i judisk högtidsdrägt. Omkring honom sitta de äldste. En af dem stiger opp och håller ett tal till hans ära, hvilket han besvarar med vitsord öfver sin egen storhet. Nu framträder

2 Scen., en Procession af judisk ungdom. Gossarne öfvér-lämna honom ett skriftyg af guld, och flickorne fästa på hans hufvud en krans, hvars löf bestå af ducater. Under allt detta sjungas för honom äresånger. Barraböhl håller ett tal till den meniga ungdomen; förklarar gossarne, det de numera böra deltaga i fäderneslandets försvar, hvarföre han åt dem öfverlämnar under ett högtidligt tal värjor, hvilka han för att gifva en giftig kraft, först drager mot sitt bläckhorn. Under detta ser man Marcus förstulet införa ett fruntimmer uti det ena rummet.

3: o Ismael inkommer, förande sin beslöjade dotter vid handen, hvarefter hon lämnas åt Marcus, och ledsagas med vanliga ceremonier i brudkammaren.

4: o Gästerne börja att åtskiljas, äfven Barraböhl, men öfvertalas af Ismael jemte flere förståndige Judar att qvarstadna

i anseende dertill, att Jude staden dels är tilläst, och dels attman kan vara om aftnarne utsatt fOr stryk. Barraböhl låtsar tveka, men lysnar till det sista skälet och qvarstadnar. Hvar-efter han föres till sitt rum.

5: o Sedan gästerne aflägsnat sig, 'öfverlägger Ismael, det han i anseende till de penningar han måst gifva sin dotter öfver-hufvud räknat gjort en förlust. Han utkallar

6 Scen, Barraböhl, och öfverenskommer, efter mycket prut, Barraböhl sig att betala hälften.

7:o Sc. Efter något buller...

Slut pd fragmentet.

Följande fragment af tvi kupletter finnas också bland manuskriptema till detta drama. De gifva en föreställning om den vådevillartade karaktär, som Livijn ärnat gifva detta lustspel. Det senare af dessa stycken är skrifvet pä judechargon:

2 akten, 1 scenen.

Bland litterära röfärgsgubbar,

På hvilka jag mig ofta skubbar I trängseln mellan bofvama.

Der plär jag syns som ett mirakel Men vågar någon ett spectakel,

Skall jag till rätta honom dra.

Jag dråpligt känner tidens anda, som ses med laster sig förblanda Och buller gör och grufligt bång,

Men snart skall råheten afläggas Och fint skall vettet af mig släggas Och snillet lysa än en gång.

Basunen jag till munnen sätter Och blåser gällt om oförrätter,

Om judefolkets nöd och skuld.

På mig de icke munnen binda,

Och när de ärokransar binda,

Så minnes jag det röda guld.

Ytterligare finnes följande kuplett:

Man gere mik så mycke pock Jak träcke på min schabbes rock Spatsire te Herr Guntram —

Delen dej funkefejLirotn, Larom, Lurom Er i Hoff och P&l i man Svirom, Svarom, Svurom, —

Uppå dig du store man Stadd i lifvets öcken Der du träffligt skimra kan öfver vishets töcken...

Och General pli Smolke.

Rebeckas och kornettens kärlekshistoria och tillärnade flykt har Livijn synbarligen länat ur Shakespeares ”Köpmannen i Venedig”, där Lorenzo och Jessika på liknande sätt bedraga Schylock och rymma med en del af hans skatter.

Men det intressantaste i detta drama är att se, huru tendensen i stycket är riktad mindre mot judarne—än mot Grevesmöhlen. Det är denne, som Livijn på sitt i liknande polemiska skrifter vanliga allegoriska manér åsyftar med öfvertulluppsyningsmannen Barraböhl. Grevesmöhlen var öfverdirektör i General-landt-tull-kontoret. ”Barraböhl” är ett namn af samma art som Den nya Basunvirtuosen, Grof-basunaren, En storskrikare tecknad efter naturen och andra liknande glåpord, hvarmed motståndare öfverhopade Grevesmöhlen för hans skrikiga och uppseendeväckande framställningssätt. I planen finner man för öfrigt fullt af häntydningar pä de olika tillvitelser, hvilka under striden riktades mot Grevesmöhlen. Man ansäg, att Grevesmöhlen var köpt af judarne. Huru därvid tillgått antydes— det mäste medgifvas genom en mycket tillkrånglad allegori — i andra akten, då judarne tvingas att uppväga alla nidskrifterna mot dem med deras vikt i guld. Vakmadamen, som uppvaktar Barraböhl, gifver en bild af det sätt, hvarpä Grevesmöhlen skaffade sig intima underrättelser om sina motsåndare, hvilka han sedan begagnade i sin skrifter. Han beskylldes för härdhet mot sin hustru, hvilken han slog och för att hafva åtskilliga lösa förbindelser. En af dessa senare är väl ”Mamselle Christine”, som hotas med spinnhuset. Längre ned omtalas, att Barraböhl hemligen höll sig med en maitresse, med hvilken han nu blifvit oense. I en af broschyrerna mot Grevesmöhlen berättas, att han en tid bott i Sigtuna och i huset haft utom sin hustru tvenne lösa kvinnspersoner. Dessa skulle förmähustrun att dricka, för att Grevesmöhlen skulle kunna fi lagliga skäl till skiljsmässa. Pä Grevesmöhlens egenkärlek och framfusighet anföres ständigt exempel i denna litteratur. Barraböhl gifver honom i detta afseende icke efter. Han sjunger en aria till sitt eget lof och är full af själfbeundran. När en af judarne häller ett tal till honom, svarar han med vitsord öfver sin egen storhet. Han törs icke gå hem om kvällen, ty han är rädd att blifva uppiskad pä gatan. Barraböhl nämnes Messias liksom Grevesmöhlen i ”Samlingen till judarnes historia” pä titelbladet tituleras ”tjenstgörande suppleant för svenska judarnes väntade förlossare”. Under vandringarne i öknen har Barraböhls egenskap af Messias förebildats genom guldkalfven, säga judarnes äldste till honom. Guldkalfven var ocksä mycket pä tal under Greves-möhleska striden. I skriften ”Birlilaren af Sällskapet de Gröna Bröderna” har kapitelet 2 till öfverskrift ”Den israelitiska guldkalfven”. Barraböhl förklarar emellertid, att han icke är nägon kalf, emedan han därtill är för gammal. Detta uttryck får sin förklaring däraf, att Grevesmöhlen ofta tituleras ”Den gamle stuten”. Så t. ex. i skriften Den gamle stnten eller fadren till de sju magra nöten o. s. v. Detta uttryck finnes också skrifvet i kanten på den ena af de här af-tryckta kupletterna. Pål i man i den andra kupletten åsyftar naturligen Påhlman, judarnes försvarare på Riddarhuset o. s. v.

Det är icke omöjligt, att Livijn med Marcus och Levi Ismael syftar på ett par af de judiska köpmän, som 1815 upp-gåfvo sin stat. Namnen skulle i hvarje fall kunna gifva anledning till dylika misstankar. Af ofvanstående är det emellertid tydligt, att denna vådeville af Livijn varit bestämd som ett inlägg i den Grevesmöhleska fejden. Veterligen kom han emellertid icke att ingripa i denna skandalstrid såsom skriftställare utan endast som vännen Lorenzos vapendragare inför domstolen.XVI.

I Dramatica finnes också en grupp af manuskripter, hvilka äro betitlade Nero eller tragedi i fem akter, ännu icke uppförd på någon Kongl. teater. Enligt en anteckning på ett af dessa: Voteringslista 17 december 1818, tyckes

Livijn hafva varit sysselsatt med arbetet i slutet af detta år. Därför talar också det Bref till Leopold, hvilket såsom en slags dedikation skulle inledt dramat. I detta nämnes Hammarskölds upplaga af Stjernhjelm. Denna utkom 1818.

Dessa manuskripter äro så fragmentariska, att det är svårt att bilda sig en föreställning, om hvad Livijn egentligen åsyftat med denna skrift. De låta gruppera sig på följande sätt:

1) En kortfattad plan öfver de fyra första akterna.

2) En kort plan till andra akten och en ännu kortare till tredje. Dessa båda äro af olika innehåll med den ofvan-nämnda.

3) Ofvannämnda bref till ”Herr Statssekreteraren af Leopold”. Detta bref simuleras vara skrifvet af Wallin, i hvars namn således dramat skulle utgifvas.

4) Bref till en vän, endast några rader, af hvilka man ser, att det är tänkt som en satir öfver Stockholms teatrar. På samma blad ett påbörjadt poem ”Till Dumheten”.

5) Dessutom flera utkast mest af första akten, men äfven af andra partier af dramat. Det lider intet tvifvel om, att Nero skulle blifvit en parodi af samma polemiska och poly-femiska art, 3,0m vi förut känna. Att det var Leopold, som utgjorde föremålet, framgår dels af brefvet till honom, hvilketskulle inledt dramat, dels af de bevarade utkasten. Arwidsson uppgifver att Nero skulle vara en parodi på Virginia, men det är knappast riktigt. Följande scenanvisning hänvisar tydligt på scenanvisningen i Oden:

Theatem föreställer ett vidsträckt fält, campus martius eller venalis kalladt, hvaraf utsigten blandas af kyrkotorn och arrester. Längst bort till höger ' ifrån fonden bör synas ur djupet af skorstenarne tornet på den Capitolinska Juppiters kyrka med fatalie-uret i Rom. Längre fram till höger, eller på Drottningens sida, nio säten, af dertill inrättade fåtöljer, hvilka i aflång böjning sträcka sig åt fonden. Det medier sta af dessa säten, som är Neros, synes mycket upphöjdt, till likhet med en sella curulis, eller thron. En dyrbar thronhimmel höjer sig deröfver. Den Anciliska skölden är fästad vid spetsen deraf, på ett sätt som gör att ögat lätt urskiljer den. Bakom dessa säten synas taburetter och bänkar, utan ordning, hvarpå utmattade Candidater eller Tjenstsökare hvila sig, men stiga opp då Processionen inkommer. Till venster ifrån fonden en grupp af clienter och slafvar samt herredagsmän (comitiales) utan ordning.

På ”Oden” syftar också den mycket vidlyftiga procession, som fyller andra scenen och i hvilken de romerska ämbetsmännens titlar äro öfversatta med svenska rangrullans benämningar, t. ex.:

Två Primipiü eller fändrikar, två optiones eller lieute-nanter, två Centariones eller Capitainer... Princeps juven-tutis eller Hofmarskalken. Tvenne Praetorer eller Polis-gevaldiger, o. s. v. Att döma efter denna anordning skulle troligen alla dessa romerska ämbetsmän varit kostymerade i svenska uniformer. På denna anordning tyder också en scenanvisning i planen: ”Seneka med Brutus, klädd i frack och guêtres ” Afsåg Livijn med denna anordning att parodiera de moderna kostymer, hvilka användes i de pseudoklassiska dramerna?

Andra scenens repliker hafva också sin motsvarighet i ”Oden” såsom framgår af följande citat, fast parodien här är betydligt friare än t. ex. i ”Den segrande Känslosamheten”.Nero (sedan han intagit sin sella . curulis).

Qviriter! Folki hvars namn kring verldens rymder sväfvar Germanien, uppskrämd, för ditt Dannebrog ren bäfvar;

Ditt väldes gräns Du satt der Solen tittar opp,

Och der i qvällens stund hon kör i kort galopp;

Från Rosenöstems kust till purpurvesterns stränder Står hvarje embetsman uti vår Hof Calender.

Man lyder våra bref, vår Lurendrägar-Lag;

Och detta folks monark, Qviriter! Det är jag.

C a t o.

Vår Kejsare! Vår Drott! hör tusen vivat skalla!

Se för din höga fot nu tusen hjertan falla;

Hvars borgerliga krans kan trotsa tidens glaf,

Och le med dygdens lugn på innehafvarns graf.

Ej Furste! trängas vi att lärdomsskatter plundra Ej heller trängas vi, der krigets åskor dundra.

Med vis och ädel sans vi nöjas med vår lott,

En liten embetstjenst, det är vår önskan blott.

Till ett odödligt namn ej vårt begär förleder;

Det väger icke opp en fullmakts namn och heder,

Ett vanskligt snömos likt — Det saknar redbarhet.

Mot sportler, arfvoden och vår medborgerlighet.

Vi veta ödets lag; vi danats att försvinna Och blott i det som är, vi kunna trygghet finna:

Det är en borgen, som ej nånsin ratas skall;

Exempel tag och skräd: allt lutar till förfall.

Blott Ni, vår Kejsare! Ni, skyddsgud för vårt rike Når en odödlighet, som aldrig nått sin like;

Väl är den barska död, en hisklig sansculot.

Dock från Ditt höga bröst, han vänder sina skott Ditt folk dig värja skall mot farorna och nöden,

Ditt lif, ditt namn är ren högt öfver alla öden.

B r u t u s.

Stormäktigste monark! Bland alla jordens kungar Ni är Gud fader sjelf Primarie Gud. Er makt, Ert rykte ljungar. Kring verldens runda klot — ja, hvart som helst man ser Hörsamma luft och jord och eld och vatten Er.

Jag är ej smickrets tolk, men alla elementer Bönfalla, att ni täcks dem anse som betjenter.Högt sucka jordens folk: omfatta med er Nåd Den klara solens klot, ty annars utan råd

I mörkret vandrar allt. Ni vredgas — solen slocknar,

Ni vill — och månans glans i nattens dunkel tjocknar,

Och stjärnorna dö bort och ryslig Nordan far —

Men vill Ni Nådigst le; strax Solens gyllne Char På purpurmolnen gryr; Och om Ni blott befaller Sig böja för Er blick de bftrdaste metaller.

Sätt dolken för Ert bröst; Ni skall den springa se Och höra i dess smäll: ”Ödmjuke tjenaro”.

Vår jords beskärmarel hör våra tysta böner,

Tag våra hjertan mot, och stoftets fromma söner

Ej tarfva annan Gud. Mitt tal jag bryter af-------------

Man kunde eljest tro jag smickrets hyllning gaf.

Du äfven — Romarfolk! är stort, fast något mindre.

Men obetydligt dock. Ej någonting dig hindre Ifrån ditt högsta mål.

Däremot parodieras vissa strofer ur Virginia i den scen, där tonväktaren, sufflören och vaktmästaren (hvarmed Wallmark åsyftas) föra ordet. Livijn har själf anmärkt detta förhållande i en anteckning i kanten.

Sufflörn.

Välan, Du medborgsmanl som dväljes i det höga Och kungör tidens flykt med än ej hviladt öga;1 Ifrån din höga plats, ett folk du skådar här,

Hvars själ en tummelplats för tusen skiften är,

Af kärlek, högmod, blygd, förtviflan, ärelystnad,

Som ömsom tystades, befalla ömsom tystnad!

Låt känslohäfningen i deras höga bröst

Sig para stund för stund med dön af tidens röst.

År dygnets Ingenieur två hvarf kring taflan skriden,

Då först, det noga märkl är Neros stund förliden.

Tornväktarn.

Från spetsen af det torn, der lyckligt undangömd,

Jag sorgfri lefva vill och jordas oberömd,

Vid dessa bragders gny, som rundt kring salen dundra Och desse dyrkans rop — Hvad kan jag? Dem beundra2

1 Jfr Virginia I, 1:

Da skyndar tysta natt, din bana pä det höga, och Appias ser dm flykt med >n ej hviladt ögal

* Blom, Skaldebref till dem tom töka ett odödligt namn.Välan, O medborgsman, kan jag ditt tal förstå Skall just som Nero dör, fatalie timman slå.

Förlåt mig, Talets drott! Må jag din omsorg väcka, Förskräcks och hisna ej — jag vill dig ej förskräcka,

Gif akt på ödets svek!

Sufflören.

Ha! denna plågomakt,

Som har Theaterns verld i snillets fjättrar lagt;

Som sväfvat, mörk Furi, emellan Scenens poler Och utsett mordets dolk bland Melpomens symboler1;

Som akademisk smak, framför sig biltog gjort,

Satt pennan i den hand, der hon ej sitta bort.

Det varma blodets saft jag redan isad känner,

Och Nubiens sommarsol uppå min hjessa bränner; Förtviflan, kyrkostöld, våldtäckt och tyranni.

Tornväktarn.

Håll opp, mitt nerfsystem kan eljest rubbadt bli;

Jag finner mig så matt; jag är för dygden buren,

Jag henne älska vill, jäg älska vill naturen;

Och med en känslig själ, af slik beskaffenhet Tro mig! jag fruktar allt af ödets klyftighet.

Sufflören.

Ett ljus uti min själ! en gnista från det höga,

Förslagsvis sväfvande framför förståndets öga

Tyst! prroo! håll! vänta! nu — nu har jag fått det fast;

Förutom Committé fås ej project i hast.

. Mitt har den lydelsen: Vi ödet strängt förbjuda,

Att komma in på scen.2

Tornväktarn.

Hvad låter du förljuda?

Vi ödet stänga ut.

1 Leopold, Religionen.

1 Denna och de följande replikerna åfse säkerligen att parodiera P. A. Granbergs lyriska tragedi Jorund, som vann Sv. Ak. stora pris 1812. (Jfr Sv. Ak. handl. från 1796, del VI.) I företalet till detta drama yttrar Granberg: »Det torde förebrås författaren, att han låter ödet spela en hnfvadroll; men äfven ntan att anse en sådan ödets styrelse som en nödvändighet för tragediens upplösning, torde den i synnerhet kunna antagas, när man förflyttar scenen till de tider, då öfvertygélsen om en förutbestämd händelsernas sam-mankedning utgjorde en religiohsprincip.» — Det var med andra ord Granbergs afsikt att skapa en ödestragedi, fast han blygsamt säger, att det kanske icke lyckats honom att nog lifligt skildra det intryck som begreppet om en sådan makt bör göra på sinnet. Det talas också åtskilligt om Odet i Granbergs drama, men det har i själfva verket icke lyckats honom att skapa en ödestragedi; tvärtom hans drama saknar öfver hufvud allt djupare perspektiv

— det är detta som Livijn här velat parodiera.Sufflören.

Min vän det göra vi,

Vid spinnhus-ansvar; och hon låter säkert bli.

Vaktmästaren vid dörren.

O stund af säilhetl stund som oförmodadt lyser Stund, ej för dyrt betald, med allt det blod jag hyser.

Tornväktarn.

Ditt tal, o talets Drottl är värdt en tunna guld.

Jag det basunar ut. En lott — hur ärofull!

Välan i Herr’dagsmän, tjenstsökare och slafvar,

Hvars dygd och storhet gro, så skönt bland fädrens grafvar.

O hören nu min röst; — Den röst som varnar Er.

Och alldenstund jag hos mig rapporterat ser,

Att en lösdrifverska, af ett oroligt sinne,

Skall finnas, men ej ha Polisens lof och minne Att sköta sina värf, ty skall hon efterslås,

Och gripen, sättas prompt på Spinnhus inom lås.

På Statens kostnad må med trådblack dit hon föras,

Hon heter ödet och hon noga efterhöras Skall af Gevaldiger, och noga passas opp Af hvarje Kronbetjent; hon nyttjar svart salopp,

Hvit slöja, höga skor och alltid hvita handskar.

Vaktmästar Mallkall, nu låt se du noga granskar Hvar Qvinnsperson, som vill hit opp på Scenen gå.

Vaktmästaren.

Min Herre på mitt nit, Ni säkert lita må,

Af talets Drott fick det förslaget första dragen;

Det fick af Tidens Drott de verkliga behagen.

Tornväktarn.

Nu från mitt embetsrum jag blicka kan med fröjd;

Sufflörn.

Och äfven jag till mitt, nu stiger lugn och nöjd.

Arwidssons uppgift i inledningen, att ”Nero” skulle vara en parodi på ”Virginia”, kan således icke anses riktig. Synbarligen har det varit Livijns afsikt att parodiera båda Leopolds tragedier och genom dem hela den pseudoklassiska tragedien. Troligen har han också haft andra svensk-klassiska dramer i tankarne. Att detta varit afsikten framgår af sådana scenanvisningar som följande i 3 akten, scen 6:”Brutus blir sömnig och lägger sig, då sufflören uppkommer och föreställer honom, att det är torget samt att ingenting får vara på teatern under en mellanakt.”

Eller följande (4 akten, 2 och 3 scenen), som tydligen syftar pä, att mord ej fär försiggå på scenen enligt den franskklassiska tragediens regler:

”Nero håller en monolog och vill mörda sig, då sufflören förehåller honom det opassande häruti och leder honom till en kuliss.”

Af dessa olika citat framgår det också, att sufflören, tornväktaren och vaktmästaren spela med i dramat. Livijn har synbarligen här lånat sina effekter ur sin högt älskade ”Mästerkatt”. Att döma efter planen är det särskildt i tredje och fjärde akten, som dessa figurer drifva sitt spel. I fjärde akten inkommer Brutus och blir vittne till, att sufflören hoppar ned i sin lucka, sedan han, söm öfvan relaterats, udedt Nero, hvilken ville mörda sig, i kulissen. Han omtalar för Metella, att sufflören mördat Nero. Därefter inkomma Galbinus och Seneca med Neros lik, buret af liktorer. Det lägges så, att de närvarande skymma undan det för sufflören, hvilken Galbinus, Seneca, Metella och Brutus draga opp ur luckan.1 Därpå inkomma senaten och romerska folket, för hvilket Metella anklagar sufflören. Denne försvarar sig och omtalar, hvilken elak skälm Nero varit, då folket håller Comida och väljer Galbinus till kejsare samt Seneca och Brutus, men då han (Brutus), pekande på sin klädsel, afsäger sig denna värdighet. Liktorema gå emellertid efter en toga, hvarmed sufflören, som väljes til andra Consul, beklädes.

I den duplettplan till andra akten, som också finnes kvar, går det ännu vildare till. Nero gör Octavia sin kärleksförklaring. Därunder inkommer hans moder, Tarquinia, och förevitar sin son, att han blifvit kär i en kvinna under sitt stånd. Hon gifver Octavia örfilar, hvarefter hon begifver sig till upplysningskommittéen och förmyndarekammaren för att dessa skola taga rätt på Nero. Denne rådgör under tiden med sin Cantzler, om sättet att blifva Tarquinia kvitt. Skall

1 Se not. 6, sid. 227.man risa henne, sätta henne på tukthus eller låta henne spela spanska fiolen? Cantzlern är med om allt. Emellertid anländer en ambassadör från Hundturken och Nero föreslår denne att köpa Tarquinia. Efter mycket prutande går turken in därpå.

Tarquinia inkommer med uppfostringskommittéen och förmyndarekammaren. Hon läxar upp Nero. De båda Committéema buga och bifalla. Hundturken passar därunder på och binder Tarquinia, hvarefter committéema aflägsna sig för att öfverlägga om denna nya casus. Tarquinia förklarar därefter sin kärlek för Hundturken och båda dansa en balett. Denna afbrytes af sufflören, hvarefter Hundturken binder Tarquinia och leder ut henne.

Det var med dylika scener, som Livijn sökte så sent som 1818 komma sin gamle fiende Leopold och pseudoklassici-teten in på lifvet.' I dessa har man en parallell till den burleska humor och det stridshumör, som samtidigt kristallisera sig i den ystraste af alla fosforisternas stridsskrifter: MarkaUs sömnlösa nätter.

En scenanvisning i detta drama antyder, att det också varit Livijns mening att satirisera Göterna, och deras mest

vidt gående kämpe, Ling, hvars kraftstil redan tidigare hade uppväckt motsägelseandan i Livijns snarretliga sinne. Denna scenanvisning upplyser nämligen, att ”Hundturken är åtföljd af Mätare, Packare, Windragare, Klampare, Lin-Hampa-Tjära- och bredvräkare> hel- och halfkarlar, jernbärare och andra kraftens beundrare.”

Kanske bör det till slut också nämnas, att Livijn i sitt stridshumör icke ens skonar vännen Lorenzo. Dennes slarfviga mångskrifveri hade redan länge retat honom. I brefvet till Leopold, skrifvet i samma utmanande stil som dedikationen i Mästerkatten, taga sig dessa hans känslor utlopp på följande sätt:

”Då första amanuensen vid Kongl. Biblioteket, Wälbome Herr Lorenzo Hammarsköld, utgaf en icke alldeles noggrann upplaga af den odödlige Stjernhjelms arbeten, dedicerade han denna bok til en viss assessor Clas Livijn (ett i Litteraturen obscurt namn)” ...Hvad som ofvan anförts torde vara till fyllest för att gifva en föreställning om denna Livijns parodi, hvilken skulle kunnat försvara sin plats på ett studentspex. Att helt meddela planen torde icke vara af någon nytta, då den så godt som uteslutande utgöres af ett tomt scenarium. Hvad som för öfrigt finnes kvar, består endast af lösa infall och spridda scener, i hvilka det är svårt att upptäcka sammanhanget.XVII.

De tvä sista historiska ämnen, som Livijn ämat behandla, voro Carl Ulfsson och Engelbrekt Engelbrektsson. Det förra af dessa dramer är enligt anteckning pä manuskriptet ned-skrifvet den 15 oktober 1818. Manuskriptena bestå endast af en plan, hvilken här nedan meddelas samt en foliosida med källhänvisningar.

Denna gingen var det Livijns afsikt att teckna den svenska medeltidens största kvinna, Birgitta; en ypperlig kontrastverkan till dennas stränga väsen och asketiska allvar hade han tänkt sig i hennes son, den lättsinnige Carl Ulfsson, ”en kater och lustiger herre”. Återigen är det ett historiskt romantiskt drama, fullt af mystik, af syner, uppenbarelser, spädomar och säsom motsats därtill processioner, hofprakt och annat världsligt lefverne. Det är endast skada, att Livijn lät det stanna vid planen.

Livijns förnämsta källa för detta drama var Dalin, cap. 12 §§ 8 och 21; dessutom använde han Messenius och Diarium Waästenense och ett par andra specialarbeten, som finnas citerade på ett särskildt papper.

Carl Ulfsson.

Brigitta är tillika med bägge sina söner ankommen till Neapel i afsigt att, under sin resa till den Heliga Grafven, förehålla Drottning Johanna hennes ogudaktiga lefnad.

Carl Ulfsson full af lefnadslust; kärleken till Johanna höjer den och gör den öfvermäktig; den mognar den och fäller den således.

Brita ett medelting emellan en svärmande klokhet och galenskap.1 Acten.

1 Scenen.1 Carl Ulfsson med dess tjänare, sysselsatt att kläda sig till den Audience Drottningen vill lämna hans Mor. Han begär sitt svärd, skämtar (i detta skämt måste han ådagalägga, att han är en kater och lustoger herre2).

2:o Scenen. Birger inkommer för att påskynda sin bror, contrasten dem emellan dragés — Carl använder påfvens uttryck, att Birger var sin Moders son, Birger, att Carl var verldenes son, i korrthet, under öfverläggningarne dem emellan, lämnas en teckning af Carls förra kärleksäfventyr, hans andeliga Riddareskap och delaktighet i Albrekts tillsättande.

3: o Scenen. Peder Olsson inkommer i samma afsikt som Birger, med bud från Brigitta om nödvändigheten att skynda sig i anseende till den utsatta audiencen. Äfven han blir ett mål för Carls lustighet och aflägsnar sig, uppbragt öfver Carls lättsinnighet, hvarefter

4 Scenen. Carl och Birger fortsätta sitt förra samtal, tills

5 Scenen, Catharina inkommer. Carl erhåller förebråelser. En jemförelse uppdrages emellan honom och Birger, hvilken ej utfaller till Carls fördel. Carl försäkrar på skämt, att, om Johanna är endast hälften så skön, som ryktet sagt honom, skall han förälska sig i henne, om det än kostade hans lif. 1 samma ögonblick inkommer Brigitta,3

6 Scenen, som tror sig se en ond ängel bakom Carls rygg, med håniska later mot henne. Hon faller i en slags henryck-ning, hvarunder hon har en inspiration. Allmän tystnad, som afbrytes af Peder, som tillkännagifver att

Prelateme, som önska att göra henne följe, äro i nästa rum, äfvensom Herolderna, de der skola ledsaga henne till slottet.

7: o. Sidodörrame öppnas och ur dem kommer Procession, som afhämtar henne under en hymn.

2 Acten.

1 Scen. Johanna4, sittande på sin thron, omgifven af sitt hof. Hon samtalar med någon af sina hofdamer om de Nordiska gästeme.

1 N. B. Hur kommer Carl att kläda sig i ett rum, der procession genomt&gar eller hur kommer procession att genomtåga Carls rum? (Livijns anm.)

9 Detta uttryck har Livijn lånat ur Ugglas Rådslängd, 3 afdl. sid. 30, enligt en anteckning i källförteckningen.

8 Catharina tror sig höra ett pinsamt och sårande ljud skalla i rummet

— och frågar der om den instörtande Br. som svarar: Hans goda ängel och etc. (Livijm anm.)

4 B(irgitta:) Johanna genom sin ådragna bannlysning lämnad ander mörka makters våld. (Livijns anm.)

20. — Mortensen.2 Scen. Ett bud inkommer, , och berättar tågets annalkande, prestemas hymner höras på afstånd.

3; o Scenen. Dörrame öppnas, tågit inträder. I det Brigitta framträder mot thronen, åtföljd af sitt sällskap, störtar Carl förbi henne, utropar, hon är skönare, än min dröm utvisade, omfattar drottningen och kysser henne. Drottningen faller i hans armar under en lika bekännelse,

Marchese1 (lucka) utrycker sin dolk för att straffa den tilltagsne främlingen, men hindras af Birger, som drar sitt svärd; Brigitta faller afdånad. Johanna åtskiljer de stridfärdiga, hennes fruntimmer och prestema sysselsätta sig med Brigitta. Hon uppvaknar, förtäljer en förskräckande syn, Carl försäkrar hennés straffdommar ej vara farliga. Brigitta blir strängare, Johanna lämnar spiran i Carls händer och omfattar hennes knän, men då Brigitta ändå blir obeveklig, reser hon sig med stålthet opp, gér sin arm åt Carl, som ännu bär spiran och utgår med sitt hof, hvarpå rideaun mitt under Brigittas föreställningar faller.

3 Äcten.

1 Scen. En trädgård vid Kongl. Slottet. Tvenne Neapolitanska hofmän, sysselsatte att ställa i ordning till en feste; der-under yppa de sin förargelse deröfver, att dessa fäster tillställas för en främlings skull, den ena berättar sin hemliga kärlek för drottningen; då den andre bortgått, framkallar han tvänne banditer

2 Scen., och instruerar dem att fälla Carl; de dölja sig mellan träden — strax derpå synas flere masquer. I det samma synes drottning Johanna inkomma, känbar af ett dyrbart smycke, och Carl närmande sig henne. I det samma hon kommer till trädet* der Banditeme äro dålde, nedsjunker denna bild i jorden under ett hemskt skratt. Carl tror Johanna hafva dål t sig bakom busken, men i det han vill ingå, framträder hans mor. Förvånad störtar han tillbaka, men i det han vänder sig om, ser han den heliga jungfrun uppfara i en sky.

. ,5 Scenen. I det samma framträda Banditeme, fråga hvar-

andra sins emellan, om de sett något. De framgå till Carl, yppa sitt begågna brott och erbjuda sig att mörda Marchese; men han förbjuder dem det och tillgifver dem deras brott.

4 Scenen. Drottningen inkommer, säger sig söka Carl.' Man ser flera spel och lekar uppföras.

5 Scenen. Birger2 inkommer; för honom upptäcker Carl sin händelse, Birger hämtar deraf anledning att uppmana honom att återvända; sådant lofvar Carl, men förhindras af,

1 March[ese]. Så dö! förrän du hunnit sansa dig.

Birger. Nej öppen strid med Nordiskt svärd och ära.

1 N. B., torde höra föregå andesynen.6 Scenen, Drottningens ankomst. Hon erbjuder honom att delà sin thron.

Carl1 obeslutsam — lekar och îustbarhetèr, Carl är tvähugsen och anmodar Birger att hemgå till modren, med tillkännagifvande, att han emottager Johannas hand.

4 Acten.

1 Scenen. Brigitta ligger utsträckt på en hvilosäng i samtal med sin tjenare Sten, denne utbeder sig att få se hennes ansikte, afslås, med tillåtelse att begära något annat. Han begär rikedomar etc. och emottager derföre en skarp föreställning, Perunder inkommer

2 Scen, Birger, som tillkännagifver, att Cail beslutåt, att i händelse drottningen erbjuder honom sin hand, emottaga den. Brigittas fasa derföre. Hon tillsäger dem att gå ut. Samt lägger sig ånyo på sängen.

3 Scen. Hon synes efter en kort bön, falla i en vision* derunder uppstiga ur Jorden onda andar, de oroa henne méd hedande sånger öfver hennes sons fall, men flykta vid ankomsten af ljusets änglar. De uppfara på ljusa skyar.

4 Scen. Catharina inkommer för att väcka sin mor, med tillkännagifvande att hon blifvit kallad,, till hofvet Hon omtalar att Carl varit i någon fara, men .blifvit genom den heliga Jungfnm räddad, samt vägrar att begifva sig till Johanna.

5 Scen. Ett annat bud ankommer i samma ärende, men

förgäfves. : I

6 Scenen. Carl inträder med Johanna. Denna senare,.yppar sitt Jbeslut att sätta Carl på. Neapels thron, utbeder sig Brigittas förord hos påfven till beredande af Carls skiljsmässa med Carin Glysingsdotter; — Brita vägrar, en alfvarsam strid uppstår, hvar: under Johanna slutligen förklarar, att hon i trots af alla hinder måste äga Carl, och Carl deremot, att han med sitt svärd skall skydda hennes thron. De bortgå.

7 Scen. Brigitta nedfaller och beder den heliga Jungfrun om sin sons räddning äfven med förlust af sin sons timliga lif. Ett klart sken omgifver bakgrunden, och ur den framskimrar den heliga Jungfrun, sittande i en sol.

(Rideauen faller.)

5 Acten. *

1 Scen. Carl inkommer. Erkebiskoppen gör sina föreställningar. Carl omtalar en dröm under sin bön till den heliga Maria,,

1 N. B., Carl omtalar händelsen med Band., utan att likväl säga, huru han blifvit räddad, deraf hämtar Drottn. anledning att ännu närmare förbinda sig med honom.men försäkrar, att han ej afst&r sin lycka, han utg&r för att pryda sig till fästen.

2 Scenen. En sal i palatset. Erkebiskoppen af Neapel och en af de förnämsta Neapolitanare, som inkommit, samtala om Carls förestående kröning. Erkebisk. beder den andre vara vid godt mod, emedan Brigitta försäkrat honom, att ingen kröning skall blifva utaf.

3 Scenen. Drottningen inkommer. Erkebiskoppen söker att afråda henne. Fåfängt. Han besvär henne att skona Carls lify som är i fara, om hon försöker att sätta sin vilja i verket. Hon skrattar deråt.

4 Scenen. Hofvet samlar sig för att öfvervara krönings-festen.

5 Scenen. Carl utkommer, men i det ögonblick Drottningen vill omfamna honom, faller han, rörd af slag, till jorden. Drottningen utom sig af sorg, läkare inkomma, alla störta till Carls räddning. Carls dödsstund nalkas. 1 det samma öppnas dörrame,

6 Scenen, och Brigitta inträder åtföljd af Presteme för att afhämta sin sons lik. Johanna kastar sig till hennes fötter, utbeder sig hennes förlåtelse och Carls lif på bekostnad af sitt eget. Brigitta uppmuntrar henne att rädda sig och säger att Carl måste dö. Johannas förtviflan. Brigittas uppförande vid sin sons dödskamp. Johanna befaller hoffolket iföra sig sorgedrägt och utgår, med tillsägelse, att Kongl. grafven skall öppnas. Liket införes i ett annat

rum.

9 Scenen1. Processionen återkommer bärande Carls lik. Presterne sjunga en latinsk sång. Johanna med sitt hof slutar tåget.

(Rideauen faller.)

Engelbrekt Engelbrektsson hade Livijn redan 1804 behandlat i ett ode, hvilket han insände till svenska akademien. Det vann emellertid ingen belöning. Mellan åren 1818—1820 har han troligen tänkt på att behandla samma ämne i dramatisk form. Någon plan till detta drama finnes icke, endast det utkast af första aktens början, hvilket här meddelas.

Möjligen har Livijn af stått från att fortsätta utarbetningen därför att den svenska frihetshjältens historia samtidigt från flera håll behandlades nämligen år 1819 af Ling och följande året af G. F. Åkerhjelm och Nettelbladt.

1 N. B. Skall theatr. förändras. (Livijns anm.)ENGELBREKT ENGELBREKTSSON.

1 akten.

Margaretha

Rätt sagt, min son! Du fattat har min mening Ett härligt land är Danmark och dess söner, Beskydda nog din thron, förbind dem endast Med feta län, om också packet knorrar.

Erik

Men Norge då?

Margaretha

Betyder ganska litet.

Låt danska Embetsmän förvalta det,

Och Norrmän drömma om sin stora frihet,

Så är det nog. Om rätt jag känner folket»

Så vet det ej hvad verklig frihet är,

Och barns genstörtighet är höjden dit Dess frihetskänsla mäktar att sig svinga.

Håll efter dem, så kläder landet dig.

Erik

En måttlig fordran.

Margaretha

Men tillräckligt dryg För den, som intet vill och intet är Och intet blifver. Mera fruktar jag För Sveriges krona.

Erik

Frukta intet, Drottning 1 Jag tuktar svenskens mod. Ett trotsigt slägte Förskräckes för en ännu mera trotsig,

Och inom några år...

Margaretha

Nej, Erik! Långsamt Skall detta folkets styrka täras bort Igenom veklighet och frosseri,

Och när de stora samlas kring din thron Med öppna händer hastigt bojan slå,

Men var ej knapp om maten. Skulle folket Ock svälta, så betyder det ej mycket.

Har Riddarn stek och Munken fyllda stånkor Dig Sverige föda skall.Erik.

Ja, f&rtrSffligt,

En konungs bord Sr sSllan måttans hof,

Det slukar allt och derinä Sveriges plikt Förarmar det;.och snart skall kära maten Förtjusa landets Sdelborna söner,

Om också bonden gnäller, han är född,

Den dumma satan, fik* att plöja, sä Och tryska allt för v&rt och landets väl Och hungra sjelf; det lärde Tyskland mig.

Margaretha..

Rätt sagt, min son, Var Sveriges krona vSrdig!

(Hon lägger sin hand pä hans hufvud.)

Slut.XVIII.

Vi hafva sett, huru bland Livijns dramatiska manuskripter funnos trenne fragment af polemiska dramer, hvilka varit afsedda att införas i Polyfem. Frän tiden 1819—20 föreligga ytterligare trenne dramatiska fragment af samma polemiskt-parodiska karaktär. Syftet är dock i dessa senare i full öfver-ensstämmelse med Livijns förändrade intressen politiskt, icke litterärt som i de tidigare.

Det. ena af dessa dramer bär den underliga titeln Skomakare Petters ankomst till underverlden. VaadeviUe i en akt. Någon plan finnes icke; endast en personförteckning och några scener, som äro versifierade och göra ett färdigt intryck. Det är icke lätt att bak den allegoriska förklädnaden uttaga den verklighet, som döljer sig där under. Första scenen försiggår i en skomakarverkstad, där skomakar Petter eller Petter Biribinker midt ibland sina gesäller uppträder. Han är kär i mön Finanxa. Han tröstas af en viss Lindahl. Därefter uppträder en herre, som kallas Nazér och hvilken kastat sina ögon på en annan skönhet Commerziana. Han lofvar, att han skall styra det, så att Petter får sin Finanza, på det

Sen i fred jag kuttra må Med min Commerziana.

Synbarligen angripes härmed tvenne personer, af hvilka den ene gärna vill hafva en plats inom finansen, den andra inom kommercen. Med skomakarverkstaden åsyftas Handels-och Financeexpeditionen.Tråden till detta drama finner man i en artikel i Livijns manuskripter, band V, som har följande titel:

”Förnyade oförgripliga Tankar om frihet i bruk af förnuft, pennor och tryck samt huru långt friheten derutinnan i ett fritt samhälle sig sträcka bör, tillika med påföljden deraf; eller nödtvunget gensvar och grundelig deduction mot de lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande, hvarmed en kringstrykande person, benämnd Gubben med Skåpet egenvilligt belastadt och kränkt ledamoten i det Lofliga Skomakare Embetet Äre-borne och konstförfarne Mästaren Petter Klättberg.”

Livijn ville således i denna artikel, som ej är afslutad och troligen aldrig tryckts, angripa en viss skrift Gubben med skåpet. Detta bör emellertid förstås ironiskt. Livijn upprepar i stället vissa af de beskyllningar, hvilka i denna skrift utslungas mot åtskilliga personer och förhållanden inom den högre ämbetsmannavärlden.

Författaren till Gubben med Skåpet var Bengt Johan Törneblad (1782—1820), känd såsom utgifvare af ”Nya Posten”, hvars fabel om ”Räfvame” blef orsaken till Fer-senska mordet, genom flera öfversättningar från Schiller och genom sitt uppträdande under den Grevesmöhleska fejden, till hvilken han bidrog med ett par broschyrer samt liknande publicistiskt författarskap. ”Gubben med Skåpet”, som utkom 1818 och 1819, är en dylik satirisk skandalskrift, i hvilken alluderas på åtskilliga samtida händelser. I ”andra vandringen” återfinna vi flera af de personer, hvilka Livijn presenterar i sitt drama. Bland dessa är Petter Skomakare, eller som han äfven kallas Petter Biribinker, ”en pliabel person, som kontrasignerar hvad som helst”. Det alluderas också på, att han varit en af kuratorerna i den Hallska konkursen, hvilka af samtiden stämplades för oredligt förfarande mot hufvudmannen. ”Der arme Kerl har alltid so micken arbeit med Skor und Stöflar åt die Herrer Kurs und

Kommers.” Han blandar sig i Politik und Kommers und Finan-zer und Palanzer. Han håller icke styr på sina gesäller, hvilka kriticera hans arbete. En af hans egna lärpojkar(= en af de underordnade i hans verk) skref titulaturen Skomakaren i hans almanacka.

Petter är god vän med lås- och fängelsesmeden vid Lurendrägedarresterne Carl Skubbgren. Den senare återfinnes äfven i Livijns lilla drama, men hvem som åsyftas med detta namn är mig obekant.

I Livijns ofvannämnda tidningsartikel återfinna vi Petter under namnet Petter Klättberg. Slutligen är det troligen samma person som på följande sätt omnämnes i ett bref från Livijn till Rääf, 2 juni 1818:

”En härlig anekdot om Dumpetter (han är Lorichs förman), måste jag berätta dig. Då det omförmältes, att han skulle bli Adelsman, fann han på sitt bord ett project till vapen nämligen ett berg, hvaröfver uppgick en gyllene Ars (klint), omgifven med ett nordstjerneband och med öfver-skrift: major videri coepit.” Här är mannens namn tydligen angifvet, Klintberg; likaledes anspelas äfven i brefvet på, att de underordnade tilläto sig att skrifva i ”hans almanacka”, eller åtminstone på hans bord. J. F. Lorich, hvilken synbarligen var Livijn närmaste sagesman för dessa förhållanden, var också Klintbergs underordnade i Handds och Finance-expeditionen.

Den person, som på dessa olika ställen åsyftas är Carl af Klintberg (1767—1826). Han blef 1808 assessor i kom-_ merskollegium, 1813 kommerseråd samt 1818 statssekreterare i handels- och finansexpeditionen. År 1820 adlades han och utnämndes 1824 till president i kommerskollegium.

Det var han, som 1817 kontrasignerat den proposition, som Kongl. Majestät inlämnat till ständerna 1817 om den allmänna penningrörelsen och myntväsendets upprätthållande.1 Denna skrift, som innehöll Karl Johans förslag till finansernas förbättrande genom kursens styrande, ansågs vara skrifven af lionom själf. Härpå alluderas i ”Gubben med Skåpet” såsom ofvan antydts.

Mats Blomsterlöf eller Blomsterlök, som återfinnes i

Livijns tidningsartikel, är Mathias Rosenblad, hvilken nämnes

l

1 Schinkel-Bergman, Minnen ur Sveriges nyare historia. X., sid. 98.såsom beskyddare till Petter och Mårten Holk, ”en. Viél-frass”. Denna senare är Gustaf Fredrik Wirsén, en af de mest betydande och högt betrodda statsmännen under Karl Johans regering. Detta framgår af en jämfördse mellan Wirséns löpbana som ämbetsman och den teckning af Mårten Holks lefveme, som Törneblad lämnar i Gubben med skåpet och de allusioner, som förekomma i Livijns tidningsartikel.

Wirsén hade efter en kort anställning i flottan öfvergått till den civila banan och begynte den som tygskrifvare. Sedan blef han militieskrifvare; 1812 statssekreterare för krigs-ärendéna och. åtföljde i denna egenskap Karl Johan till Tyskland 1813 för att organisera arméens ekonomi. 1818 president i statskontoret.

Liyijn siktar ständigt Wirsén för oredlighet i sin ämbets-manriautöfning och antyder, att han skodde sig på rikets bokostnad.1

Man återfinner utan svårighet i ”Gubben med Skåpet” och i Livijns tidningsartikel hufvuddragen af Wirséns curri-culum vitce.

Gubben i Skåpet inför på följande sätt Mårten Hölk:

”Här får man se und beskåda i glänzende Lebensgrösse den hochberiihmten Kriegs- Ober- Geheime-Referendarius X- fur U Camerarius und diverse Sekretarius, Seiner Excel-lenz den hochbegapten, hochwohlgebomen, fantastischen und fantasmagorischen Herrn Herr Mårten Holk med die Silf-verkastrullen.” Därefter citeras första versen ur Fru Lenn-grens bekanta visa om Mårten Holk. Det berättas vidare, att han började sin bana på en vindskammare, uträttade kommissioner åt-andra kommissionärer, men skrifveri var icke hans sak alldenstund det är ”så ein fanders bråk med syntax

und logike--------Nej, tacke vill jag die Menster-Ruller och

andre slike materier! — Aber räkne kan Mårten ganz perfekt... då börje nu die ziffrer att hoppe und danse liksom lefvande dukater på papperet, aber hur länge de danse, så danse de in i fickan på Mårten... der Éxcellenz, hoch-

1 Se L i v i j n, Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 18141 utgifvna af Johan Mortensen. Stockholm 1909, sid. 8Ö, 116, 137, 216.wohlgebome Mårten von Holk är en schluger und excellénter Kerl, der han nu presentiert sig... med sin ganz firmamen-talische Nase.”

I Livijns tidningsartikel försvarar Petter Mårten Holks rykte, som är af en så glänsande och subtil beskaffenhet, att det med yttersta varsamhet måste vidröras. Mårten innehar en mängd sknfvarebefattningar, och därpå sätter han stort värde. Hans stil är oafsedt sin ordfyllighet allom rätt behaglig, och han hyser djup vördnad .för diverse förord-ningsbuntar, utan att han därför blåser dammet af dem. Petter misstänker, att skåpgubben fordom varit soldat, ty dessa pocka och vilja ha buken full och fullt upp med kläder, men detta kan icke vara inrättningens mening, så framt det finnes något, sammanhang mellan afskrifningsprocentema och leverantörerna. De förra äro för de små herarne, de sednare för de stora, enkannerligen, om de dermed förena växel-rörelsen. Denna lönande näringsgren har alltid varit gynnad. Mårten redde upp de trassliga mönster rullorna så förträffligt, att han fick plats i fältcommisariatet såsom lnspector eller proviantmästare vid ett fältmagasin. Trots hans nit i tjensten knorrade de otacksamma isynnerhet mot en hans skrifvare, som han satte i sin stad och ställe.

Det var af oegennytta, som Mårten vid upphandlingen för allmän räkning uppbröt de förseglade anbuden ensam för att se de minst bjudandes priser. Då Mårten strax efter kriget slog sig ned i staden, var han fattig och spekulerade på fyllandet af bristen, som hans ömma hjärta vållat i kassan.

Det var en oersättlig förlust för Mårten, att landtvärn-isterna hunno dö, innan han hann bevisa, att de, som åtnjöt efter hans förplägnings- och beklädnadsmetod, blefvo satta utom allt behof. Det var en ädel täflan mellan leverantörerna och kronoombuden om lägsta priserna, hvarigenom hände, att då kläderna hunnit förfärdigas, tarfvades de ej vidare.

Det är blott förtal, att Mårten inmänger sig i alla fonder, hvilka han sammantrasslar till en enda härfva.

Mårten tog en tid synnerligen omvårdnad om Allmänna Utmagrings- eller enklare Magrings Directionen.1 Skötte äg

1 Allmänna Magasinsdirektionen. ...så bra, att de skeppare, som gjorde upp med honom om frakt blefvo rika karlar. Mårten befrämjade äfven ett förbud mot vissa bränvinssorter men uppköpte på förhand allt, som fanns däraf, förmodligen för att utan vedergällning hälla det på gatan. Mårten vinnlägger sig om konster och vetenskaper och goda manér. Mårten framfödde icke utan svåra verkar ett så nyttigt förslag rörande inlösande af några stadskassans utgifne skuldebref, att det blef vedertagit. Afunden lät förstå, att det skedde för att förbättra eget mynt.

Skåpgubben talar om den firmamentaliska riktningen på Mårtens näsa. Men man vet, att detta icke beror på högfärd, utan dess mot höjden syftande ställning kommer af vederspänningen.

Liknande anmärkningar framställdes mot Wirsén af statsfogden P. J. Peterson i Uppsla, dels i en anmälan till Kongl. Majestät år 1813, dds i flera broschyrer under år 1820. Peterson siktar Wirsén för oredlighet i administrationen af Allmänna Magazins Direktionens spanmålsuppköp. Dessa skrifter kommenterades flitigt i tidningspressen. I en af dessa skrifter yttrar Peterson:

”Några år var jag engagerad vid Commissariatet; men till min olycka förstod jag mig ej på konsten att på beskedligt sätt samla så mycken förmögenhet, att jag mägtade köpa några stora stenhus och dråpeliga landtegendomar: jag hade endast, efter min ärligt förrättade tjenst, några så kallade Långråckar på fickan, hvilka jag nödgades försälja på öppen auction. Den som ärligt sköter sin syssla blir sällan hastigt bottenrik ifrån att hafva varit en fattig Mårten Hålk.”

Angående detta Petersons anfall skrifver Livijn i ett odateradt bref 1820, hvilket utgör svar på ett bref från grefve B. v. Schwerin af den 10 mars samma år: ”Tit. W. har funnit en farlig fiende i Stadsfogde Pettersson, som

egentligen borde hålla hand öfver Uppsala stads Sopor, Svin och Nötboskap, men hvars hand nu tyckes tungt hvila på Primarie Kämnem -'i Sveriges financiella Kämnersrätt... W. är så mycket mera i klämman, som han sjelf icke kan skrifva och han genom verkliga gemena streck från sig aflägsnat Lorich" ...Ännu en annan af de uppträdande läter identifiera sig, nämligen Trädman, hvilken på personförteckningen kallas Petters efterträdare. Både på grund af denna omständighet och namnet blir det tydligt att härmed af ses C. D. Skogman. Denne blef nämligen 1819 tillförordnad och 1824 ordinarie statssecreterare i handels och finansexpeditionen efter C. af Klintberg, som då blef president i komerskollegium.

Hvem åsyftas däremot med Skubbgren och Nazér eller Lindahl? Då endast början af dramat finnes är det icke lätt att med någon större säkerhet afgöra detta. Allt hvad som kan sägas är, att denna lilla vådeville var afsedd att utgöra en belysning af vissa politiska kulisshändelser under 1817 års riksdag och därefter närmast följande tid.

Fragmentet har följande lydelse:

SKOMAKARE PETTERS ANKOMST TILL UNDERVERLDEN.

Vaudeville i en A c t.

Personer.

Skomakare Petter eller Petter Biribinker.

Trädman, Petters efterträdare.

Mats Blomsterlök. En skyddsgud.

NaS?gren \ Petters vännen

Den sköna Finanza — en löfjerska.

Commerziana, hennes Svivante.

Discontina, ett hafstroll.

Ballanza, en uggla.

Lindahl, en betjent.

Morten Holk, En Vielfrass.

DclST } R«"kä'M"8shion.

Fyra fältmarskalkar af Cantzliet.

1 Scenen.

Theatern föreställer Petters verkstad. Utom lästar, sylar, brylar, spannremmar och andra handtverks-emblemer, ses stora pappersbingar samt en och annan bok.

Petter är ifrigt sysselsatt i pappersbuntarna, och hans små ämnesvänner stoja omkring honom.Petter.

(Melodien: Jäg heter Papageno jag etc.)

Jag heter snälla Peter jag!

Är treflig flitig hvarje dag;

I hela stan jag utmärkt är Och talas om bid när och fjär.

Jag skrifver ned på månget ris Och se det gör jag på mitt vis.

Mitt valspråk är: Jag sätter opp,

Så att det fröjdar själ och kropp.

O! kunde jag Finanza få

Den mön, som tycks så spotsker gå,

Då skulle det just bli min id Att synas from och tvär och blid;

Ja, folket skulle se mig an Som hennes älskare och man,

Men fast jag går så mjuk och krum,

Så säger hon, att jag är dum.

(Nu suckar Petter djupt)

Petters ämnesvänner. Choeur.

(MeL Bi Ufvet8 mödosamma stråt etc.)

O, Petter, det är mycket hårdt,

Att icke din förtjenst belönas.

Vi märka, att du trånar bort Och längta just att se dig krönas.

Då kan du riktigt komma opp Och få en plats i directionen,

Då får du lära stjernors lopp Och något smått om seglationen.

Petter (tar spannremmen)

(MeL Vin fördrifver galla ete.)

Jag ger Eder tusan Edra lata bestar,

Men hvad den madusan Nu min kärlek frestar

Vredgas kan jag icke.

Nej, jag blir så blöter.

Mig en blick du skicke O, Finanza söter.(Mqlcfiänyst opp i höga norden.)

Jag brinner och jag brinner Af gud vet hvilken sot;

Så stridt nu tåren rinner Som utaf pepparrot.

Men det får ingen veta På denna vida jord Här hjelper ej att streta,

Ty jag är visst förgjord.

Det är min kärleks flamma,

Som vållar mig besvär.

Må ödet så beramma,

Att hon i mig blir kär;

Då vill jag mig förfriska Med all sköns smaklig kost,

Och mina drängar smiska Just som en båld starost.

Lindahl.

(Mel. Åbo i den stora tdredalen.)

Petter I Snälle Petter l alltid pustar Du fördränkt i sorgens djupa dy;

Gif blott mera fart åt dina lustar Och din morgonstjerna skall ock gry. Petter! Petter! dämpa blott din smärta; Vänskapens skall bli din lyckas hamn — Petter! Petter! jäg har ock ett hjérta Och för dig, se, öppnas denna famn.

(De sjunka till hvarandras hjertän:)

Petter och Lindahl.

Duett.

(Melodi: Lifligt mig foglamas scmdjud förtjusar etc.)

Må vi gemensamt vår lefnad försockra Utan allt krångel och buller och bång — Låtom med kunskapens spelmynt oss ockra Vår regementstid blir kanske ej lång. Ingen kan veta huru allt förevetter, Mången kan stappla i ärohes sal;

Lindahl.

Dock jag ej glömmer dig, älskade Petter.Petter.

Ej kan jag glömma dig, trogne Lindahl.

(Ny förtjusning och nya omarmningar.)

Petter.

(Mel. Vid vassen af den krökta ström etc.)

Jag gråter mången modig tår,

När jag ser dig lättsinnigt svansa;

Men ack, du glömmer mig, Finanza,

Och efter unga glopar trår.

Jag ville gerna skrifva vers,

Jag ville dig med blommor kransa.

Men ack, du glömmer mig, Finanza!

Tag här min tro! Jag ger revers.

Jag pysslar om dig, kär och huld,

När tidens stormar kring dig dansa.

Men ack, du glömmer mig Finanza,

Och sätter dig i gäld och skuld.

N a z é r.

(Mel. Om styrkan mig har Uimnat.)

O, min Commerziana!

Dig älskar jag så ömt;

Uppå min lefnadsbana Jag ständigt om dig drömt.

Nu följes du i släpet

Utaf Finanzas flock

Ack fly ifrån det skräpet —

Och hennes fagra lock.

(Mel. Sofr min söta gosse, sof.)

Här jag finner Petter snäll;

Och han för Finanza brinner,

Hvad han en gång blifver säll,

Om han hennes trohet vinner.

Jag vill riktigt laga så,

Att hon blir hans svendoms bana Sen i fred jag kuttra må Med min Commerziana.

Det andra fragmentet, som bär titeln Frihetsvännen, har följande lydelse:FRIHETSVÄNNEN.

Sorgespel i 3 6 5 a c t er.

Friheten N: o 1.

Friheten N: o 2. En Mamsell Frihetens stora vakt, bestående af En segeant och Sex man.

Skuggor af hensvundna Tidningar såsom Allmänna Opinionens Organ, Allmän Politisk Journal (halt på begge benen), Tiden, Tidens Anda, Sophrosyne, ett blad för fruntimmer, Castera, Congressen i Carlsbad, Ami de Peuple.

Dess författare (Marat)

Friheten N: o 3 Historien.

Undine, ett hafstroll.

En Observateur.

Många Observateurer (små).

En Courier.

Åskan, som slår ner.

Friheten N: o 4, syster med friheten N: o 3. Frihetens vänner.

Frihetsvännen dansar under sång af förhyrda skribenter en fransysk Pas de deux med Slafveriet. Frihetsvännen sjunker i Slafveriets armar.

Täckelset faller.

Frihetsvännen inbäres i Triumph af 1: Spanska friheten 2: Portugisiska friheten 3: Preusiska friheten 4: Engelska friheten.

Han för i ena handen sitt rosensvärd och i den andra sin rosenpik, hvars spets är tillverkad i Manchester.

Alla friheterna äro muntra och gladlynta, till dess de komma till en underjordisk kula, kallad la Caverne des Ministres — Sirocodunster sväfva kring kulan, alla friheterna få ondt och falla i vanmakt. Frihetsvännen slås i mark och ränner under fallet Manchester Piken i den köttrikaste delen af låren. Frihetsvännen blir ond, bryter manchesterpiken i stycken och kastar i kulan;

21. — Mortensen.derefter släpar han Spanska, Portugisiska, Engelska och Preusiska friheten till la Caverne des Ministres och stjelper den ena efter den andra deri.

Ur la Caverne uppstiga dunstskyar, de bryta sig först i tre, sedermera i två, så i en färg, samt blifva slutligen helt, hvita, på dessa höjer sig Slafveriet.

En Courier kör i allt mak förbi. Couriem blir rädd och skyndar mycket tystlåten undan, derunder hittar hvarjehanda gamla Riksdagspapper, dem han med all flit hopsamkar.

Frihetsvännen var en tidning, som utgafs i Stockholm frän den 5 januari 1820 tili den 4 mars af R. Rosensvärd. Den indrogs den 5 mars på begäran af generallöjtnanten och tillförordnade presidenten för Krigscollegium grefve Carl Axel Löwenhjelm. Tidningen hade nämligen i N: o 29 infört en notis, lånad från ”Courieren” i hvilken det uppgifvits, att ”der trots Kongl. Maj: t befallt inställning af vidare upphandling af engelskt kläde för arméns

behof, hade dock upphandlingen fortsatts”.

Det är Frihetsvännens korta lefnadssaga, som Livijn ärnat parodiera i detta drama. En jämförelse mellan tidningens trettiofem nummer och ofvanstående plan låter oss strax ana, hvad Livijn ärnat satiriskt belysa. Livijns passus om Spanska Friheten, Portugisiska friheten o. s. v. alluderar på den för öfrigt mycket beskedliga tidningens utrikesafdel-ning, hvilken, under detta revolutionära skede, var fylld af redogörelser för frihetsrörelserna i Europa, ”Kongressen i Carlsbad” erinrar om en artikel i N:o 12 o. s. v. Och den ödesdigra betydelsen af att ”en courier kör i allt mak förbi” etc. inses lätt efter ofvanstående redogörelse för anledningen till tidningens upphörande.

Slutligen finnes ibland papperen till ”Frihetsvännen” äfven följande dialog, som satiriskt belyser det öfvergrepp, som tidens landshöfdingar ofta tilläto sig vid utöfvandet af sin myndighet. Synbarligen hade det varit Livijns afsikt att i detta drama åstadkomma en revy af aktuella händelser, behandlade i ”Frihetsvännen”. Denna scen utgör en af dessa situationer — det enda, som utarbetats af dramat.LANDSVÄG.

En bonde. En resande.

En bonde sitter vid landsvägen och gråter.

Den resande. Hvad gråter du för, Bonde?

Bonden. Oh, Gu bättra mej! Ja må la gråta. Om detta vore väl förbi.

Den resande. Hvad är det du pratar för slag. Säg mig, hvårföre du gråter?

Bonden. Å I kan la se på mej, tycker ja, att ja ska in te vår Nådige Landshöfding.

Den resande. Och derföre gråter du? Du har väl gjort något ondt kan jag tro.

Bonden. Nej! Ja har bara varit ute och skjutsat för mor mi.

Den resande. Hvem är din mor?

Bonden. Å den känner I väl. De ä den gamla svenska

friheta.

Den resande. Och hon skjutsar nu för Tiden?

Bonden. Ja hon har skjutsat i många, många år.

Den resande. Hvad jag hör! Men fortsätt din berättelse.

Bonden. Jo sir Hern. Nu bar det så te, att då jag lå på hållen, så kom der en så der enspännare, som reser med angelägna papper, å han hade en tre eller fyra stora arkar med sig. Ja kom också te få en å dem; och det farliga mycke med angelägna papper i den, tänkte jag, för han var bra tung. Men rätt

som ja kom just ve stan så föll botten ur låren, och då var det

inga papper i den; utan alla besökjare kom med och började skrika som om eln varit lös; och i synnerhet Skomakare Petter, som förr geck omkring i sockna, men dugde ingenting te, men nu blifvit en förnäm Herre i staden. Hur det geck med Arka, det vet jag inte, men ja blef angifven hos Landshöfdingen, för det ja inte fälas varligt med såna dera angelägna brefver. Och nu ska ja in på Canslit.

Den resande. Hvad rådde du för detta?

Bonden. Ja det ska Herrn säga! Men om det vore väl

förbi.

Den resande. Har du inga penningar då?

Bonden. Ja, ja, det är väl fint med det också. Men det -är egentlin sumpåliken, som jag är rädd för.

Den resande. Hvad pratar du nu för slag?

Bonden. Herrn vet inte, Herrn, hvad det vill säga. Men ja vet det ja. Det har blitt ett nytt mod, säger folket, att ha ensumpelik för hvar embetsman. Och vår Nådiga Landshöfding han har valt en Carbas, och den tingesten den hänger nu mitt för allas öga, så att som en kommer in, så ser en den der besten. Gud trösta mej. Han skonar inte Qvinfolk en gång. Han har lofvat Mor mi att så ansa om henne, att hon inte ska se ut som en menska mera.

Den resande. Men hvar har du fått det ordet symbolik

ifrån.

Bonden. Ja skjutsa en student härom dan, och med vi vänta på gästgifvaregåln, så kom en så katiger herre resandes, att han höll på att skrämma ihjäl alla mennisker, så väsnades han. Han hade på sin vagn åmålader en arm med ett par risqvistar, och det sa studenten, att det var Kopparmattes arm med ett par spö, som den herrn hade fått till sumpelik, för det han är så flink i sina händer. Och sen så sa han mej, att Landshöfdinge sumpeliken var en Carbas.

Den resande. Det har han narrats för dig. Det var säkert en väpnad arm hållande en lager och en ekelöfsgren, korsvis flätade. Emellertid behöfver du [icke] frukta; om du är frihetens son, så har du din mors bästa vän i staden, vänd dig till honom, så hjelper han dig nog.

Bonden. Har mor mi sin bästa vän i staden, säger Herrn; det vet hon intet om. Men kanske Herrn narras. Han är visst inte frihetens bästa vän.

Den resande. Så säger han själf.

Bonden. Ja, folket ljuger så mycket nu för tiden.

Utom här behandlade dramer finnas i Arwidssons Innehållsförteckning, som meddelats i början af detta arbete, äfven nämnda följande dramatiska utkast. Af dessa finnas emellertid intet bevaradt hvarken i Dramatica eller i andra Livijnska manuskripter. Icke heller omtalas de någonstädes i hans brefväxling. De äro försvunna och okända.

1) Midsommar nattsdrömmen. Personerna jämte några få rader af 1 :sta scenen.

Troligen början till den öfversättning af Shakespeares „Midsummernightsdream„, med hvilken vi år 1810 höra Livijn vara sysselsatt.

2) Försoningen, Tungusiskt drama med och utan stort spektakel i 5 akter. Enligt Arwidsson skulle dramat varit af-sedt såsom ett skämt med gamla och nya skolan.

På grund af titeln på detta drama samt Arwidssons uppgift om dess innehåll, förefaller det sannolikast, som omdramat varit påtänkt 1820 eller 1821, och att det varit Livijns afsikt att satirisera den afblåsning af den tioåriga litterära striden samt den försoning, som i detta ögonblick försiggick mellan Atterbom och Tegnér.

3) Svanhvita, en lustig och sannfärdig Comoedia ... af Joh. Messenio, men nödtorfteligen öfversedd och förbättrad af Zachaeo Schenandro. Detta drama är således, såsom det framgår af dess signatur, Zachaeus Schenander, hjälten i Spader Dame, hvilken Livijn här valt, påtänkt efter denna romans tillkomst, troligen väl strax efter dess utgifvande, 1824 eller 1825.

Arwidsson har af detta drama endast sett personförteckningen.

4) Rofdjurens triumf efter väl öfverståndet skall. Blåkulla intermezzo. Personerna och några raders början. Påtänkt 1810. Troligen ämnadt till ett polemiskt drama för Polyfem.

5) Prinsessan i sofvande skogen, Vaudeville Comedie. Blotta titeln. Påtänkt 1818.

6) Olof Nötboms förtjusning. Ett blad innehållande förteckning på personerna samt några anmärkningar till planen.

7) Blanca, sorgespel. Titel och några raders början till plan.

8) Kettil Ochristen. Några ord till planen, samt ett quartblad utdrag ur Messenii Skådethorn.

Som man finner af Arwidssons förteckning är det icke heller mycket, som han sett af dessa utkast. Hvar dessa obetydliga fragment tagit vägen torde numera vara omöjligt att afgöra. Har Arwidsson ansett dem så obetydliga, att han förstört dem? Men, kan man då invända, hvarför har han bevarat titeln och några rader af komedien ”Satirikussen” eller skådespelet ”Engelbrekt Engelbrektsson”? Dessa frågor låta svårligen definitivt besvara sig. Däremot torde med en viss sannolikhet kunna påstås, att dessa fragmenter borttagits, innan de dramatiska manuskriptena skickades till inbindning; ty det finns inga spår af att enskildta blad utryckts ur volymen, icke heller kan något skäl upptäckas, hvarför så skulle hafva skett.XIX.

Diderot yttrar på ett ställe i sina skrifter1 :

”Est-il plus difficile d’établir le plan que de diologuer? C’est une question que j’ai souvent entendu agiter; et il m’a toujours semblé que chacun répondait plutôt selon son talent, que selon la vérité de la chose.

Un homme à qui le commerce du monde est familier, qui parle avec aisance, qui connaît les hommes, qui les a étudiés, écoutés, et qui sait écrire, trouve le plan difficile.

Un autre qui a de l’étendue dans l’esprit, qui a médité l’art poétique, qui connait le théâtre, à qui l’expérience et le goût ont indiqué les situations qui intéressent, qui sait combiner des événements, formera son plan avec assez de facilité; mais les scènes lui donneront de la peine. Celui-ci se contentera d’autant moins de son travail, que, versé dans les meilleurs auteurs de sa langue et des langues anciennes,

il ne peut s’empêcher de comparer ce qu’il fait à des chefs-d’œuvre qui lui sont présents.”

Dessa Diderots ord äro som skrifna om Clas Livijn. Hans lifliga uppfattning, hans snabba receptivitet och hans stora beläsenhet skänkte honom utmärkta idéer. Han omfattade dessa idéer med glödande entusiasm i första ögonblicket ; men under det nödvändigt långsamma utarbetandet svalnade han hastigt och i stället för att fullborda, begaf han sig åter ut på fjärilsjakt efter nya idéer. Mycket berodde denna ombytlighet på hans natur; mycket också — rättvisan fordrar detta erkännande — på bristande tid. Ständigt blef han af praktiska göromål afbruten, ofta just i de ögonblick, då han var fylld af sitt ämne.

1 Diderot, De la poésie dramatique, VII.

—jHan var också alltför kritisk. Han blef aldrig belåten, med hvad han utförde. Han hör till dessa författare, som utplåna på morgonen, hvad de skrifvit om aftonen. Hans dramatiska manuskripter vittna tillräckligt om detta hans arbetssätt. Gång på gång börjar han samma drama, stryker ut, omarbetar och lämnar slutligen allt, utan att det återstår annat än en massa oordnade reflexioner, lösryckta infall, stumpar af en dialog, påbörjade strofer, ett par tre oafslutade planer och scenerier, där förslagen korsa hvarandra' och så möjligen början af en akt, omskrifven flera gånger.

Hammarsköld, som var bekajad med det motsatta felet, att alltför hastigt blifva färdig, hade klart för sig vännens skötesynd. Huru ofta uppmanar han honom icke att ej fila för länge, att blifva färdig, att sända det länge udofvade manuskriptet, att trycka, att låta uppföra. Det hade mången gång varit en lycka, om Livijn lyssnat till vännens råd. Men han hörde icke på det örat. Att fila och omskrifva det var en princip hos Livijn — en ursprungligen god och riktig princip, som hedrar hans konstnärliga samvete, men som han i sin envishet lät alltför enväldigt härska. Den gamla Horatianska regeln, att en bok bör mogna i nio år, innan den är färdig att utsläppas i marknaden, den gaf Livijn en sådan utsträckning, att hans skrifter sällan kommo att lämna den kista, där han förvarade dem. Huru mycket har Livijn ej förstört genom denna sölighet! Mången gång är hans första utkast långt friskare, naturligare och begripligare än det stiliserade, genomreflekterade opus han slutligen lämnade ifrån sig. Och i stället för att själf stå som den nydanare och djärfve experimentator, han i mångt och mycket var, har prägeln på hans författarskap, fördunklats och utnötts, så att numera knappast någon anar, hvilken liflig intelligens och muntert gry, som utmärkte mannen.

Författare af detta skaplynne likna pojkar, som kunna simma, men icke våga sig ut vattnet. Ett godt sätt att väcka en sådan pilts självförtroende är att handlöst kasta honom tillräckligt långt ut från bryggan och låta honom taga sig i land bäst han själf gitter. En liknande metod är ofta ocksåaf nytta för författare af detta lynne. Det fordras att yttre omständigheter, dura necessitas, tvingar dem att producera.

Olyckan var just, att detta yttre tvång och dessa bärande krafter saknades i Livijns lif. I och med detsamma, som han valde ämbetsmannabanan och där flitigt och intelligent skötte sitt kall, hade han nedflyttat sitt skriftställen till en blott förlustelse för sig själf på lediga stunder. Med rätta kunde han svara Hammarsköld, när denne alltför häftigt ansatte honom, att då han endast skref för sitt nöje, ville han vara i fred för påminnelser och göra, hvad han ville.

Därtill kom så, att tidsomständigheterna voro föga gynnsamma för ett författarskap i det ögonblick, då Livijn grep till pennan. Hans entusiasm slogs till spillror under dessa seklets första år, då det var svårt att få något tryckt, svårt att blifva spelad, därför att efterdyningarna af revolutionen uteslutande sysselsatte alla sinnen. Och några år senare, då genombrottet kom och den unga falang, som var nödvändig, formerade sig, försmäktade Livijn redan bland knek-tarne i Skara och Marstrand.

Dessutom var det ett ingalunda lätt företag, som Livijn frivilligt och nästan på lek inlåtit sig på. Han ville skänka svenskarna ett nytt drama, byggdt efter andra principer än det gustavianska, romantiskt till sin anda med en ny diktion och en annan karaktärsteckning. Det var en oerhörd uppgift framförallt i ett land, som öfver hufvud icke ägde några dramatiska traditioner, ett land, där konsten att teckna en karaktär eller till och med att forma en intrig var så godt som oförsökt. Det skulle fordrats ett geni med en oerhörd energi, som uteslutande vigt sitt lif åt detta verk, för att ens tillnärmelsevis lyckats. Det bästa bevis för, huru svår uppgiften var, framgår redan af den omständigheten, att ingen annan af de närmaste generationerna på långt när lyckades lösa den. Den svenska litteraturen saknar en Oehlenschlaeger. Hammarskölds hastigt hopspunna tragedi, Prins Gustaf, väckte endast löje och förtjänade ej annat. Lings dramer voro ospelbara, hvilka förtjänster de än för öfrigt äga. Detsamma gäller tyvärr äfven om Stagnelius' försök, eljest strålande genom sina lyriska skönheter. År 1820 trodde mansig ändtligen hafva funnit den svenska tragöd man sä länge väntat på och längtat efter i Nicander; men ”Runesvärdet”, blef aldrig mer än ett löfte, och i dramatiskt afseende stod det icke framom tidigare försök. Beskow och Börjesson hunno icke heller öfver detta stadium. Något längre fram i seklet uppträdde verkligen författare som Blanche, Hedberg och Jolin, hvilka förmådde skrifva ett spelbart drama men knappast af större originalitet och djupare innehåll. Hvad Livijn och hans generation sökte att förverkliga, det uppnåddes först mot seklets slut. Strindberg är den förste svenske dramatiker, hvilken förenar en genial teknik med ett djupt och originellt innehåll. Och han är i självfva verket också den förste, som i ”Mäster Olof”, ”Gustaf Vasa” m. fl. dramer bland mycket annat skänkt sitt fosterland den form af historiskt drama, som romantiken drömde om.

Intet talar bättre om djärfheten af Livijns företag.

Man kan då fråga sig, ägde han verkligen förutsättningar för att uppträda som dramatisk författare? Frågan förefaller kanske obehöflig och metafysiskt omöjlig att lösa! Den erinrar kanske om ett visst estetiskt problem, som man då och då diskuterade under 1700-talet: Skulle Rafael icke varit det största måleriska geni, äfven om han födts utan händer? Hvilket tillämpadt på Livijn låter så formulera sig, hvartill tjänar det att diskutera hans förutsättningar, då han faktiskt aldrig kom att använda dem, åtminstone ej i sitt fulla mått?

Mot ett dylikt inkast kan man dock invända, att Livijn faktiskt skrifvit dramer, och att det kan vara af intresse att undersöka, hvad han under lyckligare omständigheter kunnat uträtta. Vill man under slika förhållanden inlåta sig pä frågan och söka besvara den, måste man taga i betraktande åtskilliga omständigheter för att finna den rätta synvinkeln.

Först och främst bör man erinra sig, att Livijns dramatiska produktion infaller under hans ungdomsår, innan han' ännu nått den mognad, som vanligen erfordras för att skapa något dugligt i dramat. Lyrik skrifves ofta bäst af en yngling, dramer och romaner och öfver hufvud alla sådana arter, som fordra lifserfarenhet och en viss människokännedom sällanföre det trettionde året. Det år visserligen sant, att Livijn äfven efter hemkomsten från

krigen något sysslat med dramatik ; men det är dock framför allt under tidigare år, som han ifrigare arbetar därmed. Åren 1803—1806 är han sysselsatt med flera olika planer. Han gör utkast till Gyritha, fullbordar ”Torkel Knutsson”, ”Tentamen” och ”Hafsfrun”. Därefter inträder en viss trötthet för de närmaste åren, men 1809—1813, då de förändrade förhållandena ånyo lifvat hans hopp, framtager han gamla planer och uppgör nya: Han vill öfversätta Shakespeare, fullbordar ”Mästerkatten”, skrifver på ”Carl Algotsson”, ”Strömkarlen”, ”Visbur” och ”Hobergsgubben”. Efter hemkomsten ägnar han sig däremot icke mycket åt dramatik; det blir romanerna som upptaga den sparsamma tid han kan röfva från arbetet.

Denna omständighet, att hans dramatiska produktion väsentligen tillhör hans tidigare år, måste naturligen tagas i betraktande, om man vill fälla ett omdöme om denna art af hans författarskap. Man får icke heller sätta fordringarna för högt utan erinra sig, att den dramatiska konsten öfver hufvud stod lågt i Sverige. Man måste jämföra Livijns försök med andra samtidas. Gör man dessa restriktioner lider det intet tvifvel, att Livijn, om han helt hängifvit sig åt saken och fullbordat några flera af de planer han hade under arbete, skulle kunnat göra en verklig insats i svensk dramatik. Han äger visserligen knappast den borne dramatikerns gåfva att i verkligt dramatisk handling för åskådarens ögon utveckla ämnet i en följd, af scener, hvilka i ständig stegring upptorna sig öfver hvarandra, tills handlingen är uttömd. I hvarje fall finna vi icke denna egenskap i nämnvärd grad i något af hans fullbordade dramer. Men hvilken annan svensk dramatiker från seklets början kan nämnas, som förstått att bygga en handling! Hans karaktärsteckning verkar icke heller genom öfver-raskande djup. Men huru sällsynt i denna tids litteratur är 'det icke redan, att en författare kan hålla konturerna skarpa, så att de förblifva konsekventa intill diktens ända. Den egenskapen äger åtminstone Livijn. Man ser det tydligt i de båda fullbordade operorna. Säkert saknade han också den lyriska flykt och den flammande glöd, som en tragöd måstekunna skänka sina gestalter i faddergdfva. I detta af seendet öfverträffades han vida af åtskilliga, af Atterbom, af Stag-nelius, till och med af Nicander.

Gyritha och Torkel Knutsson äro hans lärospån. Båda äro ofärdiga. Torkel Knutsson är ett ofantligt svårt ämne att behandla. Ämnet är tillräckligt kräfvande äfven för ett geni, och en' skickligare och mera erfaren konstnär än Livijn skulle kunnat stupa därpå. Af en yngling vore det orimligt att begära, att han skulle lyckats. Betraktadt såsom ett arbete af en nybörjare från förra seklets början, har Hammarsköld icke så orätt i sin entusiasm. I diktionen är det underlägset Runesvärdet; knappast i handling eller karaktärsteckning.

Efter Torkel Knutsson har Livijn icke fullbordat något historiskt drama, och all fruktbar diskussion, om hvad han kunnat göra, saknar därmed fotfäste. Man bör endast icke glömma, att i det ögonblick, då Livijn verkligen kunnat utföra något i denna genre, öfvergaf han den. Att döma af planer och fragment skulle han kunnat nått ganska långt. Redan Carl Algotsson visar intressanta uppslag, särskildt i karaktärsteckningen. Det finnes få svenska författare, som sedan vågat sig på att teckna så sammasatta karaktärer, som Livijn ärnat göra det här. I samma riktning mot en rikare karaktärsteckning pekar också motivet i Carl Ulfsson, där han som motsats till den härsklystna sierskan Birgitta ställt den lättsinnige sonen och placerat dem båda i denna egendomliga omgifning: Neapel under drottning Johanna. Kunde Livijn utfört denna plan, så hade han visserligen skapat ett drama, som den svenska scenen kunnat vara stolt öfver. Planerna till dessa båda dramer förråda i hvarje fall skarp blick för scenens fordringar.

Och hvad Livijn förmått att göra af en dialog på detta stadium af sin utveckling, därför talar det korta fragmentet ur ”Engelbrekt Engelbrektsson”. Det är verklig stor stil öfver dessa repliker mellan Margareta och Erik af Pommern,

i hvilka de tre skandinaviska länderna i anslutning till en historisk anekdot jämföras med hvarandra, fast de icke sakna den satiriska bitterhet, som aldrig öfvergifver Livijn, och%

hvilken eljest knappast passar i den historiska stilen utan som tillfällig krydda:

Margaretha.

Rätt sagt min son! Du fattat har min mening Ett härligt land är Danmark, och dess söner, t Beskydda nog din

thron, förbind dem endast Med feta län, om också packet knorrar.

Erik.

Men Norge då?

Margaretha.

Betyder ganska litet.

Låt danska Embetsmän förvalta det,

Och Norrmän drömma om sin stora frihet,

Så är det nog. Om rätt jag känner folket,

Så vet det ej, hvad verklig frihet är,

Och barns genstörighet är höjden dit Dess frihetskänsla mäktar att sig svinga.

Håll efter dem, så kläder landet dig.

Erik.

En måttlig fordran.

Margaretha.

Men tillräckligt dryg För den, som intet vill och intet är Och intet blifver. Mera fruktar jag För Sveriges krona.

Erik.

Frukta intet, Drottning,

Jag tuktar svenskens mod. Ett trotsigt slägte Förskräckes för en ännu mera trotsig,

Och inom några år ...

Margaretha.

Nej, Erik! Långsamt Skall detta folkets styrka täras bort Igenom veklighet och frosseri,Och när de stora samlas kring din thron Med öppna händer bojan slå,

Men var ej knapp om maten. Skulle folket Ock svälta, så betyder det ej mycket.

Har Riddaren stek och Munken fyllda stånkor Dig Sverige föda skall.

Synbarligen hade det varit Livijns mening att i detta drama i medeltida dräkt framföra sina tankar om de tre folkens nutida politiska läge.

Dock kan man knappast tvifla om, att dessa historiska dramer, liksom för öfrigt de flesta senare försök i den högre historiska stilen i svensk litteratur, fått en öfvervägande lyrisk prägel. Att det var mot det lyriska dramat, som Livijn alltmera kände sig dragen, därför tala såväl hans fullbordade operor som de många utkasten till sådana texter.

Det är redan påpekadt, hvilken nyhet Hafsfrun var ej blott i svensk litteratur utan äfven i den europeiska. Bedömer man dramat som sagospel saknar det onekligen brio öfver det lyriska föredraget. Texten erinrar också mera om sjuttonhundratalets sångspel än om modärn opera. Men det var spelbart. Scenerna äro icke utan omväxling, och öfver hufvud skulle dramat med lämpliga strykningar gifvit ett full-godt underlag för musiken. Detsamma gäller ”Bergguben”, där särskildt Buffascenerna äro verkligt roliga. Och det be-höfver icke påpekas, hvilken rikedom på sceniska effekter som Visburdramat inneslöt, och kanske i ännu högre grad ”Strömkarlen”. De poetiska fragmenterna som finnas bevarade af det senare dramat, talar också för att Livijn kunnat nått högre i lyriskt afseende än i Hafsfrun. De erinra å ena sidan om Wallins praktfulla retorik, å den andra om Stagnelii smältande stil:

Högt klinge min harpa på brusande vågor Och prise de rena och eviga lågor,

Som flamma i menskornas dödliga bröst.

En gnista af guddomen, emnad och gifven Att lysa opp farten bland agget och kifven,

Och lofva dem sällhet och skänka dem tröst.Guds ande, som strömmar ur vishetens floder Och blåser opp lif i de bildade stoder,

Och fastknyter skapelsens skönaste band,

Som glänser i ljuset, som darrar i ljuden,

Som tronar i templet, som tjusar hos bruden Och dagas för menskan i kärlekens brand..

Med kännedom om hela Livijns lynnesriktning är det högst troligt, att han haft verkliga förutsättningar som lust-spelsförfattare. Men han har endast fullbordat ett lustspel, ”Tentamen”. Kanske han afskräckts af kritiken till detta stycke, i hvilket den anonyme bedömaren påpekat, att intet var svårare att skrifva än ett lustspel. Tentamen är ett ny-börjarförsök, fullt af osannolikheter, men med friskt humör, kvickhet, verve och dramatiskt lif.

Hans polemiska dramer äro däremot onjutbara. Numera likna de för mycket charader, och det är fara värdt, att de skulle tett sig så äfven för samtiden. Allusionerna äro för subtila, allegorierna för svårtydda. ”Judarne” hör till samma genre. Det skulle fordrats en kommentar för att förstå denna fars. Endast ”De älskande poeterna” innehåller antydningar till ett verkligt sedeskildrande lustspel. Men fragmenten äro för otydliga, för att man kan bilda sig en säker mening om deras innebörd. Hvad han kunnat uträtta i denna genre framträder därför tydligast i Berggubbens komiska partier. Troligt är det väl också, att i Carl Ulfsson, där det antydes om hjälten, att han är en ”kater och lustiger herre”, scener af en viss komisk effekt skulle förekommit.

Hammarskölds entusiastiska ord om Livijn, att han skulle blifvit en reformator af det svenska dramat, en svensk Goethe, innebära visserligen en betydande öfverdrift. Men hans ord voro icke endast den varmhjärtade vännens; det låg något riktigt till grund för hans uppfattning. Hade Livijn icke af sina praktiska sysselsättningar och sin alltför stora rikedom på planer och ideer splittrat sig, skulle han säkert varit mannen att skapa en serie af scendugliga dramer med värdefullt innehåll. Nu tjänade alla hans försök till intet. Om man undantager hans Torkel Knutsson, hvilken kanskejämte Egmont föresväfvat Hammarsköld vid författandet af Prins Gustaf, har Livijns dramatiska alstring icke utöfvat något inflytande på utvecklingen af det svenska dramat. Numera äro de endast en slags petrifikat, som i sin mån visar oss, hvad som försiggått i ett visst skede af det svenska dramats historia.

--------*---------«BILAGA.

Följande utdrag ur Linköpingsbladet gifva en öfversikt af de teaterrepresentationer, hvilka gåfvos i Linköping och p& Skenninge marknad &ren 1795, 1797 och 1798. 1795 spelades på en i ridhuset inrättad teater, men 1797 förändras platsen och man spelade i en teater, som inrättats å Borggården.

Namnen på de resande teatersällskapen finnas icke utsatta i Linköpingsbladet. Däremot äro namnen på recettagande aktörer och aktricer upptagna, hvarigenom man kan identifiera de olika trupperna. 1796 gåfvos recetter för aktörerna Appelqvist, Lundqvist, Waernström, Utberg, Wickbom och m&msell Björling (sedermera fru Lewenhagen), hvilka samtliga tillhörde Lewenhagenska truppm. (Jfr. Birger Schöldström, Hög och sann konst närlig anda. Stockholm 1892). 1797 givas recetter för aktörerna Strömberg, Scherlin, Fogelin och fru Strömberg, hvilka samtliga tillhörde O. A. Hoffhmds landsortssällskap. 1798 gifvas recetter för aktörerna Lundqvist och Utberg. Den förre upprättade i september s. å. stående ^teater i Jönköping med egen' trupp. Jfr. Berg, Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar. II, sid. 115.

1796 ‘Vs Landpresten i Wakefield. Drame uti 6 act. af hr G. Euréen

»För Piecens längd gifves ej Efter Piece. Entrée-Billetter köpas

hos Direkteuren för Spektaklet, som Logerar uti öfra våningen af Bryggaren E. Sundströms hus vid Norr Tull.

Spektaklet börjas kl. precis 6 e. m.»

» 1B/& Den dygdige Ynglingen eller Oskuldens Seger. Drame uti 3 act.

af hr Björn. Originalet är L'Orpheline af Le Brun. — Enklin-

gen eller Alt har en öfvergdng. Proverbe dramatique uti 1 act. af hr Björn.

» 18/b Den Besynnerlige eller Den uprättade Oskulden. Moraliskt

lustspel uti 3 act. af hr Björn. — Rivaleme eller Den löjeliga För-klädningen. Lustspel uti 1 act.

» »% Slotterölet eller Kronofogdame. Lyrisk comedie uti 3 act. af hr

Envallsson. — A/resan eller Den belönta Tapperheten, comedie uti 1 act af hr Björn.

22. — Mortensen.1795 **/s lftäskm eller Dm Beställsamme, comedie uti 3 act. (af de la Salle). Fri öfvers. af E. Schröderheim. — Den narrade Abbém eller Dm Obetänksamma, lustspel i 1 act.

» m/6 Dm dkände Sonen. Drame uti 6 act af hr Kotzebue, öfvera. af

hr Euréen. Inkomsten tillfaller Àcteoren Lundqvist.

» M/s Det oskyldiga Bedrägeriet Comedie uti 3 act. Originalet är af Des Touches.

» 90/t Bobis Bröllop. Lyr. Comed. uti 8 act af hr Envallsson.

» Ve Papegojan eller Ålska Far och Fosterland. Drame uti 3 act af

hr Kotzebue, öfvers. och förändrad af hr D. G. Björn. — Det försonade Hatet. Drama uti 1 act, öfversatt af hr Envallsson.

» */e Landpresten i Wakefield.

» B/e Gallora från Venedig. Tragedie uti 5 act. fr&n tyskan.

» 8/e Dm dygdige Ynglingm. — Fruntimrens Jacobiner Klubb. Mora-

liskt Lustspel uti 2 act. af hr Envallsson. Orig. af Kotzebue.

» n/e Tadd-Scholan. Comedi uti 6 act. Imitation ifr&n fransyskan

af fru de Broen. Inkomsten af denna representation tillfaller Acteuren C. P. Utberg.

» **/« Dm Spökande Soldatm. Lustspel uti 2 act. Öfversättning af hr

Envallsson. — Hans Nåd och Sotarm. Lustspel uti 1 act Fri Öfvers. af hr Envallsson.

» *°/e Sven och Maja eller Kärlekm pä Landsbygdm. Comedie uti 2

act, af hr Envallsson. — Pagm eller Dm ädelmodiga Fursten.

Moraliskt Lustspel af professor Engel.

» M/e Papegojan eller Ålska Far och Fosterland. — Dm förnuftige

Tokm, lustspel uti 1 act från fransyskan.

» *6/« Carolina eller Dm vackra Arrmdatorskan. Comedie uti 3 act.

Originalet är Catherine ou la belle Fermière af Julie Candeille, öfvers. af hr Björn. — Slaf handlaren i Smima. Comedie uti 1 act.

» *•/« Westindiefararm eller Dygdens Belöning. Drame uti 3 act. af

hr Björn. — Änklingm eller Allt har m öfvergång. Inkomsten tillfaller acteuren Waemström.

» lh Susanna i Babylon af framlidne Kyrkoherden Wallenberg. —

Billetten och Lottsedeln eller Dm bedragne Spetsbofvm. Comedie uti 1 act af Le Chevallier de Florian. Öfvers. af hr

Björn.

» 6h Eugenie eller Dm dygdige Brottslingm.. Drame uti 6 act. af hr

Björn. — Trollstafven. Lustspel uti 1 act af hr Envallson.

» e/7 Den vackra Arrmdatorskan. — Billetten och Lottsedeln.

» 10/7 Tillfället gör ijufven. — Westindiefararm.

» 11 h De Okände eller VerldsfÖraJct och Ånger. Drame uti 6 act. af

hr Björn. Inkomsten tillfaller mamsell Björling.1796 uh Gref ven af Olsbach eller Den bepröfvade Dygden. Dratne uti ö

act. af hr Björn. — Collin och Babet. Lyrisk Comedie uti 2 act. af hr Envallsson. Inkomsten tillfaller hr Wickbom.

» 18/t Den spökande soldaten. — Hans Nåd och Sotaren.

» 18¡i Minna von Barnhdm eller Soldatlyckan. Drame uti 5 act. af

hr Björn. — Tvillingarna från Bergame. Com. i 1 act. af hr Björn.

» *l/i Den fjolliga Dagen eller Figaros bröllop. Com. i 5 act. af hr Beaumarchais.

» ,8/f Slotterölet. — Bobis bröllop.

» i7h Den fjolliga Dagen eller Figaros bröllopp.

» 8% Minna von Bamhelm. — Collin och Babet.

» s/s Clementine och Desormes eller Den återfundne Sonen. Drame

uti 6 act. af hr Monvel. — Tvillingarna från Bergame.

» 6/8 Den förförda Flickan. Drame uti 3 act. af hr Björn. — Frun-

timmemas Jacobinerklubb.

» 18/8 Taddelskolan.

> *V® Alzir eller Amerikanarne. Tragedi uti 6 act. pä vers af hr de

Voltaire.

» S8/8 List öfoer List eller Uppenbar Fegd. Comedie uti 3 act., öfvers.

af hr Carl Stenborg tillika med en Epilogue. Inkomsten af denna Representation tillfaller Acteurerne Waemström, Appelqvist och Utberg . . . Och blifver denna Representation här i staden den sista.

» 26/8 Den Besynnerlige. Drame uti 3 act. af hr Kotzebue. — Den nar

rade Abbéen. — Inkomsten af denna Representation tilfaller Stadens fattige.

» 28/s De Okända eller Yerldsf&rakt och Ånger... p& fleres begäran

och för allra sista gången.

1797 16/s Den Landsförviste eller Fattigdomen och Den ädla Stoltheten.

Drame uti 3 act. af hr Kotzebue,

» ,8/s Den förförda Flickan. Drame uti 3 act. af hr Björn. - Didrik

von Menschenskräck eller Storskrytaren. Lustspel uti 1 act.

» M/s Den enleverade JfästmÖn. Comedie uti 3 act. af hr von Jünger,

öfvers. af hr Altén. — Enklingen.

» *B/» Carolina eller Den vackra Arrendatorskan. — Den genom Oskuld

alstrade Kärleken. Lustspel i 1 act

» *ö/8 Det unga Paret från Landsorteme. Comedie uti 4 act. af hr von

Jünger. Öfvers. af hr Altén. — Sterbhuskamereraren Mulpus eller Kaffehuset i Stora Kyrkobrinken. Lustspel i 1 act. •

» l/9 Kopparslagaren, opera comique i 2 act., ord af Envallson, musik

af Zander. — Didrik von Menschenskräck. Inkomsten tillfaller acteuren H. N. Scherlin.1797 8/e Collin och Babet. — Misstaget eller Den gamla Fröken. Lustspel i 1 act.

» 8,'q Den okände Sonen,

» ls/9 Landpresten i Wackefield.

» 18/® Tillfället gör Tjufven. Lyrisk Comedie uti 2 act. — Visittimman.

Comedie uti 1 act.

» 14/9 Den okände Sonen.

» lö/9 Den försonade Fadern. Drame uti 3 act. — Tvillingame från

Bergame. Comedie i en act.

» «/o We*fc>kfo/araren. — En Pos de deux.

» **,9 Pappegojan eller Älska Far och Fosterland. — Borgmästaren i

Trelleborg och dess Borgmästarinna. Lustspel i 1 act af hr Björn.

> 86 o Redlighetens Seger öfver Förtalet Drame uti 5 act. af Kotzebue.

Öfvers. af hr Eurén. Les Marchandes de Modes. Pantomimeballett*

i 1 act. Uppföres till förm&n för hr Strömberg.

» 89 e Verldsförakt och Ånger.

* * io Pegasenhielm. — Les Marchandes de Modes.

» 4 io Den enleverade Fästmön. — Misstaget eller Den gamla Fröken.

» 6/io Datum in Blanco eller Procentam, comed. i ö act. af hr En-

vailsson.

» °/io Sven och Maja eller Kärleken på Landsbygden. — En Panto-

mime-Balette. — Det straffade Högmodet Lustspel i 1 act.

» ls*/ io Slotterölet. — Det oförnuftiga Försöket Comedi i 1 act af hr

Björn.

» 16/ io Pasqvillanten eller Konung Fredrik den 2:e i Preussen. Drame

uti 2 act af hr von Jiinger. — Hans Nåd och Sotaren.

» I9/io Den okände Sonen... hvarefter afbrännes ett mekaniskt Fyrverkeri en miniature, bestående af följande piecer: Konungens och Drottningens Höga Namn uti brillanterad, mångfärgad eld o. s. v. Inkomsten tillfaller Acteuren Fogelin.

» *°/io Zayra. Sorgespel af Voltaire. — Patrioten. Lustspel i 1 act.

» ,8/io Fabriqueqflickan. Drame i 3 act. Sv. orig. — Den gamla Fröken.

t> a4/io Den förförda Flickan. — Den förtrollade Bägaren. Lustspel i

1 act öfversatt af hr Björn.

» 25/io Redlighetens seger öfver Förtalet.

» 27/io Oförnuftiga Försöket — Visittimman. — En Comique Panto-

mime Ballette. — Hans Nåd och Sotaren. Uppföras till förmån för Fru Strömberg.

» 80/io Fruame eller Förklädet. Com. i 3 act. af A. D. Hummel. —

Didrik von Menschenskräck.

» Vit Öpnas denna Teatren för sista gången och då upföres En Pro-

logue, kallad Ymnighetens Horn med en till ämnet lämpad Illuminerad Decoration. Hvarefter gifves Afskedet från Linköping. Epilogue i 1 act. med Sång och Ballette.1798 uh Pegasenhielm. — Nunnorna.

» 27/7 Den värdige Medborgaren eller Rättvisan är för alla. Dr&me i

5 act. ifrån Le Paisan Magistrat, öfversatt af hr Björn.

» Vs Kopparslagaren. Opera Comique. — Didrik von Menschenshräck eller Den bedragne Juden. Lustspel.

» 7/s General Schlenzheim och dess Famille. Skådespel uti 4 act. af hr

Envallsson. — Tunnbindaren. Comique Pantomime Ballette uti 1 act af hr de Land. Till förmån för Acteuren P. Utberg.

» 8/s Grefven af Walltron. Drame uti 6 act. af hr Envallsson. —

Nunnorna. Pantomime Ballette.

» 10/s Spanjoreme i Peru eller Rollas död Drame i 5 act. af hr Eurén.

t> M/s Papegojan eller Älska Far och Fosterland. Drame af hr Björn.

— Les Marchandes de Modes (Modkrämerskorna).— Pantomime Balette.

» 17/8 Trollet Lustspel uti 4 act. af hr Altén. — Tunnbindaren.

» 31/8 Pro/vet eller Den unga Brukspatron. Comedie uti 1 act. af hr

Björn. — Den Obetänksamma eller Den narrade Abbéen. Comedie uti 1 act af hr Björn. — Misstaget eller Gamla Fröken. Lustspel uti 1 act af hr Altén. Till förmån för Acteuren Lundqvist

» 5/ö Westindief araren. — Den betslade Philosophen. Opera Comique.

1798 7/e Cora eller Solens Prestinna. Drame.

Säkerligen af samma trupper spelades vid marknadstillfällen i Skenninge på för tillfället inrättad teater.

Den 4 aug. 1795 annonseres i Linköpingsbladet: »Under instundande Olofsmässomarknad blifva Skådespel upförde i Schenninge på följande dagar: Måndagen den 10 aug., Pegasenhielm, Comedie i 8 Act. och Narrade Abbéen, Comedie i 1 Act. — Tisdagen den 11, Okände Sonen. Drame i 5 Act. — Onsdagen den 12, Den dygdige Ynglingen. Drame i 3 Act. och Fruntimmemas Jacobiner Klubb, Lustspel i 1 Act. — Thors-dagen den 13, Grefven af Olsbach. Drame i 6 Act. och Enklingen. Lustspel i 1 Act. — Fredagen den 14, Minna von Barnhélm. Drame i 5 Act. och De löjliga Rivalerne. Lustspel i 1 Act.»

På samma sätt annonsetas den 15 aug. 1798 till uppförande i Skenninge följande pjeser: »Söndagen den 19 Aug., List öfver List eller Vppenbar Fegd. Comedie i SAct. öfvers. från fransyskan af hr Hof Secre-teraren Stenborg.

Hvarefter gifves: En Epihgue, lämpad till Hufvud Piecen med Waudewiller.

Måndagen den 20 aug., Barberaren i Sevilla eller Den frugtlösa Vaksamheten. Comedie i 4 Act. af Herr Björn. Hvarefter gifves: Gamla Krusenberg och Dummer Jöns. Lutspel i 1 Act af en Anonyme. —

Tisdagen den 21 Aug., Kronofogdarne eller Slotterölet. Lyrisk Comedie i 8 Act. af Herr Envallsson. Hvarefter gifves: Arlequin och Tunnbindaren. Comique Pantomime Ballette af Herr de Land.

Onsdagen den 22 Aug., Cora eller Solens Prestinna. Drame i 5 Act. af Herr Eurén.»TILLÄGG.

Sid. 311. Det är i«ke omöjligt, att de politisk-satiriska dramer, som i kapitel VIII behandlas, varit bestämda för Nya extra posten. Denna tidning utkom 1819—1821, och dess förnämsta medarbetare var Lorenz Hammarsköld. Denna tidskrift forts&tter till en visss grad »Polyfems» traditioner, och satiriska dramer af samma art förekomma i den. Sä t. ex. finnes i n:r 26 och ff. för år 1820 ett dylikt polemiskt drama med titeln Biddar Göran eller Trasenbergs ändalykt, troligen författadt af Hammarsköld,

Sid. 314. Angående anklagelserna mot G. F. Wirsén för oredlighet, se fifven G. Ulf spar re, Frän Karl XIV Johans dagar. Historiska an-eckningar utgifna af S. G. Boethius, sid. 67. Ulfsparre omnämner äfven dessa rykten, men söker uppvisa deras orimlighet.

Sid. 325. Olof Nötboms förtjusning var säkerligen af Livijn ämnad såsom en parodi af en eller en annan art, till hvilken Livijn fått idéen af en komedi, Olle Nötboms fortviflan, som spelades i Stockholm 1815—1817. (Jfr. Dahlgrens Anteckningar om Stockholms theatrar.) Ett annat af dessa p& tänkta dramer, Blanca, var säkerligen afsedt att parodiera Anders Lindebergs tragedi Blanka, hvilken uppfördes på Eongl. Stora Theatern för första gången den 18 mars 1822. I Livijns otryckta roman Biddar 8:t Jöran före-kotamer en scen, i hyilken detta Lindebergs drama förlöjligas.tALBERT BONNIERS FÖRLAG.